

РЕГІОНАЛЬНА СТРУКТУРНА ПОЛІТИКА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА НОВІ ВИКЛИКИ

У монографії розглянуто теоретико-методологічні засади формування та реалізації регіональної структурної політики. Проведено оцінку структурних пропорцій в економіці України та проаналізовано динаміку та особливості структурних змін в економіці областей Західного регіону України. Визначено пріоритети інституційного регулювання структурних диспропорцій та запропоновано шляхи удосконалення регіональної структурної політики в умовах модернізації національної економіки.

Розраховано на широке коло науковців, державних управлінців та фахівців у сфері формування та реалізації регіональної структурної політики.

РЕГІОНАЛЬНА СТРУКТУРНА ПОЛІТИКА:
сучасні тенденції та нові виклики

РЕГІОНАЛЬНА СТРУКТУРНА ПОЛІТИКА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА НОВІ ВИКЛИКИ

**Національна академія наук України
Державна установа «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долішнього Національної академії наук України»**

**РЕГІОНАЛЬНА СТРУКТУРНА ПОЛІТИКА:
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА НОВІ ВИКЛИКИ**

Монографія

Львів – 2016

УДК 332.021:330.341.4:316.422

*Рекомендовано до друку Вченою радою
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН
України» (протокол №5 від 10.05.2016 р.)*

Науковий редактор:

Шульц С.Л. доктор економічних наук, професор, завідувач відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»

Рецензенти:

Анопій В.В. доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри комерційної діяльності і підприємництва Львівської комерційної академії;

Вахович І.М. доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Луцького національного технічного університету;

Іщук С.О. доктор економічних наук, професор завідувач відділу розвитку виробничої сфери регіону та інвестицій ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»

Регіональна структурна політика: сучасні тенденції та нові виклики : монографія / [наук. ред. С. Л. Шульц] ; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». – Львів, 2016. – 328 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

ISBN 978-966-02-4252-4 (серія)

ISBN 978-966-02-8085-4

У монографії розглянуто теоретико-методологічні засади формування та реалізації регіональної структурної політики. Проведено оцінку структурних пропорцій в економіці України та проаналізовано динаміку та особливості структурних змін в економіці областей Західного регіону України. Визначено пріоритети інституційного регулювання структурних диспропорцій та запропоновано шляхи удосконалення регіональної структурної політики в умовах модернізації національної економіки.

Розраховано на широке коло науковців, державних управлінців та фахівців у сфері формування та реалізації регіональної структурної політики.

ISBN 978-966-02-4252-4 (серія)

ISBN 978-966-02-8085-4

УДК 332.021:330.341.4:316.422

© ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2016.

ЗМІСТ

Передмова	5
Розділ 1. Стратегіями розвитку та максими модернізації економіки України та їх вплив на структурну політику.....	8
1.1. Сенс суспільних трансформацій в системі сталого розвитку.....	8
1.2. Соціогуманістичні імперативи та євроінтеграційні пріоритети у системі факторів структурної політики	21
1.3. Модернізація економіки і структурна політика в контексті пріоритетних чинників суспільних трансформацій	30
Розділ 2. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації регіональної структурної політики	52
2.1. Концептуальні підходи до регулювання структурних змін в економічних системах.....	52
2.2. Методологічні засади та напрями здійснення регіональної структурної політики	59
2.3. Проблеми та пріоритети реалізації державної структурної політики.....	68
2.4. Інституційне забезпечення реалізації регіональної структурної політики.....	74
Розділ 3. Аналіз структурних пропорцій в економіці регіонів України	84
3.1. Структурні процеси як чинник економічного зростання регіонів України	84
3.2. Оцінка динаміки структурних змін у регіонах України	91
3.3. Типологія регіонів за інтенсивністю розвитку видів економічної діяльності.....	101
3.4. Відтворювальні пропорції в економіці регіонів України	113
3.5. Структурні пропорції у зовнішньоекономічній діяльності регіонів	126
3.6. Структурні процеси та особливості розвитку організаційно-інституційної структури підприємницького сектору економіки регіонів	135
3.7. Тенденції розвитку регіональних товарних ринків у контексті імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС	147
3.8. Розвиток нефінансових послуг у структурі економіки регіонів України	161
Розділ 4. Характеристика структурних процесів в економіці регіонів (на прикладі областей Західного регіону України) ...	176
4.1. Структурні процеси в економіці Львівської області	176
4.2. Аналіз структурних змін в економіці Івано-Франківської області.....	186
4.3. Структурні диспропорції в економіці Рівненської області	195

4.4. Моніторинг структурних змін в економіці Закарпатської області.....	201
4.5. Структурні зміни та пріоритети структурної корекції економіки Чернівецької області.....	211
4.6. Особливості структурних зрушень в економіці Волинської області.....	219
Розділ 5. Шляхи удосконалення регіональної структурної політики в умовах модернізації економіки	227
5.1. Моделювання структурних змін в економіці регіону.....	227
5.2. Інституційне регулювання структурних диспропорцій.....	241
5.3. Напрями удосконалення реалізації регіональної структурної політики	248
5.4. Вплив секторальної інтеграції на реалізацію регіональної структурної політики	258
5.5. Програмно-цільовий метод як інструмент забезпечення структурних змін в економіці регіонів	267
5.6. Формування системи антикризових заходів регіональної структурної політики	277
Післямова.....	286
Список використаної літератури.....	287
Додатки	299

ПЕРЕДМОВА

На сьогоднішній день проблема гармонійного регіонального входить до числа першочергових завдань, які ставить перед собою держава задля забезпечення економічного зростання та протистояння зовнішній агресії. Процеси регіонального розвитку характеризуються значною структурною нестабільністю, яка є одним із проявів структурної кризи в економіці України та її регіонів, яку у просторовому відношенні можна назвати регіонально-структурною кризою.

У високорозвинених країнах світу одним з визначальних чинників подолання наявних структурних диспропорцій та забезпечення стійкого економічного зростання є чітко визначена державна регіональна структурна політика. Хоча в Україні питання структурної трансформації економіки вже давно перебувають в центрі уваги науковців і практиків, однак відсутнє чітке стратегічне бачення перспектив розвитку кожного регіону, ролі держави та регіональної влади у регулюванні структурних процесів. Внаслідок обмеженості фінансових ресурсів держави, неврегульованості відносин між центром та регіонами, слабкого потенціалу місцевої влади структурне реформування в Україні здійснюється здебільшого знизу і відбувається дуже повільно і тому не носить системного цілеспрямованого характеру. Регіони залишаються і надалі з переліком проблем, які не знаходять вирішення. Традиційно індустріальні регіони стикаються з проблемою моноспеціалізації, індустріально-аграрні втрачають промисловий потенціал, а аграрні – з огляду на значний перелік проблем у цій сфері перетворюються на депресивні території.

На формування структури економіки регіонів сьогодні впливають новітні для розвитку економіки України процеси. Йдеться про розвиток транснаціональних корпорацій, дилерських фірм, мережових бізнес-структур у виробничій, торгівельній та інших сферах економічної діяльності, появу інших нових форм організації економічної діяльності, розвиток інноваційних видів послуг тощо. Всі ці процеси змінюють традиційну структуру економіки регіонів і піднімають питання щодо механізмів впливу держави та регіональних органів влади на ці процеси. Ситуацію ускладнює і те, що регіон не є реальним суб'єктом економічних відносин.

Лише створення оптимальної системи взаємовідносин «центр-регіон», розширення повноважень регіональних органів влади та підвищення економічної самостійності регіонів забезпечать успішне реформування економіки країни. За цих умов основним завданням регіональних органів влади є вибір адекватної наявній ситуації стратегії структурних перетворень, яка має ґрунтуватися на раціональному використанні соціально-економічного та ресурсного потенціалу територій, стимулюванні інноваційної активності та розвитку високотехнологічних галузей промисловості, накопиченні інвестиційного потенціалу, розвитку ринкової

Передмова

інфраструктури та врахуванні ринкових механізмів саморегулювання економічних процесів тощо.

У першому розділі монографії розкрито сенс суспільних трансформацій в системі сталого розвитку держави та регіонів, проведено аналіз модерних суспільних змін як чинника структурних трансформацій економіки, обґрунтовано соціогуманістичні імперативи та євроінтеграційні пріоритети у системі структурної політики та модернізації економіки України в контексті пріоритетних чинників прориву на світові простори і ринки.

Другий розділ монографії присвячений розкриттю суті та особливостей теоретико-методологічних основ формування регіональної структурної політики; виявлено проблеми, умови та пріоритети її реалізації. Систематизовано та узагальнено вітчизняні та зарубіжні моделі дослідження регіональної структурної політики. Авторами доведено, що розробка і реалізація регіональної структурної політики базується в першу чергу на інституційно-структуралістських економічних моделях. Розглянуто інституційні основи та процеси інституціалізації складових регіональної структурної політики. Здійснено порівняння функцій регіональної економічної політики та регіональної структурної політики. Виявлено складові механізми реалізації регіональної структурної політики, а також проаналізовано етапи її здійснення. Визначено завдання, цілі та мету державної структурної політики у частині формування промислової, інноваційної та інвестиційної політики.

У третьому розділі монографії здійснено аналіз структурних процесів в розрізі різних видів структури економіки регіонів: секторально-галузевої, відтворювальної, секторальної, організаційно-інституційної, територіальної, зовнішньоекономічної структури тощо. Позитивної оцінки заслуговує розроблена методика кількісно-якісної оцінки структурних зрушень, яка дозволила оцінити напрями і тенденції структурно-динамічних процесів, що відбуваються в регіонах України в розрізі видів економічної діяльності за показником ВДВ впродовж 2006-2013 рр. на основі визначення маси, швидкості, темпів та інтенсивності їх протікання. Вартує уваги аналіз структури регіональних товарних ринків, де визначено основні структурні диспропорції та запропоновано заходи щодо їх усунення.

Четвертий розділ монографії присвячений оцінці тенденцій, специфіки та закономірностей структурної динаміки економіки Львівської, Івано-Франківської, Волинської, Чернівецької, Закарпатської та Рівненської областей. Актуальним з огляду на проблематику дослідження є проведений розрахунок інтегрального коефіцієнта структурних зрушень за базовими економічними показниками, який дозволив здійснити прогноз структури валової доданої вартості областей Західного регіону України за видами економічної діяльності. Розкрито перспективні напрями зміни структури економіки областей Західного регіону України в контексті вибору пріоритетних видів їх економічної діяльності та пріоритетні напрями структурної корекції їх економіки на найближчу перспективу.

Передмова

У заключній частині монографії запропоновано напрями удосконалення структурної політики України на державному, регіональному рівнях, в тому числі надаються пропозиції щодо запровадження моніторингу структурних змін в економіці регіону при реалізації стратегії їх соціально-економічного розвитку. Зокрема, розроблено принципи та заходи реалізації стратегій регіонального розвитку областей Західного регіону в умовах інтенсифікації секторально-інтеграційної взаємодії України та ЄС. Окреслено інноваційні підходи до структурної корекції економіки регіону, які базуються на створенні відповідних інституційно-правових і фінансових передумов та інфраструктурної підтримки економічного розвитку в контексті диверсифікації сфер економічної активності, збалансуванні галузевих пропорцій, активізації інвестиційних процесів, чіткого розмежування повноважень і способів участі органів влади в господарській діяльності регіону тощо.

У підготовці монографії прийняли участь: д.е.н., проф. Шульц С. Л. (п. 2.2, 3.1); д.е.н., проф. Вовканич С. Й. (п. 1.1-1.3); д.г.н., проф. Писаренко С.М. (п. 5.4); к.е.н., с.н.с. Максимчук М. В. (п. 2.4, 3.6, 4.5, 5.1, 5.2, 5.6); к.е.н. Луцків О. М. (п. 2.4, 3.2, 3.4, 3.8, 4.1, 5.1, 5.3); к.е.н. Габрель М.С. (п. 3.3, 3.6, 4.4); к.е.н. Назаркевич І. Б. (п. 2.1, 4.6, 5.3, 5.5); к.е.н. Попадинець Н. М. (п. 2.3, 3.7, 4.2); к.е.н. Гусєва М. О. (п. 2.2, 3.5, 4.3).

РОЗДІЛ 1. СТРАТЕГЕМИ РОЗВИТКУ ТА МАКСИМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТРУКТУРНУ ПОЛІТИКУ

1.1. Сенс суспільних трансформацій в системі сталого розвитку

Процеси глобалізації, ренаціоналізації та регіоналізації, що паралельно і динамічно відбуваються в сучасному світі, перманентно формують великі інтеграційні економічні новоутворення, політичні союзи і військові блоки. Метою таких міждержавних мегаутворень є підтримання певного світового порядку, розв'язання проблем колективної оборони, системний захист зовнішніх національних інтересів і внутрішніх ринків, конкурентоспроможності людського капіталу, синергізму в системі соціально-економічного, духовно-інтелектуального розвитку, збереження етнічної, мовно-культурної, релігійної, промислової та іншої ідентичності. Природно, що до таких глобальних прогресивних утворень мірою своїх спроможностей і світоглядних орієнтацій прагнуть країни, що вибороли державний суверенітет, вибрали свій шлях сталого розвитку та генерування власного досвіду. Це стосується і України, яка всупереч багатовіковому уярмленню здобула державність, однак, аби протистояти сучасним викликам, щобільше розбудувати успішну національну державу в умовах війни, має чинник власної безпеки вивести поза зону постійних ризиків.

У цьому плані вона зобов'язана не втратити, а в перспективі щораз більше нарощувати темпи середовищеспроможності свого національного і духовного відродження, чітко визначити вектор підвищення конкурентоспроможності в освітньому, фахово-знаньовому, науково-технологічному, інформаційно-інноваційному та інших якісних ціннісних (аксіологічних) сутностях суспільного прогресу. Це архіважливо, щоб на рівнопартнерських засадах увійти в систему міжнародного розподілу праці не в статусі постачальника дешевої робочої сили чи сировинних ресурсів, а креативного інноваційного суб'єкта. Для цього політика розвитку, передовсім суспільного, людського, у т. ч. духовно-інтелектуального потенціалу, національної і регіональної економіки, її структуризації має ґрунтуватися як на загальнолюдських людиноцентричних і націоцентричних цінностях, так і на максимах модернізації національної економіки, орієнтир якої – значна питома вага експорту виробленої високотехнологічної продукції, підвищення добробуту людини та реалізація складових одвічної української національної ідеї (УНІ) як стратегем (програм дій) розвитку модерної країни, підвищення її потуги, синергії і суб'єктності¹. Отже, якщо складові УНІ – це стратегеми, невід'ємні від коротко-, середньо- і довготривалих планів розбудови України, то максими – це фундаментальні

¹ Пасхавер О. Коли держава неефективна, економіка залежить від неекономічних факторів / О. Пасхавер // День. – 2013. – № 120-121. – С. 2.

принципи її розбудови як дороговкази спільного руху громад, регіонів, спільноти й уряду в європейському цивілізованому напрямі та готовність захищати свій вибір. Тобто руху до бінарного соціогуманістичного захисту і людини, і нації; до гармонії загальнолюдських, європейських і українських цінностей, яким не властиве насильне домінування євразійсько-тоталітарного «руського мира» як шовіністичної ідеології загарбань чужих земель, культур, майна, активів тощо.

Сьогоднішні реалії чітко засвідчують, що реалізація УНІ – це не лише здобуття власної держави, а й її активний інноваційний розвиток. Щобільше, розвиток у ворожому оточенні, де незалежність України важко утримати людьми залежними від бідності, корупції, злочинства, девіальної поведінки непатріотичних еліт, байдужих до збереження ідентичності свого народу, нагромадження національного капіталу і зорієнтованих переважно на офшори. Отже, втілення УНІ нині – це боротьба на два фронти: не лише з бідністю суспільного загалу, а з вивозом багатими своїх статків, нечесно зароблених на подальшому зубожінні народу, обдуреного монопольними домовленостями олігархів. Це і протистояння тиску ззовні: асиміляційному фактору, антиукраїнським «дезам» постімперського шовіністичного середовища в інформаційному просторі українців; наслідкам багатівікового їх зодноріднення, насильної «інтеграції» до складу Російської імперії; нищенню українськості, самобутності, генофонду нації та недопущенню її на світові ринки як повноправного національного суб'єкта міжнародних відносин. Звідси випливає засадничо-основоположна максима: усе, що треба відродити для розбудови України, її суб'єктності, має бути якнайковітальніше та якомога швидше відроджено – духовно, національно, економічно й екологічно в ім'я народу, збереження його тотожності та гідного майбуття світового виміру.

Проблеми оцінювання перспектив структурних зрушень у національній економіці України та її регіонів у контексті визначення чинників побудови постіндустріальної, інтелектуально-інформаційної конкурентної вітчизняної економіки, локальних інноваційних систем, орієнтованих на світові стандарти, вимагають відповідних комплексних досліджень суспільних змін, трансформацій на рівні не тільки кількісних пропорцій у секторальній, галузевій, організаційно-інституційній діяльності господарських структур, демографічних, міграційних та інших процесів, а й якісних показників інституційної, технологічно-інноваційної, науково-технічної, освіто-професійної, соціокультурної та іншої креативної спроможності виходу країни на світові ринки з наукоємною продукцією.

З огляду на це, для України надвелике значення має аксіологія вибору вектора інтеграції, передовсім залучення до світових інсайдерів – носіїв модерного цивілізованого прогресу, передового досвіду, суголосного зі стратегемами (програмами дій) реалізації завдань національного відродження і державотворення; приєднання до колективних глобальних систем безпеки задля збереження своєї державної суб'єктності, інноваційного потенціалу та ідентичності титульного народу. Це актуалізує

низку імперативів приведення пріоритетів структурної модернізації економіки відповідно до напрямків якісних змін у регіональній структурній політиці на шляху загальноукраїнського прориву. Виділимо пріоритетні:

1. Реалізація власного завершеного інноваційного циклу структурної трансформації, починаючи з виникнення ідеї модернізації економіки до створення і продажу нового високотехнологічного продукту (товару). Це, своєю чергою, вимагає оцінювання комплексу самодостатньо-конкурентних творчих ідей, проектів (когнітивно-інформаційних, науково-пошукових, проектно-конструкторських, впроваджувальних, новаторсько-інноваційних, інституційних, політичних), потрібних для: а) якісно новаторських трансформацій суспільства та його регіонів як невід'ємних частин соборної унітарної держави; б) інформаційного, інтелектуально-інноваційного, торгового, дипломатичного та іншого забезпечення виходу на міжнародні ринки. У цьому контексті на передній план висувається новий тренд: експорт у постіндустріальній (інформаційній) економіці забезпечується переважно креативом трьох фундаментальних речей – інтелектуальної власності, доданої вартості та ефективної творчої праці «на випередження» сучасних досягнень науково-технічного прогресу, потреб попиту і кон'юнктури міжнародних ринків. Така праця не повторює амбіцій комуністів Росії «перегнати США», а вимагає «і свого не цуратися, і чужому навчатися», бути поінформованим щодо європейських стандартів, світового поступу і втілення наукової думки. Адже будь-який науковий винахід, суспільні новації – спільний результат живої праці сучасників і досвіду минулого. Саме додана вартість продукції нині акумулює та інтегрує прикладну максимуму наукових досягнень та їх ролі в зміні економіки: усе, що можна переробити в Україні, має бути з використанням нових досягнень науки якнайглибше перероблено.

2. Перезавантаження постіндустріальної економіки на закордоння вимагає проведення інвентаризації та налагодження постійного аудиту й прозорого моніторингу власних інтелектуальних ресурсів і творчих зусиль для визначення інституційної спроможності суб'єктів господарювання щодо виходу зі своїми матеріальними і нематеріальними (інтелектуальна власність) товарами на європейські та світові ринки. Україна може виробляти якісні товари, якщо якнайефективніше використовуватиме власний інтелект, природні ресурси, запозичені світові ідеї, передові знання і досвід. Ми не є багатою державою, бо своєю діяльністю неналежно трансформуємо наявні ресурси в потенціал виробництва якісних товарів. Диференціація спроможності випуску нових наукомістких товарів не лише актуалізує діяльний підхід до їх виробництва, а й ставить перед суб'єктами різного рівня функціональної природи і структурно-інституційної ієрархії наскрізне завдання: оптимізувати і мобілізувати структуру національної економіки як у стратегічних загальнодержавних і регіональних проектах, реформах, перебудовах тощо, так і в секторальному, територіально-просторовому вимірах творчого потенціалу виробників у напрямі

збільшення можливостей виходу на світові простори, товарні ринки, міжнародні стандарти.

3. Бренд орієнтації структурно-функціональних зрушень у системі товарного виробництва на експорт, продаж і споживання товарів закордоном диктують перманентний пошук і впровадження алгоритму європейських і світових принципів підтримки вітчизняного товаровиробника, створення йому належних умов життєдіяльності як на рівні внутрішнього національного середовища (зменшення податкового тиску, корупції, тотального регулювання бізнесу тощо), так і зовнішньої безпеки. Це архіважливо за обставин ворожого оточення, воєнної агресії окупанта – імперсько-захланного сусіда, начебто брата, який мобілізує колабораціоністів і засланих найнятих убивць. Останнє формує в Україні особливу максиму: для підвищення безпеки ззовні вкрай потрібно перебороти багатовікове імперське російщення, плюс залишковий імперсько-більшовицький інформаційний ізоляціонізм, що призвів не лише до нинішньої науково-технічної, технологічної, соціально-економічної, культурної, духовно-інтелектуальної, морально-етичної та іншої відсталості, а і до зомбування українофобією в зросійщених регіонах; розпалювання постімперської інформаційної, т. зв. гібридної війни, яку Росія брехливо камуфлює під громадянську. Однак саме вона розпочала далекоглядне кровопролиття задля нищення суб'єктності України, одухотвореного її інтелекту, зниження інноваційної можливості якісного прориву, водночас збільшення страждань і жахів війни, яку самим українцям нині важко зупинити і колись, вочевидь, простити.

4. Пересновування якісних змін на рівні як геополітичних, економічних систем і регіональної політики, так і соціально-психологічних характеристик національних еліт, носіїв нових знань, інтелектуального потенціалу, подвижників духовного відродження тощо не можуть відбутися без удосконалення емерджентності, – третьої якісної складової (окрім структур і функцій) будь-яких систем, насамперед світової безпеки. Це означає, що модернізацію економіки слід проводити шляхом не тільки підвищення її наукоємності, нарощування товарів імпортозаміщення, використання відновлюваних джерел енергії (сонця, вітру, біомаси), залучення інформаційних, інших високих та екологічних технологій, а й впровадження організаційних, інституційних, інфраструктурних, політичних суспільних нововведень для отримання як мультиплікативного ефекту перспективного розвитку країни, так і колективного її захисту в системі світових структур. Сусідів не вибирають, але людство спроможне ефективно регулювати міжнародні відносини, у т. ч. між країнами-сусідами, одновірцями, де Росія сповідує імперське насилля. Цьогорічне проведення 70-тої Генеральної асамблеї ООН показало, що повернення довіри до Росії можливе, якщо вона допоможе у світових систем безпеки зробити емерджентність соціогуманістичною, комплексно зорієнтованою на духовно-інтелектуальний розвиток і колективну безпеку людини, нації і світу. В умовах гібридної війни годі очікувати ефекту емерджентності, що

більше, в межах відносин окремих держава, їх економік, регіонів. Це вимагає розширити розгляд емерджентності до міжнародного виміру та радіусу дій у сфері глобальної безпеки із залученням комплексу соціальних, політичних, морально-правових та інших чинників впливу. Герої АТО виокремили необхідну максимум сфери глобального захисту: якнайшвидше надати міжнародним структурам безпеки євроатлантичної натовської військової потуги, широкої юрисдикції, оперативності втручання та невідворотності покарання порушника світового порядку XXI ст.

5. Віроломна анексія Росією Криму, злочинно-сепаратистські дії її найманців на сході України підтвердили неефективність не лише національної системи безпеки, а й такої спеціальної світової структури, як Рада Безпеки ООН. Гібридність «путінської війни» виявила невідповідність вимогам часу як структур світових інституцій безпеки, так і функцій потребам захисту національних держав, що хочуть стати вільними і вибрали власний шлях розвитку та інтеграції у вільне світове співтовариство. Україна кров'ю сфокусувала увагу людства на глобальне зло: навіть в XXI ст. держава – постійний член Ради Безпеки ООН – може стати агресором проти іншого члена ООН, не боячись бути за це покараною. Світ, окрім анексії Криму, починає звикати до бомбардувань Сирії. Позаяк явище агресії стає звичним, а ослаблені сильними світу сього народи не швидко стануть конгломератом без постімперських тріщин, здатним спільно протидіяти постімперським реваншистським силам, несподіваним агресіям «миротворців», тим паче, самим їх покарати, то вони фактично надовго приречені бути беззахисними. Неусвідомлення цього може спричинити глобальну катастрофу.

6. Нагальність потреби системного захисту незахищених, своєю чергою, вказує на довготермінову важливість емерджентності як актуального інструментарію для якісного вдосконалення інших двох складових згаданої світової системи безпеки – структур і функцій. Саме за сучасною їх невідповідністю криються не лише звичні економічні, торгові, енергетичні інтереси сильних, а й небезпечний воєнно-агресивний, захланно-імперський, реваншистський тренд «сильнішого», густо замішаний на шовіністичній ідеології, далекій від сили права захисту обезсилених, водночас так близький до середньовіччя. У XXI ст. нову домінують інтереси сильних, переходячи межу гуманності в загальнолюдських цінностях цивілізованого виміру. Це особливо небезпечно, коли агресор, завдяки купленій потужній пропаганді та нездатності світових мас-медіа, безпекових структур йому протистояти, цинічно і на весь світ позиціонує себе місіонером ООН, який «змушує до миру» українських, грузинських, кримськотатарських та інших «націоналістів». А відтак дезінформує світ, що заради правди «змушений» застосовувати вето на створення міжнародного трибуналу з розслідування збиття цивільного малайзійського літака з дітьми на борту, доводити несправедливість санкцій світу щодо нього – «миротворця» XXI ст.

7. Це все актуалізує вивчення комплексу неекономічних факторів у протистоянні злочинням окупанта за обставин його перманентної цинічної брехні. Подальшого поглиблення потребує розуміння зростаючої багатопланової ролі цих факторів у: підвищенні національної безпеки, утвердженні правди в суспільній свідомості, відродженні національних інформаційних і економічних просторів, виборі вектора ефективної євроінтеграції та її колективного захисту, верифікації форм соціальної активності територіальних громад, піднесенні морально-психологічних характеристик, духовно-культурних цінностей суспільного загалу та правлячих еліт, їх патріотичності, пасіонарної готовності захищати незалежність держави, права і свободи нації та людини, працювати задля виховання спільного погляду на історію і бачення майбутньої єдиної національної держави тощо. Громадська думка у світі має утверджувати наступне: в усіх цих напрямках, як і у багатьох інших, неназваних вище, містяться резерви не лише неекономічних факторів формування максимум суспільних трансформацій як мети прискорення прориву окремих держав на світові ринки. А, окрім цього, ті резерви розкривають можливості використання ефекту емерджентності щодо підвищення безпеки світових систем, пришвидшення сталого розвитку всіх народів, досягнення соціальної справедливості, правдивості мас-медіа тощо. Це активізує вияв потенціалу гуманізації, гармонізації та синергійності не лише на рівні світових ринків і міжнародних відносин, а й на рівні спільних тривекторних добродійних зусиль конкретних територіальних громад, регіонів і окремих країн, консолідуючи та орієнтуючи їх на загальнолюдські світові цінності.

Отже, ефект емерджентності – це інтегрально-ціннісний маркер каналу підвищення якості систем суспільних трансформацій на будь-якому рівні. Він формується в результаті: а) аксіологічного підходу до процесів модернізації економіки зі залученням неекономічних факторів розвитку, розбудови економіки знань, соціалізації людського капіталу, розширення соціальної активності людей, їх ціннісних орієнтацій, піднесення рівня самосвідомості, довіри тощо, вивчення відповідного світового досвіду; б) синергії від проведення водночас потрібних змін на регіональному і національному ринках праці, в царині економічних, інноваційно-інвестиційних та інших трансферів, мережевих комунікацій, систем колективної оборони, соціогуманістичного бінарного захисту людини і нації. Однак у такому комплексному аспекті емерджентність – малодосліджена.

Шкода, бо суспільні трансформації – це завжди складний комплекс заходів у просторі і часі; це – вибір, новації й зміни. І чим масштабніші зміни і на краще, тим більш імовірно, що новації, пов'язані з ними, можуть стати загальнолюдськими традиціями. Людина, громада, нація – це джерела і рушійні сили цих трансформацій, які здійснюються ними, заради них, їхнього та суспільного сталого розвитку. Вони – продуценти і виконавці вибору: – аксіології соціально-економічного, науково-технічного, екологічного та інших векторів моделі сталого розвитку; – напрямів

інтеграції у вільне світове співтовариство, у його цивілізовані форми і методи праці, комунікації, спілкування, взаємодії, торгівлі, судочинства, колективної оборони тощо; – збереження традицій ощадного використання природних і створених ресурсів, їх передачі прийдешнім поколінням задля тяглості розвитку народу, його національної ідентичності та перспектив на гідне майбутнє; – власного шляху побудови національної держави навіть тоді, коли цей процес викликає у вождів імперій, тоталітарних режимів, що не розкаялися, бажання зірвати і не допустити вихід пригнічених народів на волю, на простори світових ринків, рівноправних міжнародних відносин. Тому, власне, міжнародні безпекові структури, що їх створили люди доброї волі після Другої світової війни як Храм, за В. Черчиллем, Миру, не можуть стояти осторонь національно-визвольної боротьби народів проти поневолення та асиміляції, що їх хочуть зберегти чи знову накинути імперії шляхом реваншу, анексії, гібридних війн, дезінформацій тощо.

Революції – Помаранчева і Гідності – переконливо довели дві взаємозалежні речі. По-перше, що для України за будь-яких суспільних трансформацій аксіологія вибору вектора інтеграції має домінантне значення для збереження національної ідентичності, своєї іншості. По-друге, що вибір – це не тільки економіка, ринки чи фінансові кредити; це не лише ціна, а і цінності, мотиви, воля, безпека та ідентичність людини і нації, соборність і незалежність їхньої держави взагалі. Для українців екзистенційного значення набуває уникнення асиміляційного фактора, тобто збереження тяглості розвитку, починаючи від національної та регіональної економіки до народних промислів, домашніх господарств, промислової та іншої ідентичності. Нині будь-який серйозний і неупереджений комплексний аналіз стану суб'єктів господарювання, темпів розбудови української держави та її інтеграції у світові простори, вихід на міжнародні ринки не може обійтися без розгляду неекономічних чинників не лише сталого розвитку. Після багатовікових намагань нищення українців як древнього народу (якого чимало знищено), пригнічень його питомої мови, культури, геноцидного Голодомору, нагінок на саму назву – Україна – як Батьківщину титульної нації, за національну ідею якої героїчно полягло не одне покоління її подвижників, – життєвого сенсу набуває тяглість (спадковість) розвитку. Коли корінна нація ослаблена етно-лінгво-інтелектоцидом, багатовіковою імперсько-загарбницькою політикою і нині донищується гібридною війною, то залишати це явище сталим, працювати лише «навздогін», а не відрив і прорив, значить прирікати народ, що дав назву державі, на вічну відсталість; рівно ж – українців не на національне і духовне відродження, а на виродження як не самодостатнього народу, європейського тільки територіально. Це аксіоми для живих українців і їх нащадків, які мають стати максимами при плануванні змін, трансформацій, структурної модернізації у будь-який час, за будь-яких протистоянь, загроз і викликів.

Зрозуміло, що анексія Криму Росією, її воєнні дії на сході України ригористично вимагають врахування економічних, але як не дивно

насамперед неекономічних чинників. На думку відомого економіста Олександра Пасхавера, коли держава не ефективна, то економіка передовсім залежить саме від неекономічних факторів². Водночас, широкий дискурс – неекономічні чинники ефективної економіки, її структурної модернізації – зненацька застав і навіть змусив дещо розгубитися вітчизняних учених-економістів, адже в їхньому науковому обігу він досі не домінував. Це не дивно, позаяк неекономічні чинники – це не тільки соціальні, гуманітарні, політичні, соціологічні, соціально-психологічні чи морально-етичні; вони – ті й другі, і якісь треті, урешті всі разом, бо діють комплексно. Вони – громадські, громадянські і спільнотні; національні та загальнолюдські; духовні (інформаційні, ідеальні) та матеріальні; транскордонні і геополітичні; поточні (навздогінні) і перспективні (з певним випереджувальним часовим лагом); історичні та новітні, світоглядні та ментальні, медичні та екологічні, асиміляційні та ідентифікаційні, військові і волонтерські, видимі і невидимі, безпечні й небезпечні, – де будь-який названий (і не згаданий) чинник наведеної множини може стати мультиплікатором суспільного розвитку і видозмін, а може і не стати. Ці фактори сприяють збереженню не лише тяглості розвитку нації, вони віддзеркалюють інтелектуальність і елітарність її суспільного руху, рівень свідомості, розуміння гуманності, моральності та справедливості. Отже, у такий спосіб долучаються до екзистенціалізму та суспільних трансформацій як таких, що здійснюються людиною, нацією задля не лише них, а й людства. Або не долучаються і зраджують народні інтереси, цінності та стають, нехтуючи життям людей, їхньою землею, як це відбулося, – ростовськими вигнанцями.

У цьому контексті актуалізується проблема комплексного вивчення усіх чинників розвитку соціуму через призму аксіології як ціннісних і архіважливих для вибору вектора євроінтеграції України, її екзистенції, суспільних трансформацій, збереження національної ідентичності, синергетики та безпеки як СЕНСУ всіх соціальних видозмін, перебудов, реформ. Іншими словами, про які б трансформаційні суспільні зміни, процеси модернізації чи структурної трансформації економіки не йшлося, їх розгляд має проводитися передусім у площині соціогуманістичної парадигми захисту і людини, і нації, особливо ексклюзивного і цивілізаційного розвитку народу, якому треба забезпечити необхідні умови для вільної інтеграції у світовий простір, доступ до духовно-інтелектуальних вершин, досягнень науково-технічного, соціально-економічного та іншого цивілізованого розвитку.

Таким чином, майдани і гібридна війна засвідчили та свідчать далі, що інтеграція України, її суспільні трансформації, структурна економічна та регіональна політика, захист національної ідентичності, безпека держави не тільки тісно пов'язані, а і набувають ваги нової парадигми буття української

² Вовканич С. Й. Модернізація економіки як творення суспільного коду єдності України / С. Й. Вовканич, С. Л. Шульц // Соціальна економіка. – 2011. – №2. – С. 21-43.

нації, чинників її подальшого розвитку в усій їх цивілізованій багатоманітності. Під чим кутом зору заслуговують хоча б на побіжний аналіз нещодавні суспільні потрясіння і зміни, які ексклюзивно відбулися в Україні на початку третього міленіуму. Ба, більше – їх не можна залишати на маргінесі ще і з причин, що зона ризиків не означена, а генезис виникнення – далекий від ясності. Чи не єдине, що можна стверджувати: у XXI ст. нібито вже зрозуміло, що будь-які міжнародні союзи повинні насамперед утворюватися на основі культурних, духовно-моральних, освіто-інтелектуальних, гуманітарних та інших світоглядних національних фундаментальних цінностей, які мають загальнолюдські смисли, а не по-імперському далі асимілюють самодостатні автохтонні народи.

Майбутні покоління мусять знати, що відмова уряду Партії регіонів підписати у Вільнюсі Угоду про асоціацію між Україною і Європейським Союзом виявила не просто чергову зраду задекларованих євроінтеграційних намірів недолугих політиків. Проблема набагато глибша. Євромайдан рішуче відкинув їхній духовно-інтелектуальної рівень державницької свідомості, національної елітарності, українськості та патріотичності. Він не лише вибухнув людським незадоволенням, а відбулося велелюдне висвітлення нерозуміння автократами народу, його ментальності, соборності, давніх потреб структурної модернізації економіки, демократизації суспільного розвитку. Далися взнаки характеристики немерджентності їхньої системи управління, недоліки світоглядного рівня уряду щодо потреб структурних змін і підвищення стандартів життя, втілення геополітичних і колективно-оборонних пріоритетів України. Тодішній уряд був засуджений за бездіяльність у залученні до світу справжньої, а не керованої демократії, до правових судових систем, віддавна опрацьованих цивілізованим людством, а не корумпованих схем, зрештою до відновлення історичної правди – українська нація – споконвічно європейська, а її «одонеччування» – це відлуння ницості псевдоеліт, що лукаво намагалися стати проф(ф)есорами.

З огляду на чисельні втрати безцінних людських життів, сьогоднішню соціально-економічну депресію, дуже прикро, що уряд не скористався паузою перед Вільнюським самітом для опрацювання нової структурної політики щодо модернізації економіки, переорієнтації її ринків і визначення пріоритетів розвитку, джерел інформаційних, фінансових трансферів тощо. На жаль, він не став європейським інтегратором, хоча мав для цього нагоду і шанс. Натомість, шкода, біфуркаційною ситуацією по-імперському скористалася Росія, скерувавши послухний уряд на відхід від європейських і загальнолюдських цінностей, повернула його до смертоносних для українськості імперських рудиментів роз'єднання та асиміляції нації, пригнічення її питомої культури, мови, традицій, проведення ворожої геополітики. Всеукраїнськість Євромайдану, підйом нації на боротьбу з агресією Росії, волонтерський рух довели, що уряд не був на рівні часу, а його свідомість – нижча за народну. Замість того, аби прислухатися до

вимог нації, почати розбудовувати нову Україну, він вчинив принизливо зрадливо, криваво і злочинно щодо подвижників споконвічної ідеї українців.

Проте, окрім злочинів, зради і невинної крові, мірою написання новітньої історії майбутні покоління щораз більше асоціюватимуть вчинки урядових псевдоеліт в царині євроінтеграції з безкінечними дежавю їхніх хитань у шпагатній стійці на натягнутому канаті між двома системами різних держав, відмінних за філософськими світами, за творенням і сповіданням дуже неподібних світоглядних цінностей та ідей розвитку, які їхній розум не міг досягнути. Нащадки пов'язуватимуть цю т.зв. еліту, по-перше, з духовно-інтелектуальними, моральними дефіцитами, котрих вони набули, дистанціювавшись від давньої традиції українців жити «на межі» різних світів, культур; водночас, не бачачи соборність з висот Канівських і Карпатських гір. По-друге, з відсутністю у них політичної волі, з слабкістю духу, інтелекту та, навпаки, притаманним їм профіциту внутрішньої ницості, що робила їх нездатними адаптувати прогресивні ідеї людства, змінити свої майнові багатства та васальних князьків окремих регіонів на непроминальні цінності, нематеріальні чинники (духовно-культурні, інтелектуальні, патріотично-ідеологічні), які зберегли українськість народу як націоцентричного і європейського, усупереч «старшим братам», що в продовж віків намагалися стерти ім'я нації на політичній мапі Європи і світу.

Усе це, як і багато інших неадекватних дій уряду, є віддзеркаленням нерозуміння неекономічних факторів розбудови ефективної держави, світоглядного обмеження її очільників, зорієнтованих на особисте швидке і нетрудове збагачення. Хибне ігнорування ними комплексності джерел і рушійних сил суспільної трансформації, її новаторських загальнодержавних смислів для розвитку нації, аксіології прориву, матеріальної і нематеріальної природи факторів, ексклюзивної сутності і вартості того, що вони могли б створити, будучи державниками і соціогуманістами, гордими за свою державу. Іншими словами, міцності їхнього державотворчого духу, патріотичності та рівня національної свідомості явно не вистачило, аби пожертвувати матеріальними економічними чинниками задля досягнень вільного, а не колоніального майбутнього нащадкам, гідного соборної європейської нації. Тому, власне, не було припинено небажану структуризацію за чинниками, що не зміцнюють соборність нації (держави), не викорінюють корупцію, не підвищують демократичність суспільних інституцій, а, головне, не уможливають якісне вдосконалення структур і функцій через введення у систему ціннісних якостей третьої її складової – емерджентності, що постійно націлює на пошук нового, ефективнішого алгоритму дії, передовсім через приведення структур відповідно до їх функціям, завданням, викликам щодо поваги до людини, її нації, держави в ноосферному вимірі, де домінує розум. Шкода, але підйомники соціального ліфту працювали не на якісному емерджентно-державному паливі, видаючи на-гора буцімто національну еліту. «Гради» окупанта підтверджують: хоча на копрах світився Державний Герб України – Тризуб, але він – Малий Герб

і його промені не відігнали навколишню темінь антиукраїнської символіки, зомбувань і рудиментів імперії. А Великого і досі немає. Для державотворення – це не маловажний факт і фактор.

З позиції актуальності завдань усунення наслідків нищення українськості імперіями (царською і советською) структурна політика України мусить спрямовуватися нині на оптимізацію складної сукупності взаємопов'язаних соціально-економічних, науково-технологічних, соціально-психологічних, інституційних, геополітичних, екологічних, оборонних та інших компонентів національних систем, їх підсистем і відтворювальних процесів. Адже потрібна їх збалансованість на рівні людини, громади, регіону, держави та міжнародних утворень для спільного вирішення тактичних і стратегічних екзистенційних завдань нації на її власному шляху до вершин цивілізаційного розвитку як загальнолюдського надбання. Потрібно до суспільного загалу довести і на рівні простого українця уяснити, що йде війна ідентичностей, де національна свідомість, єдине розуміння історії і бачення в перспективі спільної держави – важливі чинники творення нової України. З огляду на це, актуалізується новий тренд її модернізації, де йдеться про суспільні (економічні, соціальні, екологічні, політичні та інші) нововведення, які пов'язані не тільки з традиційною заміною фізично зношених деталей, оновленням морально застарілого устаткування, а зі зміною цінностей, удосконаленням наявного стану спільноти на кращий – продуктивніший, більш справедливий, демократичний, органічний і цивілізовано-інтеграційний³. Мова не тільки про реформи, бо реформування – це процес перегрупування окремих елементів системи задля підвищення її економічної ефективності. Треба змінювати сутність систем, потрібна їх транзиція (від лат. *transitus* – перехід), що означає перехід від однієї якості системи до іншої, від радянської, скажімо, індустріальної через перехідну до постіндустріальної наукомісткої (інформаційної) економіки, від тоталітаризму управління до демократії, від т. з. радянської до національно свідомої, за І. Франком, цілої, тобто цілісної людини. Максима максим суспільної трансформації – сформувати з «советского человека» імперії зла свідомого державотворця України: соборної, української, гідної людини і нації як її національної Ідеї; гармонізувати європейські людиноцентричні і націоцентричні вартості, усунути не лише комуністичні видимі символи, антиукраїнську семіотику з культурного простору, а і одухотворити, гуманізувати та інтелектуалізувати внутрішній світ критичної маси нових людей, – моральних, патріотичних і фахових. Отже, мова не просто про структурну модернізацію на кшталт соціалістичної індустріалізації економіки, що проводилася в ім'я «советского народа» за рахунок примусової колективізації селян, їх голодоморного упокорення чи використання дешевої сили ув'язнених

³ Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України : в 3 т. / Ред. : В. М. Геєць, В. П. Семиноженко, Б. Є. Кваснюк. – Т. 3 : Конкурентоспроможність української економіки. – К. : Фенікс, 2007. – 556 с.

чисельних ГУЛАГів; контингентів з нових, окупованих імперією територій, коштом так і непогашених грошових позик, взятих у власного зубожілого та вкотре обдуреного народу⁴.

У цьому контексті переорієнтування вимагає мета і подальше продовження досліджень як комплексних, що виокремлюють проблему суспільних змін з акцентом на екзистенційно-соціогуманістичне значення аксіології вибору вектора інтеграції України для збереження, по-перше, ідентичності нації, самобутньої її культури, традицій, освіти тощо не заради змін, а якісно кращого життя. По-друге, розв'язання у цьому плані регіональних проблем структурної політики як невід'ємних частин загальнодержавних викликів з орієнтуванням на досягнення міжнародних стандартів життя. По-третє, прийняття міжнародними інституціями зобов'язань, особливо неоімперіями щодо припинення асиміляційних дій, економічного тиску на ослаблені ними ж країни, на їхні перехідні (транзитивні) економіки, аби уможливити їм національний ренесанс, перехід до економіки знань, а відтак вихід на світові простори та ринки.

Для України надважливим є соціогуманістичний захист людини, його розгляд не поза «рамами нації» (за І. Франком), а в контексті комплексного загальнодержавного розвитку шляхом соціально-економічної, науково-технологічної, політичних та інших трансформацій суспільства, які включатимуть модернізаційну, структурну чи будь-яку іншу політику, що сприятиме збільшенню можливостей народу в сенсі ковітального національного відродження, зміцнення подальшої самостійності, тобто розбудови власного суспільного устрою, вищого економічного укладу та збереження відрубності своєї традиційної культури, ментальності тощо. Як неадекватним є розгляд людини поза її нацією, так і малоефективною є суспільна трансформація поза її сенсом і аксіологією, заради процесу, а не результату. Отже, трансформація (від лат. *transformatio* – перетворення, видозміна) – це універсальний напрям зміни соціально-економічного, національно-політичного та іншого розвитку суспільних (традиційних і перехідних) систем як революційним, так і еволюційним шляхом для спрямування дії соціуму в загальноцивілізаційне русло. Трансформаційність спільноти виступає як ціннісна (аксіологічна) ознака інтеграції в цивілізований світ. Цей універсальний напрям змін поширюється не тільки на тверді (матеріальні, видимі) частини економічного базису суспільства (мінеральні, інтелектуальні та інші ресурси, фонди, активи тощо), а й на його невидимі надбудовні інститути, інституції та організації, соціально-психологічні, духовно-моральні, світоглядні цінності, потреби, норми поведінки, орієнтації, суспільні правила гри тощо. Питання аксіології вибору вектора розвитку, якості життя, соціогуманістичного захисту висувається на передній край.

⁴ Вовканич С. Й. Соціогуманістична парадигма буття – матриця національної ідеї України ХХІ сторіччя / С. Й. Вовканич // Соціогуманітарні проблеми людини / Інститут соціогуманітарних проблем людини (Львів). – 2012. – №7-8. – С. 2-27.

Уведений нами в науковий обіг «соціогуманістичний» дискурс віддзеркалює бінарну парадигмальну сутність збереження автентичності українців, котра полягає в паритетному підході до гармонізації прав людини і нації; потребу їх бінарного захисту в адекватному, сприятливому для їх розвитку середовищі, а відтак національному просторі; у його якнайширшому інформаційно-мовному, світоглядному, патріотично-державотворчому, врешті, геополітичному, геостратегічному вимірах. Ідеться, так би мовити, про якісно новий – «подвійний захист» українців (і не тільки їх) – постімперсько-російський і глобально-цивілізаційний. Масштабність такого виміру диктує якнайшвидше надати цьому бінарному захисту статус світового морально-правового імперативу, відповідної міжнародної юрисдикції євроатлантичного захисту. Лише за такого комплексного розуміння введеного дискурсу можна широко соціалізувати універсальність принципу дії стратегічно жорсткого інформаційно-мовного, культурно-етнічного, ментального каркасу кожної нації (народності) з гнучким, мобільним і щоденним його поповненням цивілізаційними досягненнями без розмиття їх автентичності. Водночас, уберегти від денаціоналізації чи небезпек мультикультурних ризиків, постколоніальних асиміляційних експериментів, залишкових зловживань сильних світу сього толерантністю ослаблених народів, імперських на них тисків і нових випробувань зодноріднуючою глобалізацією⁵.

Використання аксіологічного (ціннісного) підходу до пошуку низки неекономічних ресурсів, системного розуміння емерджентності для підвищення ефективності економіки та розбудови національної держави допоможе не тільки виділити такий вагомий об'єднуючий націю чинник як українська ідея, показати, що немає чистої економіки, як немає рафінованих неекономічних факторів її ефективності, а є система національних і загальнолюдських цінностей, економічних переваг і соціогуманістичних пріоритетів не лише для всіх рівнів структурної політики, в тому числі й на регіональному рівні, а й суспільних процесів. Лише через призму аксіології можна належно оцінити освітню, міграційну чи мовну політику як визначальний механізм насильної інтеграції України царською і радянською імперіями, а тепер Російською Федерацією для доросійщення українців і загарбання їхніх земель, аби не допустити головного в їх діяльності: стати суб'єктом власної національної держави. Це було і залишається визначальною ідеєю російських імперій, котра за своєю сутністю є фактично антиідеєю української нації.

У цьому плані Україна потребує нових якісних змін і трансформацій, максими яких ще належить разом креативно опрацювати і всенародно соціалізувати. Сенс цих змін насамперед вимагає глибокого усвідомлення і важкої праці зі зміцнення консолідації країни і соборності нації як

⁵ Скворцов І. Б. Диверсифікація діяльності підприємств як засіб антикризового управління / І. Б. Скворцов, О. О. Цогла // Науковий вісник НЛТУ України : [зб. наук.-техн. праць]. – 2010. – №20. – С. 261-271.

здатності разом створити нове, підвищити добробут людей, вийти на світові ринки, захистити національні інтереси та суверенітет країни. Формат будь-яких суспільних трансформацій, структурної модернізації економіки підприємств, окремих регіонів і громад не має виходити поза рамки широкого вивчення соціогуманістичних пріоритетів держави в системі стратегічних досліджень всеукраїнських проблем, проектів і реформ. Зокрема, пов'язаних з соціалізацією Європейської Хартії місцевого самоврядування, тобто з децентралізацією «по горизонталі» на рівні територіальних громад, підвищення їх синергії та темпів євроінтеграції. Однак, не з децентралізацією «вертикалі» управління країною, де бюджетна, фіскальна чи інша фінансова децентралізація може стати небезпечною для оборонного бюджету держави, її прогресу. До децентралізації потрібно підходити диференційовано. Надання Магдебурзького права містам не означало децентралізацію країни. З нинішніх позицій державотворення доцільним є строге табу на впровадження 3-х «Д»: денационалізацію українців, десоборнізацію їхньої країни і децентралізацію управління нею. Тут попрацював «брат» і нас жде важка праця рекультрегіоналізації і відродження потолоченого. Отже, проблеми регіональної структурної політики не виносьмо за дужки макроекономічної політики України, її суспільних трансформацій, безпекових систем, глобальних чи інтеграційних викликів, процесів ренаціоналізації, розбудови національної держави на своїй землі, а розглядаймо в широких рамках соціогуманістичного захисту народів і народностей, не відкидаючи їхні низові структури, потреби людини, громади, нації та загальнолюдські цінності цивілізованого розвитку світу.

1.2. Соціогуманістичні імперативи та євроінтеграційні пріоритети у системі факторів структурної політики

Модернізація (оновлення) економіки нині розглядається в економічній науці як структурна політика та її інноваційна діяльність, що переважно пов'язані з розширенням і удосконаленням традиційного (чи створенням нового без зміни місця розміщення) виробництва, підвищенням конкурентоспроможності продукції (товарів), здобуттям конкурентних переваг на ринку, економією ресурсів та поліпшенням (зміною) методів управління, зрештою, зі зниженням господарських ризиків, натомість – з оптимізацією ефективності роботи трудових колективів, їх євроінтеграцією та успіхом у наблизенні, найголовніше, до світових стандартів рівня людського розвитку, побудови постіндустріальної країни та виходу на європейські ринки⁶.

⁶ Скворцов І. Б. Диверсифікація діяльності підприємств як засіб антикризового управління / І. Б. Скворцов, О. О. Цогла // Науковий вісник НЛТУ України : [зб. наук.-техн. праць]. – 2010. – №20. – С. 261-271; Гриценко А. Методологічні основи модернізації України / А. Гриценко // Економіка України. – 2011. – №2. – С. 4-22; Єрохін

Усього цього (і не лише) вимагає від економіки життєва необхідність покращити гідне людини їх функціонування в динамічних і жорстких ринкових умовах, які змушують управлінців постійно вести творчий пошук і маневрувати різними видами діяльності, виробничими потужностями, технологіями, людськими та фінансовими ресурсами, аби оперативно і адекватно реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища, зокрема достойно відповідати на виклики сьогодення, в т.ч. на конкурентні вимоги присутності в економічному просторі інших країн. Види ринкових трансформацій, що їх проводять економічні суб'єкти в змаганнях за лідерство та виживання, узагальнені нами в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Групування економічних перетворень

№ п/п	Основні види трансформацій економіки	Аксіологічна мета змін видів діяльності
1	2	3
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.	модернізація диверсифікація перепрофілювання реструктуризація реконструкція реорганізація раціоналізація лодифікація реставрація	Оновлення продукції та урізноманітнення сфер діяльності фірм (регіонів). Збільшення номенклатури продукції, розширення її асортименту, виробничих потужностей тощо. Освоєння виробництва нової продукції (товарів), прогресивних технологій тощо. Збільшення конкурентоспроможності продукції (товарів). Соціалізація інноваційної діяльності, впровадження передового досвіду, досягнень науки і техніки, освоєння випуску наукомісткої продукції та пошук нових ринків її збуту. Зміна (реформування) системи управління. Поліпшення умов праці. Створення нових робочих місць і регіональних (локальних) перспектив розвитку. Зниження (мінімізація) ризиків, кооперація зусиль щодо їх подолання. Утворення багатогалузевих кластерів та уникнення залежності від одного виду продукції. Концентрація капіталів (капіталізація виробництв), удосконалення розподілу інтересів. Засіб виживання, вихід з депресивного (кризового) стану та освоєння зарубіжних ринків і таке інше

*Складено автором

Хоча перелік напрямків ринкових трансформацій економічних суб'єктів в регіоні не претендує на вичерпність усієї їх множинності та постіндустріального сенсу, але він чітко показує, що аксіологічний підхід до визначення мети (завдань) економічних перетворень, по-перше, уможливорює найбільш комплексно охопити сукупність основних напрямків ринкових трансформацій та провести певну їх класифікацію. По-друге, показує, що проведення таких трансформацій може бути різним за

масштабами не лише в економічному просторі, але й за глибиною і новизною застосування інновацій, інтелекту, передового досвіду, науково-технічних досягнень, інформаційних технологій, духовно-моральних імперативів – в соціальному, навіть в світоглядному, ідеологічному вимірі⁷. Це засвідчує, що суспільні нововведення можуть набути загальноукраїнського масштабу аж до статусу чинника національної безпеки, складової державницької ідеї чи рангу преференцій стратегічних програм дій уряду в його намірах створити засобами модернізації, диверсифікації та інших ринкових перетворень наукомістку економіку, сучасне інформаційне суспільство з високим рівнем людського розвитку, функціонування громадських організацій, інтелектуалізації соціуму, демократизації устрою і вихід у світ⁸.

Водночас, це підтверджує, що в основі процесів такої широкої інтелектуалізації суспільства є сентифікація (онаучування) виробництва, створення наукомісткої економіки, у фундаменті якої завжди лежать нові знання, інформація, пов'язані тією чи іншою мірою з впровадженням загальнодержавних не тільки ефективних і соціально справедливих нововведень – економічних, соціальних, екологічних, технологічних, безпекових, але й далеких від піару вузько-партійних, регіонально-політичних інтересів олігархів. Така широка палітра вимог щодо економічних трансформацій потребує адекватної інтерпретації як серйозних суспільних змін, що вирізняються науковою глибиною, національною масштабністю та авангардним (лідерським) оновленням господарських структур, духовно-культурних цінностей, творчої (інноваційної) активності, з одного боку. З другого, – диференціацією видів інновацій як абсолютно нових впроваджень власних інтелектуальних винаходів, високих технологій чи запозичених або придбаних в патентно-ліцензійної, комерційній діяльності. А з третього, – їх поділу на галузеві та міжгалузеві, об'єктивні та суб'єктивні, діяльні та ресурсні, інституціональні, загальнодержавні, регіональні і таке інше, тобто за масштабністю і рівнем впливу на політику структурних перетворень в країні, на її геополітику, на вектор інтеграції, розвиток нових укладів економіки, симетрію трансформаційних змін уздовж її кордонів, прикордонну торгівлю тощо.

З огляду на це, місцеве керівництво для збільшення потенціалу повинно, власне, з максимальною ощадливістю використовувати наявні ресурси, специфіку регіону у масштабі розвитку всієї національної економіки. У цьому сенсі геніальне за умов глобалізації – регіональним, доцентровим, що більше загомілковим не буває. Навпаки, воно набуває широкої соціалізації, сприяє інтеграції регіонів, духовно-інтелектуальній

⁷ Вовканич С. Й. Українська Національна Ідея як духовно-інтелектуальний код соборності народу: етнічний, інтеграційний та цивілізаційний вектори : препринт / С. Й. Вовканич. – Львів : ІРД НАН України, 2011. – 62 с.

⁸ Геец В. М. Социально-экономические трансформации при переходе к экономике знаний / В. М. Геец // Социально-экономические проблемы информационного общества : материалы конференции. – Сумы : Университетская книга, 2005. – С. 13-16.

метропольності міст, створенню соборної України як єдиного цілого, залучаючи націю до здобутків світового співтовариства. І на цьому шляху геніальне, створене українцями, само стає глобальною цінністю людства, інкорпорує нас у цивілізаційне розмаїття планетарних багатств; рівно ж, – атестуючи та віддзеркалюючи рівень наших власних соціально-економічних, науково-технічних, культурних, екологічних та інших досягнень. Мудрість, мабуть, у гармонізації бінарного захисту і людини, і нації, в налагодженні ефективної системи національної і світової безпеки, вільного руху знань, інформації, досвіду, товарів, капіталів і послуг в світовому економічному (і не тільки) просторі.

Таким чином, йдеться про суспільно ширше явище, яке не обмежене одним регіоном, а таке, що є типовим та поширеним в країні і, як атрибут самостійної ланки управління, підлягає втручанням загальнодержавної політики, спрямованої на вирівнювання економічно відсталих регіонів, депресивних територій, що без допомоги держави, міжнародних грантів, трансферів, не можуть самі забезпечити гідний рівень життя, самостійно досягнути життєвих стандартів розвинених країн. З огляду на це, загострюється потреба не лише врахування закордонного досвіду, а й виокремлення модернізаційного циклу виробництва в соціогуманістичному аспекті структурної політики України, яка спрямована на прискорення науково-технічного прогресу як фундаментального базисного важеля усунення нерівномірностей, допущених з тих чи інших причин, що призвели до сьогоденішнього стану соціально-економічному розвитку. Модернізація в світовому, європейському цивілізованому контексті – це комплексна складова програма широкої структурної політики держави, скерованої на оновлення української спільноти, розбудови її національної держави, економіки і суспільних відносин не на старій основі, а на нових інституційних соціогуманістичних парадигмах, на справедливих основах структурних пріоритетів та очікуваннях широким загальним реалізацією споконвічної своєї Національної ідеї як неформального імперативу конституційної ваги; водночас – як широкої світоглядної доктрини макроекономічного, соціокультурного, ментального, ідеологічного, зрештою, макрополітичного та геополітичного виміру.

Отже, модернізацію можна і треба розглядати в широкому та вузькому значенні цього слова. У вузькому сенсі вона виступає технічним (науково-технологічним) інструментом (заходом, напрямком, важелем) структурної політики держави в подоланні (збалансуванні) диспропорцій між окремими галузями економіки країни, її регіонів, окремих підприємств та інституцій в підвищенні їхньої конкурентоздатності. Коли ж модернізація ставить за мету оновлення суспільних структур, зміну їх соціальних цінностей, впровадження нових прогресивних світоглядних ідей та концептів, то вона за напрямками і масштабністю завдань збігається як з структурними трансформаціями суспільства взагалі, так і з основними принципами структурних перетворень в сфері духовно-моральних, професійних і професіональних характеристик людського фактора в перехідних

економіках, характерних для України⁹. Такі трансформаційні процеси найкраще описуються в методологічних координатах інституційної теорії, яка, додатково, включаючи комплекс позаекономічних об'єктів досліджень (соціології, права, соціальної і політичної психології, теорію організацій тощо), узасадничує міждисциплінарний підхід до базових понять «інститут» (інституція) як елементів соціально-економічного організму. Дискурс доктрини нового інституціоналізму дозволяє виокремити стратегічні соціогуманістичні пріоритети модернізації в країнах перехідної економіки, національна, ментальна ідентичність котрих в умовах глобалізації, на жаль, переважно нівелюється.

Цей підхід не тільки розширює діапазон досліджень суспільних трансформацій, зміни інститутів як сукупності правил гри чи прийнятих обмежень, аби вектору взаємодії людей, їх синергії надати певний напрямок. Він розглядає інститути та діапазон змін в них в якнайширшому розумінні, як-то: державні або фінансові інститути, які організують та контролюють економічні процеси в країні (уряд, центральний банк, комісія з ринку цінних паперів тощо); формальні та неформальні інститути широкого контексту, що акумулюють ринкову культуру, менталітет нації, історичні, релігійні, етнічні традиції, соціальні і сімейні цінності та установки, придумані норми поведінки, звичаї, ставлення до природи тощо. Окрім інститутів, названий підхід охоплює також певний перелік видів організацій. Сюди можна віднести: політичні (партії, парламент, міська (сільська) рада), економічні (підприємства, фірми, кооперативи, профспілки), освітні (університети, коледжі, школи, вищі навчальні заклади різних рівнів акредитації, проектно-конструкторські та науково-дослідні організації, де передаються традиційні та генеруються нові знання, досвід і т. інше); суспільні (церкви, клуби, спортивні установи).

Таким чином, в контексті інституційних теорій ідеться про структурну політику як комплексну трансформацію економіки і суспільства, де соціально-економічні зміни практично здійснюються в інститутах і організаціях, себто на двох рівнях. Перший – це модернізація правил гри, здобуття нових, гідних людини і нації стандартів життя; другий – це зміна організаційних структур, диверсифікація їх діяльності, реструктуризація тощо. У новій структурній політиці вагомими є як модернізація пострадянської сировинної індустріально-аграрної економіки, так і запровадження високотехнологічних нових економічних укладів та побудова на їх базі сучасної постіндустріальних економік із застосуванням інформаційних, нано- і біотехнологій агропромислового комплексу, машиноприладобудування, освоєння космосу тощо. Водночас, така політика повинна давати чіткий знак: постіндустріальна економіка – це не лише зростання ролі індивідуальних і колективних знань, починаючи від мікрорівня підприємств до розробки панняціональних інноваційних

⁹ Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт ; [пер. з англ. І. Дзюб]. – К. : Основи, 2000. – 198 с.

проектів, державних і транскордонних програм. Стратегія такої політики на будь-якому тактичному рівні модернізації (держави, регіону, підприємства) – це також зміна філософії, стереотипів та психології так званої радянської безадресної людини і утвердження особистості, в якій є національне середовище і простір, а, значить, принципово новий світоглядно-ідеологічний – соціогуманістичний вимір державотворення. Адже йдеться про права і бінарний захист людини та її нації, про їх гармонізацію в інформаційному, правовому і громадянському суспільстві; про духовно-інтелектуальні цінності, про аксіологію вільного вибору вектора інтеграції в світове вільне співтовариство. Зрештою, про соціогуманістичність принципів структурного їх функціонування, довіру до провідників суспільних змін, до інформації, котра в цьому контексті генерується і безперешкодно передається з покоління в покоління як соціальний Генотягlosti розвитку народу, збереження його національної ідентичності, історичної пам'яті, умінь та інтелектуальних надбань, традицій і норм поведінки, наділяючи особистість певними характеристиками і озброюючи відповідним фахово-знаннєвим і духовно-інтелектуальним робочим інструментарієм.

Отже, основні принципи, окрім техніко-економічних параметрів (ресурсозбереження, ціна, якість, новий технологічний уклад виробництва, його екологічність, конкурентоздатність кінцевої продукції), мають також враховувати соціальний ефект – інтелектуалізацію, елітаризацію та гуманізацію суспільних, в т. ч. комунікаційних процесів у різних сферах діяльності, прикордонної і транскордонної співпраці, підвищення рівня індивідуальних і колективних знань, вмінь, мотивів, темпів генерування та застосовування для інтелектуалізації своєї праці. Тобто якість кадрів, їх когнітивно-креативний потенціал щодо раціонального використання всіх наявних ресурсів, насамперед інноваційну та пошуково-винахідницьку активність національних еліт, їх зосередженість на духовно-інтелектуальних домінантах суспільного поступу, адекватності інформаційного простору, екології, соціального захисту, відпочинку тощо. Ідеться про відповідність нових предметів і засобів виробництва, якості самого суб'єкта праці, відповідність його творчого потенціалу, світогляду наукомісткій економіці, досягненням науково-технічного прогресу, що є орієнтирами для формування джерел і рушійних сил структурної політики відповідно до соціогуманістичних імперативів (вимог) людського розвитку та створення рівних для цього базових (ресурсних) можливостей – освітніх, наукових, соціальних, економічних, медичних, екологічних. У центрі таких напрацювань є людина, саме вона і задля неї, її розвитку – це все робиться. При цьому ресурси є базою, де людина – це особливий національний ресурс, адже її діяльність, зокрема інноваційна – рушій трансформації наявних ресурсів в потенціал. Саме він є кінцевою метою розробки довгострокових індикативних планів соціально-економічного розвитку, цільових програм на різних рівнях суспільних трансформацій, модернізації економік, їх укладів та змін життя людини на краще, підвищення її фахового і культурно-

освітнього рівня, повноти реалізації і самореалізації (рис. 1.1). Людський капітал – незамінне джерело розвитку і модернізації економіки. Він стає таким, коли духовно-інтелектуальний потенціал людини стає затребуваним, соціалізується і комерціалізується, тобто приносить прибуток.

Отже, з теоретико-методологічного погляду правомірно в матриці факторів структурної політики диференціювати її джерела та рушійні сили.

Рис. 1.1. Матриця факторів структурної політики

*Розроблено автором

До джерел відносимо безпосередні об'єкти структурної політики регіону і країни, їх інституційні структури (освітні заклади, науково-дослідні інститути, проектно-конструкторські підрозділи, технопарки, бізнес-інкубатори та ін.), інноваційно-інтелектуальні, природо-сировинні, мінеральні та інші ресурси, основні матеріальні, інвестиційні, фінансові фонди та інші матеріальні інфраструктурні речі, що об'єктивно творять науково-пошуковий, проектний, апробаційний, впроваджувальний та експлуатаційний цикли нововведень і реконструкцій. Джерела структурної політики торкаються, головно, видимої твердої частини факторів процесу видозмін і не тільки існуючих об'єктів господарської діяльності, а й ідентифікують чинники розміщення нових підприємств (виробництв) в просторовій економіці, акцентуючи на їх ролі, особливо щодо депресивних регіонів в зміні життєвих стандартів на краще. Отже, на базу науково-технічного прогресу, інноваційного потенціалу вказують спільноті джерела, ресурси, інвестиції, активи, які безпосередньо «роблять» модернізацію, творять заново об'єкти господарської та іншої суспільно-корисної діяльності, є безпосередніми джерелами економічного реформування і зростання.

Друга група – це рушійні сили, які завжди є суб'єктивними, адже діють (функціонують) опосередковано через систему тонких, невидимих соціально-психологічних матерій – мотивацій, потреб, цінностей, інтересів, норм, творчу активність людини, стимули підвищення її готовності до інноваційної діяльності та перманентного творчого пошуку нових знань, набуття досвіду, навичок, а також піднесення духовно-інформаційної мобільності нації, рівня використання нею інтелекту та інших модерних професійно-якісних характеристик, світоглядних систем, зміни яких дедалі більше стають викликами на шляху сучасних суб'єктів новаторської праці, творення економіки знань, що перетворюються в основні рушії майбутніх етапів суспільного розвитку. До рушійних сил, на думку структуралістів, соціальних психологів, етнографів можна віднести також ментальність, культуру суб'єктів творчості, в т. ч інноваційну, організаційно-економічну, морально-психологічний клімат, виробничі відносини, менеджмент, охорону здоров'я, відпочинку, соціальний захист суб'єктів творчості, рівень їх інтелектуальної власності (нематеріальних активів) та інше, які радше більше відносяться до існування, ніж до змін. Тобто все те, що відноситься до нематеріальної, неекономічної, до, так би мовити, м'якої, суб'єктивізованої частини рушійних сил структурної політики – мотиваційні механізми, різні соціально-психологічні стимули, соціальні цінності, – які опосередковано впливають на темпи, напрямки, пріоритети і, головне, принципи структурної політики. Водночас, сприяють підвищенню креативності духовно-інтелектуального потенціалу щодо як творення власних, так й оперативного запозичення різних ліdersьких новацій – економічних, науково-технічних, технологічних, суспільних, політичних тощо. Отже, відповідають на запитання: що (хто) актуалізує і активує (рухає) суспільні трансформації?

Таким чином, такі трансформації охоплюють не тільки різні види модернізацій існуючих виробництв, робочих місць тощо, а і розміщення нових виробництв, творення робочих місць, видозміни в суспільних інститутах (інституціях) та організаціях, в правилах і принципах гри, в світоглядах людей, в їх головах. Тобто змінюють соціально-психологічні установки людини, духовно-моральні норми, зрештою, розширюють середовище (простір) творчості, сферу інтересів, гуманізують форми поведінки тощо. Як свідчить досвід ЄС, мета і принципи структурної регіональної політики мають в об'єднаних європейських націях соціогуманістичне навантаження і відповідні цінності. Європейська «регіональна семирічка», приміром, містила чітко визначені цілі: сприяння розвитку та реструктуризації регіонів, що характеризуються відставанням та ознаками депресії; підтримка регіонів зі структурними проблемами у сфері соціально-економічних перетворень і сільського господарства; модернізація політики у галузі освіти, професійно-технічної підготовки, підвищення зайнятості, зменшення бідності тощо¹⁰. Рівно ж – і в принципах, за яким встановлюються правила співпраці, домінують соціальні цінності:

¹⁰ Європейська інтеграційна політика : [монографія] / [А. М. Поручник, В. І. Чужиков, Д. О. Ільницький, О. А. Федірко]. – К. : КНЕУ, 2010. – 451 с.

а) партнерства, що включає системну взаємодію і кооперацію Єврокомісією, національними, місцевими і локальними органами влади; б) компліментарності, що вимагає конкретизації фінансового внеску кожного з учасників до спільного проекту; в) субсидіарності як основного принципу ЄС, який передбачає, що реалізація заходів на наднаціональному рівні може бути здійснена лише тоді, коли ефективність роботи на національному, регіональному та місцевому рівнях поступається першому з них; г) конвергенції (зближення) регіонів, які потребують трансферної фінансової підтримки, розміри якої в ЄС розподіляються відповідно до чисельності населення, реального стану економіки, площі, наявних на певній території соціальних проблем та відповідної структурної політики їх розв'язання.

За умов ослабленості корінної нації геноцидним Голодомором та позаблоковості системи національної оборони, а, значить, відсутності колективного захисту, Україна не тільки відчуває великий економічний, інформаційний тиск, а й зазнала анексії Криму, нападу найманців агресивного північного сусідів на її східні території¹¹. Підтримані Росією терористи провокують ідеологію федералізації, вимагають надання їм особливого статусу. Українці на своїй землі далі не мають права на самостійний розвиток, на духовне відродження і збереження своєї національної ідентичності, відрубності своєї культури, на своє інформаційне середовище, на адекватний інформаційний простір з його відповідним ідеологічним забезпеченням, наскрізним фундаментом якого – українська національна ідея, її соборності, як і унікальна межовість (історичне медіаторство), нині ігноруються.

Це в особливий спосіб актуалізує нагальну потребу використання неекономічних факторів для розбудови ефективної економіки, національної держави, її ідеологічно-інформаційного, духовно-інтелектуального та іншого супроводу. Не одне покоління патріотів України платилося життям саме за національну ідею, за вибір вектора руху до державницького усамостійнення, досягнення національного ідеалу в структурі загальнолюдських цінностей і благ. Нинішнє покоління не оминула ця важка ноша ідеї як долі нації, водночас вона в крові і щоденній праці удосконалює візію ідеї та реалізує місію предків¹². На жаль, ми досі широко не соціалізували українську ідею, не ввели в число основоположних неекономічних факторів суспільного розвитку і стратегем державотворення, не зробили її наріжним каменем розбудови модерної нації, ідеологічним фундаментом програмних текстів проурядових і опозиційних партій та суспільних трансформацій.

¹¹ О комплексе мер по вовлечению Украины в евразийские интеграционные процессы // Дзеркало тижня. – 2013. – №29, 17 серпня.

¹² Vovkanych S. Can We Survive without the National Idea? / S. Vovkanych // The Ukrainian Quarterly. – 2012. – №3-4 Spring-Winter. – P. 47-58.

1.3. Модернізація економіки і структурна політика в контексті пріоритетних чинників суспільних трансформацій

Розглядаючи модернізацію в широкому контексті структурної політики держави з орієнтуванням виходу на світові простори і ринки, передовсім правомірно і необхідно виокремити певні науково-методологічні засади і висхідні аксіоматичні моменти. По-перше, доцільно заакцентувати що будь-які зміни в спільноті є за своєю сутністю – суспільними нововведеннями, що, насамперед, надаються людині (підприємству, регіону, країні) як інформація, через інформацію і засобами передавання інформації. Отже, природа першоджерел нововведень – інформаційна. По-друге, очевидно, це все робиться людиною і задля людини, що більше, отримана інформація також далі фільтрується через інформнасичені рамки відповідних її соціальних цінностей, мотивів, потреб та інтересів. Водночас, окрім фізичних, інформація є предметом зацікавлень також і юридичних осіб як у сфері підвищення наукомісткої економіки, її ефективності, енергоощадності, екологічності тощо, так і в очікуванні суспільних змін і трансформацій, політичних зрушень, інтеграційних месиджів тощо¹³. Вкрай важливо, щоби ціннісні характеристики інформації на індивідуальному і суспільному рівнях відповідали не лише технічним, регіональним, а й загальнонаціональним культурологічним викликам, були суголосними з інтеграційними, глобалізаційними та цивілізаційними напрямними, з духовно-інтелектуальною складовою соціогуманістичної доктрини розвитку кожного народу, кожної нації, громади та людини. Це потрібно не лише для формування громадянського, а і інформаційного суспільства, і людини інформаційної та адекватно-нового світосприйняття. І, нарешті, по-третє, таке світосприйняття, власне, нагадує, що інформаційні процеси мають триєдину інформаційну природу. Для того, аби вони відбулися, потрібні три обов'язкові елементи: джерело (продуцент) інформації, адекватний канал її передачі і відповідний суб'єктно-об'єктний приймач (реципієнт). Тому розгляд цих процесів непродуктивний поза інформацією як інноваційним предметом (ресурсом), тезаурусом і цінностями суб'єктів і результатами їхньої творчої праці, поза системою прийняття відповідних інтелектуальних рішень в сфері інноваційної діяльності, прискорення науко-технічного і соціального прогресу, структурної, інтеграційної та іншої регіональної й національної політики.

Нововведення є важливим чинником і результатом постійного суспільного руху інформації, знань, досвіду тощо, структурних змін, інтегральним показником здатності суспільства творити і використовувати нову інформацію, а на базі її впровадження оперативного виробляти конкурентні товари, ефективну логістику їх внутрішньо-зовнішньої поширення та комерції. Значення мають як матеріальні та ідеальні

¹³ Геец В. М. Социально-экономические трансформации при переходе к экономике знаний / В. М. Геец // Социально-экономические проблемы информационного общества : материалы конференции. – Сумы : Университетская книга, 2005. – С. 13-16.

(нематеріальні, інтелектуальні) товари, вхідні показники їх творення – джерела і рушійні сили, так і вихідні – цінність і масштаби поширення новоствореної інтелектуальної власності (патенти, винаходи, продані ліцензії, торгові марки тощо). Інноваційна здатність працювати «на випередження» є домінантною цінністю і щораз далі, тим більше теоретично і практично заглиблюватиме нас не тільки в потреби підвищення ефективності інформаційного забезпечення, в структуризацію економіки, а в структуралізм як нову наукову течію, де вона є методологією не просто вивчення різних структур, а і оцінювання суспільного поруху інтелектуалів як ядра нації, як активних творців якісно нового, інноваційного (транзиційного) переходу до нових систем. І не лише в економіці. Адже, якщо Україна прийняла інноваційну модель свого розвитку, буде інформаційне суспільство, де домінують знання, інновації, інтелект, інформаційні технології та наукомістка економіка, справді вибрала євроінтеграційний вектор зовнішньої політики та орієнтується на досягнення високих стандартів добробуту, демократії, то без якісного оновлення національних еліт, ціннісного перегрупування всіх сфер свого внутрішнього життя, особливо систем освіти, науки, права, комунікації тощо, без відповідної структурної політики, – їй не обійтися. Інновації, як інформаційні повідомлення, поширюючись через інституційні канали, за допомогою відповідної дифузії структурують спільноту. Ефективність процесу передачі такого повідомлення в структурі тяглості розвитку спільноти як цілісної системи вивчає інформатика – як новітня наука про передавання повідомлень – вимагає комплексного методологічного підходу до трьох основоположних складових процесу руху інформації. А саме: до семантики як науки про смисл (сенс, зміст) інформації, що передається; до аксіології (цінності інформації) і семіотики – науки, котра вивчає призначення знакових систем для передавання (приймання) різних повідомлень, зокрема в суспільстві, регіоні, громаді тощо.

Причому, здавалось б, парадоксально, що чим більше в час творення інформаційного суспільства, соціалізації цифрового програмного забезпечення, впровадження найсучасніших інформаційно-комунікаційних та інших високих технологій заглиблюватимемося в соціальну інформатику, зокрема в когнітивну (пізнавальну), креативно-інноваційну її частину, тим надивовижу і напрочуд сучасними видаватимуться думки духовного батька нації та нашої українськості – Тараса Шевченка. Саме йдеться про його роздуми щодо нації як цілісної системи «мертвих, живих і нерождених» та значенням процесу перманентного передавання інформації задля тяглості розвитку нації, збереження її ідентичності. Де основою цієї цілісності та органічної єдності є безперервність і неспотвореність колонізаторами передач інформації, знань, досвіду, традицій, зрештою, Слова як Логосу народу, аби не дезінформувати і не деформувати історичну пам'ять нації. Тобто інформаційно-світоглядне розуміння нашим Пророком української національної ідеї і акумулювання ним правди в Слові як такому, що завжди було передусім і з нього, власне, все починалося. Його віру в силу правди,

вагу та роль слова як її носія – духовно-інформаційної першооснови тяглості розвитку народу, доленосне значення безперервності вільного передавання знань, досвіду, традицій з покоління в покоління для збереження мовної, етнічної та культурної ідентичності нації серед світового розмаїття, особливо за умов зодноріднюючого інформаційного колоніалізму і імперських перешкод прориву в цивілізований світ.

За таких обставин найраціональнішим можна вважати комплексний підхід до оцінювання інформаційних потоків, що функціонують у суспільстві, наділеному наукомісткою економікою з орієнтацією на експорт. Таке оцінювати слід, на наш погляд, робити як: з позиції економічної, так і соціальної ефективності; з точки зору значення знання, інформації для сьогодення, так і його прогнозованої ролі в майбутньому розвитку; за величиною впливу на суспільство, його модернізацію та удосконалення в соціально-економічному плані, так і за рівнем підвищення духовно-інтелектуальних якостей людей, консолідації і розвитку нації: поглиблення освіти, досягнення якісно нових здобутків науки і глибин пізнання, концептуального осмислення модернізації національної і регіональної економік, особливостей спілкування і вибору вектора інтеграції (схід – захід), соціалізації прогресивних ідей, демократичних судових систем, соціогуманістичних ідеологій та національних ідеалів.

Для цього під час пошуку методів комплексної оцінювання різних видів інформації нами було виділено три рівні суспільної важливості інформації відповідно до її ролі у житті та діяльності людей (громади, нації), в зменшенні невизначеності (ентропії) щодо прийняття ними необхідних рішень, підвищенні рівня пізнання навколишнього світу, взаємодії і комунікацій між людьми, суспільних нововведень і трансформацій, освоєння нових кваліфікацій, трудових навичок, виробництв нових товарів і розширення ринків продажу створеної продукції. Водночас, суспільна значущість інформації назагал визначається еволюційним і революційним збільшенням якісного внеску (негентропії) в розвиток знань, піднесення духовної, культурної гармонії та матеріального добробуту людини та її спільноти, громадського порядку, поліпшення охорони їх здоров'я та безпеки, захисту природного середовища, інформаційного простору, питомої мови, культурних традицій, побуту, рівня щоденних послуг, дій тощо. У цьому контексті виділяємо три рівні інформації.

До першого рівня віднесено виробничу (прикладну, буденну) інформацію, що переважно надається у процесі традиційного навчання (інструкцій), є робочим інструментарієм для репродуктивного виконання тієї чи іншої повсякденної праці і дає відповідь на запитання «як і що робити?». До готовності відповісти на цю вимогу людину готує сім'я, школа і заклади освіти I-го та II-го рівня акредитації. Це повсякчас і масово потрібна інформація, готовність до засвоєння якої переважно генерується спадковим перейняттям традицій, тиражуванням «того, що вже було» (своєрідне дежавю), з можливими певними уточненнями й доповненнями, зумовленими впливом прогресу науки, техніки, освіти, часу тощо.

Другий рівень акумулює техніко-економічну, технологічну, правову, медичну та іншу спеціальну інформацію, що розкриває причинно-наслідкові зв'язки в природі, суспільстві, виробництві, в тваринному і людському організмі, а також відомості про властивості речовин, матеріалів тощо; про види енергії, різні закони (закономірності) в природних, суспільних, біологічних процесах та явищах. Ця інформація займає вищий рівень у піраміді чинників фаховості, пізнання, управління, зрештою, зміною існуючого стану речей на краще, суспільних трансформаціях та засвоєння цивілізаційних здобутків людства. Вона необхідна для інженерної, менеджерської, правової та іншої діяльності спеціалістів, для її прийому потрібні високий рівень спеціальних знань, освіти, досвіду. Її набуття забезпечує готовність її носіїв відповісти на запитання з тієї чи іншої сфери знань (техніки, економіки, медицини, правознавства тощо): «Чому саме так робити?». Такі знання, що дають (повинні давати) фахівцям вищі навчальні заклади освіти III і IV рівнів акредитації, швидко старіють, а тому для прогресу суспільної трансформації, ефективної модернізації економіки та виходу на міжнародну арену процес їх поповнення, оновлення має бути особливо динамічним і перманентним.

До третього рівня віднесено наукову інформацію, що відповідає на запитання: «В якому напрямку працювати далі?» Вона визначає проблеми і вказує способи (методи) їх розв'язання; сприяє з'ясуванню та розробленню стратегій (концепцій, засад, нових підходів, парадигм) інноваційного розвитку та вибору напрямків модернізації та інтеграції; виконує функцію передбачення (прогнозу) подальших змін, інновацій в різних напрямках діяльності. Базою творення цієї інформації найвищого рівня є пошуково-творчі (галузеві та фундаментальні) науково-дослідні, проектно-конструкторські роботи та пов'язаний з ними відповідний інноваційний цикл – від появи нової ідеї до її втілення аж до світових просторів. Саме цим рівнем якості інформації насамперед інспірується інноваційна модель розвитку суспільства, генератором якої здебільшого є інтелектуальна еліта нації, яка повинна давати відповідь на запитання: «Куди йдеш Україно – до Європи чи в Євразію?». А відтак, вибираємо сировинну чи постіндустріальну економіку, колективну чи самостійну (позаблокову) систему оборони, врешті, зміцнюємо чи втрачаємо свій суверенітет, мову, культуру, інтелектуальну власність, ринки збуту тощо.

Отже, наукомістка економіка вимагає не лише належної цінності інформації на усіх рівнях «піраміди» важливості, а й оптимальної структури інформаційної насиченості суспільства. Найбільшу поширеність (питому вагу) має інформація першого, а відтак другого рівнів, хоча максимальну новизну (новаторську, інсайдерську функцію) несе (має нести) інформація третього рівня, що застосовується для паралельного вирішення різних стратегічних завдань. Тим не менше, певного типу нова інформація може почасти творитися і на першому, а ще більше – на другому рівні, оскільки за сучасних умов до усіх рівнів так чи інакше причетна творчість когнітаріату як найбільш креативної частини національної фахової інтелігенції. Іншими

словами, виділені нами рівні взаємопов'язані так само, як пов'язана діяльність вченого та раціоналізатора (конструктора, робітника), що впроваджує теоретичну задумку науковця в практику, і, з іншого боку – виробників та маркетологів, які задають теоретикам нові шаблі (або й напрямки) концептуального або технологічного мислення, відповідно до практичних потреб підприємства, регіону, країни чи в іншій номінації – людини, громади, нації та її міжнародних відносин, запитів безпеки тощо.

Отже, виділені рівні важливості інформації відповідають критеріям соціального структурування її основних творців і споживачів (новаторів-робітників виробництва і підприємців, менеджерів, інженерно-технічних та інших спеціалістів з конкретних галузей знань, наукових співробітників) та заодно виступають як необхідні ланки (сходинки), що поєднують послідовні етапи (ступені) на шляху поглиблення пізнання істини, розв'язання щораз складніших завдань (проблем) соціально-економічного і науково-технічного розвитку України, освоєння нею інноваційної моделі розвитку, дотримання імперативів євроінтеграції через модернізацію та творення економіки знань, інтелектуалізацію, елітаризацію і гуманізацію соціуму.

Аксіологічний трирівневий аналіз інформації та відповідна її оцінювання – універсальні. Вони застосовується і для технічної оцінки навичок оволодіння сучасними інформаційними технологіями як напрямом інтелектуалізації та роботизації виробництв. Перший рівень – процес навчання зосереджується лише на вмінні виконувати прості практичні дії щодо змін стану інформаційних технологій, їх контролю і переходу від операції до операції. На другому рівні підготовленості спеціаліст повинен чітко уявляти і пояснити технологічну сутність процесів, пов'язаних із застосуванням інформаційних технологій, виправляти технологічні помилки. Третій рівень – спеціалісти високої кваліфікації, які усувають системні збої будь-якої складності, що виникають в обслуговуванні систем управління.

Трирівнева оцінка є спроможною і на високому філософсько-політологічному рівні для визначення національної ідеї України та її ролі в модерному державотворенні при відповіді на щоденний плебісцит: «Ким ми були? Ким є? І ким прагнемо бути?», очевидно, зв'язуючи його не тільки з сьогоденням, а й минулим та майбутнім народу. Запропонована стратифікація інформації відображає її семантику в процесі розвитку, дозволяє виокремити ціннісний рівень – від уміння діяти за штатними інструкціями до творчого генерування нових знань, ідей, їх креативного впровадження, формування нових напрямків досліджень, пошуково-конструкторської діяльності та визначення ідеологічного супроводу державотворення нації. Трирівнева стратифікація пронизує всю діяльність людини, зокрема відповідає на її запитання: «Як, чому і в якому напрямку діяти?», що обов'язково виникають у процесі модернізації економіки, розвитку спільноти і людства взагалі. Недаремно на початках Незалежності Президент України Л. Кучма поставив фундаментально якісне запитання, на яке і досі шукаємо відповідь: «Скажіть, яку Україну будувати?!».

Для України зі здобуттям державної Незалежності перешкоди побудови справді національної, якісно модерної держави, інформаційної постіндустріальної економіки, відповідного соціокультурного простору, вільної передачі традиційної інформації як першоджерела правди від покоління до покоління не закінчилися. Навпаки, удари по українськості нині завдаються по-різному, що більше, відчуваються як з подвійні. Адже, з одного боку, їхня природа глобалізаційна – невідворотно-цивілізаційна; з іншого, – залишково-імперська, додатково підсилена новою ностальгічно-колоніальною спрямованістю колишніх асиміляторів, їх бажанням творити конкурентоспроможну свою панівну економіку. Тому в стратегічному вимірі для нашої країни вкрай важливо забезпечити не тільки сталість, а й тяглість розвитку, його спадкову безперервність; гарантувати людині буття та адекватне середовище, потрібне для квітального відродження потолоченої нації, її духовно-культурних цінностей, розвитку мовно-етнічної, релігійної та іншої ідентичності, власного інформаційного простору, історичної пам'яті.

Очевидно, що ці істини ще довго нам треба сприймати як не лише домашні постімперські завдання для сучасників, аби нас прийняли в європейське співтовариство, а і як комплексні, стратегічні та основоположні для розбудови модерної національної держави; рівно ж – як взаємопов'язані, аналогічно тому, як є між складовими сучасної соціальної інформатики (семантики, аксіології та семіотики). Аксіологія вибору вектора інтеграції об'єктивно підтверджує тезу: ключем в Європу є інтелект та високопродуктивна праця нації, духовно-креативний потенціал еліти та українська ідея державності. Насамперед саме національна еліта (інтелігенція) творить духовно-соціальні цінності, змістовність (сенси) і вартісність яких сприймається суспільним загальною для широкої соціалізації. Євроінтеграція для України, як вже згадувалося, це не тільки економіка, фінансові кредити чи інші атрибути матеріального добробуту. Ці фактори в роз'єднаній спільноті не виконують ні внутрішні інтегративні, ні зовнішні інтеграційні функції, не збільшують потенціал її ідентичностей. Україна переживає дефіцит ідентичностей, моралі, довіри, культури поведінки, рівності перед законом, водночас – профіцит матеріальної, реально-правової нерівності. Отже, далі не реалізується емерджентність як третя обов'язкова складова, що в комплексі з двома іншими (структурою і функціями), притаманна кожній системі. Система – це єдність структурних елементів, що під час функціонування, перетворюють її в ціле. Емерджентність – це якість, властивості, кожна з яких не притаманна її елементам, а виникають вони завдяки об'єднанню цих елементів в єдину, цілісну систему¹⁴. Виходить, що не за тими структурами, функціями, цінностями об'єднуємося. Націю для розвитку не може консолідувати корупція, злочинство, недовіра, децентралізація, під якою розуміємо можливість

¹⁴ Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – С. 349.

федералізації. Об'єднання, соборність народу працюють на рівні волонтерського руху, допомоги насильно переміщеним, їхнім дітям, захисту землі в АТО. Окрім об'єднувачих принципів ЄС (партнерство, компліментарність, субсидіарність, конвергентність тощо), Україні перед євроінтеграцією слід внутрішньо інтегруватися на національних принципах, що складають її державницьку цілісну Ідею. Вона ґрунтується на таких трьох стратегічно якісних складових, що характеризуватимуть державу, яка вибудовується. Це Україна: соборна, українська, гідна людини, нації та людства¹⁵.

Тут не будемо деталізувати кожен складову, її природу і логістику, однак, на соборності як індикатору внутрішньої інтеграції нації, без якої не може бути євроінтеграції держави та її прориву в світ, слід зупинитись дещо ширше. Свята святих завдання української національної ідеї – це сформувати єдиний національний економічний, мовно-інформаційний, культурний, релігійний та інші простори, в яких всі українці різних регіонів за допомогою освіти та просвіти могли усвідомити себе соборною державоцентричною нацією. У нашому розумінні сутність соборності, як й межовості, транзитивності України не вичерпуються територіально-географічною наповненістю. В українському дискурсі соборність не означає імперське «собираніє земель», проведення собору одержавленої церкви чи «открытого партійного зібрання». Сьогодні Україна територіально не є соборною, але нині, як ніколи, соборність виявляється в ділах учасників АТО, захисних добровольчих загонів, волонтерів тощо. Соборність набуває іншого ціннісно-просторового виміру, акумулюючи важливі інтегративні якості життя української людини і нації «на межі»; однак, – не на марґінесі, а в площині ідентифікації, культурно-інтелектуального медіаторства і цивілізаційного поступу, де людини та її нація – єдине соборне ціле. Ці якості не повинні залишитися поза вибором вектора зовнішньої інтеграції, яка, своєю чергою, корелюється з внутрішньою, тобто із соборнізацією України, якій завжди перешкоджали імперська денаціоналізація і загарбницький поділ українців на денаціоналізованих та тих, котрих ще треба деукраїнізувати. Це завше призводило до розколу країни, нації, їх ослабленню та бажання поглинути.

Отже, соборність – це, передовсім, антиідея імперському розпорошенню сил і ресурсів корінного народу, його дезінтеграції та розмиванню національної свідомості, ідентичності та об'єднувачого потенціалу. Це стратегічна складова української ідеї, що відображає, по-перше, здатність нації працювати і творити разом, синерґійно задля підвищення добробуту. Тобто це соціально-психологічні якісні риси, які віддавна стали притаманні українству як ментальні характеристики, що сформувалися тисячолітньою історією життя на пограниччі. По-друге, це

¹⁵ Вовканич С. Й. Українська Національна Ідея як духовно-інтелектуальний код соборності народу: етнічний, інтеграційний та цивілізаційний вектори : препринт / С. Й. Вовканич. – Львів : ІРД НАН України, 2011. – 62 с.

індикатор внутрішньої і зовнішньої інтеграції соціуму як ствердний вияв його націоцентричності. Тобто рівень усвідомлення, який детермінується знанням, що власна оселя зводиться найшвидше, коли спільнота (грумада) об'єднана і діє заодно, дружньою патріотичною толокою. По-третє, це всенародна солідарність і довіра до відроджуваної державності як до своєї, віками вимріяної. По-четверте, це прояв консолідації народу в прискоренні довгоочікуваних ренесансних процесів творення власної національної держави та вибору вектора інтеграції. Тобто це реалізація народом своєї ідеї та природного права на самостійність соціально-економічного, науково-освітнього, державного та іншого розвитку, якого поневолювачі завжди позбавляли Україну, стверджуючи: вона можлива лише у єдиній родині великого загарбника.

Водночас, розбудова української Україна – це не фетиш українськості, не імплементація зловмисно підкинута гасло: Україна лише для українців. Ми єсть єдиний український народ: сім'я для кожного, хто працює на нашу національну ідею. Ми ніколи етнічність не підмінювали українськістю, але нас завжди намагалися їх відібрати. Інтеграція вимагає бути соборними українцям: не галицькими і не буковинськими, за Франком; додамо – не донецькими і не харківськими. Потрібна важка праця спільноти, регіонів і кожного осібно, аби забезпечити добробут, гідну зарплатню, соціальний захист, чисту воду, повітря, належну охорону здоров'я і т. ін. Концепт побудови країни, гідної людини і нації, широко адаптований розвинутими державами, але якість нинішньої нашої праці, відсутність в системі структурної політики України соціогуманістичних пріоритетів щодо інтегративної соборнізації, належної міжнародної соціогуманістичної підтримки її євроінтегративних намірів, не дозволяють їй «дотягнутися» до світових життєвих стандартів. Однак, знову ж – гідність не вимірюється лише економічними параметрами, підтвердженням цьому Євромайдан, основний месидж якого, – це захистити людську гідність.

З огляду на це, виокремлюємо Малу національну ідею – «Знання, інформація і рух (чин, дія)» як частину Великої стратегічної ідеї, точніше як тактичний її робочий інструментарій. Це означає, що в доданій вартості вітчизняної продукції мають переважати інноваційно-інформаційні, наукомісткі складові. Це, своєю чергою, підтверджує стратегічну важливість п'ятох «і» для розвитку країни: інформація, інтелект, інновації, інвестиції, інтеграція. Власне, Мала ідея за умов глобалізації спрямовує продуцентів лідерської (інсайдерської) інтелектуальної власності, творчу енергію наукової молоді на: інтенсивне використання нових знань, досягнень науки, інтелектуально-інноваційних чинників створення модерної національної держави, економіки знань, її нових укладів, збільшення інвестицій у розвиток людини, культури та інтелектуального капіталу; побудову інформаційного, громадянського й правового суспільства, збереження генофонду українського народу, тяглості його розвитку в плані безперервного досягнення високої освіченості, креативності, духовності та

моралі; зрештою, пізнання навколишнього світу, зменшення його ентропії та небезпек – внутрішніх і зовнішніх.

Окрім названої вище Малої ідеї, нині аксіологія державотворення актуалізує інші тактичні гасла (ідеї) як робочі інструментарії втілення складових Великої відповідно до викликів часу, проведення реформ, суспільних трансформацій, потреб безпеки. Під час російської агресії в українському соціумі не тільки актуалізувалося гасло часів зародження в Західній Україні кооперативного руху: «Свій до свого по своє», «Наші гроші – в руки своїх», а і аксіологічно трансформувалися і набули нових інформаційних забарвлень і всеукраїнських масштабів низка новітніх – «Не купуймо, не дивімося російське!», «Все для фронту», «Слава Україні – героям слава!», «Україна – єдина!», «Україна – понад усе», «Візьми і зроби!» тощо. Кожне з цих гасел може започаткувати нові напрямки суспільних трансформацій, тим більше, якщо при цьому не забуватимемо «харківську» максимум національної ідеї щодо євроінтеграції від Хвильового – «Даєш інтелігенцію!», «Геть від Москви!» і «Даєш Європу!»; рівно ж – ранжування головних загроз нашій соборній державності, на яких, попереджуючи, наголошував інший харків'янин – Юрій Шевельов: Москва, український провінціалізм та кочубейство. Саме через метро- і митропольність Москва завжди усугубляла дію двох останніх чинників.

До речі, власне, на останніх двох, особливо під час децентралізації управління і підсилення ролі територіальних громад, слід зосередитися при вивченні синергійного впливу в Україні метро- і митропольності Москви. Це не лише виявляє вічного недруга України, не тільки акцентує увагу на якісних константах побудови її держави (соборної, української), гідної європейських і світових зразків, а і показує ті перманентно змінні «Д» (їх далеко не три), на які слід зважати при суспільних трансформаціях, ці соціально-економічні, технологічні та інші модернізаційні пріоритети, які слід вибирати, аби досягнути рівня найвищих стандартів життя. Вперше я звернувся до змінних «Д» в процесах суспільних трансформацій при переході від т.зв. планової соціалістичної економіки до ринкової. Тоді усі «Д» переважно фокусувалися на усуненні якості процесів, явищ, властивих попередньому тоталітарному режимові: демонополізація економіки, деколонізація власності на засоби виробництва шляхом приватизації, демократизації суспільних процесів, департизація армії, демілітаризація країни, органів правопорядку і суду, деідеологізація і дерусифікація освіти, науки, громадсько-культурних сфер життя, дебільшовизація суспільної свідомості та ціннісних орієнтацій тощо¹⁶. Проте тоді годі було сподіватися, що так швидко до трансформацій перехідного періоду (який злочинно затягується на чверть сторіччя) додасться потреба демафізації нових ринкових структур, «деприхватизації» підприємств, дерегуляції бізнесу, декомунізації та десовєтизації України, її інформаційного простору,

¹⁶ Вовканич С. Інформація, інтелект, нація : [монографія] / С. Вовканич. – Львів : Свєросвіт, 1999. – 416 с.

деолігархізації влади, усунення девіальної поведінки еліт, корупції, злочинства влади, судів, міліції та інша безкінечність «Д».

Все це дає підстави для висновків, що наше національне «Я» сильно деформоване минулим і його формування не є пріоритетом сьогодення. Тому сенсом суспільних трансформацій повинна стати конструктивна праця, в якій руйнівний імперський негатив різних імперських насильств і підступних злочинів належить замінити позитивом національного і духовного відродження. При цьому строге табу має бути на трьох «Д» – десоборнізації України, денационалізації її титульного народу і децентралізації влади. Пам'ятаймо: націоцентризм в Україні, національна ідея ще довго поборюватимуться кочубейським розумінням децентралізації влади як можливістю її федералізації та «композиціонування» України за російськими лекалами, спекуюючи при цьому актуальною потребою розширення прав місцевих органів. Треба твердо вирізняти справжні національні потреби: є соборна нація як повноцінне, самодостатнє соціально-економічне, етнокультурне середовище; є інформаційний простір, який не гнітить, не розмиває тотожність народу, повнокровно функціонує передача знань від покоління до покоління, є генерування нової інформації та збереження національних традицій і ознак нації, є Помісна національна Церква, – значить не порушується тяглість (спадковість) розвитку, виховується національно свідома, цілісна людина і ковітальна спільнота – гармонійно інформаційна, інноваційна, громадянська. Тобто є спільнота, здатна відроджуватися завдяки соціогуманістичній ідеології та політиці, які, підживлюючи природно-національне середовище, розширюють її життєздатність до світового економічного простору, ринку і соціокультурного виміру. Все, що слід для державотворення в Україні об'єднати, належить якнайсоборніше об'єднати – партії, території, інтелектуальні зусилля, наявні ресурси.

Однак, на жаль, ні ідеологія духовно-інтелектуального забезпечення державотворення, ні доктрина соціогуманізму як концепту використання неекономічних чинників розбудови ефективної держави і економіки – досі не знайшли належної уваги в уряді. Шкода, бо саме неекономічні чинники виявилися найбільш дієвими під час суспільних трансформацій, коли треба визначити пріоритети подальшого інтеграційного руху до загальнолюдських вартостей, рівно ж – зберегти національну ідентичність від постімперських небезпек. Це показав досвід євроінтеграції пострадянських республік Прибалтики, країн так званої народної демократії, зокрема їх активний вступ в ЄС, НАТО та інші структури. Неможливо сформувати у суспільстві національну самосвідомість, адекватну загальнолюдським цінностям і не спотворену інститутами колишньої імперії, без якісного забезпечення правдивою державною інформацією про минуле, сьогодення і майбутнє корінного (титульного) народу, без ефективного національного інформаційного простору. Своєю чергою, без цього проблематично передати від покоління до покоління історично зумовлений Генем народу, який відповідає за національною Ідеєю, за формування духовно-

інтелектуальної еліти як креативно-новаторського ядра нації, тобто за когнітаріат як основного продуцента новацій, ініціатора їх широкої соціалізації та промотора процесів державотворення, носія високих соціально-психологічних, духовно-моральних якостей, необхідних для прориву на світові не офшори, а обшири.

Це дає Українській державі чіткий знак, що без власного потужного інформаційного простору, без його національного освоєння в умовах глобалізації, їй не адаптувати нову соціогуманістичну парадигму буття української соборної наці як державоцентричної, де буде бінарний захист людині і нації. Де здійснюється випереджувальна інноваційна діяльність, де країна – не аутсайдер, а інсайд науково-технічного прогресу, не об'єкт, а суб'єкт будь-якої своєї політики, в т.ч. і внутрішньої структурної чи зовнішньої – міжнародної. Без власної духовно-інтелектуальної еліти, без викристалізованої національної Ідеї важко переконати соціум у тому, що будь-які міжнародні союзи повинні насамперед утворюватися на основі культурних, духовно-моральних, освіто-інтелектуальних, гуманітарних та інших національних цінностей, які наближають загальнолюдські здобутки, а не по-імперському асимілюють самодостатні народи. З іншого боку, – без національного інформпростору, єдності Церков неможливо створити державницький ідеологічний духовно-інтелектуальний дизайн, який зміцнюватиме традиційну толерантність українців у їх ставленні до різних культур, релігій, пошуку прямих інформаційних зв'язків з далекою і ближньою діаспорою як українського Всесвіту, як універсуму збереження відрубності власної культури, як Хартії людини і титульної нації на пограниччі розмаїття інших світів. Національний інформаційний простір, вироблений власний імунітет збереження своє національної ідентичності сприятимуть особливій медіаторській місії українців жити «на межі»: між релігійним православ'ям і католицизмом, між європейською та азіатською культурою, нинішньою консенсусно-громадською і керованою демократією, інноваційним високотехнологічним та мобілізаційно-сировинним розвитком економіки, зрештою між СНД, Митним Союз і ЄС, НАТО, між бажаною зоною вільної торгівлі та Асоціацією європейських держав тощо. Водночас, медіаторство «на межі» не можна ототожнювати з життям на мосту між Європою і Євразією. Адже на мосту не живуть, а по ньому ходять, топчуться, а ще більше їздять, і навіть чужі танки і «буки». Отже, йдеться про транзитивність не тільки стосовно перехідної економіки і не стільки про транспортно-просторову, прикордонну чи транснаціональну геополітичну складову. Мова про соціально-психологічну, духовно-інтелектуальну, ментальну, ідеологічно-світоглядну, когнітивно-інформаційну характеристику життєздатність народу на «стику» різних навколишніх культур. Йдеться про світову і національну безпеку життя тих, що толерантні на «межі» розмаїття звукових, інформаційних просторів, менталітетів і т. інше, а на кону загроза їх середовищу, простору і буттю.

Без розгляду національного інформаційного простору як інституту в структурній політиці держави, без установлених кордонів країни, навіть на

двадцять четвертому році Незалежності важко визначити не лише стратегію, дерево цілей розвитку нації, наявні ресурси державотворення, пріоритети їх використання, а і оптимізувати темпи проходження, нарешті, вибраного шляху євроінтеграції України, досягнути ідеалу мудрості (софійності) її народу прорватися на світові простори, зрештою, позбутися інформаційного колоніалізму, який не знає територіальних кордонів, а більше притаманний внутрішнім характеристикам людини, а відтак нації. Тобто вийти на позаекономічні (національно-ідеологічних, філософсько-світоглядних, соціально-етнографічних, політико-правових, геополітичних, міграційних та ін.) смисли руху до вершин цивілізації, розбудови інформаційно-просторову, інноваційну модель національної держави, що ґрунтуватиметься на загальноукраїнських і вселюдських цінностях та інтересах.

Розгляд інформаційних, інноваційних факторів не буде повним, якщо він здійснюється поза інтерактивним внутрішнім діалогом уряду і опозиції, уряду і громадськості, поза традиціями і новаціями. Він буде не повним і тоді, коли не враховуватиме паралельно діючі нині два потужні світові процеси, рухома рівновага яких визначає сучасні тренди комплексного розвитку народів і народностей, сучасні уклади їхніх економік та структурних інституцій культури, освіти. Перший – це глобалізація світу, широкоформатні прояви якої дедалі більше підвищують комунікаційність і транзитність країн, водночас спричиняють їхнє зодноріднення, стандартизацію управління, зменшення суверенітету. Другий, – ренаціоналізація світу, вектор котрої скерований на збереження національної ідентичності та ексклюзиву буття кожної людини в необхідно-комфортному для її розвитку національному середовищі, а відтак просторі. Визнаємо це чи ні, на жаль, дії цих процесів ділять країни на: глобалізаторів, які є більш розвиненими та продукують домінуючу частку різних новацій (соціальних, економічних, науково-технічних, інформаційних, освіто-культурних, політичних тощо); і на глобалізованих, що з тих чи інших причин є ослабленими, розвиваються нині, шукаючи власний шлях поступу і свій інтеграційний вибір, намагаються наздогнати і наблизитися до перших.

Українську державу, котра лише нещодавно після багатовікової колонізації вступила на шлях самостійного розвитку, відносять до країн, що розвиваються. Проте, вона відчуває не тільки подвійний глобалізаційний вплив, який підсилюється через певну специфіку тиску, що має, як вже згадувалося, подвійну постімперсько-реваншистську природу. Нещастя українців в тому, що на їх питомий інформаційно-мовний простір, на обітовану землю не перестає претендувати найбільша постімперська національна меншина, впродовж віків спеціально імплементована царською і більшовицькою імперіями в український соціум. Ці імперії, успадковані нині путінською Росією, яка далі виступає зовнішнім підживлювачем імперських амбіцій великоросів (нових *Übermenschen*), не може змиритися з державною незалежністю України. Соціогуманістичне костомарівське виокремлення двох самостійних руських народностей, двох їх культур і

світів не припинило процеси деукраїнізації ні царською, ні радянською імперіями, ні сьогоднішньою «п'ятою колоною», ні одержавленою православною Церквою Московського патріархату. Шевченкову рефлексію, що в нас, українців, своя мова і культура, а них – своя, ні шовіністична Росія, ні байдужа і облаштована Європа не хочуть, а, може, і не в стані зрозуміти. Це особливо випукло відбивається на східноєвропейському векторі політики ЄС. Далі маємо факт доросійщення інформаційного простору України. Натомість, світ тішиться і щедро тішить українців концепцією сталого розвитку (Ріо+20), забуваючи про потребу вирішення завдань тяглості розвитку інгібованих народів, їх відродження.

Таким чином, якщо дивитися крізь призму нашого майбутнього як розвиненої європейської держави, то перед Україною виразно видно імперативи модернізації не тільки економіки, а трансформації всієї спільноти в контексті проведення нової структурної політики зі соціогуманістичними пріоритетами. Україні потрібна нова візія буття нації, випереджального розвитку її освіти, науки, культури та їх рекультрегіоналізація на тих територіях, де ще не все традиційно-українське витоптано. Це можливо зробити завдяки конвергенції культурних цінностей, дифузії інформації, мережі інформаційних технологій та сучасних комунікаційних систем. Україні слід повернути українськість, підтримувати письменників, вчителів, інженерів, підприємців, бізнесменів, книговидавців та інших патріотично-креативних людей, що є справді духовно-національною елітою та творять український продукт як суспільне благо, думають про майбуття нації, а не зосереджуватися виключно на турботах про кар'єру, нетрудовий бізнес і ошуканство національної ідеї. Загрози втрати Україною свого суверенітету не зняті. Що більше, насушні проблеми екзистенції України надто важливі, аби ними нехтувати при виборі вектора інтеграції, особливо, коли інтеграційні процеси інспіруються так, що вони роз'єднують Україну і входять в суперечність з природним намаганнями єдиного українського народу зберегти українськість, соборність своєї країни як націоцентричну цінність, щоб зберегти свою національну тотожність і ствердити історичну справедливість – повернутися в європейське співтовариство вільних народів¹⁷.

Проте, за таких обставин, як свідчить історія та реалії сьогодення, важливо виховувати соціогуманізм і толерантність не тільки серед корінного (титульного) народу, робити його країну перекидним «містком»

¹⁷ Субетто А. И. Ценности в системе общественного интеллекта / А. И. Субетто // Социальная экономика. – 2010. – №3 – С. 93-96; Гейзет Х.-Ю. Будущее Украины – европейское / Х.-Ю. Гейзет // Дзеркало тижня, 2010. – № 6-7. – С. 3; Михайловська О. В. Синергетична парадигма розвитку світової економіки : [монографія] / О. В. Михайловська. – Чернівці : Місто, 2012. – 265 с.; Писаренко С. М. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації регіональної політики Європейського Союзу : [монографія] / С. М. Писаренко. – Львів : ІРД НАН України, 2009. – 152 с.; Вовканич С. Й. Аксіологія вибору вектора інтеграції України : препринт / С. Й. Вовканич. – Львів : ІРД НАН України, 2013. – 37 с.

між берегами різних культур, релігій, військових блоків, економічних і політичних союзів. За умов ослабленості корінної нації виникає велика низка спокус агресивніших сусідів нав'язати ідеологію федералізації України, позаблоковий статус, за ефективністю далекий від потуги колективних форм захисту. Тому вкрай важливо, щоб українство в цей важкий час усвідомило важливість не тільки економічних факторів, тиск і пропаганда яких з боку колишньої імперської системи перейшла у форму анексій і гібридних воєн. Надзвичайно важливо, щоб належно були оцінені всі фактори і не в останню – неекономічні як непроминальні вартості національно-соборного і загальнолюдського виміру, що уможливить нації вистояти і стати гідними подвижниками євроінтеграції і національної ідеї. Адже, не одне покоління патріотів України платило життям саме за вибір вектора руху до державницького усамостійнення, досягнення національного ідеалу, орієнтуючись на європейські та загальнолюдські цінності.

Модерне духовно-інтелектуальне інформаційне забезпечення державотворення в Україні має утвердити основний месидж: інноваційне суспільство, як і відповідна модернізація підприємств та структурна політика держави, мають розбудовуватися при опорі на власні ресурси і сили, найперше інтелектуальні, що реалізуються у формі людського капіталу, трансформуючись в інтелектуальну власність. Для цього необхідно цілеспрямовано та активно запозичувати новітні досягнення світової науки, сучасні технологічні ідеї та розширювати власну ринкову інфраструктуру. Зусилля суспільства в цьому напрямку можна позначити як інформотворчу активність суспільної системи (регіональної чи загальнонаціональної) – інноваційну, економічну, соціальну, креативну, когнітивну в створенні інформації (знань) певної цінності. Вона спрямована і сприяє розв'язанню даного класу проблем в галузі економіки, науки, техніки, в соціальній сфері, державотворенні чи становленні нації. Цінність (якість) новоствореної інформації є системотворчим фактором розбудови певних загальнонаціональних чи регіональних об'єднань типу соціополісів, технопарків, бізнес-інкубаторів, національних силіконових долин тощо, а також інтегральним індикатором їх економічної та соціальної ефективності. Тому інформаційна (перш за все когнітивно-креативна) і загалом інноваційна, в т. ч. громадська активність має стати стратегічним напрямком сучасної модернізації промислового потенціалу, який забезпечить створення наукомісткої економіки, її випереджувальний розвиток, а відтак – розв'язання проблем інтелектуалізації, елітаризації і гуманізації країни у цілому шляхом структурної політики, адекватної сучасним викликам і проривам.

Таким чином, аксіологічний підхід до розбудови інформаційного суспільства в Україні, як і її орієнтація на інноваційну модель розвитку, модернізацію усіх сфер життя повинні вирізнятися особливою увагою до творення та нагромадження нової цінної інформації, удосконалення засобів її обробки й підвищення ефективності механізмів використання. Вельми важливо враховувати й те, що рівень і темпи суспільного розвитку

детермінуються впливами різних інститутів різних часових періодів. Насамперед це впливи потенціалу здобутків попередніх поколінь (періодів) – рівня їх освіти і самоосвіти, талановитості, творчої мотивації, патріотизму, громадянського та виховного ідеалів, врешті, власне ціннісно-орієнтаційної, тобто аксіологічної зрілості, з одного боку. З іншого, це вкрай підірвані імперською довготривалою асиміляцією можливості народу розв'язати проблеми національного, духовного відродження, до яких світ і далі байдужий. У цьому сенсі актуальні слова видатного соціогуманіста Дж. Неру, що немає гіршого для народу, як його інтелігенція, вихована колоніальною владою. Немає людей, немає духовно-інтелектуальних національних еліт (чи то в уряді, чи в опозиції) як провідників народу, аби вивести його на нові смисли цивілізаційного розвитку. Не йдуть до нас наші Гавели і Бальцеревичі. А, може, зміниться ментально, економічно, морально треба всім, аби, нарешті, побачити українського Апостола Правди і Науки.

Колишні колоніальні (тоталітарні) держави, які далі диктують політику сильних світу цього, не покаючись за асиміляційні злочини, за ослаблений стан низки посттоталітарних народів і народностей, за знищення їхніх еліт і духу національного відродження, далі не приймають відповідних законів міжнародної юрисдикції, аби перехідним економікам надати належних соціогуманістичних пріоритетів і ефективного захисту. Країни Євросоюзу не тільки не можуть, а, очевидно, і не хочуть розуміти, що постімперський, особливо посттоталітарний тиск на ті народи дедалі зростає аж до агресії, мірою того, як вони стають на шлях самостійного розвитку. Це особливо відчутно в їхній політиці щодо України. Для них так важко усвідомити злочинні імперські дії в минулому, через які нині всенаціональний рівень масового самоусвідомлення і опору зросійщенню в постінтелектоцидній Україні ще не набув тієї критичної елітарної маси, спроможної використати вагу неекономічних (не матеріальних) чинників в розбудові справді української держави та проведенні належних комплексних трансформацій і в економіці, і в суспільстві. Вони глибоко не пройнялися ні цинічністю підписаного з Путіним в 2008 році, ні в 2011 році в Харкові провальних для України договорів, ні поїздкою в Москву до того ж Путіна нині чинного Президента України після Вільнюського саміту, ні феноменом Євромайдану, що виник як протест студентів на приниження гідності свідомих (основа слова знову інформаційна – відомість) українців, із пам'яті яких не вдалося ні царській, ні радянській імперіям вибити історично притаманну їм європейськість. І всі ці причини, головню, інформаційні, адже пов'язані з таким потужним перекрученням правди в каналах передачі впродовж такого тривалого історичного періоду, що зараз ні українці, ні світ не можуть зрозуміти, здавалось би, просту істину: духовно-інтелектуальне інформаційне забезпечення державотворчих процесів можливе тільки на засадах української національної ідеї, суверенного права України надати їй статусу стратегем свого розвитку і вибору вектора інтеграції в світове співтовариство. Ці смисли пора зрозуміти всім нашим сусідам.

Саме таке, шкода, непорозуміння було проявлено Європою в Бухаресті, коли Україні, Грузії було відмовлено в наданні плану щодо прийому в НАТО. Європу тоді не тривожила відсутність ефективного світового механізму паритетного захисту і людини, і нації як актуального системно-функціонального чинника повернення ослаблених загарбниками народів додому, до своїх духовних праджерел та формування на його, «на нашій – не своїй землі» середовищеспроможних умов, необхідних для відтворення і розвитку національно свідомих громадян в Україні. З іншого боку, сильні світу сього далі далекі від прийняття соціогуманістичної парадигми захисту ослаблених націй як духовно-інтелектуальний і моральний імперативу ХХІ, який вимагає нового підходу до модернізації економіки; водночас проведення широкої структурної політики задля ренаціоналізації та рекультурегіоналізації уярмлених, аби зберегти їхні національні ідентичності від подальшого зодноріднення як глобалізацією, так і різними методами посттоталітарного реваншизму: не тільки гарячої, а і інформаційної війни. Інтелектуали світу не стурбовані псевдоелітою, котра нікчемо стала ростовсько-московськими втікачами. Нікого не аналізує, чому ця проф(ф)есура не розгледіла в інспіруванні Путіним та одержавленою церквою ідеології «руського мира» пролонгацію давнього імперського проекту духовно-інтелектуального нищення України, генофонду та інтелекту нації, їхню ненависть побудови якісного суспільного каркасу Нової України?

Характерною ознакою інноваційного, інформаційного суспільства, удосконалення державної структурної політики шляхом застосування широкої палітри форм модернізації регіональних підсистем та надання їм нової якості є, безумовно, генерування знань, інформації, нових інноваційних проектів, наукових здобутків і суспільних цінностей щодо збереження етнічної, культурної, промислової та іншої ідентичності. За таких умов в суспільстві статус пріоритетності набуває ключове стратегічне завдання: збереження національного інформаційного простору, виробляти конкурентоспроможний інтелектуально-інформаційний продукт у вигляді нових знань, концептуальних підходів та парадигм суспільного розвитку, технологій, відкриттів і винаходів, товарів і послуг, оригінальних методик та ноу-хау в підприємстві, політиці, культурі, медицині, водночас зберігаючи традиції нації. За цих обставин найраціональнішим можна вважати комплексний підхід до оцінки інформаційних потоків, рівня власних інновацій для творення постіндустріальної наукомісткої економіки як з економічних, так і з соціальних позицій. На творення такої економіки дивімося як з точки зору семантики і семіотики знання, інформації для сьогодення, так і прогнозованого зростання їх ролі для майбутнього розвитку, впливу на суспільство, його соціально-економічний розвиток; на підвищення духовних якостей людей, поглиблення їхньої освіти, досягнення якісно нових наукових здобутків і глибин пізнання, соціалізації прогресивних ідей, соціогуманістичних ідеологій, національних ідеалів та інших неекономічних чинників. Беззаперечно, що Євромайдан як система цінностей не тільки підняв рейтинг таких чинників, а і затребував нового

осмислення «братських асигнацій без асиміляцій», проведення якісних суспільних змін, показав і показуватиме далі місце в історії феномену згуртованості, соборності, самоорганізованості та інших ментальних рис українства, які зберегли споконвік притаманну йому європейськість та загальнолюдську культуру.

Однак, це не означає, що Україні не потрібен Фонд Соборності, який би поповнювався за рахунок, скажімо, коштів, гуманізованих щодо джерел їхнього нагромадження і вивезення, та повергнутих із офшорних зон українському народові для структуризації його господарки, підвищення рівня життя, освіти, науки, культури тощо¹⁸. Допоки Україна не зрозуміє нову європейську інтеграційну цінність цього Фонду, доти їй не досягнути роль в ЄС Фонду згуртованості та інших Структурних Фондів. Лише з урахуванням широкої соціогуманістичної основи генерування нових знань для національної безпеки і консолідації суспільства можна належно оцінити рух на випередження, на опрацювання власної моделі інноваційного розвитку, використання інтелекту нації, збереження сприятливого середовища для її етно- і елітогенезису. Будь-яке перейняття чужого досвіду, навіть передового, – це вже заздалегідь самоприречення на застарілу інформацію. Лише генерування власної інтелектуальної власності може гарантувати наукову новизну інформації, власник якої при передачі іншому суб'єкту господарювання ніколи і ніде її не позбавляється. Тому в кожному випадку інтеграції, модернізації економіки чи проведення структурної політики важливо не лише позбутися статусу країни «периферійної», української провінційності, споживача вторинної інформації, продуцентом якої є сильні світу сього, а й визначитися, як вирватися з тенет глобалізованої економіки і не стати «тяглом в поїздах їх бистроїздних», за Франком; водночас, звільнитися від асиміляційних постімперських удавок і реваншистських претензій Москви. У цьому сенсі надважливо, якими пріоритетами керуватися у час суспільних змін, які внести корективи, аби, врешті-решт, не довести українську справу до втрати інтелектуального капіталу нації, її ідентичності, що більше – зберегти соборність та державну самостійність України?!

Під час проведення структурної політики чи модернізації економіки як робочого інструментарію реалізації цієї політики, насамперед, пам'ятаймо про «межовість» України, що вибір між розвиненою демократичною Європою і сировинною Євразією перманентно продовжується. Отже, потрібен прозорий моніторинг для нас як окремих особистостей, як громади і нації, бо усі ми приречені жити «на межі» розвиненого європейського і сировинного євразійського економічного просторів, католицького і православного культурного світу, різних військових блоків. У цьому сенсі дух референдуму 1 грудня 1991 року – вічний наш супутник, важкий як саме життя, але екзистенційно необхідний як щоденна дорожня аксіологічна

¹⁸ Писаренко С. М. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації регіональної політики Європейського Союзу : [монографія] / С. М. Писаренко. – Львів : ІРД НАН України, 2009. – 152 с.

зовнішня і внутрішня (осібна) карта в духовно-інтелектуальному, ідеологічному напрямі розвитку для розширеного відтворення спільноти, ковітально структурованої і цілеспрямованої на цивілізований прорив. Вектор вибору є важливим індикатором модерної націоструктурності соціуму, його готовності та спроможності створити позитивне середовище, а відтак національний інформаційний простір як соборної потуги (потенціалу) вирватися на передові позиції науково-технічного, соціально-економічного, зрештою цивілізаційного прогресу, зберігши вітчизняний, ексклюзивний доробок багатьох поколінь корінного народу, його тотожність для себе та світової культурної мозаїки.

Це актуалізує потребу зрозуміти феномен концепту духовно-інформаційної мобільності (ДІМ) людини і нації в контексті підсилення органічності передач наступним поколінням цілого комплексу трансфертів не тільки як сучасних економічних вигод, а і насущних та довгострокових завдань, аби не втратити самобутність, відрубність власної культури, своє національне «Я» в світовому розмаїтті¹⁹. Врешті, йдеться про знеособлення людини і знедержавлення нації у спосіб пригнічення, уповільнення, а відтак припинення їх духовно-інформаційної мобільності як доміанти соціального руху інформації (знань, досвіду), як фактора самодостатності та конкурентоздатності нації, захисту її інформаційного простору, збереження мови, культури, традицій, національної ідентичності в умовах загроз глобалізаційного зодноріднення. Проте, ДІМ нації, як основоположна соціанта якісного наповнення її інформаційного, справді національного простору, не набула належної уваги навіть після програшу інформаційної війни Росії та освідомлення Україною потреб прорватися на міжнародні простори не лише з товарами, а і з правдою і своєю самобутністю!

ДІМ нації – це перманентний, природний і вільний суспільний процес передавання сучасниками наступному поколінню традиційної інформації (знань, досвіду), яку вони, успадкували від своїх попередників, зберегли та творчо примножили (приростили на якусь величину ΔI) не лише для збереження своєї етнонаціональної ідентичності (тяглості розвитку), а й для того, аби не опинитися на узбіччі науково-технічного, технологічного, соціально-економічного, духовно-культурного чи будь-якого іншого прогресу як цивілізаційного планетарного явища. Це «Дельта-І» є, власне, індикатором спроможності суспільства вийти на світові ринки і простори.

Цей рух здійснюється людиною (групадою, суспільством) шляхом традиційного її передавання «по вертикалі» (від покоління до покоління) як нематеріальний трансферт, рівно ж – творчого генерування нових знань «по горизонталі», здобутих на рівні одного покоління (чи особистості). Якщо в першому випадку домігантна роль належить сім'ї, школі, вишам, то в другому – науці, проектно-конструкторським організаціям, інноваційній,

¹⁹ Вовканич С. Й. Українська Національна Ідея як духовно-інтелектуальний код соборності народу: етнічний, інтеграційний та цивілізаційний вектори : препринт / С. Й. Вовканич. – Львів : ІРД НАН України, 2011. – 62 с.

творчо-пошуковій активності і раціоналізаторсько-винахідницькій діяльності. Потенціал (сила, дії, чин, ефект) знань від двох попередніх векторів соціалізується як рівнодійна, побудована на основі їх інтегрування «по діагоналі», що відображає середовищеспроможність нації, її конкурентоспроможність в певних сферах діяльності. Як знанневоємна «вертикаль» спадковості (консерватизму, традиціоналізму) розвитку, так і модерна наукомістка «горизонталь» креативної інноваційної діяльності потребують відповідного правового забезпечення, аби прогрес відбувався з врахуванням двох основоположних складових (традиціях і новаціях). Тобто оптимальне їх поєднання, гармонійне використання забезпечують тяглість (спадковість) і модерність (інноваційність) поступу. Третій вектор «по діагоналі» комплексно, у «знятому» вигляді відображає комфортні умови, необхідні для оптимізації середовищеспроможності людини (нації) зберігати як розмаїття форм своєї ідентичності, так і утримувати передові (а, можливо, і лідерські) позиції в динамічних процесах сучасного розвитку людства. Тобто для конкурентоспроможності нації як соборної її здатності вирватися на передові науко-технічні позиції з вітчизняними товарами він повинен бути інтегральним за суттю і рівнодійним за складанням векторів сил (дій, чину) двох перших напрямків.

Аби не поповнити лави аутсайдерів світового прогресу, слід постійно модернізувати освіту, науку, промисловість, водночас самовіддано працювати над поліпшенням моделі націоструктурності, духовно-інтелектуального забезпечення національного державотворення, орієнтуючись на соціогуманістичні пріоритети і методи прориву інших країн на передові позиції цивілізаційного світу. Структурна політика наближає до європейських стандартів не тільки через гуртування, активізацію та інтелектуалізацію спільноти, а і застосування інструментарію структуралізму та неоінституціоналізму як методологій гуманітарних світових теорій, які розвинулись в світі за час тримання нас в інформаційному імперському ізоляціонізмі. Особливо свободою думки належить скористатися посттоталітарним країнам в період переходу до розбудови своїх національних постіндустріальної економіки, де домінуватиме строге правове дотримання соціогуманістичних пріоритетів в загальнонаціональних типах металного мислення людей, моделей їх поведінки, цінностей та орієнтацій. Хибно думати, що збудуємо ефективну державу, залишивши великі резерви її ефективності в нерозкритому блоці неекономічних чинників, які здатні вплинути на потрібні глибокі суспільні зміни, особливо на рівні ментальності нації. Щоб бути гідними патріотичних діянь подвижників національної ідеї, що відійшли від нас, конче потрібно, здавалось б, побороти елементарне: безпорядок, корупцію, злочинство, мімікрію та підступне зрадництво живих. Недооцінка та ігнорування хоча б одного із неекономічних факторів призводить до гальмування структурної політики у цілому на будь-якому інституційному рівні. Це вкрай важливо усвідомити у час творення держави для ще недостатньо сконсолідованої нації та об'єднання її у державі, яка

щойно розбудовується і удосконалюється за умов, погодьмося, далеких від соціогуманістичних, безпечних і сприятливих.

Попри те, вже нині очевидно, що продуктивний концепт майбуття України не в ентропії (невизначеності спільноти, хаосі, безпорядку, маргіналізації та її креолізації), а в негентропії, тобто в гармонізації: а) національних інтересів та загальноновизнаних фундаментальних принципів свободи, соціального і економічного добробуту, захисту прав і людини, і нації; б) неоліберальної (в центрі – людина, вільна ринкова економіка) і націоналістичної (акцент на розвиток нації, патріотичної любові до неї) ідеологій. Тобто націоналістичної ідеології в Довженківському розумінні (її максима: якщо націоналізм – це любов до Батьківщини, то я – націоналіст) як візії духовно-інтелектуального відродження, творення власної національної держави, а не як ідеології поневоленого народу, його війни всіх проти всіх. Шлях досягнення мети один: на основі гармонійного поєднання цих чи дотичних до них ідеологій створити нову парадигму суспільного розвитку – соціогуманістичну, яка комплексно і паритетно захищала б людину і націю як когнітивно необхідне мовно-інформаційне, звукове, візуальне, водночас природно-ексклюзивне середовище (тло, а відтак простір), де можна було б зберегти та всебічно, системно розвивати свою національну ідентичність, ментальність, культуру, промисловість, народні промисли, торгівлю і та інші сфери трудової діяльності в умовах глобалізації. Саме ідеологія паралельного зростання загальнолюдського і розвиток унікальності національного сприйматиметься у світі як інтеграційна і нею важко зловмисно спекулювати як агресивно-радикальною чи націоналістичною.

Зрозуміло, що суспільні трансформації (соціально-економічні, науково-технічні, технологічні, територіально-адміністративні тощо), модернізація структурної політики, мають працювати на підвищення суб'єктності України, підвищення конкурентоспроможності її економіки. Проте, вкрай важливо, щоби ринкові перетворення не набули суто технічних, регіональних домінант та ухилів, не служили відомим більшовицько-пропагандистським інструментарієм «болтології» нових популістів, а відповідали загальнонаціональним цінностям, соціогуманістичним потребам духовного відтворення нації, захищали людину від подальшого національного знеособлення, нищення інтелекту, питомої мови як Логосу. Водночас захистили корінний (титульний) український народ від знедержавлення, адже його свідомість, історичну пам'ять впродовж тривалого періоду окупанти жорстоко «зачистили» від бажань стати Державною Нацією. Тому питання далі відкрите (і не лише для України): встануть та, головне, чи витримають реформаторський курс в умовах глобалізації новонароджені держави без нової філософії і міжнародної допомоги ослабленим, без підтримки живильної сили ренесансу буття їх національного середовища і простору, потенціалу еліт, культурних традицій тощо? Адже культура, мова, етнографія, релігія, історична свідомість – це не лише основні ознаки нації, а в поєднанні з сучасними інноваційними технологіями, економікою знань, структурою відповідних сучасних інституцій – життєво необхідний атрибут її

розвитку, збереження ідентичності, конкурентності, врешті-решт, ковітальності, колективного соборно-державного мислення та повернення до розвинених європейських народів²⁰.

Це, своєю чергою, уможливило б провести заходи рекультрегіоналізації, тобто рекультивувати у поточних територіях (регіонах) ті духовно-культурні цінності нації, знищення яких ще не досягнуло критичної точки. Що більше, відсутність належного міжнародного правового забезпечення соціогуманістичної візії, байдужість Заходу не сприяють внутрішньому об'єднанню національно-патріотичних сил в Україні (ні у інших пострадянських країнах), не мобілізують їх для будівництва національних держав. А, навпаки, сприяють інфільтрації постімперських проектів, які знекровлюють справді національно-патріотичні сили в боротьбі з різними, часто підставними, засланими націоналістами, комуністами та іншими провокаторами так званої керованої демократії та інтелектуального антиукраїнізму. Соціогуманістична ідеологія державотворення відсутня, урядова структура на рівні віце-прем'єра України з гуманітарних питань духовно-інтелектуальним забезпеченням державотворчих процесів як першорядною проблемою держави – не займається.

Водночас, ми, українці, етно-лінгво-інтелектоцидна, ослаблена імперіями нація. Бути сам на сам з найбільшою в Європі армією дуже ризиковано. Тому нам вкрай потрібні не лише нові знання, передова наука, авангардні технології, зокрема літако-ракетобудування, а і закордонна військова допомога, національна модерна духовно-інтелектуальна ідеологія як суспільно-інформаційна мембрана, що сприятиме підвищенню імунітету (опірності) людини і нації проти денаціоналізації та дезінтеграції, а відтак десоборнізації та інформаційного поглинання країни взагалі. Етнічна герметичність нації, її духовно-інтелектуальних еліт як основного продуцента нових ідей, передових знань, інноваційних проектів, – підсилюють середовищеспроможність народу в його історичному та стратегічному рухові до вершин цивілізаційного поступу, підвищують конкурентоспроможність країни та сприяють уникненню точки неповернення до первнів українськості.

У гармонії сталості та стратегії тяглості розвитку України, власне, адекватність наших сьогоднішніх дій щодо реалізації соціогуманістичних імперативів буття нації, її державницької ідеї та раціональності вибору вектора інтеграції. А без цього знову пануватимуть «желудкові ідеї»²¹. І все українське життя буде «вивернене з своїх нормальних умов, історично і географічно сформованої колії й викинено на великоруський ґрунт, на потік і розграблення» замість збереження «тяглості при вічному поступі вперед»²².

²⁰ Вовканич С. Й. Аксиологія вибору вектора інтеграції України: препринт / С. Й. Вовканич. – Львів: ІРД НАН України, 2013. – 37 с.; Вовканич С. Й. Якби ми вчилися соборності / С. Й. Вовканич // День. – 2013. – №162, 1 вересня.

²¹ Франко І. Поза межами можливого: Вибрані твори у 50 томах / І. Франко. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 45. – С. 277-284.

²² Грушевський М. С. З нашого культурного життя: Твори у 50 томах (Суспільно-політичні твори) / М. С. Грушевський. – Львів, 1907-1914. – Т. 2. – 2002. – С. 306-317.

Щоб не проїдати чи розкрадати позичені кошти, зберегти і зміцнити тяглість розвитку для прийдешніх, збагатити їх духовно-інтелектуальними і матеріальними трансферами для майбутнього, потрібно нацією синергійно задіяти не лише твердо усвідомлений комплекс сучасних економічних і неекономічних факторів, а і зробити це на засадах нової соціогуманістичної парадигми видозмін України як новітньої держави – Соборної, Української, гідної і Людини, і Нації, і Людства – з європейським вектором руху до світових цивілізаційних смислів. Українству слід зяти: кредити спадкоємців колишньої імперії ніколи, нікого і ніде не повинні відволікати не тільки від важкої щоденної праці, в т.ч. і над стандартами Євросоюзу, а і від розуміння того, що ідеї Митного союзу чи «руського мира» – саме нині і надалі будуть якнайдалшими від цих смислів. Рівно ж – і від фундаментальної моральної основи соціогуманістичного імперативу XXI тисячоліття – зберегти українськість як низку сутностей національної ідентичності, тобто сприяти комплексному розвитку древнього народу як модерного та європейського²³. У цьому візія і місія національної ідеї, її сприйняття українством як самодостатньої цінності, досягнути котру воно зможе лише через щоденну самовіддану працю, соціогуманістичні прояви своєї національної гідності, власної тягlosti розвитку та загальнолюдської аксіологічної сутності.

²³ Вовканич С. Й. Національна і світова безпека новітньої доби: соціогуманістичний концепт : препр. наук. доповіді / С. Й. Вовканич ; ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України». – Львів, 2015, – 29 с.

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Концептуальні підходи до регулювання структурних змін в економічних системах

На сучасному етапі розвитку глобальної економіки перед країнами, що розвиваються постає питання необхідності здійснення системних трансформацій та зміни економічних моделей розвитку держави. Водночас структурні зміни повинні мати всеохоплюючий характер впливу для забезпечення формування нової якості економічної системи. Проте визначення таких моделей здійснення системних та структурних змін вимагає глибокого аналізу існуючих концепцій для пошуку оптимальних рішень, що забезпечуватимуть досягнення найвищого рівня соціально-економічних ефектів.

Країни пострадянського простору стоять перед необхідністю модернізації економіки і всі вони більшою чи меншою мірою відчують дефіцит фінансових та інтелектуальних ресурсів для її здійснення. Світовий досвід показує, що модернізація здійснюється при одночасному використанні національних ресурсів і залучених у країну іноземних інвестицій, нових знань і технологій. При цьому модернізація стає креативною (піонерною, лідируючою), якщо розроблені в країні технологічні та інституційні нововведення отримують визнання і починають поширюватися по світу, приносячи країні визначений рентний дохід. Інший тип модернізації, який можна назвати адаптивним (імітаційним, наздоганяючим), здійснюється шляхом впровадження запозичених нововведень (у вигляді, наприклад, промислового складання), що пов'язано з певними витратами на придбання авторських прав, патентів, ліцензій, устаткування, на інжиніринг, сервісне обслуговування і т.д. (виплатою інноваційної ренти.) Креативний і адаптивний типи модернізації в країнах поєднуються в різній пропорції, що відбиває їх економічний і інноваційний потенціал²⁴.

Водночас, креативний та адаптивний типи модернізації є своєрідними критеріальними ознаками на основі яких можна охарактеризувати ряд концепцій і теорій, що передбачають здійснення якісних і кількісних структурних змін в певних економічних системах.

Типовий приклад класифікації за одним критерієм дає модель М. Ханнана і Дж. Фрімена. За вихідний параметр вони взяли джерело, що спонукає організацію до змін. Згідно цього, можна виділити три погляди на структурні зміни організації: 1) селекційні теорії, що базуються на

²⁴ Барановський М. О. Депресивні території: підходи до трактування, концепції формування, особливості типології / М. О. Барановський // Економічна теорія. – 2007. – № 3. – С. 3-12.

природному відборі та селекції соціокультурних зразків; 2) балансові теорії (іменовані «адаптивними»), куди віднесені і пасивно-адаптивні, і активно адаптовані; 3) теорії випадковостей, де зміна описується як продукт дії безлічі слабо контрольованих факторів, а підсумки зміни слабо корелюють як з цілями організації, так і з вимогами середовища²⁵.

Одними з найбільш розповсюджених є концепції (теорії) іманентного розвитку (головні розробники М. Кіртон, С. Сігел, У. Кеммерер). Згідно цієї концепції будь-яка структура перетвориться через невід'ємно властиву їй властивість змінності і виходячи з власних можливостей і ресурсів. Причому зовнішні чинники (самі системи, що іманентно трансформуються) не заперечуються, а розглядаються як додаткові. Вони можуть прискорити, уповільнити, зупинити перетворення і навіть зруйнувати об'єкт, що модифікується²⁶.

Протилежні погляди на природу виникнення змін пропонує екстерналістська екзогенна концепція (Ч. Арджирис, Р. Данкан, Р. Залтман). Вона пояснює причини змін явищами, що знаходяться за межами підприємства. Прихильники теорії припускають, що організація сама по собі позбавлена всякої здібності доспонтанної зміни і без дії зовнішніх сил залишається незмінною. Різновидами даної теорії є: біхейвіористична теорія (у основі лежить парадигма «стимул-реакція»). Без стимулу – а це завжди щось зовнішнє по відношенню до людини або підприємства – вони не здатні ні на яку реакцію (активність, трансформацію) і теорія інвайроменталізму (пояснює будь-яку зміну чинниками, діючими поза організацією. Згідно цієї теорії передбачається, що саме інвайроментальні сили формують, контролюють і руйнують організацію)²⁷.

Втім для вибору базових концепцій і теорій, що передбачають здійснення структурних трансформацій, на нашу думку, необхідно, передусім врахувати наступні класифікаційні ознаки: період здійснення змін (поточний, перспективний); складність змін (розширені, прості); напрям змін (об'єктні, суб'єктні); характер змін (превентивний, ситуативний, адаптивний); ступінь управління змінами (перманентні, дискретні, циклічні); масштаб змін (системні, точкові); тривалість змін (довготермінові, середньотермінові, короткотермінові); тип змін (еволюційний, революційний).

Для забезпечення більш цілісного погляду на сукупність концепцій структурного реформування соціально-економічних систем, вбачаємо за необхідність їх систематизувати за типом інтенсивності структурних змін та рівнем на якому вони здійснюються (табл. 2.1).

²⁵ Hannan M., Freeman J. *Organizational Ecology* / Cambridge (Mass.), 1989., – P. 12-13.

²⁶ Гончар В. В. Сучасні концепції структурних змін на промислових підприємствах / В. В. Гончар // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2012. – Вип. 2. – Том 1. – С. 319.

²⁷ Гончар В. В. Сучасні концепції структурних змін на промислових підприємствах / В. В. Гончар // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2012. – Вип. 2. – Том 1. – С. 320.

Класифікація концепцій і теорій структурного реформування

Тип / Рівень	Революційний	Еволюційний	Індиферентний
Мега	Теорія постіндустріалізму (Д. Бел, Є. Тофлер)	Концепція трисекторної економіки (К. Кларк, Ж. Фурастьє)	Концепція сталого розвитку (В. Вернадський, Г. Дейлі)
Макро	Концепція технологічних змін (Й. Шумпетер, М. Туган-Барановський)	Інституційна теорія (Д. Норт, Т. Веблен)	Теорія економічної рівноваги (Д. Хікс, П. Самуельсон)
Мезо	Концепція просторової дифузії інновацій (Т. Хегерstrand)	Концепція розміщення виробництва (А. Льош)	Концепція кластерів (М. Портер, М. Енрайт)
Мікро	Концепція «полюсів росту» (Ф. Перро)	Інтегральна теорія (П. Блау, Дж. Пфефер)	Концепція прискорення (П. Друкер)

*Складено автором

Індиферентний тип концепцій структурного реформування, в даному дослідженні слід розуміти не як байдужість чи безсторонність у питанні структурних трансформацій, а як нейтральність щодо даних процесів у питанні розвитку соціально-економічних систем. Також в індиферентному типі виокремлено ті концепції, що не мають чітко вираженого еволюційного чи революційного характеру зміни системи, а містять засади змішаної форми розвитку в залежності від стану і особливостей соціально-економічної системи.

Проте варто відзначити, що дана класифікація є лише прикладом і не претендує на наукову вичерпність і прикладний характер її застосування. Тому, подану матрицю слід розглядати як інструмент здійснення типологізації концепцій та теорій здійснення структурних змін на основі базових критеріїв, в даному випадку - типу і рівня.

Теоретичний аналіз концепцій і теорій структурного реформування економічних систем різних рівнів обумовив необхідність більш детально розглянути найпопулярніші з них. Зокрема, однією з сучасних і найпрогресивніших базових парадигм структурного реформування є концепція сталого розвитку. Ця концепція передбачає орієнтацію на поєднання та збалансування інтересів суб'єктів господарювання, споживачів і суспільства в цілому. Дана концепція системно поєднала три головні компоненти сталого розвитку суспільства: економічну, природоохоронну і соціальну.

Економічний підхід концепції сталого розвитку полягає в оптимальному використанні обмежених ресурсів та застосуванні природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій для створення потоку сукупного доходу, який би забезпечував принаймні збереження (не зменшення) сукупного капіталу (фізичного природного або людського), з використанням якого цей сукупний дохід створюється. Водночас перехід до інформаційного суспільства приводить до зміни структури сукупного капіталу на користь людського, збільшуючи нематеріальні потоки фінансів, інформації та інтелектуальної власності. Уже тепер ці потоки перевищують обсяги переміщення матеріальних товарів усемеро. Розвиток нової, «невагомої» економіки стимулюється не лише дефіцитом природних ресурсів, а й наростанням обсягів інформації та знань, що набувають значення затребуваного товару²⁸.

²⁸ Сталий розвиток // Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку.
– Режим доступу : <http://wdc.org.ua/uk/sustainable-development>

Концепція постіндустріального (інформаційного) суспільства Д. Белла та Е. Тоффлера побудована на поступальному розвитку суспільства нового формату. Вчені відводять провідну роль інтегрованим інформаційно-комунікаційним технологіям, наукоємним галузям промисловості та знанням, які поступово перестають виконувати допоміжну функцію та перетворюються на самостійний ресурс, на підставі якого приймають важливі управлінські рішення.

У роботі К. Кларка «Економіка в 1960 році», а також праці Ж. Фурастьє «Велика надія ХХ століття» були сформульовані перші методологічні основи теорії інформаційного суспільства: поділ суспільного виробництва на три сектори. Це аграрний (первинний), промислово-індустріальний (вторинний) і сектор послуг (третинний). Також в якості важливого методологічного принципу була покладена теза про домінування третинного сектору в умовах економічного зростання. Зазначені автори прийшли до висновку, що зростання значення сфери послуг реалізується у двох аспектах: у збільшенні частки даного сектора в структурі робочої сили, а також в структурі ВВП. По суті це була ще одна з основ інформаційного суспільства. Принцип домінування технологічних аспектів організації суспільного виробництва над класовою структурою поширився також і на конкретний аналіз економічного розвитку сучасного світу. У новій теорії стали виділятися ідеї про формування груп вищих і нижчих країн при наявності універсального шляху розвитку відстаючих країн, сформованого країнами розвиненими²⁹.

Концепція технологічних змін (Й. Шумпетер, М. Туган-Барановський) тісно пов'язана з теорією циклічного розвитку. Інноваційні цикли нерозривно пов'язані з науково-технічними інвестиціями, а також з економічними циклами, великою мірою визначаючи коливання темпів економічного зростання й ефективності відтворення. Ці ідеї були розвинуті Й. Шумпетером, який, наполягаючи на інноваційній природі довгих циклів і визначаючи унікальність умов кожного циклу з точки зору концентрації коштів, головні причини економічної флуктуації вбачав у іншій площині. Він стверджував, що поява групи нових технологій веде до економічного буму, а це, у свою чергу, зумовлює насичення ними ринку. На його думку, довгі хвилі утворюються від кожного базового нововведення і являють собою велику кількість інновацій, що мають поліпшувальний характер.

Український вчений М.І. Туган-Барановський відзначав, що характерною рисою капіталістичного розвитку є порівняно повільне зростання виробництва предметів споживання і швидке зростання виробництва засобів виробництва. А це свідчить, про високу активність інноваційних процесів у капіталістичному господарстві у порівнянні з іншими господарськими економічними системами. Йому також належить новаторський висновок, що не споживання і попит управляють

²⁹ Козлова В. А. Генезис теории информационного общества в ХХ-ХХІ веке / В. А. Козлова. – Режим доступа : <http://www.science-education.ru/119-15216>

виробництвом, а саме виробництво управляє споживанням, і це відбувається через нагромадження капіталу та його інвестування у нові технології і виробництва. Адже, як зазначав М. І. Туган-Барановський, в міру прогресу техніки, в процесі виробництва робітник щораз більше і більше заміщується машиною, а в затратах капіталу затрати на заробітну плату вкладають щораз меншу частину, в той час, як затрати на засоби виробництва щораз більшу. При цьому працівник порівняно з машиною відступає на задній план, відповідно відступає на задній план і ринок, створений споживанням робітника порівняно з ринком, створеним продуктивним споживанням засобів виробництва. Таким чином, на думку М. Туган-Барановського, НТП може забезпечити більш якісний та безперервний рівень виробництва.

В свою чергу в інституційній теорії, автором якої є нобелівський лауреат Дуглас Норт, обґрунтовується необхідність врахування значення інституційного середовища при здійсненні структурних трансформацій. Інституційне середовище розглядається як певна сукупність формальних та неформальних інститутів (правові норми, традиції, правила ведення господарської діяльності тощо), що мають екзогенний характер впливу на поведінку економічних суб'єктів.

Ще одним важливим моментом є запровадження інституціоналістами в науковий обіг поняття трансакційних витрат, роль яких зросла внаслідок структурних змін у світовій економіці кінця ХХ початку ХХІ століть. Саме в цей період відбулось активне переміщення виробничих потужностей з високо розвинутих країн (США, Німеччина, Великобританія, Франція, Японія) у країни з дешевими природними та людськими ресурсами.

Деякий інший підхід до проблем макроекономіки та економічного зростання визначений у теорії економічної рівноваги (Д. Хікс, П. Самуельсон). П. Самуельсон виходив з того, що кожна сфера аналізу, кожна проблема (теорія ціноутворення, система оподаткування, організація виробництва в національному масштабі) служить конкретним вираженням загальної концепції. Об'єднуючим стрижнем є ідея максимізації результату і принцип руху до стану рівноваги. Процес послідовних наближень економіки до незмінних умов породжує тенденцію до вирівнювання змінних умов відповідно до умов загальної рівноваги. Важливий внесок внесла книга Дж. Хікса «Вартість і капітал» у розробку концепції динамічної стабільності в моделях загальної рівноваги і виведення умов, при яких незбалансована економічна система може повернутися в стан рівноваги.

У революційному типі на регіональному рівні можна відзначити концепцію просторової дифузії інновацій, автором якої є шведський вчений Торстен Хегерstrand. Він дійшов висновку, що швидкість поширення інновацій залежить не від відстані, а від трансляційної спроможності окремих міст, через які вона здійснюється. Окрім цього, Т. Хегерstrand наголошував насамперед на соціальному ефекті поширення інновацій. Водночас, як було зазначено вище, інновації можуть забезпечувати і економічний, науково-технічний, фінансовий, ресурсний, екологічний та інші види ефекту. Хегерstrand не лише дослідив механізм поширення

інновацій, але і обґрунтував типи їх дифузії³⁰: 1) дифузія розширення, коли інновація рівномірно поширюється за всіма напрямками від джерела виникнення; 2) дифузія переміщення, тобто поширення інновацій у визначеному напрямку; 3) змішана дифузія.

Еволюційний принцип в побудові оптимальної структури економіки на регіональному рівні поклав німецький вчений Август Льош. Він був першим вченим, який запропонував теорію розміщення виробництва в умовах ринкової економіки, де головна роль відводилася не зниженню витрат (сировинних і транспортних), а максимізації прибутку. Інтегруючи досвід попередників (Йоганн Тюнен, Вільгельм Лаунхардт, Альфред Вебер та ін.), Льош створює власну концепцію економічного ландшафту, в якому визначальним фактором є збутові зони підприємств різного рівня, що утворюють мережу економічних районів з вузлами в містах. Ідеальна форма мережі - шестикутні стільники, в реальності осередки мають форму трикутників або чотирикутників. На відміну від аналогічних побудов Вальтера Кристаллера, запропонована Льошем модель була моделлю ринкової рівноваги, а не плановим приписом, фактично представляла собою модель територіальної самоорганізації суспільства і його економічного життя³¹.

У рамках теорії промислових кластерів М. Портер визначив категорію «кластер», охарактеризував етапи виділення кластерів, сформулював основні принципи державної політики сприяння розвитку кластерів, проте основна цінність цієї теорії, що вона розглядає промисловий кластер як форму просторової організації виробництва. М. Портер тлумачить кластери як «географічно близькі групи взаємопов'язаних компаній та асоційованих установ в окремій галузі, що пов'язані спільними технологіями та навичками. Вони звичайно існують в географічній зоні, де комунікації, логістика та людські ресурси є легкодоступними. Кластери звичайно розміщуються в регіонах, а іноді – в окремому місті». Обов'язковою умовою утворення кластерів є інноваційні технології, а кластери – найефективніша форма організації інноваційних процесів.

Огляд теорії промислових кластерів М. Портера і теорії регіональних кластерів М. Енрайта показав, що їх автори вказували на успішність функціонування кластерної форми територіальної організації виробництва лише в тому разі, якщо наявна потужна наукова база, забезпечено тісний зв'язок «наука – виробництво», створені сприятливі умови для комерціалізації науково-технічних знань³².

В основі теорії «полюсів зростання» лежить положення про те, що великі підприємства відіграють фундаментальну роль у розвитку господарства міст і довколишніх територій. Будучи пунктом прискореного розвитку такі підприємства разом із поселеннями їх локалізації називають

³⁰ Hägerstrand T. Innovationsförloppet ur korologisk synpunkt / T. Hägerstrand. – C.W.K Gleerup, Sweden, 1953. – 424 p.

³¹ Відомі географи. Географічні персоналії. Режим доступу : <http://www.geograf.com.ua/famousgeographers/31-zarubizhni-geografi/777-losh-avgust>

³² Колодійчук А. В. Інноваційні регіональні теорії в структурі середовищних теорій розвитку промисловості / А. В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.7. – С. 226-227.

полюсами зростання. У працях Ф. Перро зазначається, що таке підприємство повинно обов'язково бути промисловим.

Інтегральна концепція (П. Блау, Дж. Пфедер) широко використовується в практиці корпоративного управління та є основою забезпечення структурних підходів до проблеми організаційного розвитку підприємства. Зовнішнє середовище трактується як «цільове оточення», тобто сукупність інших організацій і груп, з якими дана організація знаходиться в безпосередній взаємодії чи конкуренції. Вихідним параметром при реалізації даної концепції виступає припущення, що умовою функціонування організації є її взаємодія з певними елементами оточення, обмін ресурсам. Спосіб забезпечення балансу має істотні відмінності і виражається через: 1) механізм раціонального, але пасивного пристосування організації до середовища (адаптація); 2) зміни, свідомо і навмисно вносяться організацією в стан середовища (адаптовані середовища).

На нашу думку, єдиної абсолютно придатної концепції для здійснення повномасштабних ефективних структурних змін в системі національної економіки немає. Оскільки, та чи інша концепція має ряд обмежень (умов її успішності), що не завжди вдається забезпечити в реальності, особливо у короткостроковому періоді.

Тому для формування парадигми структурного реформування економіки пропонуємо здійснювати вибір положень окремих концепцій з урахуванням ієрархії функціональних рівнів здійснення трансформаційних змін (рис. 2.1).

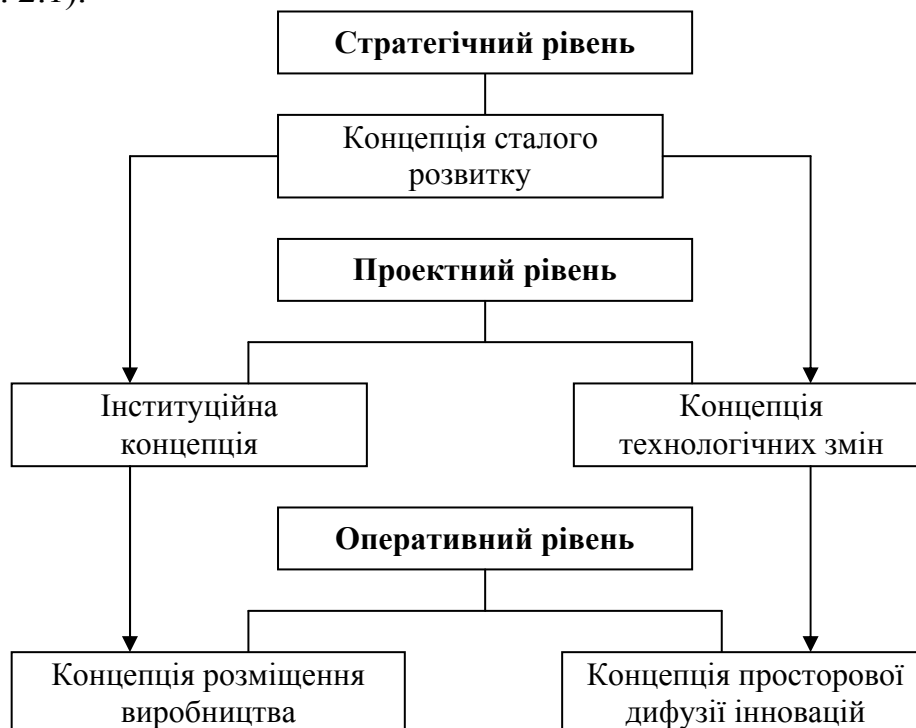

Рис. 2.1. Ієрархія функціональних рівнів та концепцій здійснення структурних трансформацій

*Розроблено автором

Оскільки вирішення завдань щодо зміни структури економічної системи, при цьому одночасно збільшуючи її ефективність, лежить в площині багатьох концепцій. Тому на сьогодні питання усунення структурних перекосів та забезпечення збалансованості секторів господарювання є пріоритетним завданням на будь якому рівні економічних відносин. Тож врахування положень тих чи інших концепцій має визначатися як рівнем економічних відносин з урахуванням умов і особливостей економічної системи, так і стратегічними завданнями досягнення структурного оптимуму.

Таким чином, вважаємо, що здійснення структурних трансформацій необхідно здійснювати з урахуванням положень різних концепцій, в залежності від ресурсного забезпечення, стратегії розвитку країни, факторів геополітичного та економічного впливу, кон'юнктури внутрішнього та зовнішніх ринків тощо.

2.2. Методологічні засади та напрями здійснення регіональної структурної політики

Складність та неоднозначність процесів регіонального розвитку, зумовлених впливом різноманітності внутрішніх та зовнішніх чинників, призводить до виникнення сутнісних змін у функціонуванні регіональних економічних систем, які, в свою чергу, зумовлюють структурні трансформації регіонального розвитку. Відповідно, забезпечення довготривалих раціональних співвідношень та взаємозв'язків між усіма елементами регіональної системи, досягнення оптимальних пропорцій між ними як основи забезпечення сталого розвитку територій розглядаються як одні з пріоритетних завдань державної регіональної політики в цілому і регіональної структурної політики зокрема³³.

Перехід до структурної складової у регіональній економічній політиці сьогодні визначається тим фактом, що з початку XXI сторіччя остання стала менше орієнтуватися на перерозподіл доходів і зайнятості і більше на стимулювання структурних змін. Мета цього – досягнення більшої диверсифікації та нарощення потенціалу економічного зростання. Регіональна політика буде тим активнішою, чим чіткіше буде відображати реальні регіональні інтереси, способи і методи їх реалізації³⁴.

При виділенні категорії «регіональна структурна політика» робиться акцент на структурні реформи, що, в свою чергу, потребує більш пильного та критичного погляду на понятійний апарат. У сучасній науці поняття «структура» співвідноситься з поняттям «система», що характеризує всю

³³ Дудкін П. Структурні трансформації розвитку регіональної економіки та їх інституційне забезпечення / П. Дудкін, О. Дудкіна // Галицький економічний вісник. – 2010. – №4(29). – С. 92-97.

³⁴ Кононенко О.О. Сучасні тенденції регіональної інноваційної політики [Електронний ресурс] / О.О. Кононенко Режим доступу : <http://eprints.kname.edu.ua/30708/1/98.pdf>

сукупність проявів певного складного об'єкта (його елементи, будову, зв'язки, функції)³⁵.

Оскільки в даному випадку об'єктом дослідження виступає регіональна соціально-економічна система, необхідне також розуміння поняття «структура системи». Зокрема, М. Лесечко називає структурою системи «сукупність необхідних і достатніх для досягнення цілей відношень між елементами», а модель структури системи, в його розумінні, «відображає зв'язки між компонентами моделі її складу (з яких частин складається система)»³⁶. В свою чергу, Дж. Форрестер зазначає, що «вивчити систему – значить окреслити її структуру і встановити відношення між елементами; визначальне значення у поведінці системи має взаємозв'язок контурів зворотного зв'язку у її структурі; при вивченні системи важливо концентрувати увагу на дієвості політик, а не на отриманні точних кількісних оцінок»³⁷.

Таким чином регіональну структурну політику можна визначити як комплекс заходів, спрямованих на управління структурними зрушеннями, які відбуваються всередині регіональної соціально-економічної системи, з метою раціонального використання її потенціалу та конкурентних переваг території, залученні інноваційних технологій, підтримки розвитку тих елементів, які забезпечують економічне зростання та розв'язання актуальних проблем функціонування її економіки.

Розглядаючи поняття регіональної структурної політики постає питання про визначення її місця серед складових елементів структури державної політики. На основі аналізу і узагальнення різних точок зору науковців-дослідників у даній сфері варто зазначити, що досі не склалося чіткого однозначного підходу до структуризації державної регіональної політики і, зокрема, визначення місця регіональної структурної політики в загальній структурі державної та регіональної політики. Одні вчені визначають окремо структурну політику держави і вважають, що головними її завданнями є подолання диспропорцій, що виникають між окремими сферами, галузями економіки країни, а також регіонами та інституціями, і формування на цій основі збалансованої структури національного господарства³⁸. Відтак, вони розглядають загалом структурну політику держави у галузевому, регіональному та інституціональному аспектах (зрізах) і зазначають, що «регіональна складова структурної політики — це комплекс різних заходів (законодавчих, адміністративних, економічних), здійснюваних як центральними, так і місцевими органами влади, метою яких є усунення диспропорцій у соціально-економічному розвитку, більш

³⁵ Садовский В. Н. Обоснования общей теории систем / В. Н. Садовский. – М.: Наука, 1974. – С. 11.

³⁶ Структурно-інституціональні трансформації та економічна безпека держави / Запорізький ін-т економіки та інформаційних технологій ; [за заг. ред. О. С. Власюка, А. І. Мокиєв]. – Запоріжжя-Київ-Львів, 2012. – 836 с.

³⁷ Структурно-інституціональні трансформації та економічна безпека держави / Запорізький ін-т економіки та інформаційних технологій ; [за заг. ред. О. С. Власюка, А. І. Мокиєв]. – Запоріжжя-Київ-Львів, 2012. – 836 с.

³⁸ Економічна політика : [навч. посіб.] / О. О. Беляєв (кер. кол. авт.), А. С. Бебело, М. І. Діба та ін. – К.: КНЕУ, 2004. – 287 с.

повне використання потенціалу регіонів, сприяння розвитку депресивних районів країни». А «виокремлення регіонального аспекту в структурній політиці зумовлено об'єктивною нерівномірністю в розміщенні природних ресурсів, продуктивних сил і населення, а також потребою забезпечення прийняттого рівня і якості життя в кожному регіоні країни»³⁹.

Деякі автори як складові елементи структурної політики держави розрізняють галузеву та регіональну. У першому випадку вони зазначають, що об'єктом державної політики виступають підприємства певних галузей чи виробництв, а у другому увага зосереджується на економічно відсталих районах з метою підтягування їх до середнього по країні рівня розвитку⁴⁰. Крім того, самостійною ланкою економічної політики вони виділяють технологічну (інноваційну) структурну політику, яка спрямована на підтримку інновацій, які визначаються як фундаментальна основа структурних перетворень.

Вчені-регіоналісти розглядають структурну політику у рамках регіональної політики держави, зокрема як складову регіональної економічної політики. Економісти Львівської школи регіоналістики, сформованої М.І. Долішнім зазначали, що регіональну економічну політику доцільно розглядати як конгломерат бюджетної, податкової, кредитної, цінової, структурної, інвестиційної та інституційної політики⁴¹.

Інші науковці стверджують, що регіональна структурна політика має виконувати роль сполучної ланки між мікроекономічним рівнем, що характеризується ефективним функціонуванням окремих підприємств, та макроекономічними пріоритетами розвитку загальнодержавної структурної політики⁴².

В силу проаналізованих вище підходів, ми вважаємо, що регіональну структурну політику слід розглядати на двох рівнях її реалізації, а саме на національному та регіональному. У першому випадку це означає, що держава в рамках загальної структурної політики провадить політику структурних зрушень на національному рівні і остання, в свою чергу, зводиться винятково до дій держави стосовно регіонів. В цьому випадку мова йде про державну економічну структурну політику в контексті її регіональної складової. У другому випадку регіональна структурна політика – це політика, яка здійснюється окремими регіонами в межах наданих їм прав та повноважень і вона реалізується в рамках регіональної економічної політики.

³⁹ Там само.

⁴⁰ Гулик Т. В. Напрямки структурної перебудови економіки України [Електронний ресурс] / Т. В. Гулик // Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nie/2011_4/180-185.pdf

⁴¹ Регіональна політика: методологія, методика, практика / НАН України. Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відповідальний редактор академік НАН України М. І. Долішній. – Львів, 2001. – 700 с.

⁴² Дудкін П. Структурні трансформації розвитку регіональної економіки та їх інституційне забезпечення / П. Дудкін, О. Дудкіна // Галицький економічний вісник. – 2010. – №4(29). – С. 92-97.

Очевидно, що сам термін «регіональна структурна політика» свідчить про те, що вона покликана до регулювання саме структурних процесів та змін, які відбуваються в межах регіональних систем. В силу цього ми робимо акцент на економічній політиці, в рамках якої відбувається реалізація структурної політики в регіональних системах. І тому надалі мова йтиме про регіональну структурну політику (рис. 2.2).

Зважаючи на ряд проаналізованих ознак сформулюємо визначення регіональної структурної політики, яке б найбільш повно розкривало зміст даного поняття. Таким чином, регіональну структурну політику визначаємо як складову державної структурної та державної регіональної політики України, що є засобом впливу на здійснення структурних змін в економіці регіонів, а також сукупність цілей, завдань, напрямів та механізмів діяльності органів державної та регіональної влади щодо формування оптимальної структури економіки регіонів з метою раціонального використання потенціалу та конкурентних переваг територій.

Слід зазначити також кілька слів про причини виокремлення регіональної структурної політики як складової загальнодержавної структурної політики. Як підтверджують численні дослідження, сьогодні вивчення розвитку економічних процесів тільки в часі вже не може служити надійною методологічною основою аналізу відтворення суспільного продукту і прийняття рішень по структурній політиці в регіоні. Це пов'язано не тільки з тим, що природні умови й сама територія регіонів служать обмеженням росту масштабів економічної діяльності, але й підсилюється залежність відтворювального процесу в масштабах країни від специфічних відтворювальних умов окремих регіонів⁴³.

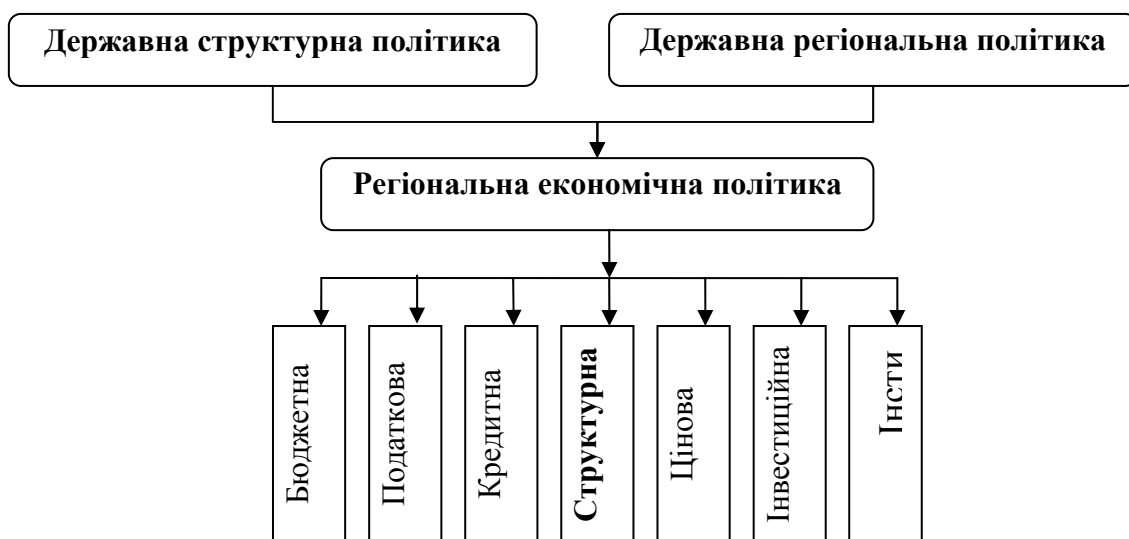

Рис. 2.2. Місце регіональної структурної політики в системі складових державної політики

*Складено автором

⁴³ Папп В. В. Структурні процеси в економіці регіональних суспільних систем: теорія, методологія, практика : [монографія] / В. В. Папп ; НАН України. Інститут регіональних досліджень ; [відп. Ред. Л. Т. Шевчук]. – Львів, 2009. – 340 с.

Сучасну регіональну політику не можна зводити лише до забезпечення повної зайнятості, регулювання фінансових потоків та ринкового попиту. В даному випадку особливістю саме регіональної структурної політики також її основною функцією є управління складними потоками регіональних галузевих зрушень, які сприяють прогресивним трансформаціям галузевої структури економіки регіону в напрямку формування високих технологічних укладів, підвищення диверсифікації виробництва шляхом стимулювання інновацій (рис. 2.3). Отож, виділення регіональної структурної політики як складової загальнодержавної структурної політики насамперед є обґрунтованим, оскільки існує залежність відтворювального процесу в масштабах країни від специфічних відтворювальних умов окремих регіонів.

Поряд з основною своєю функцією, про яку згадували вище, регіональна структурна політика виконує ряд інших, не менш важливих функцій, зокрема регуляторну, розподільчу, контрольну, а також функцію стратегічного планування.

Регуляторна функція реалізується шляхом впливу держави на основні параметри галузевої структури економіки і стимулювання інноваційної активності. Розподільча функція полягає у розподіленні фінансових ресурсів поміж видами економічної діяльності регіону. Контрольна функція здійснюється шляхом контролю за використанням фінансових ресурсів в межах регіону. Функція стратегічного планування передбачає розробку і реалізацію стратегій розвитку видів економічної діяльності регіону, а саме формування стратегічних рішень та їх узгодження з бізнесом і громадськістю, а також стимулювання економічних суб'єктів до їх реалізації.

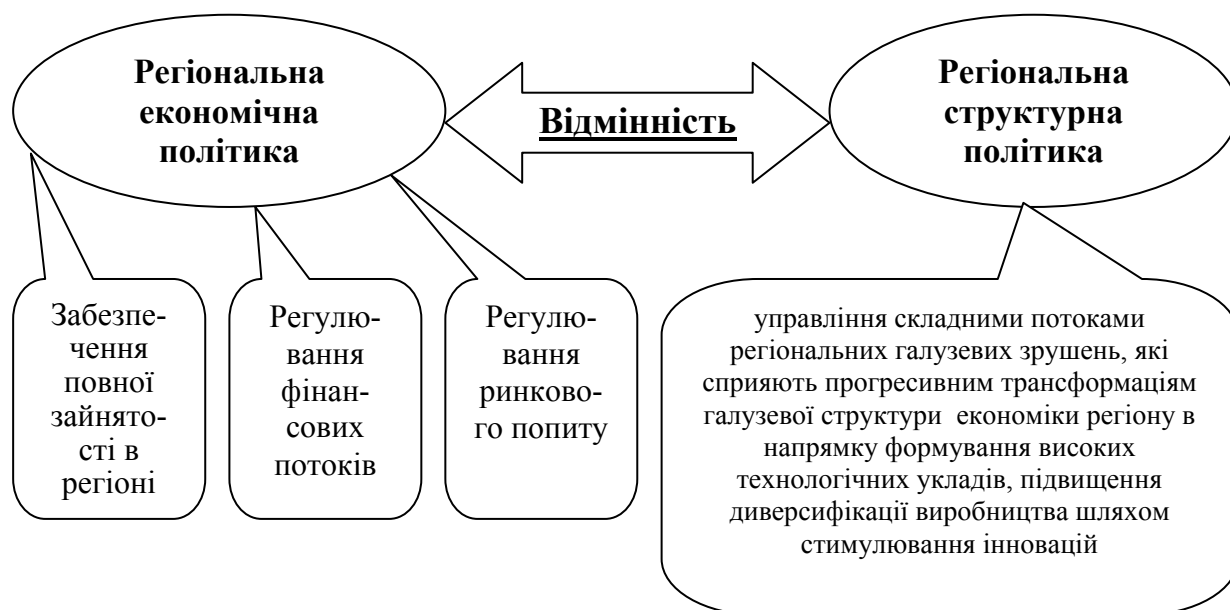

Рис. 2.3. Порівняння функцій регіональної економічної політики та регіональної структурної політики

*Складено автором

Для визначення методологічних основ регіональної структурної політики окрім розкриття її суті та основних функцій, необхідно також сформулювати її цілі, визначити суб'єкти і об'єкти цієї політики, класифікацію і зміст системи заходів, принципів, а також окреслити сфери реалізації політики (рис. 2.4).

Цільовим орієнтиром регіонально структурної політики повинні бути регіональні галузеві зрушення, які сприяють прогресивним змінам галузевої структури регіону в напрямку формування високих технологічних укладів, підвищення диверсифікації виробництва шляхом стимулювання інноваційних змін.

Основна мета регіональної структурної політики полягає у досягненні довгострокового економічного зростання регіону на основі розвитку інновацій. Така мета представляє лиш загальний орієнтир для формування структурної політики, оскільки на різних етапах розвитку регіональної системи ця політика може бути зорієнтована на більш конкретні цілі.

Пріоритетними цілями регіональної структурної політики можуть бути:

- пошук шляхів найефективнішого використання порівняльних переваг регіону з урахуванням необхідності дотримання збалансованості регіональної економічної системи та оптимізації організації її елементів;
- пошук резервів економічного зростання у регіональній економічній системі та розробка відповідних програм розвитку території;
- виділення окремих територіальних об'єктів (локальних зон, депресивних регіонів, гірських районів, прикордонних компонентів) з метою конкретизації розв'язання соціально-економічних проблем розвитку регіональної системи;
- визначення пріоритетів розвитку процесу відтворення у регіональній економічній системі з метою її перетворення на раціональну суспільно-територіальну систему, яка б вливалася в загальний ланцюг відтворювального процесу в масштабах цілої країни (національної економіки).

До основних завдань регіональної структурної політики відносимо наступні:

- підвищення економічної і соціальної ефективності регіонального суспільного виробництва;
- швидка реакція на зміни структури регіональної економічної системи, темпів її економічного росту та забезпечення реалізації необхідних реформ у відповідних сферах (елементах даної системи);
- забезпечення підвищення ефективності процесу відтворення у регіональній економічній системі внаслідок вивчення впливу територіального фактору;
- визначення стратегії структурних зрушень, орієнтованої на раціональне використання потенціалу регіональної економічної системи, залученні інноваційних технологій, використанні конкурентних переваг території.

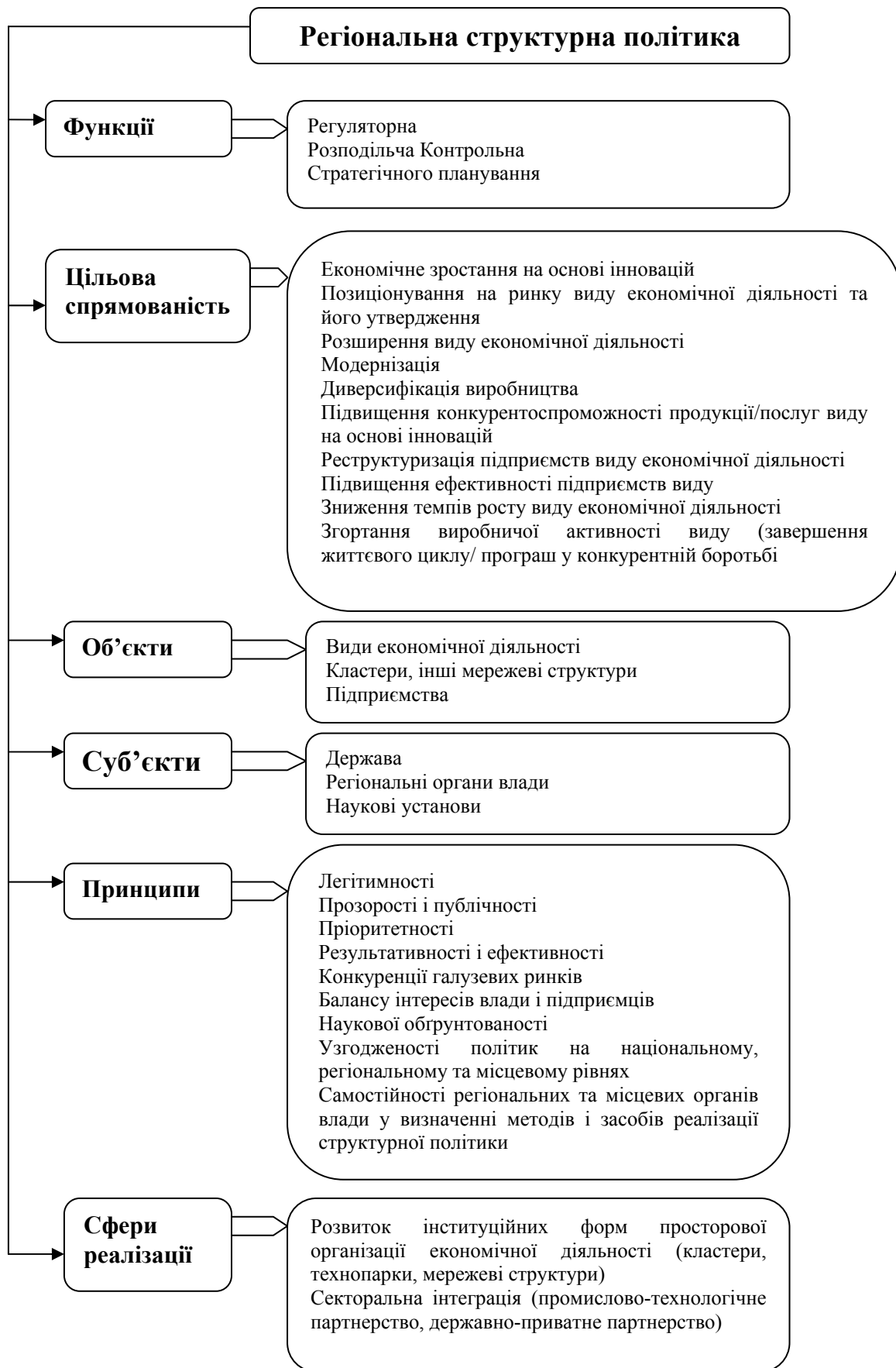

Рис. 2.4. Основні елементи регіональної структурної політики

*Складено автором

Основними об'єктами регіональної структурної політики є: види економічної діяльності регіону; кластери, технопарки, інші мережеві утворення; підприємства. Суб'єктами регіональної структурної політики є: держава; регіональні органи влади; наукові установи (рис. 2.4).

Існуюча в регіональній економічній системі суперечність між безмежно зростаючими потребами та обмеженими ресурсами зумовлює необхідність концентрації їх на пріоритетних сферах її економічного розвитку і, відповідно, пошуку напрямів здійснення регіональної структурної політики. Відтак, вибір галузей – пріоритетів, є першою за логікою та значущістю складовою структурної політики. Ефективна регіональна структурна політика повинна враховувати вище зазначені критерії вибору пріоритетів та ґрунтуватися на виваженому застосуванні різноманітних інструментів усунення диспропорцій і відновлення рівноваги на мезорівні ⁴⁴.

Процедура вибору галузей складається із двох етапів:

- на першому – із ряду альтернатив визначається бажаний структурний тип економіки регіону та загальні, відповідні йому, пріоритети розвитку;
- на другому етапі відбувається конкретизація пріоритетів з урахуванням специфіки регіональної соціально-економічної системи.

Після закінчення етапу визначення пріоритетів послідовно-паралельно здійснюються наступні кроки: розробка регіональних довгострокових індикативних планів та цільових програм структурних трансформацій; здійснення заходів щодо стимулювання міжгалузевого переливу капіталів відповідно з пріоритетами регіональної соціально-економічної системи; реалізація програм планомірного згортання безперспективних галузей та секторів економіки у регіональній соціально-економічній системі; розробка та виконання програм з підготовки та перепідготовки робочої сили відповідно до напрямів структурних змін.

Механізм реалізації регіональної структурної політики повинен містити певну сукупність складових елементів, які уможливають його функціонування в повній мірі (рис. 2.5).

Основними складовими елементами механізму реалізації регіональної структурної політики виділяємо наступні:

- нормативно-правове забезпечення здійснення структурних реформ у регіоні;
- фінансове забезпечення реалізації структурних зрушень у регіоні, а також особлива підтримка окремих галузей;
- застосування необхідних інструментів, методів та форм державного впливу, зокрема розробка і реалізація відповідних програм регіонального розвитку, а також місцевих програм розвитку відповідних територій.

⁴⁴ Скринник Н. В. Державне регулювання структурних зрушень на рівні регіону / Н. В. Скринник // Наука й економіка. – 2011. – №3(23). – С. 134-137.

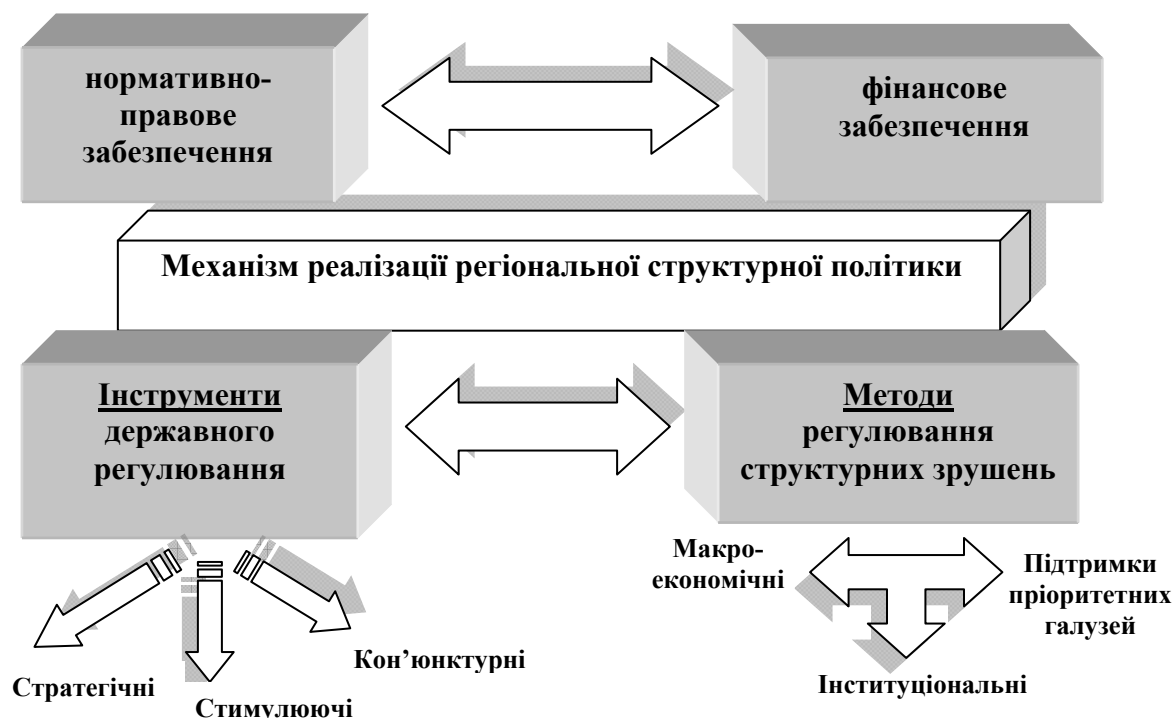

Рис. 2.5. Складові механізму реалізації регіональної структурної політики

*Складено автором

Серед інструментів державного регулювання як складової механізму реалізації регіональної структурної політики можна виділити стратегічні і кон'юнктурні, серед яких особливу роль відіграють стимулюючі⁴⁵.

Щодо методів регулювання структурних зрушень, то за мірою впливу на той чи інший об'єкт їх можна поділити на макроекономічні, підтримки пріоритетних галузей та інституціональні. Крім цього також повинні широко застосовуватися й такі економічні методи, як пряме державне інвестування і надання субсидій, створення регіональних фондів для фінансування програм, залучення іноземного та вітчизняного приватного капіталу, державне пільгове кредитування й оподаткування, преференції, використання позабюджетних коштів і т.п.

Регіональна структурна політика сьогодні стає вагомим інструментом регулювання соціально-економічного розвитку регіональних систем, особливо, коли інституту ринкового саморегулювання є недостатньо. Лише завдяки механізму структурної політики можна досягнути активізації внутрішнього потенціалу та розв'язання сутнісних проблем розвитку регіональної системи з метою соціально-економічного зростання території та підвищення життєвого рівня населення регіону. Саме така політика покликана стати засобом ефективного використання резервів регіональної соціально-економічної системи на відміну від галузевих (локальних) методів управління. Відтак,

⁴⁵ Скринник Н. В. Державне регулювання структурних зрушень на рівні регіону / Н. В. Скринник // Наука й економіка. – 2011. – №3(23). – С. 134-137.

регіональна структурна політика як елемент внутрішньої соціально-економічної політики регіону не може бути явищем тимчасовим, але навпаки, впливаючи із конкретних завдань розвитку регіону, є неперервним процесом синтезу мети, конкретних завдань, цілей та напрямів, які можуть коригуватися у часі, проте базові з яких є незмінними.

2.3. Проблеми та пріоритети реалізації державної структурної політики

Сучасний період економічного розвитку України характеризується нерівномірністю та суперечливістю результатів, що потребує активізації структурної перебудови, а також пошуку нового підходу до здійснення структурних перетворень.

Формування ефективної економічної структури є пріоритетним завданням, що потребує першочергового розв'язання в контексті стратегічних завдань розвитку країни. У розвинутих країнах основну роль у подоланні кризових явищ в економіці та забезпеченні її стійкого зростання відіграє механізм державного регуляторного впливу.

Успішний економічний розвиток держави залежить від характеру, напрямів і темпів структурних зрушень в економіці, їхнього пристосування до вимог ринку. Державне регулювання структурних зрушень у національній економіці спрямовується на формування й підтримку раціональної структури економіки та здійснюється за допомогою структурної політики держави.

Завданнями державної структурної політики є встановлення оптимальних макроекономічних пропорцій, розвиток конкуренції та обмеження монополізму, диспропорцій між секторами економіки, ліквідація диспропорцій технічного рівня виробництва різних видів економічної діяльності, раціональне розміщення виробництва та збалансований розвиток держави, зниження матеріало- та енергоємності виробництва, підвищення технічного рівня та конкурентоспроможності продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Розрізняють два типи структурної політики держави: активна та пасивна, головною відмінністю яких є ступінь втручання держави у проблеми структурної трансформації її економіки. За визначенням Є. Г. Ясина, пасивна структурна політика (ліберальна позиція) означає, що держава не втручається в інвестиційні процеси в окремих видів економічної діяльності, але при цьому створює дієздатну правову базу, яка сприяє перетоку капіталу з одного виду економічної діяльності в інший⁴⁶. Механізм реалізації пасивної структурної політики полягає у тому, що на основі закону ринкової економіки попиту та пропозиції, у разі перевищення попитом пропозиції, зростає норма прибутку виду економічно діяльності, і капітал переходить з виробництва з низькою нормою прибутку у

⁴⁶ Шинкарук Л. В. Структурні зміни та економічний розвиток України : монограф. за ред. д-ра. е. н. Л. В. Шинкарука. – К.: Ін-т екон. та прогноз. – 2011. – С. 267.

виробництво з підвищеною нормою прибутку, що своєю чергою, забезпечує зниження норми прибутку⁴⁷. Тому позитивними результатами пасивної структурної політики є створення конкурентного середовища та підвищення суспільного виробництва, а негативні сторони полягають у тому, що ліберальна позиція держави занадто тривала за часом і потребує значних соціальних втрат.

Натомість, активна структурна політика передбачає широке використання державних важелів для прискорення прогресивних структурних зрушень⁴⁸: зростання виробництва у видах економічної діяльності, що забезпечують значну частку експорту країни; зростання виробництва у видах економічної діяльності, спроможних замінити імпортовану продукцію; розвиток видів економічної діяльності, що виробляють конкурентоспроможні на світовому ринку товари та послуги; підтримку виробництв, що впроваджують ресурсозберігаючі технології задля скорочення попиту на дефіцитні для країни ресурси; зростання виробництва у видах економічної діяльності, спроможних підвищити науково-технічний рівень і якість продукції, особливо це стосується виробництв з високотехнічною та наукоємною продукцією, що забезпечують підвищення ефективності інших видів економічної діяльності; розвиток конкуренції шляхом реструктуризації та диверсифікації виробництва; розвиток виробництва сировини, напівфабрикатів і комплектуючих для заміни імпортованих з метою збільшення товарності кінцевої продукції; скорочення виробництва в депресивних видах економічної діяльності, де знижується ефективність ресурсів чи зменшується попит на продукцію.

Для реалізації активної структурної політики передбачається здійснення таких кроків: розробка та реалізація комплексу заходів, що включають стимулювання перетікання капіталу з менш пріоритетних видів економічної діяльності в більш пріоритетні; розвиток виробництв, що прискорюють упровадження досягнень НТП; захист і надання фінансової допомоги виробництвам, що потребують реструктуризації; ліквідація частини виробництв у депресивних секторах; вирішення проблем, пов'язаних з концентрацією капіталу в капіталомістких напрямках структурної перебудови⁴⁹.

Практика свідчить про те, що позитивними наслідками активної структурної політики є сприяння випереджальному розвитку виробництва й

⁴⁷ Лебедева О. А. Структурна політика держави: сутність і особливості її реалізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stattionline.org.ua>

⁴⁸ Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічні аспекти) : наук. монограф. / С. А. Єрохін. – К.: Світ знань, 2002. – 528 с; Кобзистий М. О. Інституціональні умови реалізації структурних зрушень у трансформаційній економіці / М. О. Кобзистий // Науково-технічна інформація. – 2005. – № 2. – С. 34-38; Яременко Ю. В. Экономический рост. Структурная политика / Ю. В. Яременко // Проблемы прогнозирования. – 2001. – № 1. – С. 6-14; Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України : монографія / О. І. Амоша, С. С. Аптекар, М. Г. Білопольський, С. І. Юрій та ін. – ІЕП НАН України, ТНЕУ МОНМС України. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 848 с.

⁴⁹ Лебедева О. А. Структурна політика держави: сутність і особливості її реалізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stattionline.org.ua>

експорту готової продукції, високих технологій, створення сприятливих умов для впровадження досягнень НТП, урятування кризових видів економічної діяльності, що, з одного боку, приводить до послаблення гостроти соціальних проблем, а з другого, – не сприяє підвищенню ефективності “проблемних” виробництв.

Однак, оцінюючи теоретичні аспекти активної та пасивної структурних політик, слід зазначити, що вони не тільки не можуть будуватися за якоюсь однією теоретичною схемою, а й мають передусім відповідати знанням реальних обставин і особливостей конкретного етапу розвитку країни. Водночас структурна політика не має суперечити розвитку вільної ринкової економіки, модернізації шляхом активізації приватної ініціативи. Саме це зумовлює необхідність пошуку нестандартних, гнучких методів, котрі мають виключати будь-які індивідуальні пільги, масові державні субсидії та інвестиції, що потребують збільшення податкового тиску, у тому числі субсидіювання через ціни, що регулюються, встановлення будь-яких офіційних видових пріоритетів, закріплених бюджетним фінансуванням.

При цьому роль держави має полягати в оздоровленні фінансової ситуації, стимулюванні поживлення інвестиційної та інноваційної діяльності, підвищенні ефективності функціонування державного апарату на основі модернізації механізмів управління економікою, сприянні створенню сприятливого інвестиційного клімату тощо.

Тобто метою державної структурної політики має бути приведення структури національних секторів економіки у відповідність до ринкової моделі господарювання; досягнення високого ступеня відкритості національної економіки й необхідності у зв'язку з цим забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках. У цьому контексті основним напрямом державної структурної політики є підвищення конкурентних переваг економіки країни через досягнення таких цілей:

- сприяння зростанню конкурентоспроможності вітчизняних виробників товарів і послуг на внутрішньому та світовому ринках і забезпечення структурного маневру у бік підвищення частки видів економічної діяльності, що виробляють продукцію з високим ступенем переробки, і сфери послуг;

- виправлення накопичених структурних деформацій – реструктуризація збиткових видів економічної діяльності, штучно підтримуваних системою бюджетних субсидій;

- завершення трансформації наявних малоефективних інститутів економіки «перехідного типу» (структури державної власності, товарних і фінансових ринків, інноваційних механізмів, системи державного регулювання та низки інших) в інститути, що відповідають європейським стандартам;

- прискорений розвиток і перебудова економічної системи, підприємств і ринків у процесі загальносвітової економічної трансформації,

що відбувається на базі нових інформаційних технологій, посилення глобальних і регіональних інтеграційних процесів.

Проте є низка проблем, які доцільно розглядати в контексті оцінки наявних структурних пропорцій, зокрема у секторальній, галузевій, організаційній, технологічно-інноваційній, територіальній та імпортно-експортній структурах, що поглиблюють структурні диспропорції відтворювального процесу національної економіки, які, своєю чергою, є стримуючими чинниками впровадження цих напрямів у розвиток економіки держави. До них належать:

- розбалансованість розвитку економіки держави й дедалі більший відрив фінансової сфери від реального сектору економіки;
- нерівномірність структури економіки в розрізі регіонів;
- нерентабельність видів економічної діяльності, що робить їх сировинними;
- нерівномірність розміщення виробничих потужностей у регіонах;
- невідповідність України щодо інтеграції продукції вітчизняних видів економічної діяльності на європейські ринки, що визначається не тільки низькою конкурентоспроможністю, а й інституційними чинниками;
- незабезпеченість вітчизняних виробників інноваційним технологічним обладнанням;
- недостатність залучення інвестицій у розвиток п'ятого і шостого технологічних укладів;
- нестійкість співвідношення між нагромадженням і споживанням товарів і послуг, зростання диспропорцій на внутрішньому ринку;
- нераціональний рівень управління на підприємствах, пов'язаний як з невеликим досвідом функціонування в умовах ринкової економіки, так і зі слабкою підготовкою менеджерів;
- невідповідність якості вітчизняної продукції потребам споживачів і їх можливостям, що призводить до нівелювання політик імпортозаміщення та експортоорієнтації;
- нерозвиненість інфраструктури, що забезпечує комерціалізацію та освоєння інновацій і недостатній розвиток інфраструктури: ринку, автошляхів, телекомунікацій тощо;
- недостатня гнучкість ринку праці, пов'язана з бар'єрами на шляху міжрегіональної міграції робочої сили та недоліками системи професійної освіти й перекваліфікації.

Важливими завданнями державної структурної політики з питань усунення цих диспропорцій мають бути:

- підвищення інноваційної активності й випереджальний розвиток високотехнологічного сектору економіки;
- створення сучасної системи державних гарантій захисту інвесторів і врегулювання комерційних спорів між суб'єктами інвестиційного процесу;

- забезпечення пріоритетного розвитку високотехнологічних виробництв промисловості, продукція яких має високу частку валової доданої вартості;
- стимулювання економічного зростання і підвищення ефективності виробництва на мікрорівні через підтримку ланцюжків імпортозаміщення, експортних контрактів і використання інших непрямих інструментів;
- зниження трансакційних витрат діяльності підприємств за рахунок розвитку інститутів ринків товарів, послуг, праці й капіталу, формування інфраструктури забезпечення підприємницької діяльності;
- розвиток на високотехнологічній основі конкурентоспроможні виробництва, орієнтовані на збут не сировинної, а переробленої екологічно чистої конкурентної продукції;
- припинення прямого і непрямого субсидювання неефективних видів економічної діяльності, ефективна селекція працездатних підприємств, підвищення дієвості інституту банкрутств;
- стимулювання процесів реструктуризації та реформування підприємств, підвищення їх ефективності, сприяння процесам інтеграції та утворення великих ефективних і конкурентоспроможних компаній при всебічному сприянні розвитку малого та середнього бізнесу;
- реалізація цільових програм розвитку інфраструктури транспорту, зв'язку та телекомунікацій, формування конкурентного середовища, створення рівних і передбачуваних умов економічної діяльності у державі – як у масштабі всієї економіки, так і на конкретних галузевих ринках.

Для реалізації державної структурної політики органам влади спільно з бізнесовими структурами необхідно сформувати механізм, який включатиме сукупність методів і засобів впливу на економічні процеси задля реформування видів економічної діяльності на інноваційній основі, що забезпечить модернізацію конкурентоспроможної економічної системи держави.

Механізм реалізації державної структурної політики має становити собою систему взаємодій суб'єктів управління органів влади та бізнес-середовища, що визначають формування конкурентоспроможної економіки на основі комплексу засобів (інструментів) і дій (програм), виходячи зі стратегічних цілей і завдань, а також узгодження інструментів і програм та подальший моніторинг реалізації державної структурної політики, що забезпечує зворотний зв'язок зі системою. Він має поєднувати в собі кошти та контролювати дії усіх рівнів управління і бізнес-середовища, що акумулюють у собі реалізацію закону синергії, що дозволяє забезпечити найбільш ефективний, збалансований, інноваційний розвиток економіки з дотриманням інтересів комплексного розвитку території⁵⁰.

⁵⁰ Попадинець Н. М. Суть механізму реалізації регіональної структурної політики / Н. М. Попадинець // Регіональна економіка. – 2014. – №3(73). – С. 48-55.

Загалом у сучасних умовах структурна політика має реалізовуватися на основі застосування таких базових принципів: конкурентний ринок як головний регулятор економічного розвитку; мінімізація та оптимізація державного втручання в економіку; відкритість економіки; лібералізація економічної діяльності на мікрорівні.

Необхідність забезпечити вирішення основних економічних завдань, а саме таких, як досягнення стійких темпів економічного зростання при позитивних зрушеннях у структурі економіки та забезпечення зростання реальних доходів населення робить економічно раціональною (тому її й часто використовують) стратегію структурного маневру, заснованого на сценарії “активного позиціонування на ринках”⁵¹. Ця стратегія базується на поступовій зміні сформованої структури економіки за рахунок наявних переваг видів економічної діяльності, конкурентоспроможних на світовому ринку, при послідовному поширенні імпульсів зростання на суміжні виробництва промисловості та інші сфери економічної діяльності.

Структурна політика держави має бути спрямована на випереджальний розвиток тих секторів економіки, продукція і послуги яких користуються попитом на внутрішньому та світовому ринках. У межах такого підходу можна виділити “традиційні” експортні галузі (насамперед у сировинному секторі та переробній промисловості), а також “нові” експортні галузі у сфері послуг. Розвиток у такому напрямі структурної політики можливий за рахунок формування цілісної інвестиційної та інноваційної політики.

Обмеженість важелів структурної політики, пов’язана з макроекономічними обмеженнями інвестиційних вкладень та інновацій в інфраструктуру і сферу послуг, різко обмежує коло можливих пріоритетів державної діяльності у цих сферах.

Головним результатом реалізації державної структурної політики має бути реформування всіх складових економічної системи, що впливають на основні макроекономічні пропорції та структурні зв’язки, а також формують структурні взаємодії національної економічної системи зі системою світового господарства.

Відзначимо, що для реалізації основних напрямів державної структурної політики в сучасних умовах необхідно досягнути таких цілей:

- розвиток нових видів економічної діяльності, що сприяють загальному підвищенню ефективності виробництва;
- стимулювання інвестиційної, інноваційної та підприємницької активності виробництв;
- сприяння розвитку видів економічної діяльності, що забезпечують значну частину експортної продукції;
- удосконалення системи державного управління інноваційною діяльністю у спосіб визначення функцій і повноважень відповідних органів,

⁵¹ Біла С. О. Структурна політика в системі державного регулювання трансформаційної економіки / С. Біла. – К.: УАДА, 2001. – С. 229.

алгоритму прийняття управлінських рішень, забезпечення моніторингу й контролю за їх виконанням;

- забезпечення сприятливих економічних і фінансових умов для активізації виробничої діяльності, розвитку добросовісної конкуренції;
- розширення місткості внутрішніх ринків на основі стимулювання інвестиційного та споживчого попиту, а також підтримки розвитку вітчизняного виробництва, насамперед імпортозаміщення;
- поліпшення бізнес-клімату й залучення інвестицій (дерегуляція та розвиток підприємництва, розвиток науково-технічної та інноваційної сфери, міжнародна інтеграція та співпраця);
- модернізація інфраструктури й базових секторів (реформи електроенергетики, вугільної та нафтогазової промисловості, розвиток транспортної інфраструктури, розвиток сільського господарства тощо);
- впровадження європейських стандартів якості продукції та захисту навколишнього середовища;
- стимулювання кредитування комерційними банками реального сектору економіки через надання їм пільгового рефінансування;
- згортання чи реструктуризація частини виробництв у депресивних видах економічної діяльності.

Отже, державна структурна політика має базуватися на довгостроковій стратегії структурних змін суспільного відтворення на основі оптимізації темпів зростання різних секторів економіки. Основним джерелом структурних змін має стати внутрішнє економічне зростання на основі перерозподілу капіталу й робочих місць у види економічної діяльності з більшою доданою вартістю, високотехнологічні виробництва.

2.4. Інституційне забезпечення реалізації регіональної структурної політики

Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні в останні десятиліття, здійснення соціально-економічних та конституційно-правових реформ, на основі яких має відбуватися задоволення мінімальних, гарантованих Конституції України потреб населення держави, а також створення умов для ефективної реалізації творчого потенціалу людини, вивільнення конструктивної людської діяльності із-під пресу багатьох формальних та неформальних інститутів, передбачають стабільний розвиток регіонів держави, раціоналізацію та більш ефективне функціонування систем регіонального управління, в тому числі інституційного характеру. Так, зокрема, реалізація регіональної структурної політики вимагає відповідного інституційного забезпечення, під яким слід розуміти створення належних умов для функціонування існуючих, а при потребі – реорганізацію та створення нових інституцій, які безпосередньо залучаються до процесів координації зусиль у сфері розробки, провадження та моніторингу регіональної структурної політики.

Основна функція інститутів, що забезпечують реалізацію регіональну структурну політику – створювати середовище для реалізації якомога ширшого спектру конструктивних потенційних можливостей розвитку регіонів, регіональних громад, нації та держави в цілому, узгоджувати інтереси цих суб'єктів розвитку.

Основною метою структурної політики на регіональному рівні є подолання диспропорцій регіонального розвитку, збалансування галузевих пропорцій, зміцнення міжрегіональних економічних зв'язків для забезпечення конкурентоздатності вітчизняного виробництва як на світовому ринку наукомісткої продукції, так і на внутрішньому ринку⁵². А наслідком її реалізації – реструктуризація економіки регіону, яка має в собі дві основні складові: інституційні та, власне, структурні перетворення, що складають єдиний комплекс і можуть бути охарактеризовані відповідними наборами заходів (рис. 2.6).

Слід розрізнити інституційне забезпечення та інституційне середовище реалізації регіональної структурної політики. Під інституційним середовищем регіональної структурної політики слід розуміти сукупність формальних (правила, норми, закони та інші юридичні регулятори) та неформальних (уявлення, традиції, звички) інститутів, що регулюють господарсько-управлінську діяльність суб'єктів регіональної політики, а також сукупність цих суб'єктів (інституцій), як інституціолізованих організацій (органи регіонального та державного управління, структури місцевого самоврядування та самоорганізації громадян).

Інституційне середовище повинно бути вибудоване таким чином, щоби воно в першу чергу сприяло демонополізації влади, що є головним складовим елементом у подоланні економічної корупції, неформальні інститути якої інтенсивно формувалися в регіонах України протягом останніх десятиліть. Демонополізація має заторкнути не тільки владні інститути, але й економічні. Для цього слід провадити заходи з децентралізації владних повноважень, розвивати нові форми підприємницької діяльності, які б долали монополізацію у господарській сфері.

Ефективні структурні перетворення можливі тільки у декорумпованому і демонополізованому інституційному середовищі, коли немає «недоторканих» галузей та видів економічної діяльності, які контролюються олігархічною системою влади, що гальмує структурні зміни, консервує неефективну структуру економіки регіонів держави. В межах цих змін значна частина економічних та фінансових ресурсів повинна бути зосереджена на місцях, на рівні місцевих територіальних громад.

⁵² Державне управління регіональним розвитком України : [монографія] ; за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. – К.: НІСД, 2010. – С. 12.

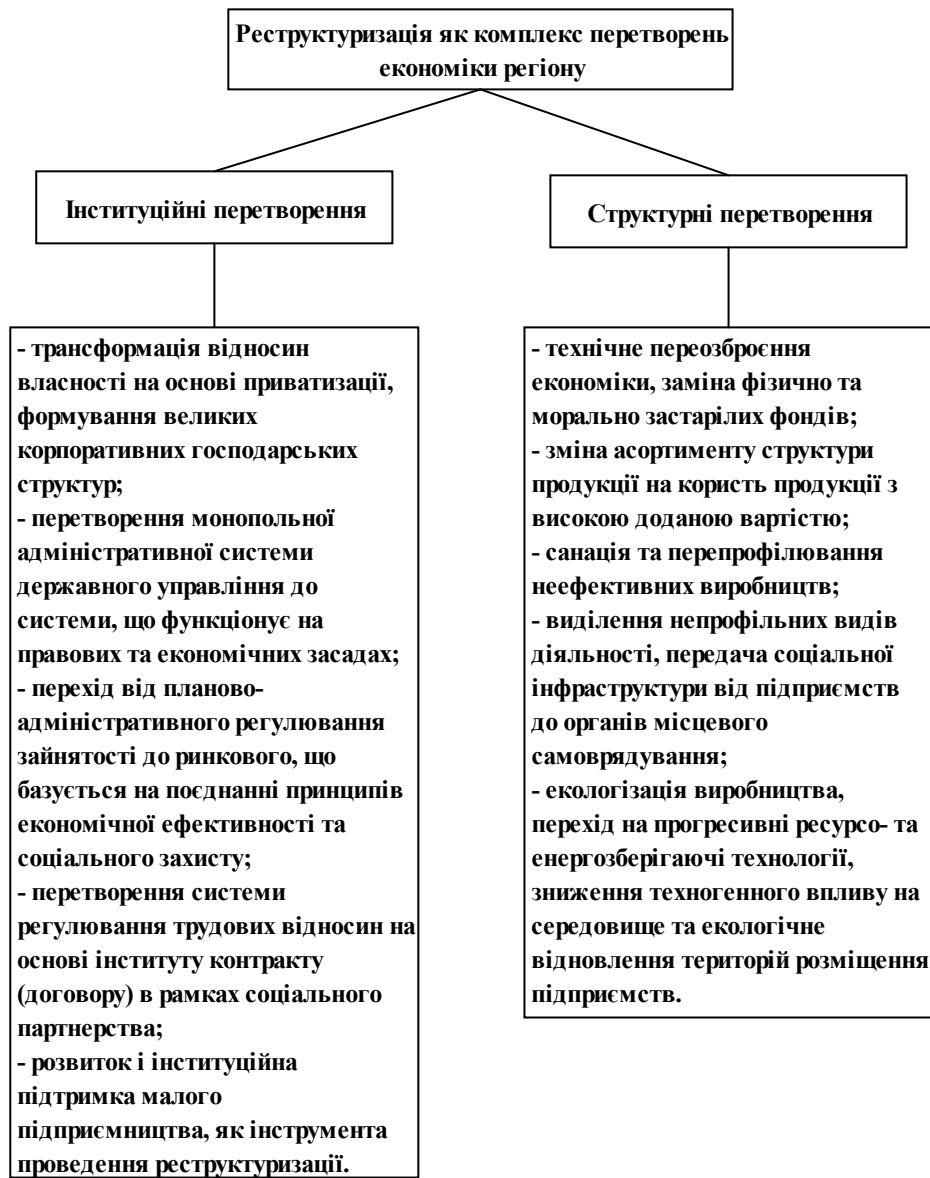

Рис. 2.6. Реструктуризація як кінцева мета регіональної структурної політики

* Складено автором

В цьому контексті слід згадати Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, затверджену Кабінетом Міністрів України у квітні 2014 р. Цей документ містить пропозиції щодо трансформації обласних та районних державних адміністрацій, формування на їх базі управлінських структур європейського взірця по типу префектур. Ці структури повинні займатися лише контролем за додержанням законодавства на території відповідної одиниці, а управлінські функції повинні бути передані виконавчим органам, що формуватимуть представницька органи самоврядування відповідного рівня. Така інституційна структура політичної та економічної влади буде більш чутливою до потреб населення і зможе на цій основі провадити більш ефективну регіональну структурну політику, насичену новим економічним та правовим змістом.

Адже високий рівень централізації, як правило, негативно позначається на економічному розвитку регіонів, оскільки центральна влада не може ефективно вирішувати більшість місцевих проблем, а місцеві органи влади фактично не вмотивовані до підвищення ефективності своєї діяльності та виявляють низьку активність і безініціативність⁵³. Для покращення соціально-економічної ситуації на місцях та зниження рівня структурної незбалансованості слід зменшувати рівень централізованого управління розвитком регіону. Децентралізація виступає фактором забезпечення структурних змін в регіоні ще й тому, що охоплює широкий набір реформ з передачі економічних і соціальних функцій держави місцевим органам влади, приватному сектору, неурядовим організаціям. Регіональна влада краще знає проблеми свого регіону а, отже, більш компетентна в їхньому розв'язанні порівняно із центральними органами влади, а швидкість реагування на місцях є завжди вищою. Також децентралізація дозволяє збільшити конкуренцію між регіонами за залучення інвестицій, оскільки регіональна влада може самостійно встановлювати рівень оподаткування і визначати процедури адміністрування⁵⁴. Тобто лише перенесення акцентів державної структурної політики з централізованого управління на регіональний рівень, що супроводжується передачею владних повноважень місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, відкриває найбільш широкі можливості для забезпечення збалансованого економічного розвитку регіонів України.

Також слід забезпечити формування інститутів державно-приватного партнерства, які б забезпечували взаємодію управлінських структур держави та бізнес структур при формуванні та реалізації стратегічних пріоритетів регіональної структурної політики. Це також передбачає впровадження інституційних інновацій, як на регіональному так і на субрегіональному рівнях господарювання. Інституційне середовище можна вважати сприятливим лише в тому випадку, якщо воно забезпечує формування інституційних інновацій у різних сегментах управлінської та підприємницької діяльності регіонів держави.

Особлива роль тут має належати т.зв. «регіональним інститутам розвитку» (PIR), які повинні виступати опорними ланками реалізації пріоритетів регіональної структурної політики. Для цього слід, щоби ці інститути були прив'язані до специфічних умов розвитку окремих регіонів, що можна досягнути на основі поєднання фінансування цільових комплексних програм розвитку, системи міжбюджетних відносин та фондами регіонального розвитку.

Ядро інституційного середовища регіональної структурної політики формують PIR, в складі яких можна виділити декілька типів, а саме:

⁵³ Взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування у межах нової системи територіальної організації влади в Україні : [Аналітична доповідь] / Національний інститут стратегічних досліджень – К., 2011. – 54 с.

⁵⁴ Скринник Н. В. Державне регулювання структурних зрушень на рівні регіону / Наука й економіка // Н. В. Скрипник. – 2011. – №3(23). – С. 135.

регуляторно-посередницькі інститути (агенції регіонального розвитку, торгово-промислові палати, агенції інвестиційного та економічного розвитку); фінансові інститути сприяння інноваційній та інвестиційній діяльності (фонди регіонального розвитку, венчурні фонди, регіональні та муніципальні банки); інститути економічного зонування та районування (спеціальні економічні зони, індустриальні парки, технопарки, технополіси, інституціолізовані економічні макро- та мезорегіони, що використовуються для стратегічного планування розвитку держави); цільові інститути нефінансового сприяння інноваційній та зовнішньоекономічній діяльності (бізнес-інкубатори, науково-освітні та консалтингові центри, спілки та фонди підтримки підприємців, кооператорів та роботодавців, союзи промисловців та інші недержавні фахові інституції); регіональні іпотечні фонди.

На сучасному етапі економічного розвитку суттєво змінюється функція РІР. Відбувається перехід від вирівнювальної функції, коли вони “підтягували” регіон до середнього загальнодержавного рівня розвитку, до модифікованої інтегративної функції, коли вони починають працювати на конвергенцію економічного простору регіонів держави, сприяють становленню конкурентного інституційного середовища розвитку економіки.

Важливою функцією РІР є міжрегіональний та міжгалузевий трансфер інновацій, перерозподіл інвестиційних потоків до стратегічно важливих та економічно й соціально доцільних видів економічної діяльності. Фактично дана система забезпечує попит на інновації економічного та інституційного плану, формує квазірининок регіональної структурної політики. Цей ринок по своїй суті є адміністративним ринком, тобто механізмом, який розподіляє управлінські і владні повноваження між суб'єктами регіональної структурної політики – інституціями, що формують її пріоритети й цілі, провадять заходи з їх досягнення.

Слід зазначити також і той факт, що реалізація структурної політики вимагає ретельної оцінки наявності програм структурної перебудови, стратегії соціально-економічного розвитку регіону та оцінки їхньої якості, сильних і слабких сторін, бар'єрів реалізації та ризиків. Так, основною проблемою ефективної реалізації регіональної структурної політики є відсутність стратегічного бачення розвитку регіонів, оскільки більшість їх програмних документів мають декларативний характер. Слід вказати і на відсутність підпорядкованості та узгодженості між Стратегією України, щорічними програмами соціально-економічного розвитку, цільовими програмами, а також стратегіями розвитку окремих регіонів України.

Основною проблемою є те, що незважаючи на розробку значної кількості стратегій, концепцій, загальних та цільових програм розвитку відповідних територій і стратегічних планів території чіткого визначення програм та напрямів структурної трансформації та реформування окремих сфер діяльності конкретного регіону та його економіки загалом так і не відбулося. Зазначені документи не вирішують і проблем збалансованості

структур економіки всередині регіонів, оскільки основні цілі які зазначені у стратегічних документах практично не виконуються. Тому важливою складовою регіональних стратегій, мав би бути розділ «Структурна трансформація економіки» в якому би чітко були виписані механізми її забезпечення.

Регіональна структурна політика є невід'ємною складовою системи стратегічного планування розвитку регіонів держави. Ця система на сучасному етапі розвивається в напрямку запровадження європейських стандартів планування регіонального розвитку. Проте зараз спостерігається певний розрив між системою стратегічного планування, яка діє переважно в галузевому розрізі та системою РІР. Зміни тут повинні відбутися таким чином, щоби було сформовано систему інститутів, які забезпечують сталий розвиток економіки регіонів та її послідовну структурну модернізацію. Це підтверджується тим, що у стратегіях регіонального розвитку складовим системи РІР приділяється менша увага, ніж це належало б на сучасному етапі, крім того спостерігається дублювання функцій виписаних у регіональних стратегіях розвитку, та тих, що виконуються РІР.

Для досягнення позитивних структурних зрушень більшість регіональних стратегій соціально-економічного розвитку потребують коригування відповідно до зміни соціально-економічної ситуації та стратегічних цілей регіонального розвитку. Щорічні програми соціально-економічного та культурного розвитку регіонів спрямовані, переважно, на реалізацію поточних завдань на короткостроковий період, недостатньо враховують їх синергетичний вплив на досягнення довгострокових цілей регіонального розвитку.

Загальними недоліками стратегічних та програмних документів є відсутність чітко сформованого і підкріпленого розрахунками бачення перспектив трансформаційних перетворень соціально-економічного розвитку регіонів, описовість і неконкретність їх структурних частин. Такі недоліки знижують значення та дієвість цих документів, зменшують можливість досягнення визначених у них стратегічних цілей. Тобто очевидними є проблеми: вибору пріоритетів, узгодженості даних розділів з макроструктурними стратегічними планами України, створення регіональних центрів відповідальності, можливості місцевих органів влади реалізувати такі стратегії в рамках чинного правового поля і наявних фінансових ресурсів, впровадження механізмів проектного менеджменту. Тобто лише постійний моніторинг виконання стратегічних і програмних документів є єдиним дієвим каналом зворотного зв'язку, що здатний забезпечити досконале управління регіональним розвитком. Моніторинг також дозволить здійснювати інформаційне забезпечення прийняття та коригування управлінських рішень на регіональному рівні щодо нарощення і ефективної реалізації ресурсного потенціалу регіону, подолання структурної розбалансованості економіки, реалізації структурних зрушень.

Інституційне середовище регіональної структурної політики, система РІР як її ядро повинні працювати як цілісна інтегрована система,

координуючи свою діяльність як по вертикалі (держава-регіон), так і по горизонталі (регіон-регіон). Фактично слід сформувати інституціолізовану (можливо законодавчо закріплену) вертикаль РІР, яка б забезпечувала проектне управління та фінансування заходів регіональної структурної політики, мала спільні цілі, мобільні ресурси для перерозподілу та дієву систему управління та контролю.

Контроль передбачає формування системи моніторингу регіональної структурної політики. Вона може бути побудована за допомогою запровадження в систему регіонального планування структурних стандартів й орієнтирів.

Структурний орієнтир – структурний склад економіки регіону (держави), ідеальне уявлення про структуру економічної системи, яка обирається як віддалена чи середня ціль при проведенні регіональної структурної політики. Виражається в конкретному відсотковому відношенні між видами економічної (промислової) діяльності, або між секторами економіки (наприклад, первинним, вторинним і третинним).

Структурний стандарт – інституціолізований, відповідним чином закріплений (законодавчо чи на рівні доктрин, або стратегій регіонального розвитку) структурний орієнтир (параметр співвідношення секторів (галузей) економіки).

Використовуючи методику оцінки структурних зрушень, запропоновану Н. Л. Овандер⁵⁵, авторами було проведено оцінку внутрішніх та зовнішніх структурних стандартів на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу за основними галузями Західного регіону України (табл. 2.2, табл. 2.3).

Таблиця 2.2

Структура ВДВ областей Західного регіону України

Сектори	Області західного регіону							В середньому по Західному регіону
	Львівська	Тернопільська	Закарпатська	Івано-Франківська	Волинська	Рівненська	Чернівецька	
Сільське господарство	9,8	22,7	15,2	12,7	16,8	17,6	20,5	16,5
Промисловість	17,8	12,5	17,2	30	14,6	25,9	10,3	18,3
Будівництво	3,6	3	3,9	4,2	3,7	3,5	6	4
Транспорт та торгівля	31,8	30,4	30,1	24,4	31,9	23,9	26,6	28,4
Фінансові та страхові послуги	5,3	2,5	2,8	3,9	4	3	2,7	3,5
Інші послуги	31,7	28,9	30,8	24,8	29	26,1	33,9	29,3

* Розраховано за⁵⁶

⁵⁵ Кузубов М. В. Оцінка структурних зрушень в економіці України та їх оптимізація / М. В. Кузубов, Н. Л. Овандер // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №9(111). – С. 66-70.; Овандер Н.Л. Методика оцінки структурних зрушень в економіці країни за видами економічної діяльності / Н. Л. Овандер. – Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – №1. – С. 178-183.

⁵⁶ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця 2.3

Структурні норми та стандарти за часткою ВДВ

	Внутрішні структурні стандарти за ВДВ		Зовнішні структурні стандарти		
			<i>Короткострокова перспектива</i>	<i>Середньострокова перспектива</i>	<i>Довгострокова перспектива</i>
	Західний регіон України	Україна	Групи інших країн		
Трансформаційні країни			Країни лідери економічного зростання	Країни «великої сімки»	
Сільське господарство	16,5	9,5	3,6	2,5	1,5
Промисловість	18,3	25,7	28	24,9	20,6
Будівництво	4	3,2	6,7	8,2	5,7
Транспорт та торгівля	28,4	29,9	24,7	19,7	19,9
Фінансові та страхові послуги	3,5	5,5	18,8	24,7	29,6
Інші послуги	29,3	26,2	18,2	20	22,7

* Складено за⁵⁷

Відповідно до обраної методики оцінки довгострокова перспектива співставляється з країнами «великої сімки» – Канада, США, Японія, Франція, Німеччина, Італія, Велика Британія, друга групу країн складають Фінляндія та Ірландія, а третю – країни, що успішно увійшли до складу ЄС: Угорщина, Польща, Словаччина, Чехія⁵⁸. Як видно з таблиці, Західний регіон України за структурою ВДВ значно відрізняється від усіх груп країн. З Україною різниця дещо менша. Найменше розходжень спостерігається в сфері будівництва, транспорту і торгівлі, проте фінансовий сектор в регіоні є значно меншим, ніж у всіх груп країн, а сектор сільського господарства – значно вищим, що може свідчити про відставання регіону від світових тенденцій розвитку економіки і гостру потребу у проведенні структурних трансформацій. Ці трансформації повинні бути в першу чергу спрямовані на розвиток фінансового сектора, модернізацію промисловості та технологічне реформування сільського господарства, і для досягнення стандарту трансформаційних країн повинні бути проведені за 5-7 років.

Варто зазначити, що вагомою перешкодою в розробці та реалізації заходів регіональної структурної політики є нестабільність і недосконалість законодавства щодо механізму управління бюджетними ресурсами регіонів. Дефіцит, притаманний як державному, так і місцевому бюджетам, загострює проблему ефективності регіональної економіки, що реально проявляється в недофінансуванні таких галузей, як освіта, охорона здоров'я, житлово-комунальне господарство. Актуальними в контексті розв'язання поставленої

⁵⁷ Кузубов М. В. Оцінка структурних зрушень в економіці України та їх оптимізація / М. В. Кузубов, Н. Л. Овандер // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №9(111). – С. 66-70.

⁵⁸ Там само. – С. 70.

проблеми залишаються: незавершеність процесу врегулювання відносин між центральними і місцевими органами влади та недостатньо прозорий розподіл міжбюджетних відносин⁵⁹.

Однією з найвагоміших перешкод реалізації регіональної структурної політики є неналежна фінансово-економічна база органів місцевого самоврядування, яка не дає змогу їм надавати повноцінні громадські послуги та ефективно здійснювати власні функції. Тобто для ефективної реалізації повноважень регіональні органи влади повинні мати достатні матеріальні ресурси, показником чого є наявність власного бюджету. Будь-яке делегування повноважень тим чи іншим органам влади має супроводжуватися делегуванням їм відповідних бюджетних коштів. Згідно практики європейських країн, слід поступово відходити від фінансування регіональних проектів за рахунок коштів бюджетів всіх рівнів і переходити до ефективної мобілізації небюджетних коштів, активніше залучати додаткові джерела фінансових ресурсів (у т.ч. інвестиції, залучені за рахунок муніципальних позик)⁶⁰. Також слід застосовувати нові механізми фінансування, зокрема державно-приватне партнерство та можливості Державного фонду регіонального розвитку.

У свою чергу розв'язання проблеми фінансового забезпечення структурних трансформацій в економіці регіонів вимагає розв'язання наступних завдань: удосконалення законодавства в бюджетній сфері; зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування; удосконалення механізму формування регіонального бюджету і механізму управління видатками бюджетів регіонів; удосконалення системи міжбюджетних трансфертів. Останнє є особливо актуальним і дискусійним, адже співвідношення податкових надходжень і міжбюджетних трансфертів у структурі доходів зведених місцевих бюджетів впродовж останніх років змінилось на користь останніх та спостерігається їх зростання.

Підсумовуючи викладений вище матеріал слід зазначити, що подолання наявних структурних диспропорцій можливе лише за умови підвищення ролі регіонів у їх соціально-економічному розвитку для проведення ефективних структурних змін і пошуку нових підходів до здійснення процесів регіональних структурних трансформацій. Регіональні органи влади повинні бути головними стратегами при виборі структурної політики регіону, їм має належати вирішальне слово при виборі конкретних

⁵⁹ Скірка Н. Я. Структурні трансформації в економіці України та оптимізація механізму державного регуляторного впливу / Н. Я. Скірка // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.4. – С. 234.

⁶⁰ Касабова І. А. Структурна політика в Україні: шляхи вдосконалення та напрями подальших зрушень / І. А. Касабова // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 2. – С. 16.

економічних програм розвитку. Лише за таких умов можна досягнути структурної збалансованості економіки українських регіонів.

Загалом слід зазначити, що подолати наявні структурні диспропорції на регіональному рівні можна лише за рахунок: самостійного визначення регіонами довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку, вибору засобів її реалізації; збільшення самостійності регіонів у формуванні й видатках бюджету регіону відповідно до компетенції органів регіонального управління; участі суб'єктів господарської діяльності в управлінні регіональним розвитком; активного залучення органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання до процесів управління і вирішення соціально-економічних проблем розвитку території; впровадження інноваційних технологій та методів з метою зниження диспропорцій соціально-економічного розвитку регіону; запровадження структурних орієнтирів та стандартів в практику стратегічного планування економічного розвитку регіонів.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ СТРУКТУРНИХ ПРОПОРЦІЙ В ЕКОНОМІЦІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

3.1. Структурні процеси як чинник економічного зростання регіонів України

Важливою системною проблемою економіки України, яка не дозволяє підвищити ефективність економічних реформ та забезпечити якісне економічне зростання є інерційність структурних процесів. Впродовж багатьох років структурні перетворення в економіці країни відбувалися за умов відсутності єдиної стратегії її структурної перебудови. Відповідно структура економіки регіонів України і надалі залишається неефективною. Основу її складають ресурсо-, енерго- та матеріаломісткі виробництва, що призводить до перевитрачання природних та людських ресурсів. Така структура не задовольняє потреб регіонів в інвестиційних ресурсах, споживчих товарах і послугах і, що особливо важливо у робочих місцях. Це знижує потенційні можливості подальшого економічного зростання регіонів збільшує загрозу виникнення кризових явищ та унеможлиблює ефективну взаємодію за вертикаллю влади.

Відсутність системних структурних реформ в Україні та наявність тенденції до посилення структурних дисбалансів в економіці українських регіонів доводить неспроможність структурної та державної регіональної політики розв'язати проблеми формування ефективної структури економіки в регіонах, мінімізувати територіально-структурні диспропорції на національному, регіональному та локальному рівнях.

Повільні структурні зміни в економіці країни доповнюється комплексом невирішених питань в сфері регіонального розвитку. На сьогоднішній день проблеми регіонального розвитку, такі як: надмірна диспропорційність та структурна розбалансованість, перерозподіл ресурсів та капіталу на користь одних і тих самих територій, дисбаланс просторово-економічних процесів і надалі залишаються неврегульованими.

Основними чинникам формування структурних пропорцій в економіці регіонів України сьогодні є:

- штучний рух капіталів внаслідок періодичного перерозподілу сфер політичного та економічного впливу еліт;
- значна диференціація інвестиційної активності у різних галузях промисловості;
- зниження ролі іноземного інвестування у створенні нових підприємств, що змінює структурні пропорції економіки регіонів;
- ситуативна орієнтація споживчого попиту;
- загрозливий стан ринку праці та зростання рівня безробіття, а також наявність дешевої робочої сили;
- недосконала кон'юнктура на традиційних ринках експортної продукції металургії, добувної та хімічної промисловості;
- втрата деякими галузями міжнародної конкурентоспроможності

через значні виробничі витрати та високу собівартість продукції;

- орієнтація бізнесу на отримання швидких прибутків за умов незначних капіталовкладень у модернізацію виробництва;
- наявність бар'єрів у розвитку малих підприємств, діяльність яких здебільшого сконцентрована у сфері нефінансових послуг;
- обмеженість фінансових можливостей для розвитку інноваційних видів економічної діяльності;
- недостатність інвестиційних ресурсів у підприємств, які можуть спрямовуватись на розширення та модернізацію виробництва;
- низька ефективність державної структурної політики щодо проведення структурних реформ, стимулювання підприємництва та інвестиційної активності, а також підтримки національного виробника;
- недостатня підтримка регіональними та місцевими органами влади реалізації структурної політики на цих рівнях.

Дестимулюючий вплив має також невідповідність пріоритетів реального інвестування пріоритетам, визначених державними програмами, що зумовлює стихійний, некерований характер структурних зрушень і не дозволяє спрогнозувати перспективи розвитку окремих галузей та видів економічної діяльності, особливо сьогодні, коли Україною підписано Угоду про асоціацію з ЄС. Останній факт безумовно вплине на зміни та становлення структурних пропорцій в економіці країни та її регіонів. Наведені недоліки структурної реформи в країні та діючий механізм реалізації державної структурної політики не сприяє також вирішенню проблем регіонального розвитку, зокрема депресивних територій, нарощенню виробничого потенціалу окремих територій.

Досвід високорозвинених країн у реалізації структурних економічних змін свідчить, що вони є наслідком адекватного процесу адаптації господарських суб'єктів до зміни ринкових умов та реакцією економіки на суспільні запити. Саме ці два принципових моменти визначають напрями структурних реформ в економіці цих країн.

В Україні проведення структурних реформ відбувається шляхом пристосування підприємств, галузей і секторів економіки до змін умов конкуренції та ринкового попиту, який ускладнюється штучним (заполітизованим та корумпованим) ринковим середовищем, що проявляється у залученні непрозорих механізмів підтримки певних галузей, виробників та видів діяльності.

Світовий досвід доводить, що динамічне економічне зростання повинно супроводжуватись нагромадженням капіталу і такими структурними змінами в економіці, які відповідають світовим трендам. Відсутність значних інноваційних і технологічних перетворень в Україні призводить до того, що в економічній системі спостерігається лише збільшення кількісних показників економічної динаміки, що викликане залученням додаткових ресурсів або змінами у зовнішньому середовищі, проте про формування якісного підґрунтя реформ не йдеться. Тенденції зростання, як правило, є нестійкими й істотно не

впливають на підвищення ефективності функціонування економіки і, відповідно, підвищення якості життя населення.

Економічне зростання, що підтверджувалось до 2014 року зростанням ВВП України не є свідченням реальних позитивних зрушень в економіці країни та нарощення якості її економічного потенціалу. За умов зростання темпів економічного росту його якість, що вимірюється індексом якості економічного зростання економіки України, який розрахований як співвідношення різниці індексу росту ВВП та індексу дефлятора ВВП до темпів росту ВВП, не дозволяє говорити про висхідний поступ української економіки. Починаючи з 2000 року тенденція динаміки показника якості економічного зростання при зростанні темпів росту ВВП є низхідною. Про зменшення потенціалу зростання економіки свідчать від'ємні значення індексу якості економічного зростання, що спостерігались протягом 2005-2013 рр.⁶¹ (рис. 3.1). Закономірним є зменшення цього показника в період світової фінансово-економічної кризи та політико-економічного конфлікту в Криму та на сході України.

Така динаміка індексу якості економічного зростання пояснюється насамперед відсутністю масштабних економічних реформ, які сприяли б залученню інвестиційних ресурсів та нарощенню виробничого потенціалу. Втрачені позиції виробничої сфери, на жаль, не компенсуються і не можуть дуже швидко компенсуватись наявним потенціалом у інших сферах економічної діяльності. Крім того, модернізація наявної виробничої бази за тих темпів, якими вона сьогодні відбувається не може забезпечити підґрунтя якісному економічному зростанню.

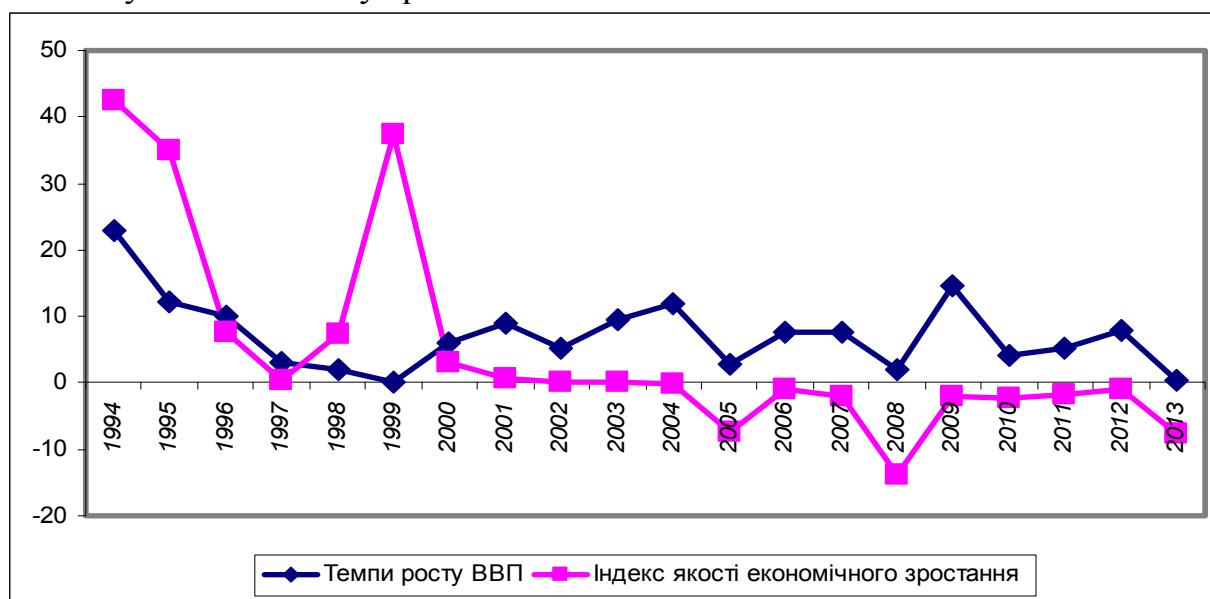

Рис. 3.1. Динаміка індексу якості економічного зростання економіки України

* Розраховано за⁶²

⁶¹ Валовий регіональний продукт за 2013 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.

⁶² Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.]

Не викликає дискусії те, що якість економічного зростання залежить від інтенсивності та спрямованості структурних зрушень. Структурні процеси в економіці українських регіонів пов'язують з процесами модернізації і диверсифікації вітчизняної економіки, із формуванням такої структури економіки, яка сприятиме зниженню її сировинної залежності, розвитку галузей з високою доданою вартістю і розвитком високо-технологічного виробництва.

Відзначимо, що сучасна структура економіки регіонів України є результатом еволюційного розвитку секторно-галузевої структури⁶³ економіки регіонів України, яка сформувалася протягом різних періодів її господарської історії. Економіка залишається слабо диверсифікованою і, відтак, вразливою до коливань кон'юнктури світових ринків, і характеризується низьким рівнем інновацій та ефективності використання ресурсів, а також високою волатильністю траєкторії макроекономічної динаміки. Відтак не вдається сформувати ефективний внутрішній механізм розвитку, який би сформував стійкий адаптаційний потенціал національної економіки, забезпечив її спроможність до автономної трансформації в умовах значної глобальної невизначеності. З другої половини 2000-х експортно-сировинна модель економіки почала еволюціонувати в бік моделі, що базується на підвищенні ролі внутрішнього попиту, активізації інвестиційної діяльності, орієнтації виробників на виготовлення товарів кінцевого споживання.

Зростання української економіки визначалося насамперед можливостями адаптації до зміни зовнішніх та внутрішніх інституційних та економічних умов, а не формуванням внутрішніх засад стійкого розвитку.

Наведена на рис. 3.2 матриця відображає структуру економіки України за видами економічної діяльності і засвідчує, що сфери, розташовані у секторі С (торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку; діяльність готелів і ресторанів, операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям) та у безпосередній близькості до нього (промисловість, сільське господарство, діяльність транспорту і зв'язку) є на сьогоднішній день пріоритетними в структурі економіки країни⁶⁴. Слід відзначити, що державне управління характеризується як сфера діяльності, яка розвивалась протягом останніх років найвищими темпами.

⁶³ Відповідно до моделі Фішера-Кларка за принципом панування певної діяльності виділяють сектори: первинний (охоплює аграрні галузі та суміжні з ними – секції А, В, С відповідно до Класифікації видів економічної діяльності), вторинний (охоплює індустріальні галузі D, E, F) і третинний (сфера послуг або сервісні галузі – G...O).

⁶⁴ Статистичний щорічник України за 2013 рік. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 534с.

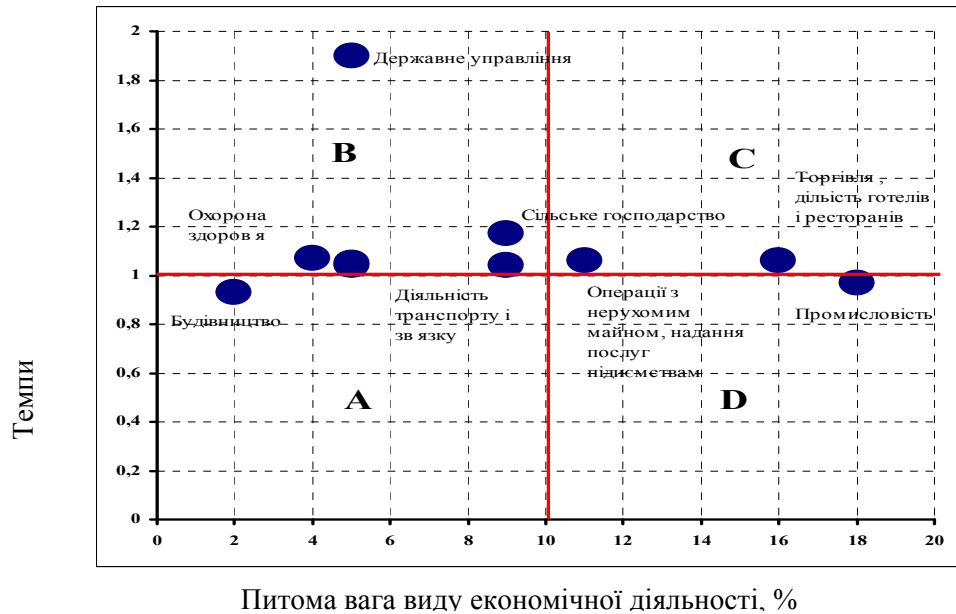

Рис. 3.2. Структура економіки України за видами економічної діяльності
*Розраховано за⁶⁵

Позитивною і наближеною до світових стандартів ознакою структури економіки України є домінування третинного сектору економіки, частка якого щорічно зростає (рис. 3.3).

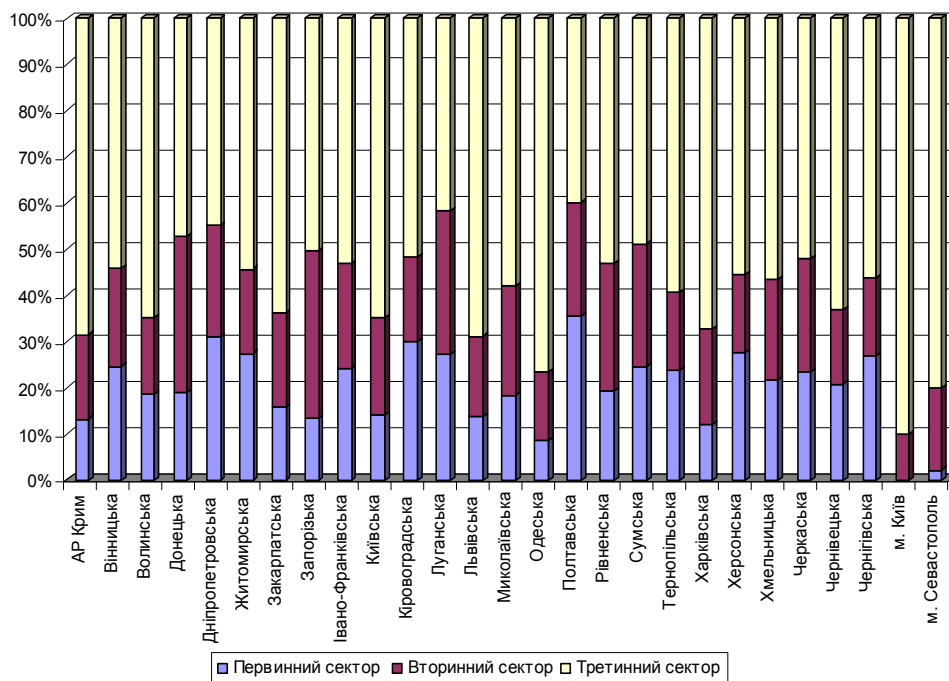

Рис. 3.3. Секторальна структура ВДВ регіонів України
*Розраховано за⁶⁶

⁶⁵ Там само.

⁶⁶ Валовий регіональний продукт : статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 79 с.

Загалом, сприятливі умови для розвитку первинного сектору мають Дніпропетровська, Луганська, Миколаївська, Вінницька, Волинська, Житомирська області та м. Севастополь, вторинного – Донецька, Дніпропетровська, Полтавська, Черкаська, Волинська, Рівненська, Миколаївська, Вінницька, Закарпатська, Київська області та м. Севастополь, третинного – АР Крим, Закарпатська, Львівська, Київська, Одеська, Харківська області та міста Київ і Севастополь.

Найвищі обсяги інвестування у 2014 році спостерігались саме у третинний сектор економіки, частка якого у загальному обсязі капітальних інвестицій складала 56% (рис. 3.4).

У 2014р. темпи зростання сфери нефінансових послуг порівняно з 2010 роком становили 100,2%. Міжрегіональні порівняння свідчать, що найвищі показники питомої ваги сфери послуг спостерігаються у м. Києві (69%), Волинській (69,3%), Одеській (65,9%), Закарпатській (63,7%) та Київській (61,8%) та областях. Найвищі обсяги інвестування спостерігаються саме у третинний сектор економіки, частка якого у загальному обсязі капітальних інвестицій складала 56%⁶⁷.

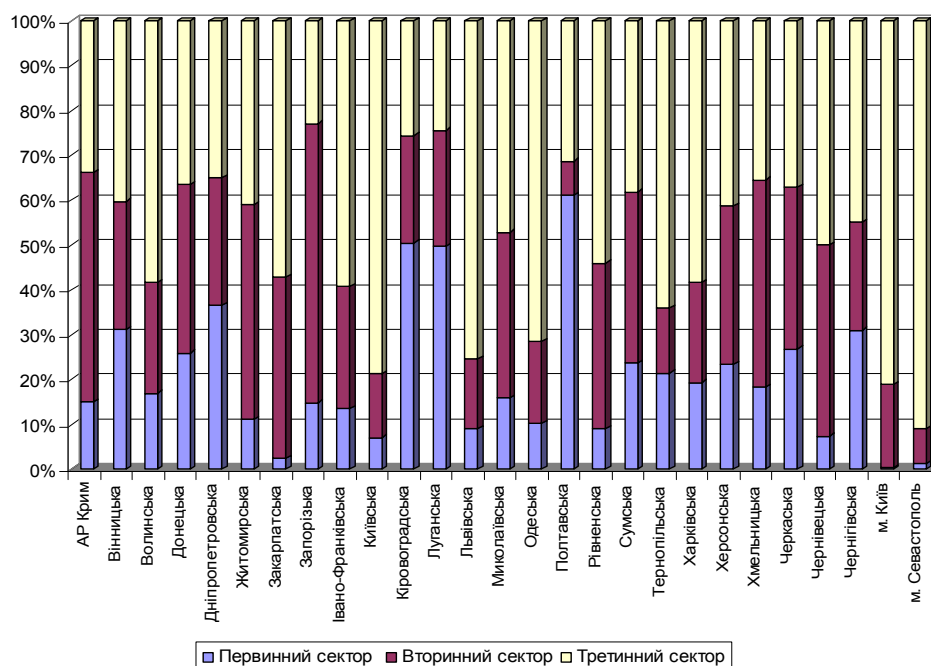

Рис. 3.4. Секторальна структура капітальних інвестицій в регіонах України

*Розраховано за⁶⁸

⁶⁷ Регіони України : Статистичний збірник. Ч. II. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 733 с.

⁶⁸ Регіони України : статистичний збірник. Ч. II. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 733 с.

За темпами зростання сфери послуг лідирують Тернопільська, Кіровоградська та Київська області, що свідчить про суттєве нарощення потенціалу сфери послуг саме в цих регіонах. Такий результат досягнуто здебільшого через активізацію торгівлі, частка якої в структурі ВДВ суттєво зросла у 16 регіонах країни. Інтенсивно зростала впродовж останніх років маса структурних зрушень торгівлі у Сумській (на 10,2%) та Київській областях (на 9,3%), найменшим цій показник був у Вінницькій та Чернігівській областях (0,8%).

Індустріальні галузі, що формують вторинний сектор економіки регіонів до 2014 року були традиційно сконцентровані у Дніпропетровській (18,11% від загальноукраїнських обсягів реалізованої промислової продукції), Донецькій 13%, Запорізькій (7,04%), Полтавській (6,24%), Харківській (6,02%) областях та м. Києва (16,89%). Сучасні зміни в структурних пропорціях економіки України зумовлені втратою індустріального потенціалу Донецькою та Луганською областями.

Найбільший внесок у розвиток первинного сектору економіки України, що включає аграрні галузі у 2014 році був характерний для Київської (41%), Полтавської (37%), Дніпропетровської (35%), Вінницької (31%) областей. А найвищі темпи нарощення аграрного потенціалу упродовж 2010-2014 років продемонстрували Івано-Франківська (більш, ніж у 4 рази зросли обсяги виробництва сільськогосподарської продукції), Хмельницька (понад 3 рази) і Львівська (у 2,8 рази) області.

До негативних тенденцій у сфері структурних зрушень економіки України слід віднести незначне збільшення в структурі ВДВ питомої ваги інноваційноорієнтованих видів економічної діяльності. Так, збільшення питомої ваги освіти у структурі економіки країни упродовж 2006-2014 років було незначним і сягало лише 0,6%. Поряд із цим, її структурна частка зменшилась у 4 регіонах: Івано-Франківській, Київській та Тернопільській областях⁶⁹.

Слід відзначити, що на формування структури економіки регіонів сьогодні впливають новітні для розвитку економіки України процеси. Йдеться про розвиток транснаціональних корпорацій, дилерських фірм, мережових бізнес-структур у виробничій, торгівельній та інших сферах економічної діяльності, появу інших нових просторових форм організації економічної діяльності (кластерів, технополісів, індустріальних парків та ін.), поширення інноваційних видів послуг тощо. Всі ці процеси змінюють традиційну структуру економіки регіонів, однак не вирішують всіх проблем їх структурної модернізації.

Важливого значення набуває питання підвищення ефективності впливу держави та регіональних органів влади на структурно-економічні та структурно-територіальні процеси. Ситуацію ускладнює також те, що регіон не є реальним суб'єктом економічних відносин. Мізерна частка

⁶⁹ Регіони України : статистичний збірник. Ч. II. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 733 с.

державної власності в структурі суб'єктів економічної діяльності, високий рівень корумпованості в суспільстві, невироблена практика ефективної взаємодії між бізнесом і владою, політична нестабільність всередині країни та необхідність врахування зовнішнього впливу, викликів глобалізації, проявів політичної та економічної конкуренції не діють на користь швидких та продуктивних реформ в Україні.

Оскільки суб'єкти економічної діяльності доволі часто стикаються з проблемою вибору території для розташування підприємств та його філій і з питанням потреб суспільства, то питання регіональної структурної політики напряму пов'язано з питанням формування внутрішнього ринку, ринкового потенціалу різних територій – міст, регіонів та ін. Потенціал регіонального ринку формується з одного боку, зусиллями різних суб'єктів господарювання, а з іншої – регіональними органами влади, що впливають на інвестиційну, інфраструктурну і соціальну політику. З огляду на це, стратегічними завданнями сучасної регіональної структурної політики має стати формування ефективно функціонуючих регіональних ринків. Реалізація цього завдання вимагає запровадження комплексу регулюючих заходів спрямованих на: зменшення рівня структурної та просторової поляризації регіональних ринків; зростання рівня товарної концентрації; регулювання економічної концентрації та обмеження монопольної діяльності і недосконалої просторової конкуренції; посилення інтегрованості регіональних ринків із внутрішнім ринком країни та зовнішніми ринками.

Досягнення необхідних темпів економічного зростання та прискорення процесів структурної модернізації можливе за умов формування інноваційної моделі розвитку економіки України та її регіонів. Структурними пріоритетами такої моделі мають стати збільшення частки галузей четвертинного сектору економіки (інформаційної сфери); орієнтація на домінування п'ятого та шостого технологічних укладів; досягнення раціонального співвідношення пропорцій між державним і ринковим секторами; забезпечення пріоритетності нагромадження над споживанням у відтворювальній структурі економіки, подолання територіальної соціально-економічної асиметрії.

Таким чином, основними стимулюючими чинниками прогресивних структурних зрушень в економіці регіонів є: посилення конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринку; активізації розвитку малого та середнього підприємництва; підвищення інноваційної активності.

3.2. Оцінка динаміки структурних змін у регіонах України

Економіка областей України вирізняється певними змінами її кількісних параметрів під впливом ринкових механізмів та механізмів державного регулювання. Поточний її стан, з одного боку, є результатом тих процесів, що мали місце в економіці регіону у попередні періоди, а з іншого – передумовою для подальших змін у майбутньому. Співвідношення

різних видів структурних змін та їхня інтенсивність залежать від соціально-економічного розвитку регіонів і, у свою чергу, впливають на їх соціально-економічний розвиток. Особливості динаміки та масштабів структурних зрушень демонструють показники маси, темпів, швидкості та інтенсивності структурних зрушень.

Маса структурного зрушення розраховується за формулою:

$$M = P_1 - P_0, \quad (3.1)$$

де P_1 – значення величини у теперішньому періоді, %; P_0 – значення величини у базовому періоді, %.

Аналіз маси структурних зрушень свідчить, що впродовж 2006-2013 рр. в цілому в економіці України найвищими темпами зменшувалась такі види економічної діяльності, як промисловість, будівництво та фінанси. Слід відзначити, що зменшення маси структурних зрушень промисловості характерне для всіх областей України. Найсуттєвіші зменшення маси структурних зрушень промисловості у структурі економіки регіонів спостерігалось у Хмельницькій (24,7%), Сумській (15,7 %), Луганській (13,1%) та Запорізькій (10,9%) областях (табл. 3.1). В інших регіонах масштаби структурних зрушень, тобто змін в динаміці є нижчими за середнє значення по Україні, зокрема найнижчі показники зафіксовано в м. Севастополь (2,8%). Це засвідчує відсутність значних змін щодо питомої ваги промисловості у структурі ВДВ та збереження структуроутворюючих позицій промисловості в цих регіонах.

Упродовж 2006-2013 рр. у більшості регіонів України, окрім Донецької та Івано-Франківської областей відбулося зменшення маси структурних зрушень у сфері будівництва, тоді як у всьому світі частка цього виду економічної діяльності навпаки зростає. Значне скорочення маси будівельної галузі було спричинене погіршенням умов фінансування підприємств галузі (скорочення обсягів кредитування та підвищення відсоткових ставок, встановлення більш жорстких умов отримання кредитів) через кризу ліквідності на світових та українському фінансовому ринках, зменшення платоспроможного попиту як з боку корпоративного сектора (через зменшення обсягів прибутків підприємств та низьку доступність кредитів), так і з боку населення (через зменшення реальних доходів населення та обсягів іпотечного кредитування) тощо.

Позитивною тенденцією слід вважати зростання маси структурних зрушень по трансакційних секторах економіки, окрім фінансового (маса структурних зрушень якого у 2013 році порівняно з 2006 роком зменшилась на 0,2%п). Слід зазначити, що фінансовий сектор є одним з найважливіших сфер економіки європейській країнах світу та набуває найбільшої ваги у структурі їх ВДВ. Нажаль упродовж останніх років у більшості регіонів України, окрім Волинської, Житомирської, Закарпатської, Сумської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької областей та м. Києва спостерігалось зменшення структурної маси фінансових послуг.

Таблиця 3.1

Маса структурних зрушень в регіонах України у 2006-2013 рр., (%)

ВДВ	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	Промисловість	Будівництво	Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів, тимчасове розміщення й організації харчування	Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	Фінансова діяльність	Операції з нерухомим майном,	Державне управління	Освіта	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту
Україна	1,5	-8,1	-1,5	2,4	0,4	-0,2	4,4	0,1	0,7	0,3	0
АР Крим	-0,6	-3,8	-3,7	5,9	0,7	-0,1	1,8	0,9	-0,3	-0,4	-0,4
Вінницька	3,5	-7,2	-2	0,2	-2,3	-0,7	6	1	1,1	0,3	0,1
Волинська	-0,7	-4,3	-3,5	-2,9	-0,4	0,5	8,1	0,7	2,1	0,2	0,2
Донецька	1,3	-1,5	0,1	3,9	3,6	-2	5,1	1	0,8	0,7	0,4
Дніпропетровська	0,8	-3,8	-1	6,6	0,3	-3,2	0	0,3	0,3	0,1	-0,4
Житомирська	1,1	-3,9	-1,6	-1,8	-2,4	0,4	6,2	1,5	0,7	0,1	-0,3
Закарпатська	-1	-5,5	-2,6	0,2	-2	0	6,7	1,2	2,1	1,1	-0,2
Запорізька	4,1	-10,9	-1,3	4,2	0	-4	3,8	1,5	1,3	1,1	0,2
Івано-Франківська	-0,5	-9,1	1,3	4,8	-3,8	-2,3	7,4	1,5	0	0,5	0,2
Київська	-1,6	-8,9	-1,9	11,6	1,2	-1,8	6,4	-3,4	-0,7	-0,4	-0,5
Кіровоградська	5,3	-3,3	-3,7	2,7	-3,5	-1	3,5	0,2	-0,2	0	0
Луганська	0,8	-13,1	-1,5	4,9	1,7	-1,1	4,1	1,2	1,9	0,9	0,2
Львівська	-3	-5,1	-2,5	6,2	-0,5	-0,2	4,6	0,2	1	-0,3	-0,4
Миколаївська	7,5	-6,8	-3,3	-1,4	-0,3	-2	3,9	1	1	0,1	0,3
Одеська	1,7	-4,2	-2,2	5,1	-4,3	-2,7	4,3	0,6	1,3	0,4	0
Полтавська	5,6	-6,9	-1,3	-1,7	0,2	-0,7	4	0,5	0,2	0,2	-0,1
Рівненська	1,2	-5,7	-1,7	-2,5	-0,9	-0,6	5,8	1,8	1,1	1,2	0,3
Сумська	3,4	-15,7	-2,1	9,8	-1,3	0,8	3,8	0,5	0,7	0,3	-0,1
Тернопільська	2,4	-5,6	-2,3	-1,4	-2,8	0,6	7,7	0,6	0,2	0,4	0,2
Харківська	3,1	-5	-2,2	3,7	0,2	-7,5	4,2	-0,1	2,7	0,6	0,3
Херсонська	6,9	-6,2	-2	-2,5	-2,7	0,1	4,9	0,6	1	0	0
Хмельницька	5,8	-24,7	-2,4	-0,7	-3,2	0,1	6,4	1	2,6	0,6	-0,3
Черкаська	2,9	-5,7	-3,5	-1,6	-0,7	-0,1	4,7	0,2	0,6	0	-0,3
Чернівецька	0,5	-6,8	-2,8	-4,3	-1,2	-0,4	8,7	3	1,4	1,3	0,6
Чернігівська	3	-6	-2,8	1	-3	-1	6,2	1,4	1	0	0,2
м. Київ	0	-3,9	-1	-4,3	1,9	6,7	3,7	-2,4	-0,1	-0,1	-0,5
м. Севастополь	0	-2,8	-0,4	0,9	-4,2	-3	2,5	2,6	3,8	1,1	0,5

*Розраховано за

1 Валовий регіональний продукт за 2001-2009 роки : статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – С. 123-125; Валовий регіональний продукт : статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – С. 104-107.

У 16 регіонах країни спостерігалось зростання частки торгівлі у структурі ВДВ. Інтенсивно зростала протягом 2006-2013 рр. маса структурних зрушень торгівлі у Київській (на 11,6%) та Сумській (на 9,8%) областях, найменшим цей показник був у Вінницькій та Закарпатській областях (0,2%). Натомість суттєве зменшення структурної маси торгівлі впродовж аналізованого періоду часу відбулося у Чернівецькій області та м. Києві, а саме на 4,3%^{70,71}.

До негативних тенденцій у сфері структурних зрушень в економіці України слід віднести незначне збільшення в структурі ВДВ питомої ваги інноваційноорієнтованих видів економічної діяльності. Так, збільшення питомої ваги освіти у структурі економіки країни упродовж 2006-2013 років було незначним і сягало лише 0,7%. Поряд із цим, її структурна частка зменшилась у 4 регіонах: АР Крим, Київській, Кіровоградській областях та м. Києві. Лише у 5 регіонах України, а саме у Волинській, Закарпатській, Тернопільській, Хмельницькій областях та м. Севастополі темпи зростання маси структурних зрушень в освіті суттєво перевищували середнє значення по Україні, а саме відповідно в 3 рази (в перших двох областях), 3,8 рази, 3,7 рази та 5,4 рази в інших трьох^{72,73}.

Для вивчення динаміки структурних змін у часі розраховано середні темпи і швидкість структурних зрушень. Середні темпи структурного зрушення відображають тенденції зміни структурного зрушення за одиницю часу і розраховується за формулою:

$$V = \frac{(P_1 / P_0)}{T}, \quad (3.2)$$

де T – час за який відбулось структурне зрушення.

Оцінюючи інтенсивність структурних зрушень за показником середніх темпів їх зміни слід зазначити, що структурні зрушення в економіці України відбуваються доволі повільно. За період 2006-2013 рр. річний показник середніх темпів структурних зрушень по Україні становив 0,131 за рік. Впродовж 2006-2013 рр. найвищими темпами структурні зміни відбувалися у Донецькій (0,157), Сумській (0,151), Івано-Франківській (0,149), Луганській (0,146), Запорізькій (0,143), Тернопільській (0,142), Рівненській (0,141) та Чернівецькій (0,141) областях. Найнижчі середньорічні темпи структурних зрушень зафіксовано у м. Києві (0,114), м. Севастополі та АР Крим (0,121), а також Кіровоградській та Черкаській областях (0,123), що є свідченням незначних змін в структурі їх економіки (рис. 3.5).

⁷⁰ Валовий регіональний продукт за 2001-2009 роки : статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – С. 123-125.

⁷¹ Валовий регіональний продукт : статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – С 104-107.

⁷² Валовий регіональний продукт за 2001-2009 роки : статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – С.123-125.

⁷³ Валовий регіональний продукт : статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – С 104-107.

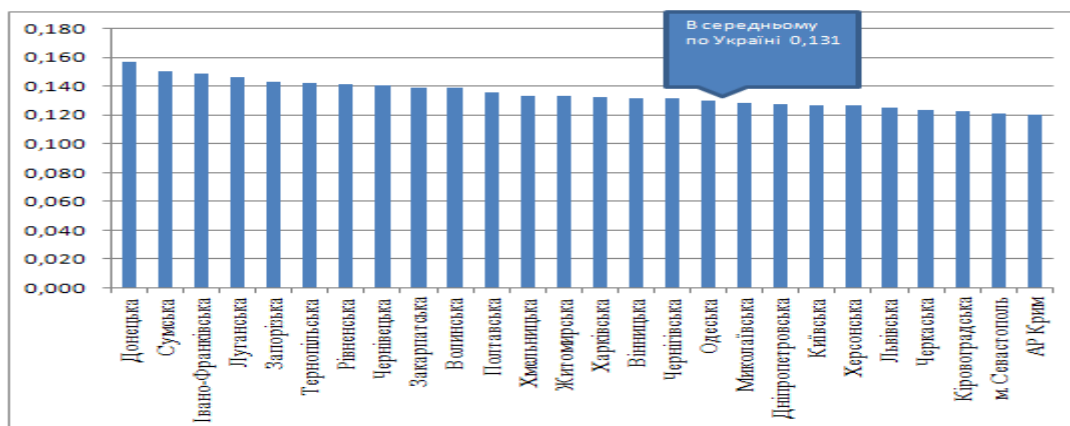

Рис. 3.5. Середньорічні темпи структурних зрушень в регіонах України у 2006-2013 рр.

*Розраховано за⁷⁴

Загалом, вищим за середньоукраїнський показник були середньорічні темпи структурних зрушень у 16 областях України. Диференціація між найвищим і найнижчим показником середньорічних темпів структурних змін в регіонах України становить 1,4 рази. Середньорічні темпи структурних зрушень в економіці регіонів зростали за рахунок таких видів економічної діяльності як: операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям, торгівля та сільське господарство. Найнижчими темпами впродовж 2006-2013 років відбувалися структурні зрушення у промисловості та будівництві (рис. 3.6)^{75,76}.

Дані табл. 3.2, свідчать, що досить значний вплив на середньорічні темпи структурних зрушень в Донецькій області зумовлені зростанням у структурі економіки питомої ваги діяльності транспорту та зв'язку і операцій з нерухомим майном; Волинській та Закарпатській – фінансової діяльності та операції з нерухомим майном; Сумській, Івано-Франківській, Тернопільській та Київській областях – операцій з нерухомим майном; Львівській та Дніпропетровській – торгівлі тощо. Разом з тим слід відзначити той факт, що ні в одному регіоні України промисловість та будівництво не мали відчутного впливу на збільшення середньорічних темпів структурних зрушень в економіці. Значний вплив на темпи середньорічних структурних зрушень освітня сфера мала у Волинській, Запорізькій, Луганській, Харківській областях та м. Севастополь, а найменший у – АР Крим та Київській області.

⁷⁴ Там само

⁷⁵ Валовий регіональний продукт за 2001-2009 роки : статистичний збірник. – К. : Державний комітет статистики України, 2011. – С. 123-125.

⁷⁶ Валовий регіональний продукт : статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – С 104-107.

Таблиця 3.2

Середньорічні темпи структурних зрушень в регіонах України впродовж 2006-2013 рр.

	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку; діяльність готелів і ресторанів	Діяльність транспорту та зв'язу	Фінансова діяльність	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	Державне управління	Освіта	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	Середній арифметичний значення
Україна	0,1473	0,0921	0,0824	0,1447	0,1293	0,1202	0,1938	0,1273	0,1412	0,1354	0,1250	0,1308
АР Крим	0,1168	0,0992	0,0538	0,1679	0,1325	0,1200	0,1512	0,1394	0,1193	0,1193	0,1071	0,1206
Вінницька	0,1446	0,0875	0,0655	0,1273	0,0954	0,0938	0,2880	0,1412	0,1441	0,1327	0,1328	0,1321
Волинська	0,1199	0,0963	0,0508	0,1067	0,1200	0,1439	0,3197	0,1379	0,1610	0,1310	0,1389	0,1387
Донецька	0,1742	0,0892	0,1293	0,1611	0,1827	0,0787	0,2578	0,1771	0,1528	0,1574	0,1635	0,1567
Дніпропетровська	0,1429	0,1153	0,0819	0,2463	0,1294	0,0679	0,1250	0,1379	0,1344	0,1293	0,0917	0,1274
Житомирська	0,1328	0,1054	0,0644	0,1077	0,0931	0,1458	0,2972	0,1443	0,1358	0,1276	0,1080	0,1329
Закарпатська	0,1167	0,0951	0,0637	0,1265	0,1031	0,1250	0,3244	0,1461	0,1595	0,1536	0,1141	0,1389
Запорізька	0,1943	0,0973	0,0648	0,1860	0,1250	0,0536	0,2069	0,1757	0,1603	0,1667	0,1406	0,1428
Івано-Франківська	0,1197	0,0932	0,1512	0,1791	0,0780	0,0638	0,3750	0,1641	0,1250	0,1429	0,1417	0,1485
Київська	0,1118	0,0844	0,0854	0,2631	0,1380	0,0547	0,2654	0,0825	0,1082	0,1107	0,0921	0,1269
Кіровоградська	0,1551	0,1073	0,0325	0,1602	0,0931	0,0787	0,2222	0,1286	0,1213	0,1250	0,1250	0,1226
Луганська	0,1414	0,0942	0,0682	0,2207	0,1554	0,0868	0,2149	0,1563	0,1735	0,1571	0,1406	0,1463
Львівська	0,0927	0,0972	0,0637	0,1912	0,1209	0,1186	0,2007	0,1287	0,1417	0,1182	0,1033	0,1252
Миколаївська	0,2018	0,0961	0,0372	0,1133	0,1219	0,0625	0,2049	0,1462	0,1473	0,1287	0,1500	0,1282
Одеська	0,1516	0,0916	0,0840	0,1809	0,1046	0,0697	0,1898	0,1373	0,1545	0,1389	0,1250	0,1298
Полтавська	0,1910	0,1075	0,0772	0,1042	0,1280	0,0648	0,2721	0,1410	0,1313	0,1343	0,1161	0,1361
Рівненська	0,1342	0,1003	0,0732	0,1040	0,1132	0,1023	0,3109	0,1645	0,1426	0,1625	0,1471	0,1413
Сумська	0,1537	0,0776	0,0500	0,3561	0,1057	0,1776	0,2130	0,1342	0,1379	0,1351	0,1184	0,1508
Тернопільська	0,1393	0,0872	0,0597	0,1135	0,0946	0,1576	0,3783	0,1360	0,1276	0,1352	0,1369	0,1423
Харківська	0,1774	0,1012	0,0689	0,1670	0,1271	0,0462	0,1760	0,1225	0,1761	0,1500	0,1447	0,1325
Херсонська	0,1679	0,0868	0,0515	0,1044	0,0909	0,1302	0,2344	0,1354	0,1397	0,1250	0,1250	0,1265
Хмельницька	0,1662	0,0515	0,0598	0,1174	0,0824	0,1302	0,3028	0,1408	0,1632	0,1424	0,1071	0,1331
Черкаська	0,1423	0,0988	0,0469	0,1108	0,1151	0,1200	0,2263	0,1293	0,1360	0,1250	0,1071	0,1234
Чернівецька	0,1283	0,0698	0,0728	0,0941	0,1081	0,1098	0,3302	0,1731	0,1432	0,1611	0,1591	0,1409
Чернігівська	0,1451	0,0976	0,0375	0,1367	0,0879	0,0903	0,3052	0,1461	0,1439	0,1250	0,1375	0,1321
м. Київ	0,0000	0,0747	0,0895	0,1079	0,1404	0,2579	0,1545	0,0714	0,1219	0,1211	0,1081	0,1143
м. Севастополь	0,0000	0,1061	0,1122	0,1302	0,0926	0,0625	0,1559	0,1572	0,1970	0,1654	0,1510	0,1209

* Розраховано за:

¹ Валовий регіональний продукт за 2001-2009 роки : статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – С. 123-125; Валовий регіональний продукт : статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – С.104-107.

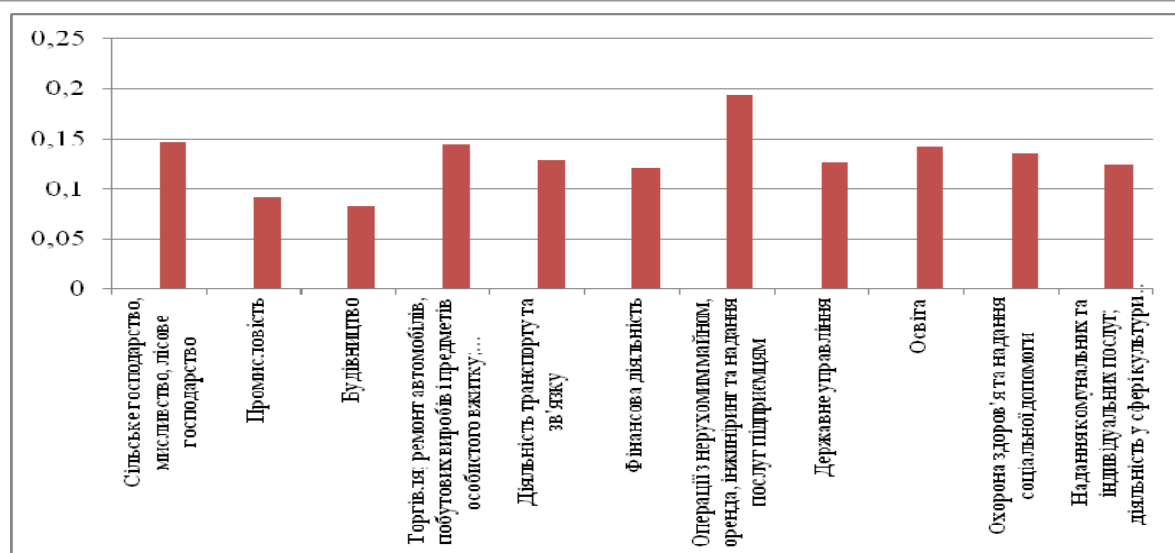

Рис. 3.6. Середньорегіональний показник темпів структурних зрушень в економіці України (за видами економічної діяльності) за період 2006-2013рр.

*Розраховано за⁷⁷

Швидкість структурного зрушення відображає зміну маси структурного зрушення за одиницю часу і розраховується як відношення маси структурного зрушення до проміжку часу за який вони відбулись. Швидкість структурних зрушень розраховується за формулою:

$$V = \frac{(P_1 - P_0)}{T} = \frac{M}{T} \quad (3.3)$$

Оцінка структурних зрушень за показником їх швидкості підтверджує те, що структурні зрушення в економіці України відбуваються доволі повільно, а також спостерігається позитивна і негативна їх динаміка.

Впродовж 2006-2013 років в цілому по Україні найбільш швидкісні позитивні структурні зміни відбулися у деяких галузях сфери послуг, а саме операціях з нерухомим майном та торгівлі (табл. 3.3). Так, впродовж 2006-2013 рр. швидкість структурних змін у сфері операцій з нерухомим майном становила 0,55 в рік. Позитивна динаміка швидкості структурних змін в галузі характерна для всіх без виключення регіонів України. Найбільш інтенсивно зміни у цій сфері відбулися у Волинській області (1,01), а найменш інтенсивно у АР Крим (0,22). Диференціація між цими показниками становить 4,6 рази.

Швидкість позитивних структурних змін у торгівлі становила 0,3 в рік. Однак, така тенденція характерна не для всіх регіонів України. В 10 регіонах України спостерігалось зменшення вкладу торгівлі у створення ВДВ, а саме у Волинській, Житомирській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській,

⁷⁷ Валовий регіональний продукт : статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – С 104-107.

Таблиця 3.3

Швидкість структурних зрушень в регіонах України впродовж 2006–2013 рр.

	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку; діяльність готелів і ресторанів	Діяльність транспорту та зв'язу	Фінансова діяльність	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	Державне управління	Освіта	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту
Україна	0,1875	-1,0125	-0,1875	0,3	0,05	-0,025	0,55	0,0125	0,0875	0,0375	0
АР Крим	-0,075	-0,475	-0,4625	0,7375	0,0875	-0,0125	0,225	0,1125	-0,0375	-0,05	-0,05
Вінницька	0,4375	-0,9	-0,25	0,025	-0,2875	-0,0875	0,75	0,125	0,1375	0,0375	0,0125
Волинська	-0,0875	-0,5375	-0,4375	-0,3625	-0,05	0,0625	1,0125	0,0875	0,2625	0,025	0,025
Донецька	0,1625	-1,875	0,0125	0,4875	0,45	-0,25	0,6375	0,125	0,1	0,0875	0,05
Дніпропетровська	0,1	-0,475	-0,125	0,825	0,0375	-0,4	0	0,0375	0,0375	0,0125	-0,05
Житомирська	0,1375	-0,4875	-0,2	-0,225	-0,3	0,05	0,775	0,1875	0,0875	0,0125	-0,0375
Закарпатська	-0,125	-0,6875	-0,325	0,025	-0,25	0	0,8375	0,15	0,2625	0,1375	-0,025
Запорізька	0,5125	-1,3625	-0,1625	0,525	0	-0,5	0,475	0,1875	0,1625	0,1375	0,025
Івано-Франківська	-0,0625	-1,1375	0,1625	0,6	-0,475	-0,2875	0,925	0,1875	0	0,0625	0,025
Київська	-0,2	-1,1125	-0,2375	1,45	0,15	-0,225	0,8	-0,425	-0,0875	-0,05	-0,0625
Кіровоградська	0,6625	-0,4125	-0,4625	0,3375	-0,4375	-0,125	0,4375	0,025	-0,025	0	0
Луганська	0,1	-1,6375	-0,1875	0,6125	0,2125	-0,1375	0,5125	0,15	0,2375	0,1125	0,025
Львівська	-0,375	-0,6375	-0,3125	0,775	-0,0625	-0,025	0,575	0,025	0,125	-0,0375	-0,05
Миколаївська	0,9375	-0,85	-0,4125	-0,175	-0,0375	-0,25	0,4875	0,125	0,125	0,0125	0,0375
Одеська	0,2125	-0,525	-0,275	0,6375	-0,5375	-0,3375	0,5375	0,075	0,1625	0,05	0
Полтавська	0,7	-0,8625	-0,1625	-0,2125	0,025	-0,0875	0,5	0,0625	0,025	0,025	-0,0125
Рівненська	0,15	-0,7125	-0,2125	-0,3125	-0,1125	-0,075	0,725	0,225	0,1375	0,15	0,0375
Сумська	0,425	-1,9625	-0,2625	1,225	-0,1625	0,1	0,475	0,0625	0,0875	0,0375	-0,0125
Тернопільська	0,3	-0,7	-0,2875	-0,175	-0,35	0,075	0,9625	0,075	0,025	0,05	0,025
Харківська	0,3875	-0,625	-0,275	0,4625	0,025	-0,9375	0,525	-0,0125	0,3375	0,075	0,0375
Херсонська	0,8625	-0,775	-0,25	-0,3125	-0,3375	0,0125	0,6125	0,075	0,125	0	0
Хмельницька	0,725	-3,0875	-0,3	-0,0875	-0,4	0,0125	0,8	0,125	0,325	0,075	-0,0375
Черкаська	0,3625	-0,7125	-0,4375	-0,2	-0,0875	-0,0125	0,5875	0,025	0,075	0	-0,0375
Чернівецька	0,0625	-0,85	-0,35	-0,5375	-0,15	-0,05	1,0875	0,375	0,175	0,1625	0,075
Чернігівська	0,375	-0,75	-0,35	0,125	-0,375	-0,125	0,775	0,175	0,125	0	0,025
м. Київ	0	-0,4875	-0,125	-0,5375	0,2375	0,8375	0,4625	-0,3	-0,0125	-0,0125	-0,0625
м. Севастополь	0	-0,35	-0,05	0,1125	-0,525	-0,375	0,3125	0,325	0,475	0,1375	0,0625

* Розраховано за ¹

¹ Валовий регіональний продукт за 2001–2009 роки : статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – С. 123–125;
Валовий регіональний продукт : статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – С. 104–107.

Херсонській, Хмельницькій, Чернівецькій областях та м. Києві. Найбільш стрімко відбулося зменшення торгівлі у Чернівецькій області та м. Києві, а саме зі швидкістю 0,54 в рік, тоді, як, наприклад у Тернопільській та Миколаївській областях цей показник становив 0,175 в рік.

В інших регіонах України структурні зміни в галузі мали позитивну динаміку. Так, найвищою була швидкість структурних зрушень у АР Крим (0,74), Дніпропетровській (0,82) та Сумській (1,22%) областях. Диференціація між мак. і мін. значенням позитивної динаміки швидкості структурних зрушень у торгівлі становила 49 раз^{78,79}.

За період 2006-2013 рр. в цілому по Україні показник середньорічної швидкості структурних зрушень у сільському господарстві становив 0,19 за рік. Збільшення частки сільського господарства у ВДВ спостерігалось у більшості регіонів України за виключенням АР Крим, Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Київської та Львівської областей. Найбільша інтенсивність структурних зрушень за показником швидкості спостерігалась у Миколаївській (0,94) та Херсонській (0,86) областях.

Швидкість структурних зрушень у сфері транспорту і зв'язку та державному управлінні є достатньо низькою і не перевищує 0,1 в рік. Швидкість протікання структурних зрушень в освітній сфері є також доволі незначною порівняно з іншими секторами економіки і становить 0,08 в рік. Однак, слід відзначити, що не для всіх регіонів характерною є позитивна тенденція щодо збільшення вкладу освітньої сфери у створення ВДВ. Так в АР Крим, Київській, Кіровоградській областях та м. Київ швидкість структурних зрушень характеризується від'ємним значенням, що є свідченням зниження ролі цієї сфери в економічній системі цих регіонів. Відсутність позитивної динаміки збільшення швидкості структурних зрушень саме в освітній сфері є основним гальмом до створення інноваційно орієнтованої моделі економічного розвитку і переорієнтації структури економіки регіонів до вимог постіндустріального типу.

Поряд з цими тенденція впродовж аналізованого періоду часу загалом по Україні відбулися втрати у промисловості, будівництві і фінансовій діяльності. Так, впродовж 2006-2013 років найбільш інтенсивними у структурі економіки були втрати частки промисловості у ВДВ. Швидкість з якою відбувалося зменшення її частки становила 1,01 в рік. Втрати промисловістю вкладу у створення ВДВ характерні для всіх без виключення регіонів України. Найвищим цей показник був у Донецькій (1,87), Луганській (1,63), Запорізькій (1,36), Івано-Франківській (1,14), Сумській (1,96), Хмельницькій (3,1) областях. Досить високі показники втрати частки промисловості також у Волинській (0,53), Житомирській (0,48), Закарпатській (0,68), Львівській (0,64), Миколаївській (0,85), Полтавській (0,86), Рівненській (0,71), Херсонській (0,77), Черкаській (0,71), Чернівецькій (0,85) та Чернігівській (0,75) областях.

⁷⁸ Валовий регіональний продукт за 2001-2009 роки : статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – С.123-125.

⁷⁹ Валовий регіональний продукт : статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – С 104-107.

За цей період часу втрати сфери будівництва відбувалися зі швидкістю 0,19 в рік. Швидкість негативної динаміки втрати будівництвом частки у ВДВ характерна для більшості регіонів України за виключенням Донецької та Івано-Франківської областей. Найбільші втрати будівництвом частки у ВДВ відбулося у АР Крим, Волинській, Кіровоградській, Миколаївській та Черкаській областях.

Впродовж 2006-2013 відбулися також і втрати у структурі ВДВ частки фінансової діяльності. Швидкість негативної структурної динаміки становила 0,02 в рік. Така тенденція характерна для більшості регіонів України, за виключенням 8, а саме Волинської, Житомирської, Закарпатської, Сумської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької областей та м. Києва. Найбільш інтенсивною є швидкість зменшення фінансового сектору у ВДВ у Харківській області (0,94 в рік). Досить високою вона була також і у Івано-Франківській та Одеській областях та становила відповідно 0,29 та 0,24 в рік. Слід відзначити, що основним фактором розвитку фінансового сектору є стабільна макроекономічна ситуація в країні.

Узагальнюючим показником інтенсивності структурних зрушень, який дає можливість кількісно оцінити динаміку і масштаби структурних змін, є інтегральний коефіцієнт структурних зрушень, який розраховується за формулою:

$$K_{int} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^T (P_1 - P_0)^2}{\sum_{i=1}^T P_1^2 + \sum_{i=1}^T P_0^2}} \quad (3.4)$$

У загальному вигляді інтегральний коефіцієнт структурних зрушень змінюється від 0 до 1 або від 0 до 100%. Чим менша різниця між порівнюваними структурами, тим коефіцієнт буде ближче до 0,01 або 1,00% і навпаки, чим більші структурні зрушення, тим він буде ближчий до 1,00 або 100%.

Слід відзначити, що чим вищою є інтенсивність структурних зрушень тим більшу структуроутворюючу роль в економіці вони відіграють. Впродовж 2006-2013 років в цілому по економіці України коефіцієнт інтенсивності структурних зрушень становив 0,182, що є свідченням відсутності стрімких та кардинальних структурних зрушень в економіці (рис. 3.7.)^{80,81}. Найбільший вплив на цей процес мали структурні зміни у сфері торгівлі та операцій з нерухомим майном. За цей період часу найбільш інтенсивно відбулися зміни в структурі економіки Хмельницької області (0,429) за рахунок сільського господарства та операцій з нерухомим майном. Найнижчим є показник інтенсивності структурних зрушень в економіці Дніпропетровської області (0,116), що зумовлено насамперед негативною динамікою зменшення вкладу промисловості та фінансового сектору у створення ВДВ. В 15 областях України коефіцієнт інтенсивності структурних зрушень є вищим за середньоукраїнський показник. У всіх без винятку регіонах України найсуттєвіший вплив на низький показник інтенсивності структурних зрушень мало зменшення маси промисловості, а також будівництва (окрім Донецької області).

⁸⁰ Валовий регіональний продукт за 2001-2009 роки : статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – С. 123-125.

⁸¹ Валовий регіональний продукт : статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – С 104-107.

Значним гальмом інтенсивності здійснення структурних зрушень є суттєве зниження фінансової сфери, в той час як у високорозвинених країнах світу вона навпаки зростає, і є основним локомотивом подальшим структурних перетворень і економічного розвитку зокрема.

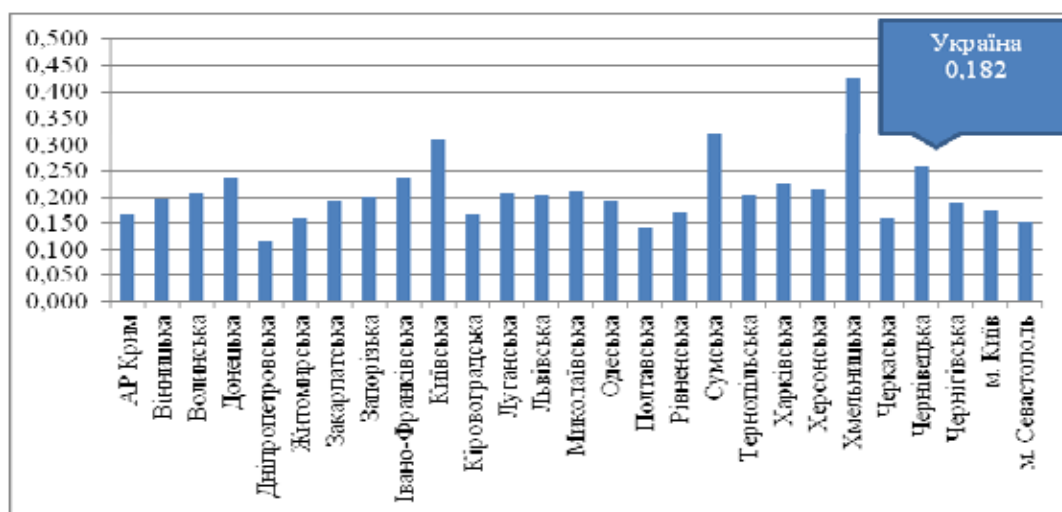

Рис. 3.7. Інтенсивність структурних зрушень в регіонах України впродовж 2006-2013 рр.

* Розраховано за⁸²

Загалом оцінивши зміни які відбулися в економіці українських регіонів впродовж 2006-2013 рр. слід відзначити, що для структурних змін в економіці характерна загальна закономірність: галузі які займають значну частку у створенні ВДВ є більш стійкими в часі ніж дрібні. Свідчення того є відносна стабільність питомої ваги таких великих галузей, як промисловість, сільське господарство, сфера послуг на порівняно нетривалих тимчасових інтервалах, незважаючи навіть на досить значну динаміку їх зміни в часі, в той час як частка, наприклад освіти і охорони здоров'я незважаючи на динаміку її збільшення і надалі має доволі незначний вклад у створення ВДВ.

3.3. Типологія регіонів за інтенсивністю розвитку видів економічної діяльності

Сьогоднішні українські економічні реалії від необґрунтованих банківських процесів до нестабільної політичної ситуації поставили перед економічною наукою нову низку проблем та завдань, що стосуються оцінювання та прогнозування зрушень в структурі економічної системи та визначення її основних пріоритетів. Перш за все, це пов'язано з необхідністю оперативного реагування на нестабільну ситуацію, мінімізацією наслідків впливу кризи на розвиток національної економіки та коригування структурної політики.

⁸² Валовий регіональний продукт за 2001-2009 роки : статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – С. 123-125; Валовий регіональний продукт : статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – С.104-107.

Структурні зрушення в економіці відбуваються у змінах в структурі економічної системи під впливом різноманітних чинників, зокрема економічно-фінансових, галузевих, територіальних, інституційних, соціальних, управлінських тощо. Разом з тим, висока ефективність структурних зрушень зазвичай проявляється в оптимізації структури економіки, яка має за мету підвищити результати її функціонування. Основою цього процесу є покращення як кількісних, так і якісних її характеристик. Таким чином, критерієм оптимальності структури економіки регіонів в розрізі видів економічної діяльності є таке співвідношення між її видами, що дасть найкращий результат функціонування системи в цілому при раціональному використанні витрат та максимальній ефективності.

Зазвичай до методів, які дозволяють здійснити дослідження якості структурних зрушень та оцінити реальний внесок кожного виду економічної діяльності в макроекономічну динаміку відносять метод структурних зрушень (метод shift-share). Сутність методу в класичному вигляді полягає у кількісному вивченні відмінностей у зміні (зростанні чи зменшенні) зайнятості між територіальними одиницями за рахунок трьох чинників: національних трендів, галузевої структури та специфічних регіональних умов розвитку⁸³. Варто розширити застосування даного методу на дослідження впливу структурних зрушень, в т. ч на результати функціонування самої структури економіки регіонів. Це дозволить оцінити їх конкурентоздатність та перспективи їх розвитку. В якості ефективного показника ми беремо валову додану вартість та зайнятість населення, що дозволить визначити внесок регіону у розвитку економіки за галузевою ознакою та оцінити якість структурних зрушень в ній. Адже валова додана вартість відображає додатково створену вартість у процесі виробництва і визначається як різниця між вартістю вироблених товарів та послуг (випуском) і вартістю повністю використаних у процесі виробництва товарів та послуг (проміжним споживанням). ВДВ регіону складається із суми ВДВ усіх видів економічної діяльності⁸⁴.

Згідно методики дослідження загальна зміна кількісного показника (ВДВ та зайнятості) розкладається на три компоненти: чинник національного впливу, чинник впливу галузевої структури економіки регіону та специфічний регіональний чинник⁸⁵. Кожний з компонентів, відповідно до методу, враховує низку факторів за показником фізичного обсягу ВДВ та зайнятстю населення. Перший базується на відмінності темпів зміни регіональних показників порівняно з загальнонаціональними (національний ефект, тобто National Share (NS)). Другий компонент впливу галузевої структури враховує відмінності між змінами за видами економічної діяльності регіональними та національними показниками (галузевий ефект - Industry mix (MIX ефект)). Третя складова відображає внутрішню конкурентоздатність конкретного виду економічної

⁸³ Кузубов М. В. Оцінка структурних зрушень в економіці України та їх оптимізація / М. В. Кузубов, Н. Л. Овандер // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 9(111). – С. 66-77.

⁸⁴ Валовий регіональний продукт за 2013 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.

⁸⁵ Clark W., Reynolds A. A shift-share analysis of regional and sectoral productivity growth in contemporary Mexico. – Austria : International Institute for Applied Systems Analysis, 1980. – 55 p.

діяльності регіону та внесок його ефективності до зміни показників регіональної економіки в цілому (диференційоване зрушення або регіональний ефект (DIF ефект). Загальне зростання показника (Tlgh) визначається за наступною формулою:

$$Tlgh = NS + MIX + DIF \quad (3.5)$$

Національна складова дозволяє оцінити ступінь впливу національних чинників на ефективність функціонування економіки регіонів за формулою:

$$NS_{ir}^t = E_{ir}^0 \times \left(\frac{E_{NAT}^t}{E_{NAT}^0} - 1 \right), \quad (3.6)$$

де E – обсяг ВДВ, i – регіон країни, r – вид економічної діяльності, $0, t$ – ознака часу; NAT, SEC, IND – національний, галузевий, регіональний рівні.

У такій спосіб визначається приріст досліджуваного регіонального показника за умови, що його змінна дорівнювала б загальнонаціональному приросту.

Галузева складова дозволяє виявити вплив чинників розвитку певних видів економічної діяльності регіону у порівнянні з аналогічними загальнонаціональними показниками, що склалися за наявної структури економіки. Вони визначаються за формулою:

$$MIX_{ir}^t = E_{ir}^0 \times \left[\left(\frac{E_{SEC}^t}{E_{SEC}^0} - 1 \right) - \left(\frac{E_{NAT}^t}{E_{NAT}^0} - 1 \right) \right] \quad (3.7)$$

Завдяки результатам розрахунків за наведеною формулою порівнюються темпи зміни певних видів економічної діяльності регіону $\left(\frac{E_{SEC}^t}{E_{SEC}^0} - 1 \right)$ з загальнонаціональними $\left(\frac{E_{NAT}^t}{E_{NAT}^0} - 1 \right)$ та оцінюється ефект оптимальності самої структури економіки. Варто вказати, що цей ефект є позитивним лише в тому випадку, якщо темпи зростання ВДВ певного виду економічної діяльності вищі ніж по економіці в цілому, якщо ж менші у порівнянні з загальнонаціональними, то ефект є негативним.

Внесок регіональної складової визначається шляхом порівняння темпів приросту регіону певного виду економічної діяльності $\left(\frac{E_{IND}^t}{E_{IND}^0} - 1 \right)$ з загальними темпами приросту економіки $\left(\frac{E_{SEC}^t}{E_{SEC}^0} - 1 \right)$:

$$DIF_{ir}^t = Y_{ir}^0 \times \left[\left(\frac{E_{IND}^t}{E_{IND}^0} - 1 \right) - \left(\frac{E_{SEC}^t}{E_{SEC}^0} - 1 \right) \right] \quad (3.8)$$

Здійснивши розрахунки трьох складових можна виявити гіпотези, що за 2007-2013 рр. найбільший вплив на зміну ВДВ в усіх видах економічної діяльності (окрім промисловості, будівництва та фінансової діяльності) мала національна складова, потім за рівнем впливу галузева та регіональна

компонента (NS>MIX>DIF) (див. Додаток А таблиці А1-А12). Водночас на зміну ВДВ промисловості, будівництва та фінансової діяльності мала найбільший вплив національна та регіональна складова (NS>DIF>MIX).

Щодо динаміки зайнятості населення, то галузева та регіонального компонента варіюється в залежності від виду економічної діяльності (Додаток А таблиці А2, А4, А6, А8, А10, А12, А14, А16, А18, А20, А22). Зокрема, найвагомійший вплив має галузева складова у сільському господарстві, торгівлі, транспорті та зв'язку, фінансовій діяльності, державному управлінні, освіті, охороні здоров'я, в операціях з нерухомістю (MIX>DIF>NS). У будівництві, промисловості та наданні комунальних та індивідуальних послуг найбільший вплив має регіональна складова (DIF>MIX>NS). Хоча національна складова за рівнем впливу у всіх видах економічної діяльності займає останню позицію. Більш детальний вплив даних компонент у регіонах слід розглянути в розрізі окремих видів економічної діяльності.

Максимальний вплив на зміну ВДВ сільського господарства мав національний ефект. Зокрема його відчували такі області як: Київська, Дніпропетровська, Харківська, Полтавська (див. додаток А таблиця А1). Саме по відношенню до цих областей місцеві органи влади повинні впроваджувати заходи щодо посилення ролі та місця галузевих господарств аграрного типу в економіці регіонів. Мінімально вона вплинула на: Чернівецьку, Херсонську та Миколаївську області. Не використала свій регіональний потенціал у сільському господарстві та має найбільш від'ємні показники: Донецька та Запорізька області. Отже, ці регіони потребують місцевої підтримки регіонального розвитку, яка буде спрямована на подолання розриву між регіональним та галузевим рівнями. Галузевий ефект відчували практично усі області. Варто підкреслити, що у таких областях як Київська, Дніпропетровська, Полтавська та Вінницька є вищі темпи зростання ВДВ сільського господарства у порівнянні з економікою в цілому. Водночас, у зайнятості сільського господарства не відчула жодна область національного ефекту. Хоча галузевий ефект у зайнятості населення мав позитивний вплив по відношенню до усіх регіонів. Максимальні переваги в цілому мали такі області як: Одеська, Вінницька, Львівська. Максимальний регіональний ефект мала лишень Київська область.

У 2007-2013 рр. негативний вплив на зміну ВДВ промисловості у більшості областей мала галузева компонента (дод. А таблиця А3). Отже, всі ці регіони, що мали від'ємні показники MIX ефекту спеціалізуються на доіндустріальних галузях. Хоча Дніпропетровська та Донецька область забезпечила найбільший додатковий приріст ВДВ промисловості виключно за рахунок національної складової на фоні від'ємного впливу галузевої компоненти. Тобто дані області мають нижчі темпи розвитку промисловості у порівнянні з загальнонаціональними показниками, хоча не відстають від регіональних темпів. Водночас найбільш конкурентоспроможними проявили себе Дніпропетровська, Донецька та Полтавська області, які є вагомими представниками індустріального сектору. Найменший ефект отримала Тернопільська та Чернівецька області в яких інші види діяльності займають лідируючі позиції. Щодо впливу структурного ефекту на зміну зайнятості населення, то у 2007-2013 рр. національна та галузева складова у більшості областей мала негативний вплив. Водночас регіональна складова зміни

зайнятості населення дала позитивний ефект, окрім Донецької, Запорізької та Кіровоградської областей.

За національним ефектом найбільший абсолютний приріст ВДВ торгівлі отримали Харківська, Дніпропетровська, Одеська, Донецька області та м. Київ (додаток А табл. А7). Максимальний галузевий ефект знов ж таки фіксується у Харківській, Дніпропетровській, Одеській, Донецькій областях та у м. Києві. Водночас саме м. Київ, Донецька та Харківська області потребують місцевої підтримки цього виду економічної діяльності, яка буде спрямованою на подолання розриву між регіональним та галузевим ефектами у торгівлі.

Водночас, варто зауважити, що національний ефект у 2007-2013 рр. в усіх регіонах мав виключно лишень позитивний характер, як в реальному секторі, так і в сфері послуг. Рівночасно, велика кількість регіонів мали від'ємну величину МІХ внеску у галузях реального сектору економіки. Найменшу внутрішньорегіональну конкурентоздатність мали регіони у сфері послуг (торгівлі, охороні здоров'я, освіті тощо). За винятком деяких регіонів у торгівлі та охороні здоров'я (Київська, Кіровоградська, Івано-Франківська та Черкаська області), а також освіті (Київська область).

Наступним етапом оцінювання якості структурних змін є розподіл регіонів за рівнем інтенсивності розвитку видів економічної діяльності та економіки України з подальшим проведенням корегування регіональної та структурної політики. За основу дослідження розподілу регіонів ми беремо результати методу структурних зрушень. Задля наочності подання результатів графічно ми адаптуємо метод розподілу регіонів в розрізі секторів економіки⁸⁶. Застосування даного методу дає можливість поділити регіони на чотири групи: активні (А), стабільні (В, С), проблемні (D, Е), депресивно-кризові (F). Слід вказати, що даний графічний поділ належить деталізувати за наступними аналізуючими характеристиками щодо перспектив розвитку регіонів:

– Регіони, які розміщені у верхньому правому куті, характеризуються високою внутрішньою ефективністю та високою конкурентоздатністю на галузевому та національному рівнях (сектор А).

– Регіони, які розміщені у верхньому та нижньому правому секторі, мають більш високі можливості на галузевому рівні у порівнянні з загальнонаціональними, але гірші відносно регіональних, тобто мають перспективи розвитку за рахунок галузевих ресурсів. Відмінність між регіонами В та С у гірших характеристиках регіональної складової для другої групи у порівнянні з першою (сектори В та С).

– Регіони, які розміщені у верхньому лівому та верхньому трикутнику, розвинені сильніше на регіональному рівні, але слабкіші на галузевому. Тобто підтримують конкурентоспроможність за рахунок внутрішнього власного потенціалу. Водночас регіони сектору Е відчувають більш від'ємний вплив галузевого ефекту у порівнянні з сектором D (сектори D та Е).

– Регіони, які знаходяться у нижньому трикутнику, мають низьку внутрішню ефективність та мають незадовільні стартові умови для розвитку. Тобто мають низький рівень як галузевої та регіональної складової. Хоча при

⁸⁶ Трубнік Т. Є. Методологічні аспекти статистичного аналізу розвитку секторальної структури національної економіки / Т. Є. Трубнік // Економічний аналіз : зб. наук. праць ТНЕУ. – Тернопіль : Економічна думка, 2012. – Вип. 10. – Ч.2. – С. 76-82.

умові зростання попиту з боку інших регіонів можливе зростання їх конкурентоздатності (сектор F).

Вочевидь адаптація даного методу дозволить здійснити розподіл регіонів за рівнем розвитку в розрізі видів економічної діяльності на такі, що знаходяться у стані зростання, та на такі, що занепадають (рис. 3.8-3.13 та додаток Б рис. Б1-Б5). Окрім цього, це сприятиме оптимізації структури економіки з метою диференціації видів економічної діяльності в регіонах за рівнем розвитку, які мають низький потенціал до більш динамічно розвинуеного та перспективного. Також дасть змогу виявити конкурентні переваги певних видів економічної діяльності в регіонах з врахуванням національних, галузевих та локальних чинників.

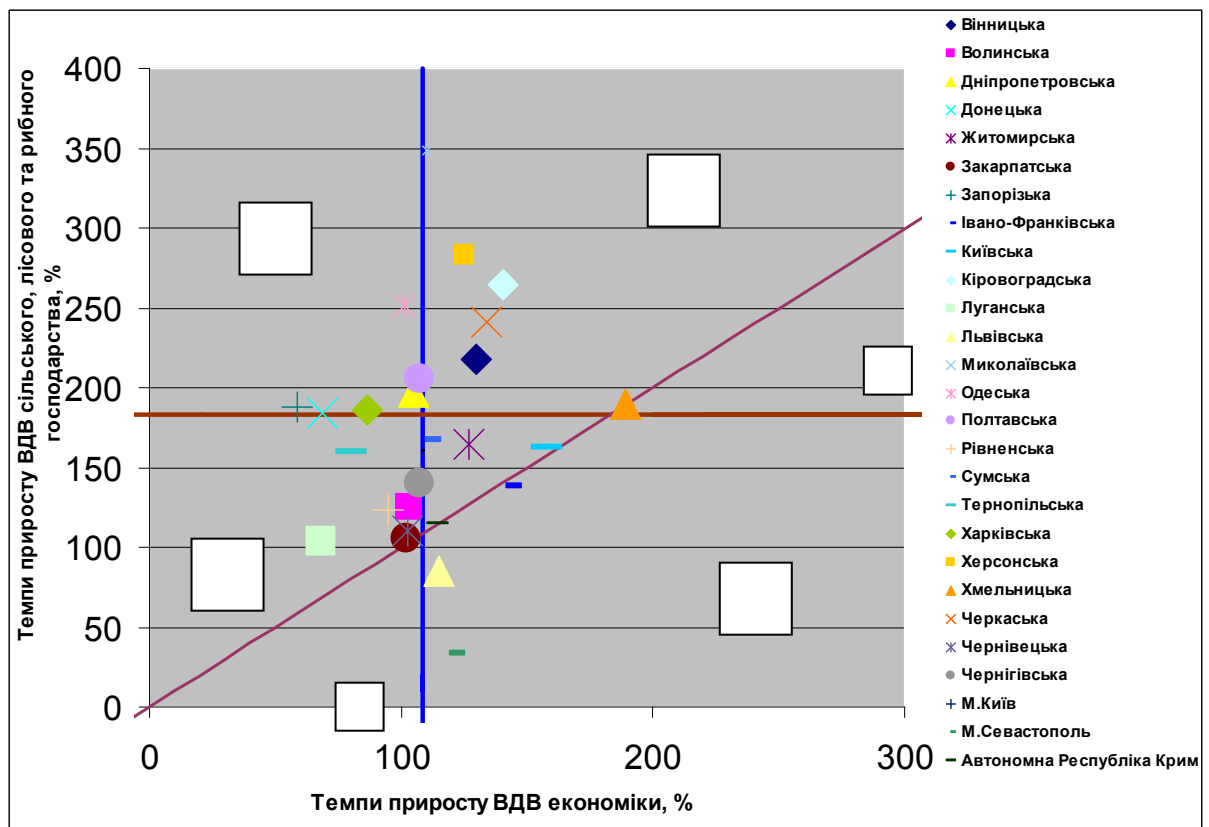

Рис. 3.8. Розподіл регіонів за рівнем інтенсивності розвитку сільського господарстві та економіки України (за темпами зміни показників у 2007-2013 pp.)

*Розраховано за ^{87,88,89,90}

Як бачимо на рис. 3.8, сприятливі умови для розвитку сільського господарства мають регіони, які розміщені у секторі А: Херсонська, Вінницька, Кіровоградська, Житомирська, Полтавська, Дніпропетровська,

⁸⁷ Валовий регіональний продукт за 2013 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.

⁸⁸ Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.

⁸⁹ Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.

⁹⁰ Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

Миколаївська області. Саме ці регіони відчувають максимальний вплив галузевих та регіональних ефектів.

Регіони сектору В (Хмельницька та Київська області) мають слабшу регіональну динаміку, але вдосталь для підтримки високого рівня розвитку сільського, лісового та мисливського господарства. Сектор С характеризується вищими темпами розвитку сільського господарства в порівнянні із національними, але нижчими за регіональні (Сумська, Львівська область, а також м. Севастополь та Автономна Республіка Крим). Секції D (Одеська, Харківська, Донецька та Запорізька області) та сектор Е (Тернопільська, Луганська, Рівненська, Волинська, Закарпатська, Чернівецька та Чернігівська області) мають низьку конкурентоспроможність на національному рівні, але можуть частково компенсувати цей недолік за рахунок внутрішнього регіонального потенціалу. Водночас більше шансів перейти у кризовий стан є у регіонів, які розміщені у секторі Е.

Разом з тим, на рис. 3.9 зображено на графіку нетипове зміщення точки перетину національного та галузевого рівнів нижче лінії симетричного розвитку. Це свідчить про загальне погіршення результатів розвитку та функціонування промислових галузей за 2007-2013 рр. І як бачимо у секторі А не має жодного регіону.

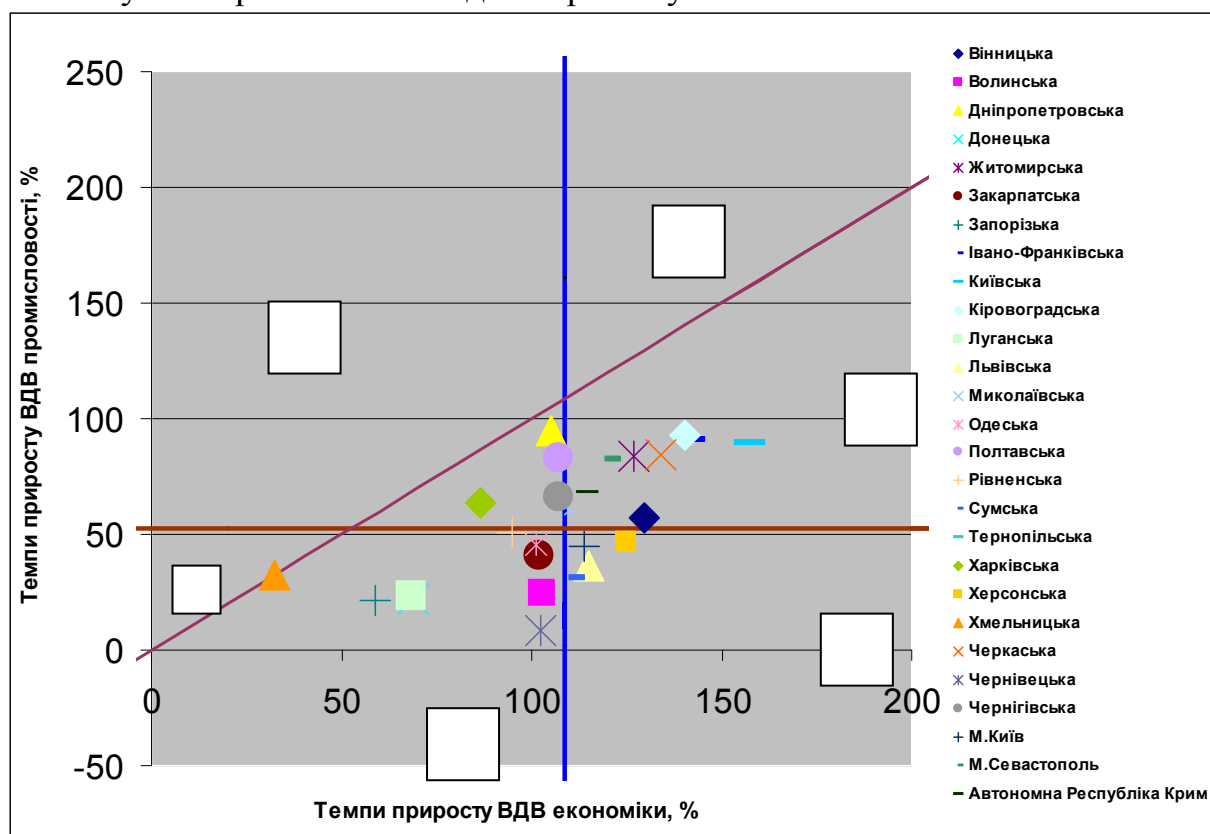

Рис. 3.9. Розподіл регіонів за рівнем інтенсивності розвитку промисловості та економіки України (за темпами зміни показників у 2007-2013 рр.)

*Розраховано за ^{91,92,93,94}

⁹¹ Валовий регіональний продукт за 2013 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.

⁹² Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.

Розділ 3

Насиченою за наповненістю є сектор В, де потрапили регіони, які мають галузевий потенціал сильніший за національний (Донецька, Черкаська, Київська, Полтавська, Дніпропетровська, Житомирська, Вінницька, Івано-Франківська, Харківська області та м. Севастополь). Це вказує на те, що дані регіони є відносно стабільні та мають достатні резерви галузевого потенціалу. У сектор С (Львівська, Херсонська, Запорізька та Сумська області) потрапили регіони, які мають менші перспективи у розвитку за рахунок галузевого потенціалу у порівнянні з сектором В. Регіони, що увійшли до групи кризових (сектор F- Тернопільська, Чернівецька, Хмельницька, Волинська та м. Київ) не спеціалізуються на розвитку індустріальних галузей, тому потрапили до критичної площини.

Переваги у розвитку торгівлі мають Львівська, Київська, Івано-Франківська, Сумська, Кіровоградська та Автономна Республіка Крим, що мають галузевий та регіональний потенціал вище середнього. Обидва чинники MIX та DIF мають в цій групі ефективне поєднання, що дозволяє оцінити перспективи їх розвитку як найкращі (рис. 3.10).

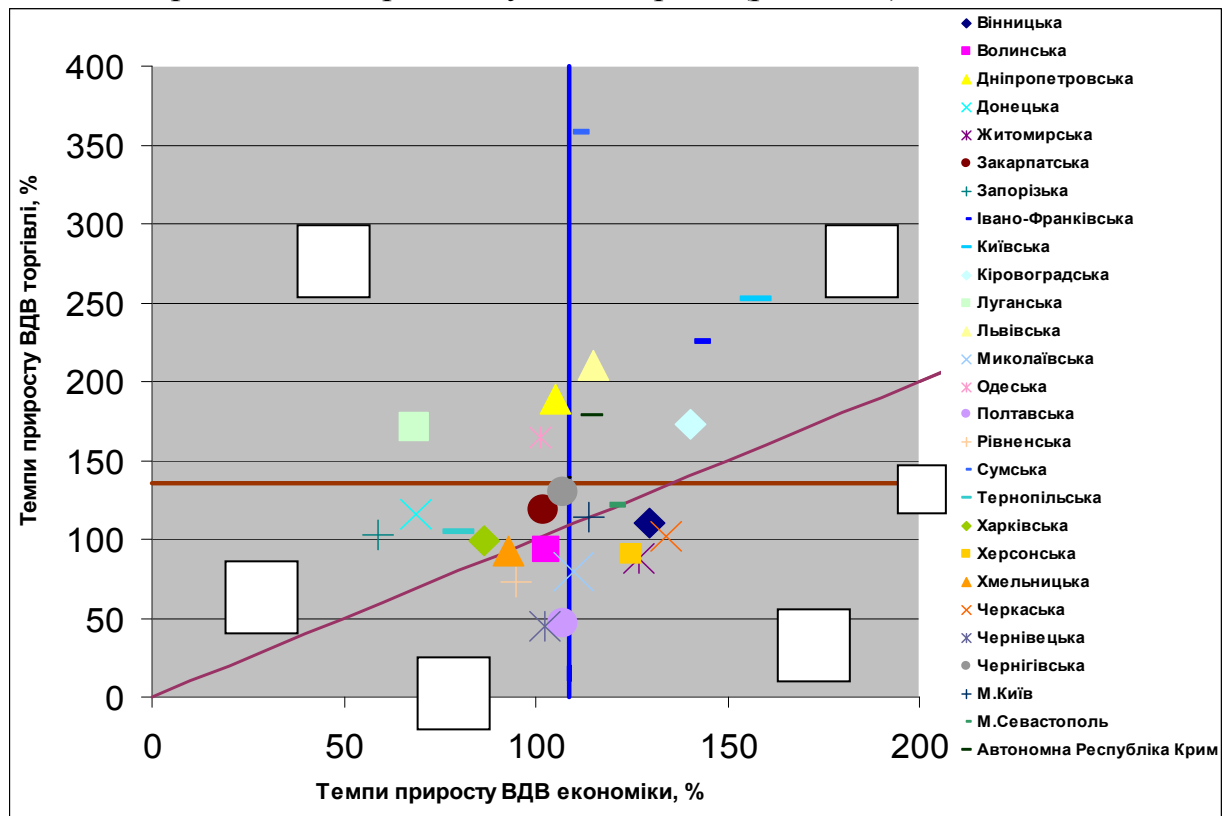

Рис. 3.10. Розподіл регіонів за рівнем інтенсивності розвитку торгівлі та економіки України (за темпами зміни показників у 2007-2013 рр.)

*Розраховано за ^{95,96,97,98}

⁹³ Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К.: Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.

⁹⁴ Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К.: Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

⁹⁵ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.

У секторі В немає регіонів, що свідчить про відсутність областей, що мають галузевий потенціал сильніший за національний, але з від'ємною регіональною складовою. Незначна кількість регіонів присутня у секторі С (Житомирська, Херсонська, Черкаська, Вінницька та Миколаївська області, а також м. Київ та м. Севастополь). До сектору D увійшли регіони: Луганська, Дніпропетровська та Одеська області. Характерною ознакою секції Е (Донецька, Закарпатська, Чернігівська, Запорізька та Тернопільська області) є наявність регіонів, що мають рівень розвитку близький до національного, але все одно нижчий за нього. Інші представники цієї групи (Харківська, Волинська та Хмельницька області) за розміщенням на графіку відносяться до проблемних у розвитку торгівлі. У критичну площину потрапили Чернівецька, Полтавська та Рівненська області.

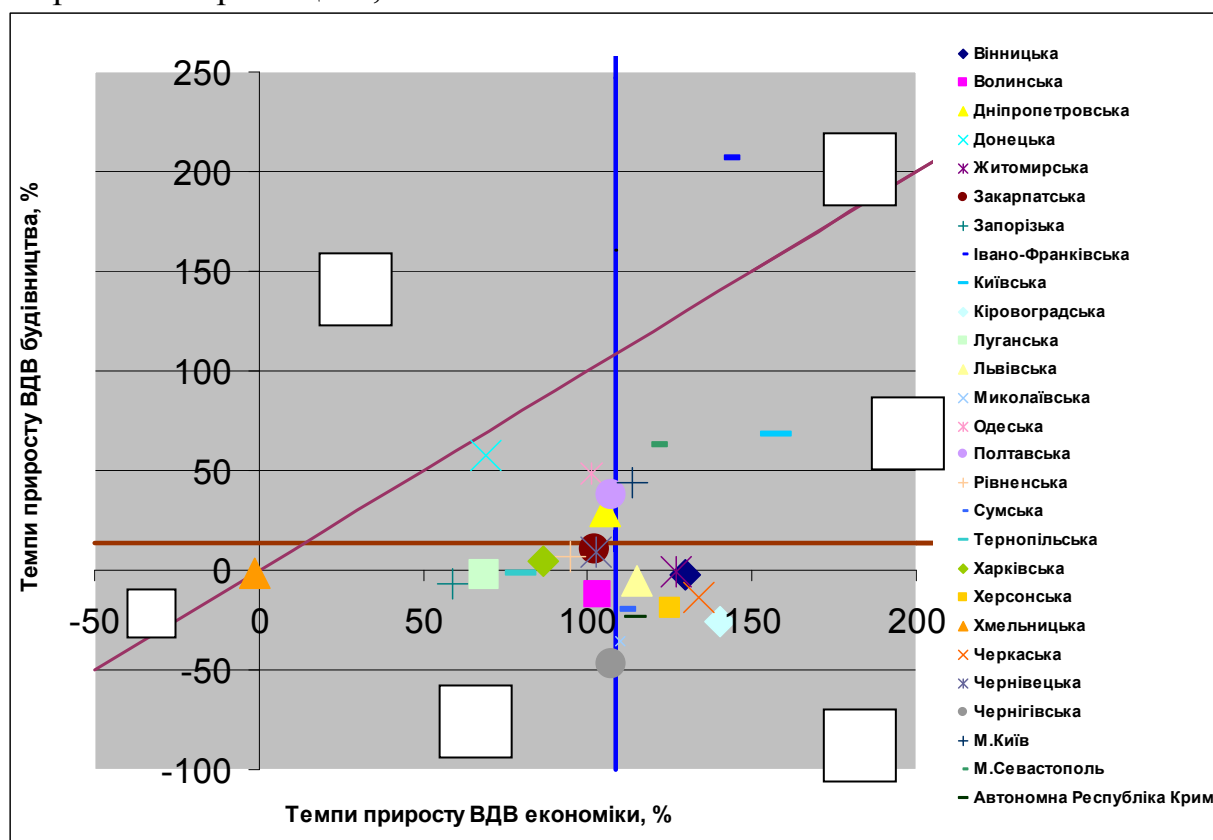

Рис. 3.11. Розподіл регіонів за рівнем інтенсивності розвитку будівництва та економіки України (за темпами зміни показників у 2007-2013 рр.)

*Розраховано за ^{99,100,101,102}

⁹⁶ Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.

⁹⁷ Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.

⁹⁸ Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

⁹⁹ Валовий регіональний продукт за 2013 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.

¹⁰⁰ Валовий регіональний продукт за 2010 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 160 с

Як бачимо, на рис. 3.11, тільки один регіон – Івано-Франківська область має передовий рівень розвитку у будівництві. Водночас відносно стабільними є регіони Київської, Полтавської, Донецької, Одеської та Дніпропетровської областей, а також м. Київ та м. Севастополь. До сектору С попали регіони, які мають від’ємний вплив регіональної складової у порівнянні з сектором В (Вінницька, Херсонська, Львівська, Житомирська, Сумська, Кіровоградська, Черкаська області та Республіка Крим). В чорну площину потрапили Волинська, Чернігівська, Луганська, Запорізька, Харківська, Рівненська, Чернівецька та Закарпатська області.

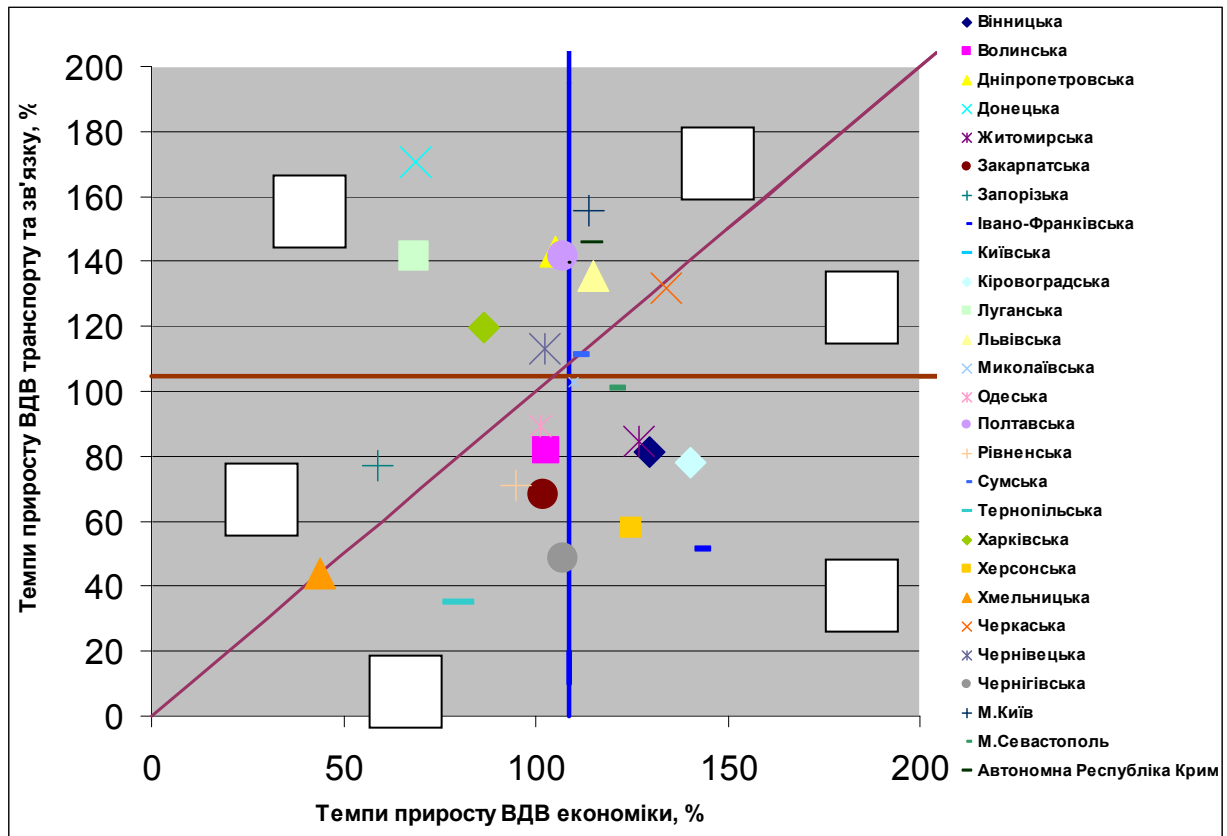

Рис. 3.12. Розподіл регіонів за рівнем інтенсивності розвитку транспорту та зв'язку та економіки України (за темпами зміни показників у 2007-2013 рр.)

*Розраховано за ^{103,104,105,106}

¹⁰¹ Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.

¹⁰² Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

¹⁰³ Валовий регіональний продукт за 2013 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.

¹⁰⁴ Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.

¹⁰⁵ Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.

¹⁰⁶ Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

Як видно з рис. 3.12 перевагами у розвитку мають лише кілька областей: Запорізька, Львівська, Полтавська та Автономна Республіка Крим. Також зовсім порожнім є сектор В, в складі якого присутні лише дві області – Черкаська та Київська. У секторі С наявні Кіровоградська, Сумська, Вінницька, Миколаївська, Житомирська та Херсонська області, а також м. Севастополь. Насиченою за наповненістю є група D (Донецька, Луганська, Харківська, Дніпропетровська та Полтавська області). Зовсім порожньою є у секторі Е, де присутні лише Чернівецька область та м. Київ, що свідчить про проблеми у розвитку в зв'язку з від'ємним впливом регіональної складової. Однак дані області можуть розвиватись за рахунок галузевого потенціалу. Регіони, що увійшли до групи кризових (сектор F – Тернопільська, Чернігівська, Закарпатська та Волинська області) мають депресивний стан як на галузевому, так і на регіональному рівнях.

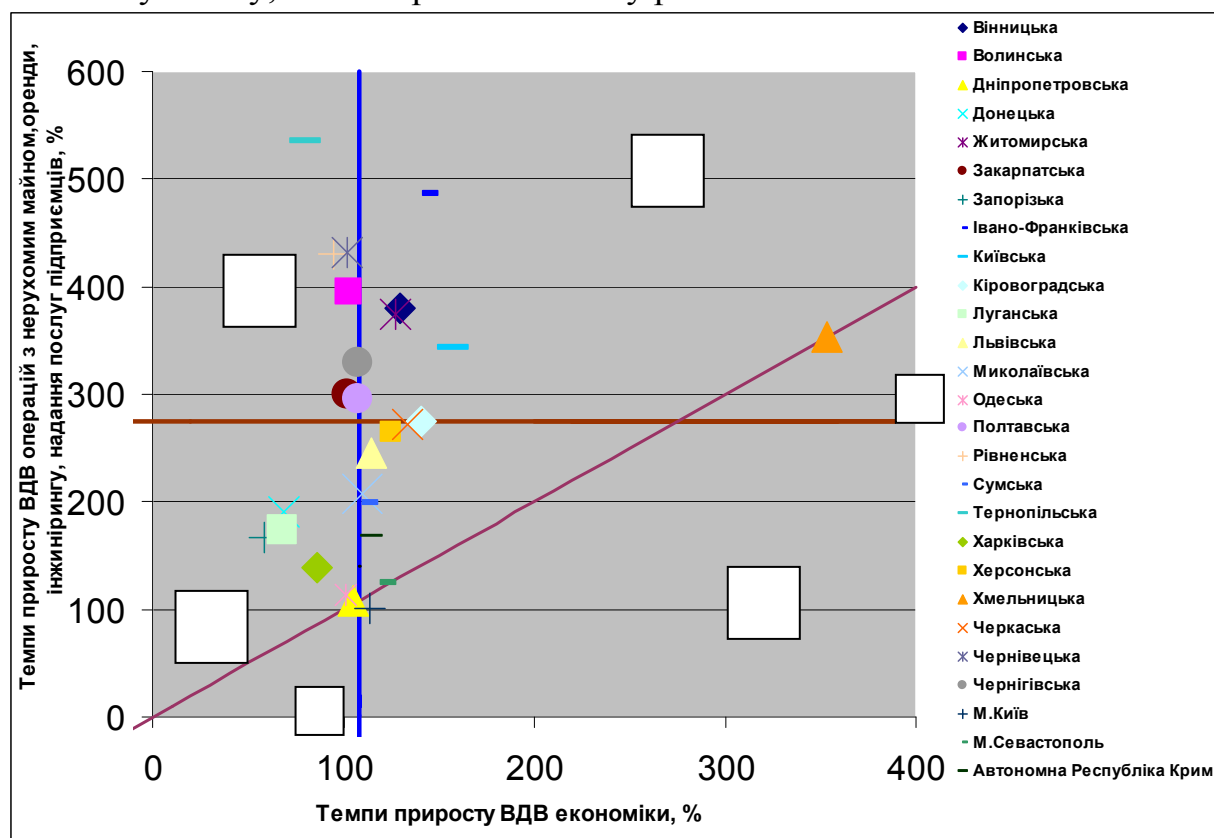

Рис. 3.13. Розподіл регіонів за рівнем інтенсивності розвитку операцій з нерухомим майном та економіки України (за темпами зміни показників у 2007-2013 рр.)

*Розраховано за ^{107,108,109,110}

¹⁰⁷ Валовий регіональний продукт за 2013 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К., Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.

¹⁰⁸ Валовий регіональний продукт за 2010 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.

¹⁰⁹ Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.

¹¹⁰ Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

Таблиця 3.4

**Напрямки коригування структурної політики за типами регіонів в розрізі видів економічної діяльності
(за якістю структурних зрушень)**

Види регіонів	Характеристика видів економічної діяльності	Внесок регіонів у формування ВДВ в розрізі видів економічної діяльності, %										Основні напрямки коригування структурної політики регіонів	
		Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку; діяльність готелів і ресторанів	діяльність транспорту та зв'язку	фінансова діяльність	операції з нерухомим майном, оренда, іжкниг-рингом та наданням послуг підприємствам	державне управління	освіта	охорона здоров'я та надання соціальної допомоги		надання комунальних та інженірингових послуг; діяльність у сфері культури та спорту
Регіони лідери (група А)	Зростають на галузевому та регіональному рівні швидше у порівнянні з національним	26,90%	0%	3,70%	22,22%	11,11%	48,15%	25,93%	29,63%	29,63%	29,63%	3,70%	Виявлені сприятливі чинники для розвитку з метою розробки заходів спрямованих на посилення їхньої ді.
Стабільно-сталі регіони (група D,B)	Мають тенденцію до зростання, але більш низькими темпами у порівнянні з національним показником	27,43%	51,85%	33,33%	18,51%	33,37%	22,22%	59,26%	44,44%	25,93%	37,03%	37,03%	Виявлені прагматичні, які сповільнюють зростання з метою розробки ефективних заходів спрямованих на подолання розриву в розвитку регіону.
Проблемні регіони (група С,Е)	Мають тенденцію до спаду, але повільніше у порівнянні з загальнонаціональним показником	43,67%	14,82%	37,05%	44,45%	37,04%	29,63%	14,81%	25,93%	44,44%	22,21%	22,21%	Виявлені профіцити та перебік розвитку для певних видів економічної діяльності з подальшим прийняттям відповідних управлінських рішень на відповідному рівні, які повинні бути спрямовані на покращення процесів функціонування та розвитку. Або ж можливі об'єднані заходи утворюючи рішення щодо їх доцільності та подальшої підтримки.
Депресивні (аутсайдерні) регіони (група F)	Спостерігається погіршення усіх показників	0%	33,33%	25,92%	14,82%	18,79%	29,63%	0%	0%	0%	37,06%	37,06%	Рекомендується мінімальна підтримка у зв'язку з обмеженістю чинників, які впливають на їх розвиток. У деяких випадках доцільна поступова втрата підтримки з боку держави в зв'язку з відсутністю перспектив для розвитку.

На рис. 3.13 сприятливими умовами володіють Житомирська, Вінницька, Тернопільська, Івано-Франківська, Черкаська, Львівська, Херсонська, Кіровоградська, Чернігівська, Полтавська області та Автономна Республіка Крим. Разом сектори В (Хмельницька область) та С (м. Київ, м. Севастополь та Дніпропетровська область) об'єднують регіони, що відчують позитивний вплив галузевої складової. Тому перелічені області мають потенціальну перевагу у розвитку за рахунок МІХ ефекту, з обмеженими можливостями регіонального потенціалу. У секторі D присутні такі області як: Київська, Рівненська, Чернівецька, Волинська та Закарпатська області, а у секторі Е (Луганська, Донецька, Харківська, Одеська області та м. Київ).

Враховуючи вищевикладене, варто вказати, що розподіл областей України за якістю структурних зрушень та рівнем інтенсивності розвитку економіки України в розрізі видів економічної діяльності дозволив окреслити основні напрямки коригування структурної політики за цими типами регіонів (табл. 3.4).

Отже як бачимо, ступень впливу національних, регіональних та галузевих ефектів на динаміку ВДВ в розрізі видів економічної діяльності дозволяє констатувати, що половина регіонів у промисловості (48,15%), будівництві (62,97%), фінансовій діяльності (55,55%), торгівлі (59,27%) наданні комунальних послуг (59,27%), діяльності транспорту та зв'язку (55,87%) характеризуються як проблемні і кризисні. Це вимагає виявлення та усунення основних причин сповільнення динаміки показників, а також окреслення та реалізації політики підтримки їх розвитку на державному, галузевому та місцевому рівнях. Разом з тим, третина регіонів займають лідерські позиції за певними видами економічної діяльності, зокрема у сільському господарстві – 26,9%, торгівлі – 22,22%, операції з нерухомим майном – 48,15%, державне управління – 25,93%, освіті – 29,63%, охороні здоров'я - 29,63%. Отже підсумовуючи вище сказане, слід зазначити, що реалізація конкурентних переваг національної складової повинна забезпечуватися за рахунок посилення регуляторних функцій держави. Як правило, вони повинні бути спрямовані на перерозподіл наявних ресурсів з метою вирівнювання асиметричності структурного розвитку, а також створення сприятливих умов для ведення бізнесу. Одночасно вагомим поштовхом стимулювання прояву галузевого ефекту є регулювання розвитку стратегічних видів економічної діяльності шляхом вибору основних пріоритетів. Водночас конкурентні позиції регіональної складової реалізуються в межах економічного господарства конкретної території та регулюються регіональною політикою місцевої влади.

3.4. Відтворювальні пропорції в економіці регіонів України

Основною проблемою сьогодення є високий рівень витратності виробництва товарів та послуг, надмірний екстенсивний розвиток добувної промисловості, відсталість агропромислового сектору, незначна кількість високотехнологічних видів економічної діяльності, низький рівень інноваційної

активності, недостатній рівень розвитку інноваційної інфраструктури. Така ситуація зумовлює незначну кількість виробництв, що виготовляють продукцію з високою часткою ВДВ, що у свою чергу знижує конкурентоспроможність українських товаровиробників. Одним з основних загальноекономічних пріоритетів розвитку регіонів має бути створення умов для здійснення перспективних структурних зрушень на основі формування ефективної моделі регіонального відтворення. Тому важливим аспектом оцінки структурних зрушень є аналіз відтворювальної структури економіки.

У відтворювальній структурі економіки України переважає проміжне споживання, частка якого коливається від 58,8% у 2006 році до 60,4 % у 2013 р. Висока частка проміжного споживання свідчить про те, що на сьогоднішній день українська економіка характеризується дуже високою матеріало-, ресурсовитратністю та енергоємністю ВВП. Останній показник в Україні є одним із найвищих серед розвинених країн світу, зокрема у 3,8 рази ніж у країнах ЄС, у 3,2 рази – ніж у Польщі та навіть в 1,4 рази – ніж у Росії. Це обумовлено, насамперед, високими цінами на сировину, матеріали, паливно-енергетичні ресурси; відсутністю ефективних заходів щодо ресурсозбереження; низьким технологічним рівнем виробництва; низьким рівнем інвестиційної та інноваційної активності тощо. Така ситуація зумовлює переважання в економіці низькотехнологічних сфер економічної діяльності та відповідно і випуску товарів з низькою доданою вартістю. Крім того, формування значної частки проміжного споживання у структурі випуску продукції змушує можливості суб'єктів господарювання ефективно перерозподіляти ресурси підприємств та підвищувати їх конкурентоспроможність. На жаль на сьогоднішній день ні на державному ні та регіональному рівнях не приймаються ніяких заходів щодо забезпечення усунення існуючих відтворювальних диспропорцій.

Негативною тенденцією є те, що динаміка частки проміжних витрат у більшості регіонів України у 2013 році порівняно з 2006 роком демонструє тенденцію до їх збільшення за винятком Волинської, Запорізької, Київської, Луганської, Львівської, Полтавської та Чернігівської областей (рис. 3.14). Найбільш ресурсовитратною є економіка 8-ми, переважно промислових регіонів, а саме: Донецької, Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Луганської, Полтавської, Сумської та Черкаської областей. Така ситуація зумовлена галузевими особливостями цих регіонів, а саме переваження, найбільш матеріало-, енерго- та ресурсозатратних і низькотехнологічних галузей промисловості, насамперед важкої промисловості. Найменш ресурсовитратною є економіка м. Севастополя, де частка проміжного споживання у 2013 році становила 50,5%. Це зумовлено тим, що основними сферами економічної діяльності міста є морегосподарський та агропромисловий комплекси, курортно-рекреаційна і туристична сфери^{111,112}.

¹¹¹ Валовий регіональний продукт за 2001-2009 роки : статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – С. 33.

¹¹² Валовий регіональний продукт за 2013 рік : статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – С. 33

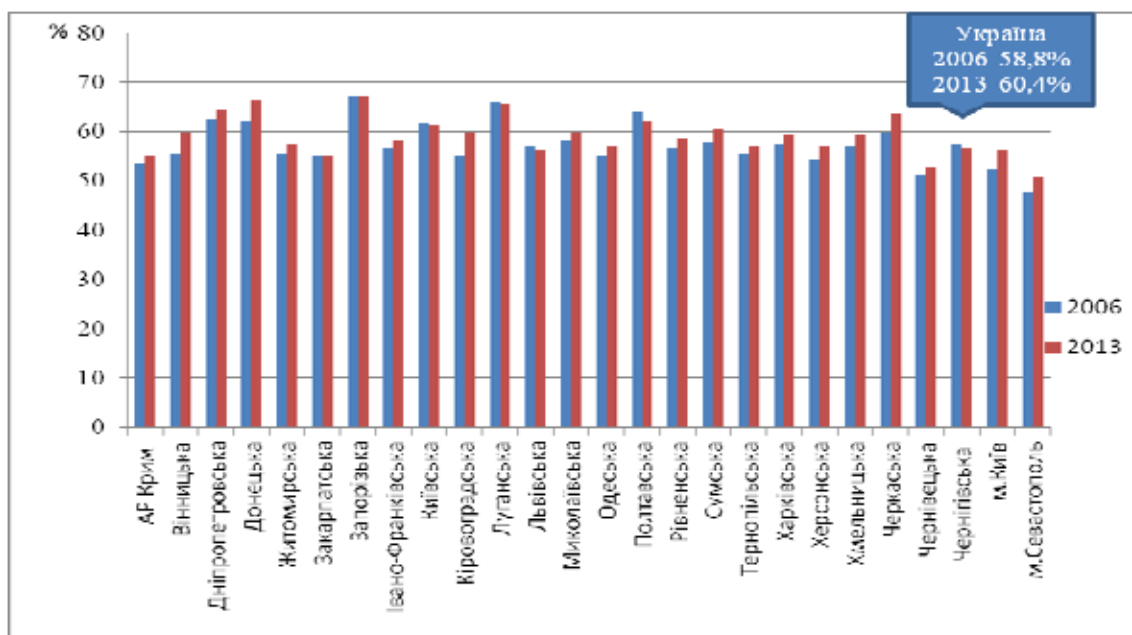

Рис. 3.14. Частка проміжного споживання у валовому випуску продукції і послуг в регіонах України у 2006 та 2013 роках

* Розраховано за ¹¹³

Відтворювальна структура суттєво відрізняється і за різними видами економічної діяльності, проте спостерігається загальна тенденція для більшості областей України щодо збільшення частки проміжного споживання у сільському господарстві, переробній промисловості та виробництві і розподіленні електроенергії, газу і води та освіті. Слід відзначити, що частка проміжного споживання у випуску товарів є істотно більшою, ніж у виробництві послуг. Така тенденція характерна як для України так і для європейських країн.

Відповідно до технологічних особливостей економічної діяльності найбільш витратомісткими видами діяльності традиційно є промисловість, де питома вага проміжного споживання у випуску, в середньому по Україні, становила 75,8% та будівництво – 78,8%. Саме галузі проміжних продуктів становлять ціновий тиск на галузі з виробництва кінцевих продуктів, які функціонують в умовах низької рентабельності й не можуть формувати ресурси розширеного відтворення. Найбільш ресурсозатратним у 2013 році було промислове виробництво у м. Києві (81,3%), а найменш – у Чернівецькій області (70,3%); будівництво також у м. Києві (80%), найменш – у Закарпатській області (75%) (табл. 3.5)¹¹⁴.

Найменша частка проміжних витрат у 2013 році була в освіті (29,6%) та державному управлінні (27,8%). Це зумовлено тим, що саме ці галузі економіки не потребують значних сировинних, матеріально-технічних та енергетичних затрат для їх функціонування і розвитку. Серед областей

¹¹³ Там само.

¹¹⁴ Валовий регіональний продукт : мтатистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – С. 44-62, 65-83.

Таблиця 3.5
Відтворювальна структура економіки областей України у 2013 році, %

	Сільське господарство, лісове господарство	Промисловість	Будівництво	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт засобів	Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	Інформація та телекомунікації	Фінансова діяльність	Операції з нерухомим майном, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	Професійна наукова та технічна діяльність	Державне управління	Освіта	Охорона здоров'я та надання соціальних допомог	Надання комерційних та інших послуг, діяльність у сфері культури та спорту
Україна	58,05	75,82	78,08	47,74	53,30	51,05	37,72	35,41	51,13	27,81	29,56	33,93	37,53
АР Крим	58,21	75,44	78,14	45,21	51,26	51,73	37,23	34,88	48,57	27,27	31,84	37,98	36,92
Вінницька	60,24	77,44	76,47	46,88	51,71	48,24	37,44	32,18	48,39	31,72	26,60	31,77	35,56
Волинська	60,22	77,63	77,63	47,23	52,02	51,01	35,73	32,62	52,89	29,92	27,35	33,31	33,20
Донецька	55,40	77,18	77,83	46,12	53,97	50,48	36,59	36,23	49,47	27,98	28,97	33,05	39,72
Дніпропетровська	56,35	72,43	76,34	49,73	53,23	50,22	38,48	32,04	47,64	28,81	31,79	30,89	36,94
Житомирська	58,97	72,84	76,97	48,76	53,50	50,82	39,35	31,54	42,56	20,90	30,19	31,39	35,73
Закарпатська	48,33	75,22	75,00	43,32	52,17	51,83	40,46	29,06	43,92	30,03	26,10	32,21	36,93
Запорізька	56,05	76,39	75,73	47,94	51,72	50,72	36,69	32,41	42,59	26,94	31,53	34,47	35,78
Івано-Франківська	53,71	70,50	76,03	46,78	53,56	51,75	36,41	33,71	42,88	32,80	27,74	36,17	35,90
Київська	59,50	77,51	77,86	49,99	53,90	51,24	37,70	36,42	50,48	31,12	28,29	34,85	35,69
Кіровоградська	55,83	75,51	77,85	47,03	52,03	50,16	35,12	28,41	48,54	30,01	29,87	33,07	36,05
Луганська	59,28	75,48	75,93	47,90	52,69	50,68	37,87	30,84	48,13	28,65	28,98	33,62	36,16
Львівська	53,56	75,01	75,98	48,71	52,61	49,43	36,50	33,09	46,48	31,03	29,47	34,96	36,88
Миколаївська	51,85	77,01	79,10	49,29	50,21	50,79	37,01	31,67	42,35	28,95	32,10	35,81	37,47
Одеська	55,79	77,99	78,67	46,75	50,54	51,35	36,90	34,30	48,63	27,58	32,25	38,92	36,74
Полтавська	60,08	73,48	76,35	45,23	49,68	50,86	36,35	34,66	43,34	29,39	32,28	37,26	37,44
Рівненська	58,29	74,60	77,43	48,12	53,44	52,05	38,11	34,20	47,32	29,14	29,12	32,83	35,43
Сумська	63,26	73,03	76,89	47,75	50,31	52,40	38,67	32,53	42,33	27,75	28,67	36,87	35,16
Тернопільська	61,27	77,50	76,74	49,66	50,70	51,28	36,14	34,07	48,50	30,13	32,92	32,02	37,73
Харківська	56,58	77,60	76,92	46,66	52,20	52,46	37,68	37,06	46,65	28,35	29,25	38,27	35,98
Херсонська	55,17	75,62	76,88	50,71	55,45	50,73	38,33	29,88	44,00	26,86	29,51	32,40	34,83
Хмельницька	61,52	75,08	76,15	48,98	49,82	52,61	38,78	32,79	51,50	26,48	28,54	32,26	36,16
Черкаська	62,89	79,85	75,88	46,06	53,64	51,06	36,48	30,55	46,25	27,26	28,10	35,20	33,83
Чернівецька	55,78	73,87	78,82	52,21	52,11	52,24	37,48	34,51	46,89	31,72	26,53	33,53	36,14
Чернігівська	60,46	70,33	75,96	49,69	51,89	51,80	37,91	31,35	48,88	28,24	26,91	31,35	35,95
м. Київ	49,37	81,34	79,89	47,90	59,17	51,16	38,05	40,84	54,33	20,05	29,34	30,36	39,59
м. Севастополь	42,86	73,04	76,38	47,17	45,84	51,74	38,68	32,20	46,25	32,05	27,53	37,00	33,78

* Розраховано за ¹

¹ Валовий регіональний продукт : статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – С. 44-62, 65-83.

України найнижчий рівень ресурсомісткості освітньої сфери був у Вінницькій, Закарпатській, Чернівецькій та Чернігівській областях, найбільший Миколаївській, Одеській, Полтавській та Тернопільській областях. Щодо державного управління, то найнижчою є частка проміжного споживання у Житомирській області (20,9%) та м. Києві (20%), найвищою – в Івано-Франківській (32,8%) області та м. Севастополі (32%).

Найвищим є рівень міжрегіональної диференціації частки проміжних витрат у державному управлінні який становить 1,6 рази (мак. – у Івано-Франківській області (32,8%), мін – у м. Києві (20%)) та сільському господарстві – 1,5 рази (мак. – у Сумській області (63,3%), мін – у м. Севастополі (42,7%). В інших галузях економіки рівень міжрегіональної диференціації частки проміжного споживання коливається в межах від 1,1 до 1,3 рази.¹¹⁵

Отже, частка матеріальних витрат у валовому випуску залежить, насамперед, від виду продукції, яка випускається. Якщо ж порівняти ці показники за окремими видами економічної діяльності, то істотні негативні розбіжності на сьогоднішній день, існують між Україною та європейськими країнами за часткою проміжних витрат в переробній промисловості (перевищення рівня матеріальних витрат на 4 в.п.). Слід також зазначити той факт, що така тенденція характерна практично всім видам промислової діяльності. Зокрема, очевидним є і перевищення витрат у металургії та інших галузях промисловості (на 8,9 та 8,3 в.п.), виробництві хімічної та іншої неметалевої мінеральної продукції (на 7,0 в.п.), деревообробній промисловості (на 5,3 в.п.). Разом з тим слід відзначити значно нижчу диференціацію у рівні витрат легкої промисловості, що зумовлено переважаючим використанням імпоротної давальницької сировини.

Ще однією відтворювальною пропорцією яка свідчить про рівень витратомісткості економіки є співвідношення валової доданої вартості і валового випуску. Чим нижчою є частка валової доданої вартості у валовому випуску – тим більший рівень економічного розвитку. Наприклад частка валової доданої вартості у випуску у Японії, Франції та Німеччини перевищує 50%. Саме така частка потрібна бути дотримана для забезпечення оптимізації пропорцій між заміщенням використаних засобів виробництва та валовою доданою вартістю, а отже і економічного зростання країни¹¹⁶. Нажаль для України характерні процеси, які не передують зниженню матеріаломісткості економіки. Так, хоча частка ВДВ у валовому випуску у 2013 році порівняно з 2006 роком і зменшилась з 41,2% до 39,6%, однак і надалі є доволі високою і не сприяє розвитку високотехнологічних видів економічної діяльності. Такі тенденції характерні для більшості регіонів України за виключенням регіонів в яких зменшується частка проміжного споживання у валовому випуску.

¹¹⁵ Там само.

¹¹⁶ Eurostat, European commission : сайт статистики Європи. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>

Загалом слід відзначити, що одним з основних завдань структурної трансформації економіки українських регіонів є зниження частки проміжного споживання у валовому випуску на основі переорієнтації на виготовлення товарів з високою доданою вартістю. Однак, основним гальмом подолання цих негативних тенденцій є низький рівень інноваційної активності. Лише активізація інноваційного розвитку українських регіонів є однією з передумов зниження частки проміжних витрат у валовому випуску товарів та послуг та розвиток галузей економіки з високим рівнем ВДВ.

Критичним чинником відтворювального процесу української економіки є стан основних засобів, ступінь зношеності яких невинно зростає: із 43,7 % у 2000 р. до 83,5% у 2014 році. Особливо різко збільшилося значення цього показника у 2008 р. та 2010 р., відповідно на 8,6 % п. та 14,9% п.

Найгірша ситуація щодо стану основних засобів у транспорті та зв'язку. Рівень їх зносу у 2014 році становить 97,9%, проти, наприклад, 50,5% у 2000 році та 60,5% у 2006 році. Друге місце за ступенем зношеності основних засобів займає промисловість – 60,3 %, проти 48,8% у 2000 році, за нею слідує будівництво (54,4%). Найменш зношеними є основні фонди в сфері операцій з нерухомим майном (36,2%). У галузевому розрізі найкритичніша ситуація зі станом основних засобів склалася на підприємствах машинобудівної галузі, де ступінь їх зношеності становив 83,4 %, а також хімічної і нафтохімічної промисловості та виробництва коксу і продуктів нафтопереробки – 70 %. Водночас менш зношеними є основні фонди в харчовій промисловості та виробництві неметалевої мінеральної продукції¹¹⁷.

Серед регіонів України лідерами за ступенем зносу основних засобів є: Харківська (81,2 %), Кіровоградська (73,8 %), Вінницька (70,7 %) і Полтавська (70,1 %) області. У восьми регіонах України знос основних засобів становив від 60 до 70 %, а саме АР Крим, Донецькій, Запорізькій, Львівській, Миколаївській, Сумській, Херсонській і Черкаській областях. Від 50 до 60 % зношених основних засобів є у Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Луганській, Одеській, Рівненській, Хмельницькій і Чернігівській областях. Лише в чотирьох регіонах основні засоби зношені менше ніж на половину, а саме у Волинській, Тернопільській, Чернівецькій областях та м. Севастополі. Слід також зазначити, що у всіх без виключення регіонах України впродовж 2000-2014 років прослідковується стійка тенденція до збільшення ступеня зносу основних засобів.

Однак, не зважаючи на високий ступінь зношеності основних засобів процес їх оновлення є дуже пасивним, а в більшості галузях економіки взагалі не відбувається. Основна причина такої ситуації – відсутність фінансових ресурсів на розробку та впровадження інноваційних технологій. Ще однією з причин є довгий термін окупності коштів вкладених в нові

¹¹⁷ Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

технології, а за умови відсутності власних коштів і високих відсоткових ставок на кредитні ресурси цей процес ще більше гальмується. Значно гальмує також процес оновлення основних фондів недосконало амортизаційна політика.

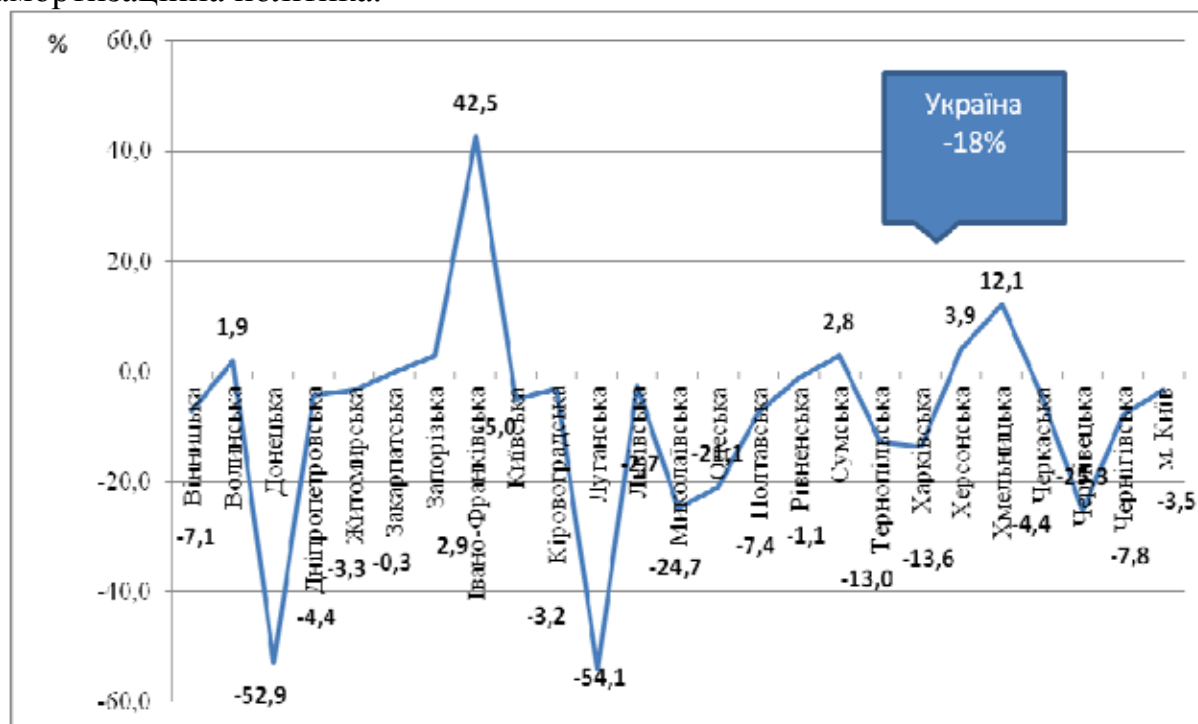

Рис. 3.15. Приріст (зниження) обсягів капітальних інвестицій в регіонах України у 2013-2014рр.

*Розраховано за ¹¹⁸

Слід відзначити, що основним параметром відтворювального процесу, який визначає можливість оновлення основного капіталу та проведення структурних реформ є капітальні інвестиції. Впродовж 2010-2012 років обсяг капітальних інвестицій зріс з 189061 млн.грн. до 293692 млн.грн., або на 55,3%. Збільшення капітальних інвестицій за цей період часу відбулося майже у всіх регіонах України, за виключенням Запорізької області. Однак починаючи з 2013 року в значній мірі через уповільнення динаміки економічного зростання обсяг капітальних інвестицій починає щорічно скорочується. Так, у 2014 році обсяг капітальних інвестицій зменшився порівняно з попереднім роком на 18%, а саме з 267728 млн. грн. до 219419,9 млн.грн. Така ситуація характерна для більшості регіонів України, за виключенням Волинської, Запорізької, Івано-Франківської, Сумської, Херсонської та Хмельницької областей. Більше ніж на половину скоротилися обсяги капітальних інвестицій в окупованих Донецькій та Луганській областях. За цей період часу більш ніж на чверть зменшився їх обсяг у Миколаївській та Чернівецькій областях (рис. 3.15). Поряд із зменшенням капітальних інвестицій

¹¹⁸ Капітальні інвестиції в Україні за 2013 рік : статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – С. 5; Капітальні інвестиції в Україні за 2014 рік : статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – С. 5.

збільшується і розрив між регіонами за їх обсягами. Так, диференціація між мак. і мін. обсягом капітальних інвестицій у 2014 році становила 40,2 рази (мак. м. Київ – 67832,6 млн.грн., мін. – Чернівецька область – 1686,9 млн.грн.), проти 33,1 рази у 2013 році та 34,5 рази у 2010 році^{119,120}.

Незмінними впродовж 2010-2014 років є 4-ри регіони лідери за обсягами надходження капітальних інвестицій. Так, у 2014 році понад 55% загального обсягу капітальних інвестицій в Україні зосереджено знову ж таки у Дніпропетровській, Донецькій, Київській областях та м. Києві. Від 3 до 4% загального обсягів інвестицій припадало на Львівську, Одеську, Полтавську, Харківську, Запорізьку та Івано-Франківську області. На Вінницьку та Луганську області припадало відповідно 2,6% та 2,4% загального обсягу капітальних інвестицій в Україні. В решти регіонах України їх частка є меншою ніж 2%.

Розглядаючи структуру освоєння капітальних інвестицій за видами матеріальних активів слід відзначити невідповідність обсягів і структурно-динамічних характеристик інвестиційних ресурсів потребам забезпечення розширеного відтворення основних засобів. Свідченням цього є те, що як загалом по Україні так і в регіонах більше половини капітальні вкладення спрямовувались на нове та незавершене будівництво а не в інноваційні технології та розробки, що зрештою поглиблювало технологічну відсталість економіки. Усе це призвело до високої витратності економіки, оскільки питома вага зносу основних засобів і надалі залишається критично високою.

Хоча обсяг капітальних вкладень у житлові та нежитлові будівлі у 2014 році порівно з попереднім зменшився з 148244 млн.грн. до 120636 млн.грн., або на 18,7% однак і надалі залишається найбільшим капітальним фінансуванням (57% загального обсягу капітальних інвестицій). Серед регіонів України де у структурі капітальних інвестицій найбільша частка припадає на інвестиції в будівництво, а саме понад 70% слід відзначити Закарпатську, Івано-Франківську, Київську та Чернівецьку області. Незначну частку із загального обсягу інвестицій на будівництво спрямовують у 2-х регіонах України: Кіровоградській (36,1%) та Луганській (37,3%) областях.

Негативною тенденцією в процесах розширеного відтворення основних фондів є зменшення обсягів інвестицій у їх оновлення. Загалом по Україні обсяг капітальних інвестицій в оновлення основних фондів зменшився з 80971 млн.грн. у 2013 році до 68949 млн.грн. у 2014 році, або на 15%. Однак, у загальній структурі частка капітальних інвестицій на їх оновлення зростає, а саме з 31,5% у 2013 році до 32,5% загального обсягу капітальних інвестицій у 2014 році, що зумовлено насамперед зміною їх перерозподілу, а саме зменшення витрат на будівництво (рис. 3.16)^{121,122}.

¹¹⁹ Капітальні інвестиції в Україні за 2013 рік : статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – С. 5.

¹²⁰ Капітальні інвестиції в Україні за 2014 рік : статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – С. 5.

¹²¹ Капітальні інвестиції в Україні за 2013 рік : статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – С. 11.

Серед регіонів України лідерами за часткою капітальних інвестицій, що припадає на оновлення основних фондів є Запорізька (51,5%), Кіровоградська (50,8%) та Луганська (57,1) області. Від 40 до 50% загального обсягу капітальних вкладень в регіоні на ці процеси припадає у Вінницькій, Донецькій, Дніпропетровській, Сумській, Черкаській та Чернігівській областях. Найменша частка капітальних інвестицій в оновлення основних фондів направлена у Чернівецькій області, а саме 16,7% їх загального обсягу. Із зменшення обсягів капітальних інвестицій в оновлення основних фондів знижується також і міжрегіональна диференціація між ними з 56,7 рази у 2013 році до 55,9 рази у 2014 році.

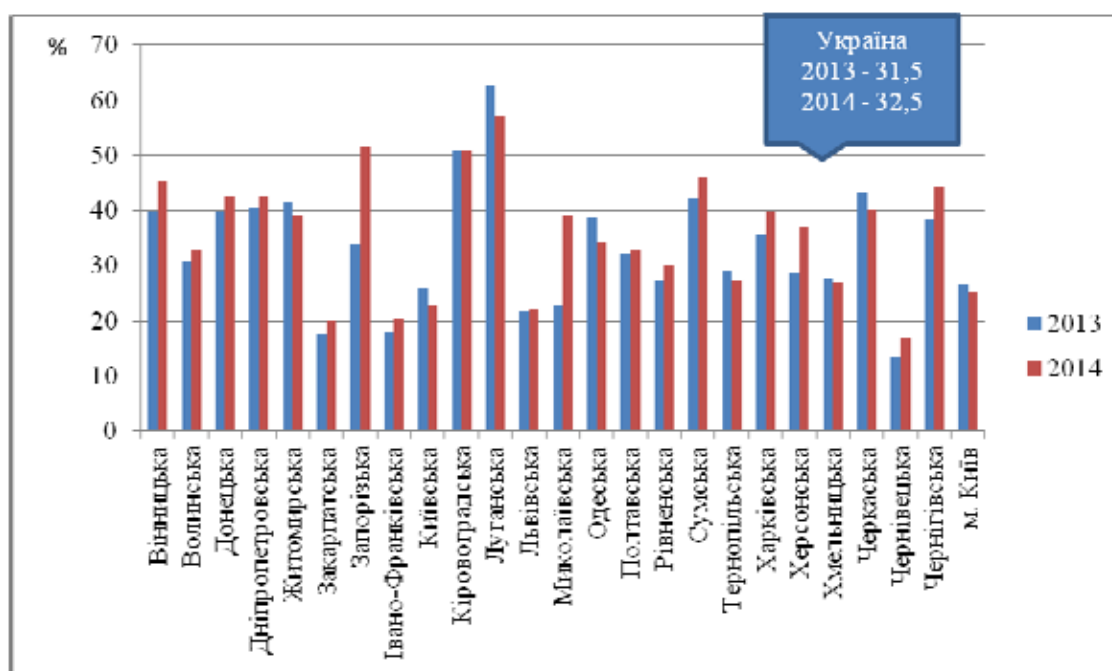

Рис. 3.16. Частка вкладених капітальних інвестицій в оновлення основних фондів в регіонах України у 2013-2014 рр.

*Розраховано за¹²³

Про розширення можливостей до активізації інноваційних процесів свідчить збільшення частки капітальних інвестицій спрямованих на це у більшості регіонів України за винятком Житомирської, Київської, Одеської, Тернопільської та Хмельницької областей і м. Києва. Зменшується також і частка капітальних інвестицій в оновлення основних фондів і в Кіровоградській та Луганській областях, в останніх найвищими темпами поміж інших областей, а саме на 5,6 в.п.

Розглядаючи структуру інвестицій за видами економічної діяльності слід відзначити, що лєвова їх частка припадає на промисловість. У 2014 році вона становила 39,3% загального обсягу інвестицій в економіці України. За нею слїдує будівництво – 16,5%. В оптовій та роздрїбній торгівлі

¹²² Капітальні інвестиції в Україні за 2014 рік : статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – С. 11.

¹²³ Там само.

зосереджено 10,1% капітальних інвестицій, на сільське господарство припадає – 8,6% капітальних інвестицій, на транспорт – 7,1%, операції з нерухомим майном – 5,1%, фінансову та страхову діяльність – 2,8% тощо.

Далі розглянемо розподіл капітальних інвестицій за видами економічної діяльності в регіональному розрізі. Левову частку інвестицій в промисловість вкладають 4-ри індустріальні регіони, а саме Дніпропетровська (62,5%), Донецька (60,2%), Запорізька (7,4%), Луганська (84,1%) області (табл. 3.6). Досить значну частку капітальних інвестицій в промисловість вкладають у Київській (48%) та Полтавській (55,1%) областях. Найменше інвестицій у цій сфері зосереджено у 3 областях, а саме Одеській (17,8%), Тернопільській (15,7%) та Чернівецькій (11,3%)¹²⁴.

У сільському господарстві найбільша частка освоєних інвестицій у Кіровоградській (40,6%), Сумській (30,4%), Херсонській (30%), Черкаській (35,7%) та Чернігівській (32,5%) областях. Лідерами за вкладанням коштів у розвиток будівельної галузі є Закарпатська (49,3%) та Чернівецька (46,7%) області. Незначні кошти виділяються на підтримку та розвиток цієї галузі в окупованій Луганській (21%), а також Запорізькій (3,6%) та Дніпропетровській (4,6%) областях.

Серед галузей сфери послуг значну частку коштів вкладають у розвиток транспортної сфери та оптової торгівлі, однак вона є значно нижчою ніж у промисловість, сільське господарство та будівництва, а також лише пару регіонів є лідерами за інвестуванням цих видів економічної діяльності. Так, значну частку у транспорт вкладено лише у 2-х регіонах а саме: Миколаївській (20,1%) та Одеській (26,8%) областях. В решти областях обсяг капітальних інвестицій вкладених в галузь коливається в межах від 0,8% у Запорізькій області до 7,3% у Донецькій області. Значно менше коштів вкладається у торгівлю. Лідерами за цим показником є Миколаївська (12,1%), Черкаська (14,3%) області та м. Київ (17,%).

На підтримку інших галузей сфери послуг припадає лише дуже незначний обсяг інвестицій в загальному обсязі інвестицій вкладених в економіку регіону. Про не інноваційно орієнтований розподіл капітальних інвестицій свідчить той факт, що частка інвестицій вкладених на підтримку науково-технічної діяльності коливається від 0,1% у Рівненській до 3,1% у Тернопільській області. Така сама ситуація і в освітній сфері. Діапазон розподілу коштів коливається від 0,1% (Дніпропетровська область) до 2% (Харківська область)¹²⁵.

Важливе значення для забезпечення відтворювальних процесів має вибір оптимальної структури джерел фінансування капітальних вкладень, яке здійснюється за рахунок власних і залучених коштів. Основною передумовою визначення оптимальної структури джерел фінансування є:

¹²⁴ Капітальні інвестиції в Україні за 2014 рік : статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – С. 34-35.

¹²⁵ Там само.

Таблиця 3.6
Структура капітальних інвестицій за видами економічної діяльності в регіонах України у 2014 році, %

	Сільське господарство, лісове господарство, мисливство, лов	Промисловість	Будівництво	Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку;	Діяльність транспорту та зв'язку	Фінансова діяльність	Операції з нерухомим майном, операції некривірит	Державне управління	Освіта	Охорона здоров'я	Надання комунальних та інших послуг
Україна	8,6	39,3	16,5	10,1	10,8	2,8	8	2,6	0,4	0,6	0,3
Вінницька	27,2	41	14,7	3,3	1,7	0	3	6,8	0,7	1,2	0,3
Волинська	9,3	27,5	31,2	5,1	1,6	0,5	18,6	5,1	0,4	0,9	0,1
Донецька	2,4	60,2	6,8	6,4	11	4,6	9,2	2,3	0,3	0,5	0,3
Дніпропетровська	6,5	62,5	4,6	6,7	5,7	0	7,5	1,2	0,1	0,4	0,1
Житомирська	19,3	41,9	15,2	9,3	2,4	0,4	2,3	6,6	0,8	1,4	0,6
Закарпатська	2,2	28,3	49,3	3,8	2,6	0,3	3,2	6,2	1,3	1,7	1
Запорізька	8,6	77,4	3,6	2,5	0,9	0	3,5	2,2	0,2	0,7	0,2
Івано-Франківська	6	37,9	39,9	6,9	3	0	2,2	3,5	0,2	0,4	0,1
Київська	8,2	48	22,9	10,3	4,6	0	5,2	0,5	0	0,1	0
Кіровоградська	40,6	24,8	9,5	5,8	4,2	0	9,8	3,9	0,2	0,4	0,6
Луганська	3,8	84,1	2,1	2,6	4	0	2	0,9	0	0,4	0
Львівська	4,9	28,8	32,6	9,4	8,8	1,1	10,2	2,4	0,6	0,7	0,4
Миколаївська	18,9	32,2	9,2	12,8	20,3	0	3,2	2,1	0,4	0,5	0,3
Одеська	9,2	17,8	18,3	7,6	30,7	0,8	8,1	5,5	0,4	1,4	0,2
Полтавська	17,9	55,1	6,5	1,8	5,8	0,1	10,2	1,6	0,2	0,7	0,1
Рівненська	11,3	34,9	34,7	3,8	3,9	0	3	6,4	1,2	0,6	0,1
Сумська	30,4	33,9	15,1	1,6	5,6	0,1	6,9	4,4	0,7	1,1	0,1
Тернопільська	22,8	15,7	26,3	3,5	17,8	0	9,6	2,5	0,9	0,4	0,4
Харківська	11,5	35	15,2	7,7	9,4	2,6	11,6	6,1	2	1,2	0,6
Херсонська	30	33	15,2	4,5	2,9	0	7,8	4,6	0,5	0,8	0,5
Хмельницька	20,3	22,7	20,9	2,3	2,8	0	26,4	3,3	0,3	0,9	0,1
Черкаська	35,7	21,4	11,6	14,5	4,2	0	6,1	4,6	0,5	1,1	0,2
Чернівецька	17,3	11,3	46,7	6,1	1,1	0	6,2	9,3	0,2	1,1	0,4
Чернігівська	32,5	35,6	16,2	3,7	3,8	0,2	3,5	3,7	0,2	0,5	0,2
м. Київ	0,7	27,5	16	18,1	18,2	7	9,7	1,8	0,3	0,3	0,2

* Розраховано за ¹

¹ Капітальні інвестиції в Україні за 2014 рік : статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – С. 34-35.

можливі обсяги внутрішніх джерел фінансування капітальних вкладень; можливості залучення додаткових коштів, пов'язаного із подорожчанням капітальних витрат. Слід відзначити, що в Україні впродовж останніх років сформована стійка структура капітальних вкладень за джерелами фінансування. Структура джерел власних джерел фінансування капітальних вкладень залежить від багатьох факторів, зокрема: від оподаткування доходів підприємства; темпів зростання обсягів реалізації товарів та послуг; структури активів підприємства, а залучених – стану ринку капіталу; відсоткової політики комерційних банків, сприятливого інвестиційного кліматі в регіоні тощо.

Так, на сьогоднішній день основним джерелом капітальних інвестицій є власні кошти підприємств. В середньому по Україні на них припадає 70,5% фінансування капітальних вкладень, проти 63,8% у 2013 році^{126,127}. Найвищим цей показник є у Донецькій області (90,7%), найнижчим у Чернівецькій (40,4%). Окрім того ще у 8-ми регіонах частка власних джерел фінансування є вищою ніж в середньому по Україні (Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Черкаська, Чернігівська області та м. Київ).

У 2014 році порівняно з 2013 роком суттєво скорочується частка централізованого фінансування. Сукупна частка коштів які були виділені з державного та місцевого бюджеті становила 3,9% проти 5,1% у попередньому періоді. У більшості регіонів України, за винятком Донецької, Кіровоградської, Львівської, Одеської, Харківської, Черкаської, Чернігівської областей та м. Києва частка фінансування з державного бюджету не сягає навіть 1% загального обсягу капітальних інвестицій в регіоні. З місцевого бюджету найбільше коштів виділено у Житомирській (9,7% загального обсягу капітальних інвестицій в регіоні) та Чернівецькій (8,6%) областях, а найменше у м. Києві (1%).

Друге місце після власних коштів підприємств в капітальних інвестиціях займають позикові кошти, які становлять 9,9%. У 9 регіонах від 11,3% до 16,9% загального обсягу капітальних інвестицій в регіоні займають саме кредити українських банків. Найменшу роль у їх формуванні вони відіграють у Закарпатській та Чернівецькій областях і становлять відповідно 1,4% та 2%. Разом з тим слід зазначити, що кредити іноземних банків залучено лише в 10 регіонах України, а саме Вінницькій, Донецькій, Житомирській, Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській, Харківській, Хмельницькій областях та м. Києві¹²⁸.

Загалом слід відзначити, що відтворення основних фондів як на рівні певного регіону, так і національної економіки загалом, має опиратися на науково обґрунтовану інвестиційну політику. Важливе значення для

¹²⁶ Капітальні інвестиції в Україні за 2013 рік : статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – С. 7-9.

¹²⁷ Капітальні інвестиції в Україні за 2014 рік : статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – С. 7-9.

¹²⁸ Там само.

підвищення ефективності інвестиційної діяльності має поліпшення технологічної структури інвестицій внаслідок збільшення питомої ваги витрат на відтворення активної частини основних фондів – машин та устаткування, а зменшення на будівельно-монтажні роботи. Саме відсутність дієвих стимулів для активізації капітального інвестування у технологічне переобладнання виробництва призвела до критичного стану основних засобів у низці галузей економіки.

На дуже низькому рівні в Україні перебуває такий відтворювальний ресурс, як амортизація, кошти якої призначені для формування капітальних вкладень. Амортизація одночасно виступає як витрати виробництва та як джерело відтворення виробничого потенціалу.

Економічний зміст амортизації полягає в тому, щоб забезпечувати відновлення основних фондів, модернізацію та реконструкцію виробництва, і тому вона не може бути витрачена на інші потреби крім однієї – на капітальні вкладення. Слід зазначити, що амортизаційна політика упродовж багатьох років залишається найслабкішою ланкою економічної політики України, оскільки сформована амортизаційна система не виконує своєї головної функції – не створює зацікавленості підприємців до оновлення основних фондів, впровадження наукових розробок та новітніх технологій у виробництво. Про незадовільне використання потенціалу амортизації як найбільш ефективного інструменту фінансування оновлення основних фондів, насамперед, свідчить наявність тенденції до збільшення ступеня їх зносу¹²⁹.

Суттєвим недоліком чинної амортизаційної системи є те, що вона не створює умов для оновлення основних фондів у найважливіших сферах економічної діяльності, таких як обробна промисловість, транспорт, виробництво енергії, сільське господарство, де ступінь зносу основних засобів є одним з найвищих. Іншим недоліком є послаблення ролі амортизації як джерела інвестицій, оскільки спостерігається зниження частки власних коштів підприємств та організацій у структурі джерел фінансування інвестицій. Сучасна амортизаційна політика не формує у підприємств стимулів до впровадження наукових розробок. В Україні спостерігається тенденція до зниження інвестицій у нематеріальні активи у структурі капітальних інвестицій. Встановлюючи норму амортизації, порядок її нарахування та використання держава має регулювати темпи і характер виробництва в галузях, а саме за допомогою норми амортизації повинна формуватись швидкість знецінення, а через неї – швидкість оновлення основних фондів.

Українська амортизаційна система суттєво відрізняється від амортизаційних систем розвинутих країн, у яких досить часто для стимулювання впровадження найновіших засобів виробництва та технологій

¹²⁹ Горбан І. П. Стратегічні управлінські рішення у формуванні амортизаційної політики / І. П. Горбан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2011/Economics/7_96432.doc.htm

основні засоби прирівнюються до оборотних і витрати на їх придбання відносяться на витрати виробництва протягом одного року. Узагальнюючим результатом неефективності амортизаційної політики є низька частка амортизації у структурі ВВП.

Слід відзначити, що у більшості розвинених країн світу амортизація є одним із основних важелів регулювання розширеного відтворення основних фондів вагомим чинником економічного зростання. У загальних обсягах капітальних інвестицій на неї припадає 65–70 %, і при цьому вона помітно витіснила прибуток і запозичені кошти. Нажаль в Україні за рахунок амортизаційних відрахувань формується лише 16,7% капітальних інвестицій. Серед регіонів України найбільший влад у формування капітальних інвестицій має амортизація у Дніпропетровській (29,8%), Запорізькій (28,3%), Рівненській (23,4%) та Харківській (32%) областях. Ще в 9 регіонах України цей показник є вищим за його середньоукраїнське значення. В 9-ти регіонах їх частка не сягає навіть 10% і коливається від 4,2% у Кіровоградській до 8,9% (Чернівецькій та Київській). Від 10,1% до 19,3% в інших 9-ти регіонах України. Дуже незначний вплив мають амортизаційні на формування капітальних інвестицій у Полтавській області (1,5%)¹³⁰.

Загалом слід відзначити, що серед основних напрямів удосконалення відтворювальної структури слід виділити модернізацію виробництва, технічне оновлення, зниження ресурсомісткості виробництва, зміну співвідношення між виробництвом засобів виробництва та предметів споживання на користь останнього, створення умов для інвестування тощо.

3.5. Структурні пропорції у зовнішньоекономічній діяльності регіонів

В умовах сьогодення глобалізаційні процеси і геополітичні зміни світового масштабу ставлять перед Україною низку нових викликів та завдань, пов'язаних зі збереженням взаємовідносин з її головними стратегічними партнерами і водночас просуванням та зміцненням позицій нашої держави на міжнародній арені. У цьому контексті особливого значення набуває визначення пріоритетів економічної інтеграції України у світлі геополітичних конфігурацій, що на даний час яскраво формуються у сучасному глобалізованому просторі і які, в свою чергу, відіграватимуть ключову роль у становленні міжнародної політики нового тисячоліття.

Проблема інтеграційного вибору України – актуальне питання сьогодення, зокрема і в розрізі окремих її регіонів. Економічний аспект вибору напрямів і форм регіональної економічної інтеграції України безпосередньо пов'язаний з особливостями сучасного розвитку її національної економіки.

¹³⁰ Капітальні інвестиції в Україні за 2014 рік : статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – С. 7.

На даний час Україна чітко декларує своє прагнення бути учасницею Європейської спільноти. Європейський вибір її зовнішньої політики толерується на найвищому державному рівні та підтверджується вагомим числом активних та цілеспрямованих заходів, зосереджених на поглиблення як економічного, так і решти аспектів співробітництва з ЄС. Зокрема, в рамках співробітництва із сусідньою Польщею, яка протягом останніх двадцяти років виступала союзницею нашої держави у питаннях європейської інтеграції, було започатковано та реалізовано низку важливих проєктів стратегічного значення, серед яких створення Євро-Азійського нафтотранспортного коридору, співпрацю у військово-технічній сфері, проведення Євро-2012, реалізацію низки проєктів транскордонного характеру тощо¹³¹.

За роки незалежності України, а особливо в процесі останніх років воєнної агресії на сході, відбулися зміни в напрямках її зовнішньоторговельної політики - поступова її переорієнтація з країн – членів СНД на ЄС (на поч. 2015 р.) та інші країни світу. В обороті зовнішньої торгівлі України частка країн – членів ЄС зростає з 26% до 31,8%.

Якщо розглянути рівень зовнішньоторговельного обороту України у регіональному вимірі (рис. 3.17), то можемо спостерігати, що лідерами за показниками ЗТО в країні Європи до 2013 р. були місто Київ, а також Донецька, Дніпропетровська, Київська, Львівська та Закарпатська області. У 2013 р. дані області загалом склали 70% загального обсягу експорту країни.

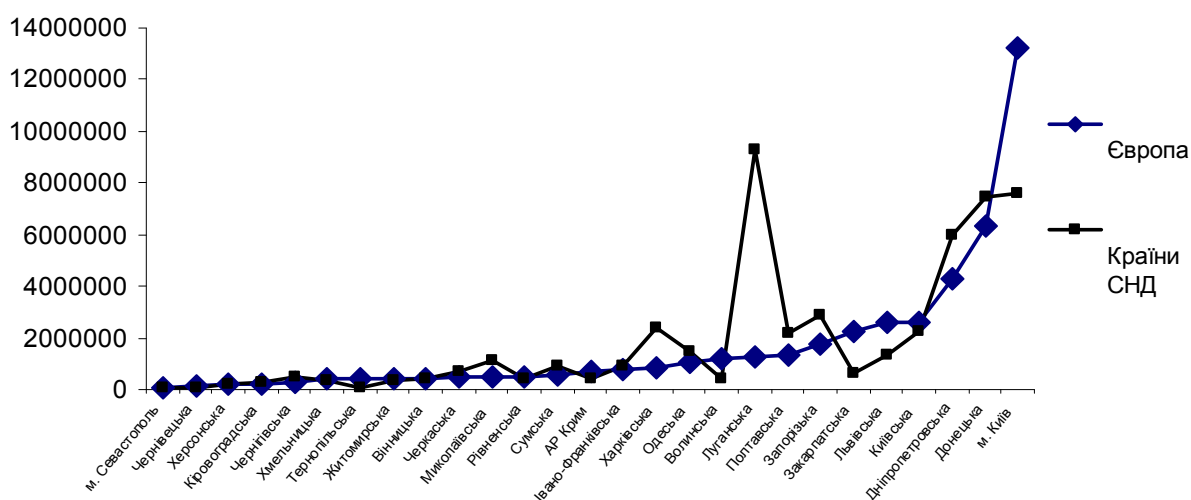

Рис. 3.17. Зовнішньоторговельний обіг України в розрізі її регіонів на початок 2014 р.

* Розраховано за ¹³²

Економічна війна з Росією призвела до того, що нині в Україні практично не залишилося регіонів, які б експортували до країн СНД більше

¹³¹ Янків М. Україна і Польща: стратегічне партнерство в системі геополітичних координат (політико-економічний та секторальний аналіз) : [монографія]. – Львів : Світ, 2011. – 384 с.

¹³² Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

половини своєї продукції, за винятком трьох областей – Сумської, Харківської та Хмельницької. Яскравим також є той факт, що у двох східних областях Луганській та Донецькій частка експорту до країн Європи перевищила частку до країн СНД.

Водночас, впродовж останніх двох років (з часу початку зовнішньої агресії і ведення бойових дій на території східних кордонів нашої держави) експортний потенціал України втрачає свої позиції, що, в свою чергу, на пряму призводить до падіння її ВВП. Багато іноземних компаній – контрагентів українського бізнесу з Європи – не стали укладати нові контракти, побоюючись посилення бойових дій в Україні. Крім цього, розпочалося масштабне витіснення української продукції з російського ринку. Все це в комплексі призвело до падіння українського експорту, яке в першому кварталі 2015 р. склало 32,9%¹³³.

23 квітня 2014 р. в Україні набрала чинності угода про дію автономних преференцій ЄС, згідно з якими українські виробники отримали можливість експорту до країн Євросоюзу без сплати митних зборів. Такий, свого роду, добродійний намір був свідомим та яскравим виявом допомоги ЄС українським експортерам. Дія режиму автономних преференцій з боку Євросоюзу забезпечила швидке зростання українського експорту в ЄС, відповідно збільшувалась і частка європейських країн у структурі українського експорту.

Проте вже від середини 2014 р. стало помітно, що позитивний ефект від відкриття європейського ринку поступово знижується. Результати наступних місяців виявилися значно гіршими, а вже в четвертому кварталі 2014 р. український експорт до ЄС продемонстрував падіння.

У 2015 р. цей спад не лише продовжився, а й поглибився. За даними офіційної державної статистики, за підсумками січня-травня 2015 року вітчизняний експорт скоротився на 33,5%. Водночас, обмеження на російському ринку призвели до різкого скорочення частки країн СНД у структурі українського експорту – на 31,3%¹³⁴. А загальне падіння українського експорту до Росії склало понад 60%.

Якщо розглянути динаміку експортної діяльності підприємств України у регіональному вимірі (рис. 3.18), то найбільше скорочення обсягів експорту товарів впродовж аналізованого періоду спостерігалось¹³⁵ у Луганській (на 29,4%), Донецькій (більш, ніж на 50%) та Полтавській (на 36,8%) областях.

¹³³ Європа об'єднала Україну торгівлею, але знову втрачає Донбас. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/06/11/7034692/view_print/

¹³⁴ Експорт–2014: сумні тенденції. Де виграла і де програла Європа? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/03/12/7031779/>

¹³⁵ Соціально-економічний розвиток регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Sotsialno-ekonomichniiRozvitokRegioniv>

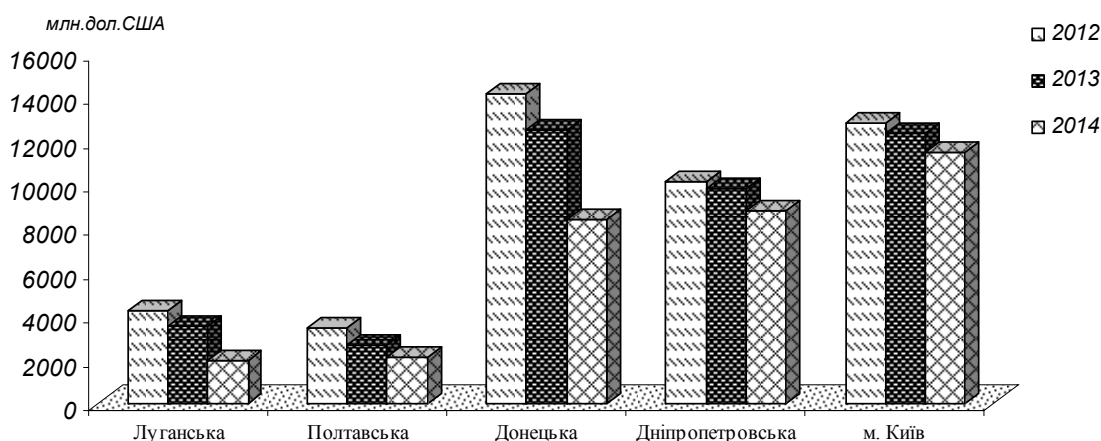

Рис. 3.18. Динаміка обсягів експорту регіонів України, які зазнали найбільшого спаду в зовнішній торгівлі

*Розраховано за ¹³⁶

Найбільші темпи падіння експорту до ЄС спостерігалися¹³⁷ у Донецькій (-40,9%) і Луганській (-97,8%) областях. Водночас зауважимо, що деяким регіонам все ж таки вдалося зберегти позитивну динаміку торгівлі з ЄС, яка цілком компенсувала втрати від закриття східних ринків. До таких регіонів, зокрема відноситься Вінницька, Волинська і Чернівецька області, у яких темпи зростання експорту впродовж 2014 р. перевищили 20%. Крім цього, позитивна динаміка торгівлі з Європою спостерігалася ще в п'яти областях України, а саме у Житомирській, Запорізькій, Миколаївській, Сумській та Хмельницькій. Однак поки цього виявилось недостатньо, щоб компенсувати наслідки російських торговельних воєн.

Найпершою причиною падіння, вочевидь стало загострення бойових дій на сході України. Зокрема, – це зупинка експорту із зони АТО. На відміну від окупованих АР Крим і Севастополя, статистичні показники якого не використовуються для формування загальних оцінок, дані Донецької та Луганської областей враховуються статистикою і доказом цього є статистика експорту металургії – у 2014 р. він впав на 13,1% (у всі країни світу), а в грудні – на 31,7%¹³⁸.

Наступним чинником, який призвів до загального падіння обсягів експорту держави, стало рослинництво. Експорт рослинницької продукції до ЄС за 2014 р. впав на 6,4%. Основною причиною падіння у цій галузі, як зазначають експерти, стало зниження цін та попиту на світових ринках.

Варто зазначити, що частка Європейського союзу в загальній структурі зовнішньоторговельного обігу сільськогосподарської продукції складає 30%, тому першим завданням для України на сьогодні є посилення експортних позицій вітчизняних товаровиробників на ринку ЄС та нарощування експорту продукції з високою доданою вартістю. На даний час вже суттєво зменшився експорт сировинних видів продукції до ЄС: за 6 місяців 2014 року їх частка у експорті складала 76%, а за відповідний період

¹³⁶ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹³⁷ Європа об'єднала Україну торгівлею, але знову втрачає Донбас. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/06/11/7034692/>

¹³⁸ Європейський ринок. Ми його втрачаємо? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/02/17/7030948/>

поточного року - 67%¹³⁹. Важливо є не тільки зберегти подібні тенденції, а й підсилити їх в процесі розвитку зовнішніх торговельних відносин аграрних підприємств України в рамках дії Угоди про асоціацію.

До інших факторів, які стали причиною падіння українського експорту можемо віднести також недоступність кредитних ресурсів для вітчизняних підприємців-експортерів, адже вихід на ринки країн ЄС потребує також модернізації своїх виробничих потужностей.

На фоні загального падіння експорту українських товарів, відчутного падіння впродовж 2013-2015 рр. зазнав також імпорту. Впродовж 2014 р. він скоротився на 29% або 24,5 млрд. дол. США¹⁴⁰ (рис. 3.19).

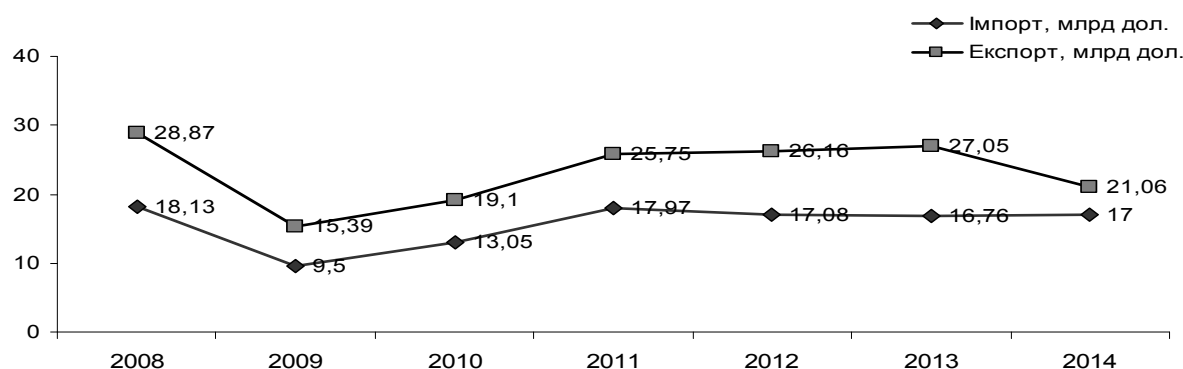

Рис. 3.19. Динаміка обсягів експорту та імпорту України та ЄС за 2008-2014 рр.

*Розраховано за¹⁴¹

Згідно даних Мінекономіки, падіння імпорту товарів в Україну за перші сім місяців 2015 р. сягнуло 37,8% (12,3 млрд. дол. США) при загальному обсязі імпорту 20,3 млрд. дол. США¹⁴² (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Регіональна структура імпорту товарів та послуг України, 2014 р.

Регіон	Млрд дол. США	Зміна дпр, Млрд дол. США	Зміна % дпр, Млрд дол. США	Внесок до загального падіння експорту, %
ЄС-28	24	-7,3	-23,30%	29,80%
Митний союз	18,1	-10,8	-37,4%	44,10%
Росія	13,6	-10,9	-44,7%	44,6%
Білорусь	4,2	+0,4	+12,1%	-1,8%
Азія	10,5	-5,3	-33,4%	21,4%
Решта світу	7,5	-1,2	-13,4%	4,7%

*Розраховано за¹⁴³

У 2014 р. відбулись важливі зміни у регіональній структурі імпорту України, зокрема:

– ЄС посилив свої позиції ключового джерела імпорту з 37% до 40%;

¹³⁹ РБК – Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rbc.ua/ukr/news/-godu-vpervye-nachat-eksport-es-sahara-krahmala-1443428001.html>

¹⁴⁰ Динаміка імпорту України у 2014 році [Аналітична записка / Німецька консультативна група с/о ВЕ Berlin Economics GmbH. Берлін-Київ, березень 2015 р.

¹⁴¹ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹⁴² Інфографика: что происходит с импортом и экспортом в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forbes.net.ua/business/>

¹⁴³ Динаміка імпорту України у 2014 році [Аналітична записка / Німецька консультативна група с/о ВЕ Berlin Economics GmbH. Берлін-Київ, березень 2015 р.

- позиція Митного союзу послабилась з 34% до 30%;
- частка імпорту з Росії знизилась з 29% до 23%.

Падіння імпорту більшості товарів і послуг впродовж 2014 р. спостерігалось як із Росії, так і з ЄС (рис. 3.20). До такого скорочення призвели внутрішні чинники, зокрема сильна девальвація гривні та глибока рецесія. Зокрема, девальвацію гривні експерти вважають основною причиною такого стрімкого падіння імпорту, як, водночас і скорочення обсягів сировини, матеріалів та устаткування, придбаних для потреб вітчизняного виробництва.

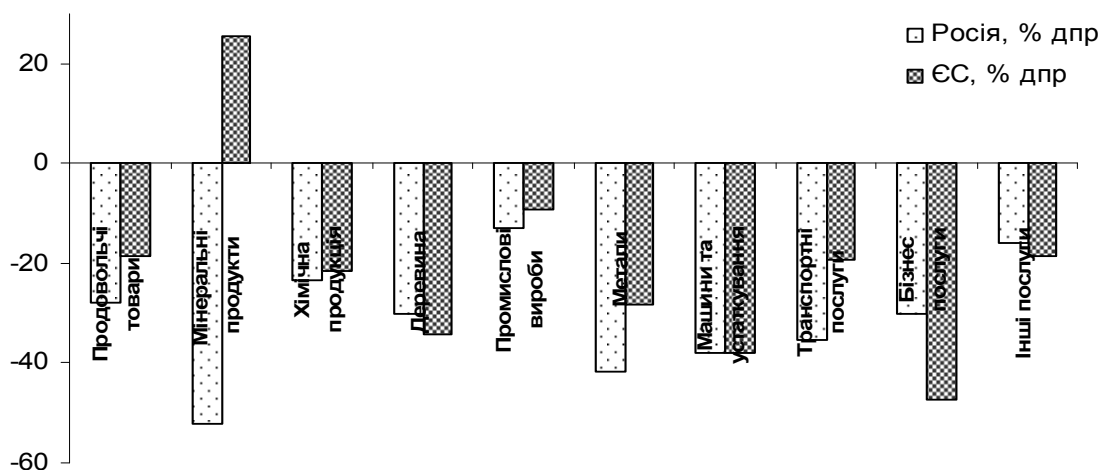

Рис. 3.20. Структура імпорту України з ЄС та Росії за технологічними групами у 2014 р.

*Розраховано за ¹⁴⁴

Впродовж 2013-2015 рр. імпорт товарів скоротився у всіх регіонах України, а його падіння варіювало від 1,3 % у Полтавській до 47,7 % у Донецькій областях. Переважання експорту над імпортом мало місце у 18 регіонах України, а найбільші значення сальдо спостерігалися у ¹⁴⁵ Донецькій (6,3 млрд дол. США), Дніпропетровській (4,2 млрд дол. США), Запорізькій (2,2 млрд дол. США), Миколаївській (1,2 млрд дол. США), Полтавській (1,0 млрд дол. США) областях.

Основним чинником такого потужного падіння імпорту у всіх без винятку регіонах України стало скорочення імпортних поставок з Росії (рис. 3.21-3.22). В окремих областях воно сягнуло в 1,5 рази при менш помітному зменшенні експорту у цю країну.

На падіння імпорту також вплинуло зниження попиту у самій Росії, оскільки її ВВП практично не зростав, а також незначне зростання економік основних її торговельних партнерів, зокрема, найбільшого імпортера в

¹⁴⁴ Зовнішня торгівля: СНД втратили, ЄС ще не отримали [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/04/29/540589/>

¹⁴⁵ Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ / аналітична доповідь [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_table/dop_17_06_15.pdf

Росію Китаю¹⁴⁶. Водночас, для багатьох, навіть західних регіонів, Росія залишається важливим торговельним партнером.

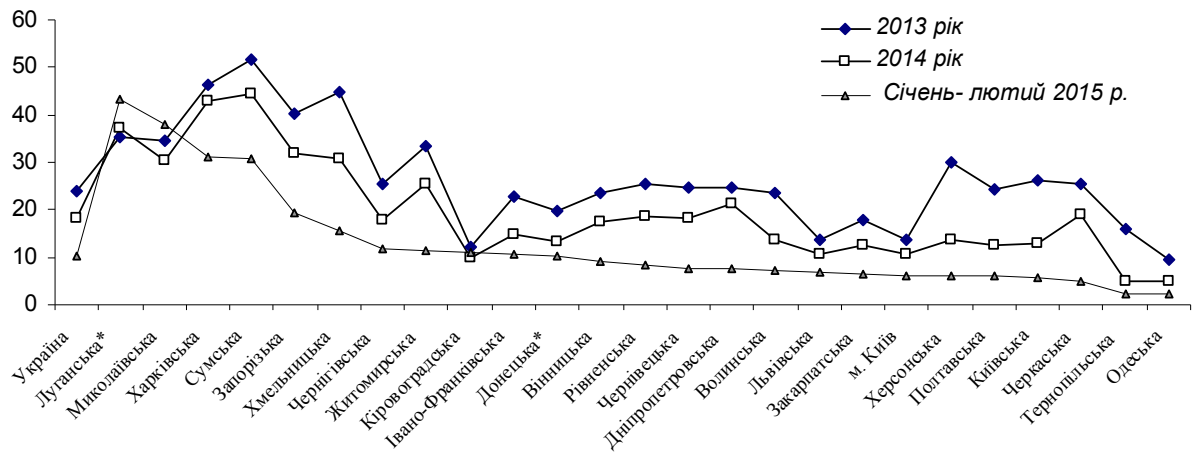

Рис. 3.21. Частка Російської Федерації у регіональному експорті товарів¹⁴⁷
*Розраховано за¹⁴⁸

Найбільш імпортоорієнтованим регіоном України залишається місто Київ та Київська область, нарощуючи обсяги споживання імпортованих товарів. Показники Дніпропетровської області залишилися практично незмінними, а Донецька, яка опинилася в епіцентрі військових дій, вибула з трійки лідерів за споживанням імпорту¹⁴⁹.

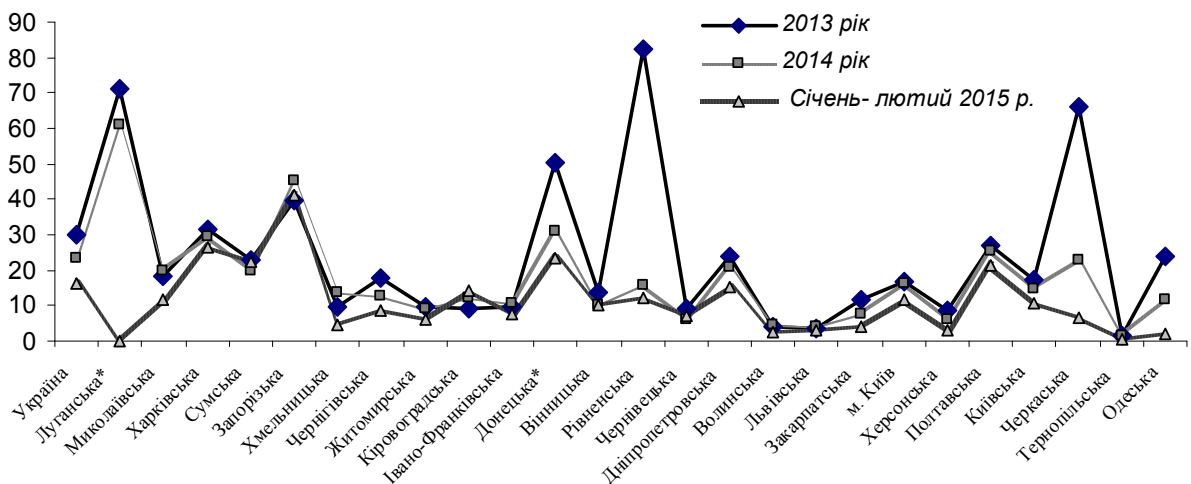

Рис. 3.22. Частка Російської Федерації у регіональному імпорті товарів¹⁵⁰
*Розраховано за¹⁵⁰

¹⁴⁶ Менше продуктів, більше зброї: як змінився імпорту товарів до Росії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/world/russia/>

¹⁴⁷ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹⁴⁸ Зовнішня торгівля: СНД втратили, ЄС ще не отримали [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/04/29/540589/>

¹⁴⁹ Топ-25 імпортерів України: рейтинг Forbes [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://forbes.net.ua/ua/business/1385239-top-25-importeriv-ukrayini-renking-forbes>

¹⁵⁰ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Початок 2015 р. позначився помітним подальшим скороченням зовнішньоторговельної активності більшості регіонів України. За підсумками січня-лютого вже 21 регіон зменшив обсяги товарного експорту, а також всі регіони – імпорту. І якщо падіння імпорту пояснюється звуженням купівельної спроможності населення України щодо споживчих товарів, то у частині експорту варто говорити про те, що регіональні експортери поки що не змогли повною мірою компенсувати ринок Російської Федерації. Крім цього, неоднозначною є ситуація у сфері зовнішньої торгівлі з країнами ЄС: досягнута динаміка не відповідає задекларованим в Угоді про Асоціацію можливостям розширення вітчизняного експорту до Європи. Значною проблемою залишається зволікання з переходом на технічні стандарти ЄС, що призвело до змін у товарній структурі українського експорту на користь аграрної сировини та продовольчої продукції¹⁵¹.

Впродовж 2014 р. відбулося різке скорочення імпорту практично усіх груп товарів і послуг, а саме: падіння імпорту машин та устаткування (38%) через слабкі інвестиції; скорочення імпорту мінеральної продукції/енергоносіїв (28%) через зниження споживання нафти і газу; скорочення імпорту продовольчих товарів на 26% через низький споживчий попит.

У структурі імпорту основне скорочення обсягів відбулося за рахунок продукції машинобудування, металургії та хімії. Основні імпортоорієнтовані регіони України стали закуповувати набагато менше автомобілів (-54%), прокату чорних металів (-44,6%), кам'яного вугілля (-20%) мінеральних добрив (-39,6%) і природного газу (-8,9%). В цілому, на падіння імпорту продукції машинобудування та енергоносіїв припадає 56% загального скорочення імпорту.

Структура імпорту з ЄС залишилась приблизно та ж, що і раніше: більше двох третин імпорту регіонів України займають високотехнологічні товари, сировина - трохи більше 20% (рис. 3.23). Проте, навіть після такого скорочення імпорту дефіцит у торгівлі України з ЄС склав 4,1 млрд. дол.

Мінеральна продукція та енергоносії залишаються ключовою товарною групою у загальному імпорті регіонів України з часткою 27%. Незважаючи на слабкі інвестиції, продукція машинобудування зберегла за собою другу позицію з часткою у 20%. Таким чином енергоносії та продукція машинобудування продовжили домінувати у загальній структурі імпорту України. Варто зауважити також суттєве регіональне зміщення імпорту енергоносіїв від Росії (-52%) до ЄС (+26%) та Білорусії (+33%), що безумовно є позитивним чинником для енергетичної безпеки держави. Відтак, одним з наслідків скорочення імпорту слід відзначити позитивний його вплив на динаміку ВВП країни. Проте відновлення імпорту на певній стадії матиме вирішальне значення для модернізації та довгострокового економічного зростання нашої держави.

¹⁵¹ Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ / аналітична доповідь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_table/dop_17_06_15.pdf

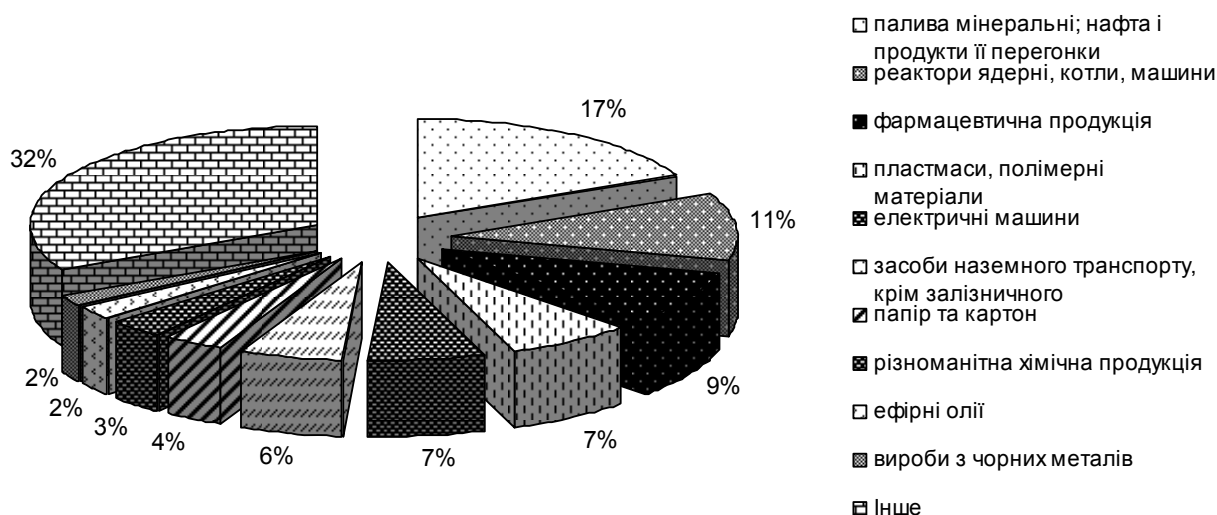

Рис. 3.23. Структура імпорту регіонів України з ЄС за технологічними групами у 2014р
*Розраховано за ¹⁵²

Підводячи підсумки здійсненого дослідження можемо стверджувати, що статистичні дані сьогодні відображають нову реальність зовнішньої торгівлі, яка формується в регіонах України. Водночас, впродовж 2013-2015 рр. відбуваються яскраві зміни в просторовій структурі зовнішньої торгівлі держави, а саме переорієнтація зовнішнього вектора регіонів України та зміна ринків збуту зі звичних на нові.

Таким чином, внаслідок зміни структурних пропорцій зовнішньоекономічної діяльності регіонів викристалізувалися основні проблеми розвитку їх зовнішніх зв'язків. Першою і основною проблемою є значне скорочення обсягів експорту регіонів, в тому числі і до країн ЄС. Попри сильну девальвацію гривні у 2014 р., експорт впав на 13,0 млрд. дол. США або 16,6%, що, в свою чергу, спричинило значне скорочення ВВП (понад 50% у 2014 р.).

Наступна проблема полягає в тому, що динаміка зовнішньої торгівлі у 2014 р. суттєво змінила структуру експорту регіонів, в якій відбувся зсув від товарів важкої промисловості в сторону продовольчих продуктів. Відтак, продовольчі товари стали найважливішою статтею українського експорту, а зниження частки важкої промисловості у його структурі відбулося з 52,3% до 50,0%.

Втрата регіонами свого експортного потенціалу, як, водночас, і гальмування темпів українського експорту до країн ЄС, нині є особливо актуальною проблемою на тлі закриття російського ринку. Водночас, регіони України потребуватимуть також імпорту для підвищення їх конкурентоспроможності та збільшення обсягів експорту у майбутньому.

На сьогоднішній день саме центральні органи влади мають достатній повноваження для того, щоб максимально вплинути на вирішення проблем, які сформувалися у сфері зовнішньої торгівлі регіонів. Відтак, саме вони і

¹⁵² Зовнішня торгівля: СНД втратили, ЄС ще не отримали [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/04/29/540589/>

повинні відіграти ключову роль у подоланні виявлених проблем з метою регулювання структурних диспропорцій розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів України. Таким чином, основними завданнями для подолання визначених проблем на сьогодні є наступні:

– Активізація заходів щодо підтримки українських експортерів з метою припинення падіння темпів українського експорту, зокрема: стимулювання експорту до країн ЄС через імплементацію Угоди про асоціацію та запровадження норм міжнародних стандартів; дотримання принципів ведення ліберальної торговельної політики і утримання від протекціоністських заходів, в контексті введення в дію режиму вільної торгівлі.

— Усунення неефективної системи відшкодування ПДВ, що є ключовою проблемою для експортерів, а також розвиток інших фінансових інструментів стимулювання експорту.

— Вирішення проблеми заміщення експорту важкої промисловості в результаті збільшення в структурі експорту регіонів продовольчих товарів. Найперше, необхідним є відповідно і вчасно зреагувати на ці зміни та пристосувати до них зовнішньоторговельну політику регіонів. По друге, важливим є підтримка експорту важкої промисловості шляхом відповідних пільг та преференцій експортерам машинобудівної продукції.

— Стимулювання імпорту енергоносіїв з ЄС і Білорусії, зокрема продовження політики заміщення імпорту нафти і газу з Росії імпортом з ЄС та Білорусії. Підтримка регіональних програм з енергоефективності, оскільки ключова роль енергоносіїв у загальному обсязі імпорту регіонів показує високий потенціал для її зростання, а також стимулювання продажу електроенергії, виробленої з альтернативних джерел енергії.

3.6. Структурні процеси та особливості розвитку організаційно-інституційної структури підприємницького сектору економіки регіонів

Організаційна структура економіки визначається організаційними формами виробництва, в тому числі, співвідношенням малих, середніх і великих підприємств, державного та недержавного секторів економіки, структурою державних закладів, їх функціями та характером тощо. Варто зазначити, що основним рушійним чинником розвитку організаційної структури економіки є підвищення рівня підприємницької активності великого, середнього та малого бізнесу. В розвинених країнах мале та середнє підприємництво формує більше половини ВВП і забезпечує зайнятість 45-60% економічно активного населення, в економіці ж України, поки що не грає настільки значущої ролі. Разом з тим, створення сприятливого середовища для формування та функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва дозволить: прискорити структурну перебудову економіки; забезпечити насиченість ринку товарами та послугами; створити конкурентне

середовище; істотно поповнювати місцеві бюджети; створити додаткові робочі місця; вирішити питання зайнятості в кризових регіонах; забезпечити ефективне використання місцевих сировинних ресурсів. У зв'язку з цим, виникає необхідність дослідження особливостей розвитку організаційної структури економіки регіонів та окреслення основних проблем щодо сприяння активізації бізнесу та влади тощо.

За останні два десятиріччя в розвинутих економіках спостерігається підвищена увага до процесів розвитку підприємництва, з огляду на його реальний внесок у такі сфери як зайнятість, інновації, рівень добробуту. Активна підтримка малого й середнього бізнесу західними державами пояснюється тим, що саме ці господарські структури забезпечують формування конкурентного середовища й сприяють скороченню безробіття. Сприяння розвитку великого підприємництва забезпечує формування потужного економічного потенціалу країн та регіонів.

Аналіз структури за правом власності суб'єктів економічної діяльності дозволяє констатувати, що організаційна структура економіки в цілому характеризується як ринкова з домінуванням недержавного сектору економіки. За організаційно-правовими формами господарювання домінуючими в економіці України є приватні підприємства (20,7% від загальної кількості підприємств). Частка фермерських господарств складає 3,6%, комунальних – 0,43%, казенних, що розповсюджені в основному в індустріальному секторі економіки -1,09%, а іноземних лише 0,15%¹⁵³.

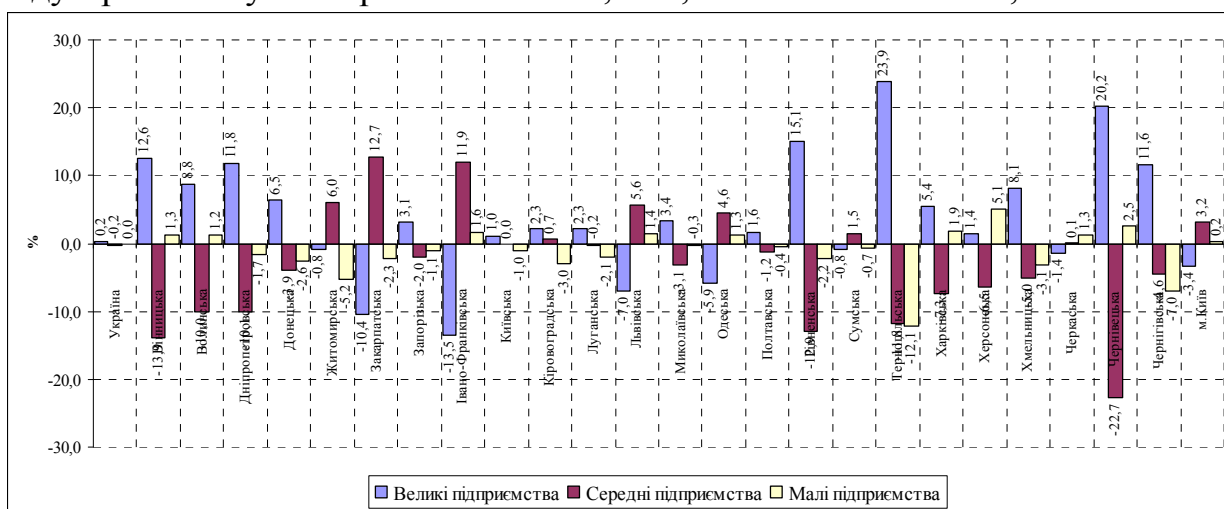

Рис 3.24. Зміни у регіональній структурі підприємництва за 2010-2014 рр.
(за показником обсягу реалізації продукції)

*Розраховано за ¹⁵⁴

Зміни, які відбулися у регіональній структурі підприємництва представлені на рис. 3.24 і мають різноплановий характер. Так, за обсягами реалізованої продукції великими підприємствами найбільше зростання

¹⁵³ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс].
– Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

¹⁵⁴ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс].
– Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

відбулося у Тернопільській (23,9%), Чернівецькій (20,9%) та Вінницькій областях (12,7%). Натомість найсильніше падіння продемонстрували великі підприємства Івано-Франківської (13,5%), Закарпатської (10,4%) та Львівської (7,0%) областей.

На середніх підприємствах обсяги реалізації продукції найбільше зросли у Закарпатській (12,7%), Івано-Франківській (11,9%) та Житомирській (6,0%) областях. А значне падіння спостерігається у Чернівецькій (22,7%), Вінницькій (13,9%) та Рівненській (12,9%) областях. Також подібний рівень падіння демонструють середні підприємства Тернопільської (11,8%) та Волинської (10,0%) областей.

За показником чисельності зайнятих на великих, середніх та малих підприємствах регіонів України, представленим на рис 3.25 можемо спостерігати такі тенденції, як менша розбіжність показників між різними організаційними секторами підприємництва та декілька значних змін чисельності зайнятих, зокрема у Рівненській та Чернівецькій областях.

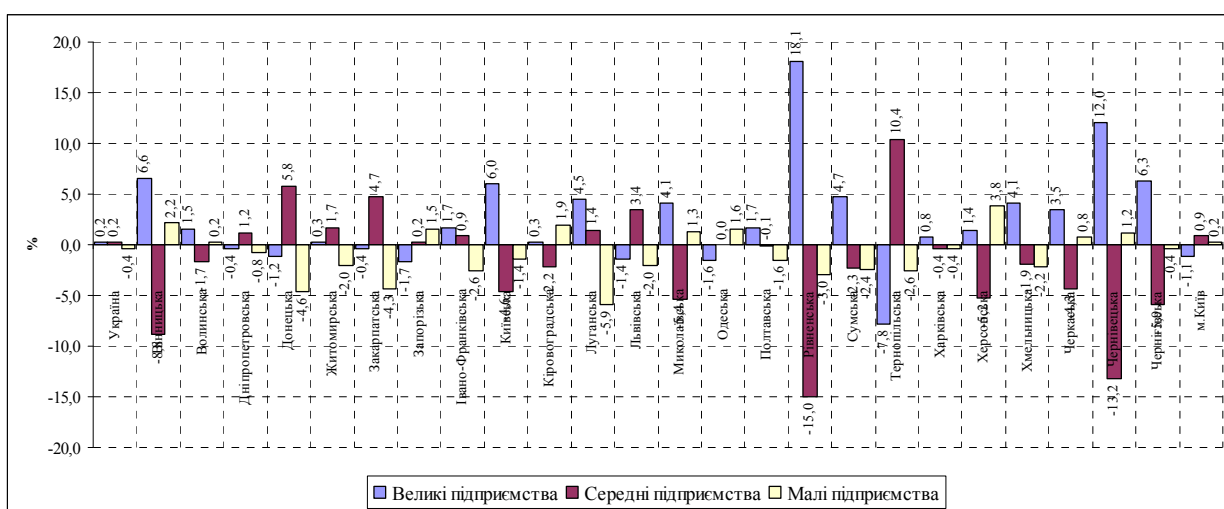

Рис 3.25 Зміни у регіональній структурі підприємництва за 2010-2014 рр. (за показником зайнятості)

*Розраховано за ¹⁵⁵

На великих підприємствах найбільше зростання чисельності зайнятих відбулося у Рівненській (18,1%), Чернівецькій (12,0%) та Вінницькій (6,6%) областях. Проте у Тернопільській області зайнятість у секторі великих підприємств знизилася на 7,8%, у решті областей, де спостерігається зменшення кількості зайнятих воно незначне – у Запорізькій 1,7%, у Донецькій 1,2%.

Сектор середніх підприємств характеризується наступними змінами: зростання чисельності зайнятих у Тернопільській (104%), Донецькій (5,8%) та Закарпатській (4,7%) областях. А у Рівненській, Чернівецькій та Вінницькій областях чисельність зайнятих на середніх підприємствах зменшилася на 15,0%, 13,2% та 8,8% відповідно.

¹⁵⁵ Там само

Оцінюючи розвиток організаційної структури економіки регіонів, слід відмітити про наявність певних коливань в динаміці та міжрегіональних відмінностей за показником щільності суб'єктів економіки господарювання в розрахунку на 10 тис. населення. Даний показник варіюється в межах від 371, 365, 356 одиниць м. Києві, Одеській, Миколаївській областях до 203, 213, 239, 241, 242 у Сумській, Луганській, Дніпропетровській, Івано-Франківській, Житомирській областях. Спостерігаються також міжрегіональні відмінності у щільності великих, середніх та малих підприємств.

Зокрема, одним із проявів неефективної структури економіки є низька щільність малих і середніх підприємств. У 2014 році найменша щільність малих підприємств на 10 тис. населення була у Донецькій (24 од./10 тис. осіб) та Луганській (13 од./10 тис. осіб) областях (рис. 2.26). Зважаючи на активні військові дії, які ведуться на значних територіях цих областей, щільність малих підприємств у цих регіонах у порівнянні із 2013 роком зменшилась приблизно на 50%. Найбільша концентрація кількості малих підприємств на 10 тис. населення зосереджувалась м. Києві (290), Одеській (96), Київській (98), Харківській та Миколаївській (87) областях.

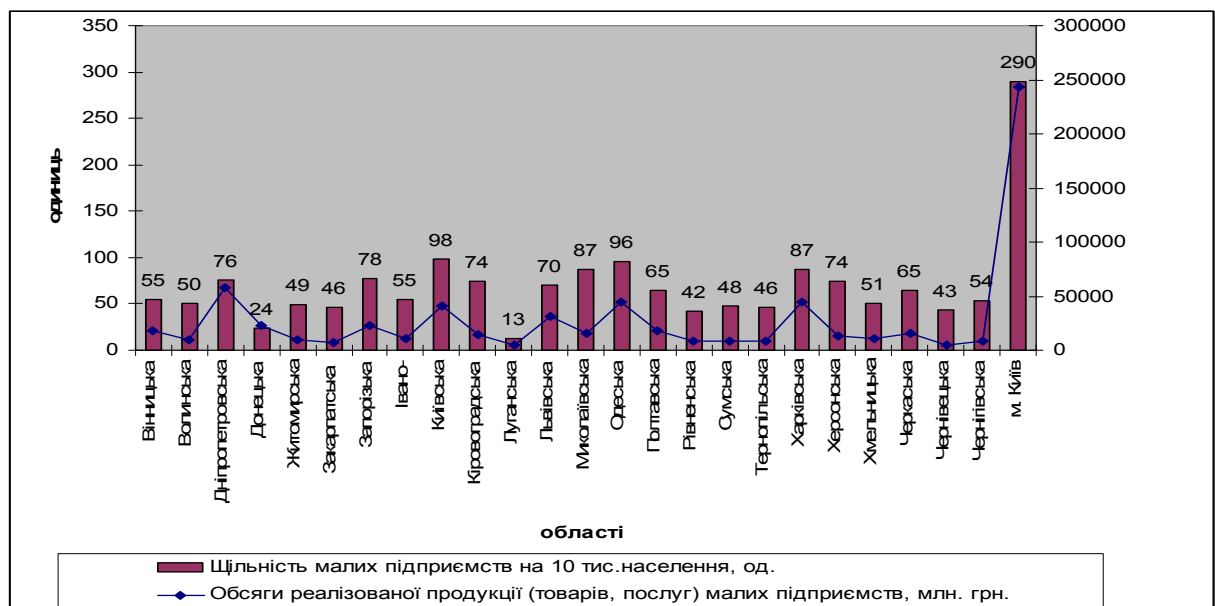

Рис. 3.26. Співвідношення кількості та обсягів реалізації продукції (товарів, послуг) малих підприємств в розрізі регіонів у 2014 році
*Розраховано за: ^{156,157}

Як бачимо, в регіонах України (окрім столиці) рівень насиченості малими підприємствами, ще дуже далекий від показників, які характерні для розвинених країн світу і так званої «критичної маси» – 120...150 малих підприємств на 10 тис. мешканців. Наприклад, в адміністративних одиницях Франції на 10 тис.

¹⁵⁶ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

¹⁵⁷ Регіони України за 2014» : стат. зб. [Електронний документ] / за ред. О.Г. Осуленка. – К. : Державна служба статистики, 2015. – Ч. 2. – 719 с. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/zb/12/zb_reg2_pdf.zip.

жителів припадає приблизно близько 350, у Німеччині – 370, у Великобританії – 460, у Японії – 500, в Італії – 680, у США – 740 малих підприємств¹⁵⁸. Таким чином для формування високого рівня підприємницької активності та сприятливого конкурентного середовища у регіонах України їх кількість повинна бути значно більшою.

Оцінюючи організаційну структуру економіки регіонів, слід відмітити, що частка малих підприємств в загальних обсягах реалізації продукції областей є значно меншою у порівнянні із часткою середніх та великих підприємств. Відповідно дані частки коливаються від 7,1% та 12,2% у Донецькій та Дніпропетровській областях до 39% у Херсонській області.

Отже, значні диспропорції спостерігаються у просторовій структурі економіки за показником реалізованої продукції серед великих, середніх та малих підприємств. Вагому частку від загального обсягу реалізованої продукції за регіонами в розрізі суб'єктів господарювання займають великі та середні підприємства. Винятком є Чернівецька область, де найбільшу частку від загальних обсягів реалізованої продукції області займають малі підприємства (36%). Це зумовлено тим, що увесь обсяг продукції нафтопереробки і виробництва коксу виробляються на малих промислових підприємствах Буковини.

Необхідно також відмітити, що у чотирьох регіонах України питома вага обсягів реалізації продукції (товарів, послуг) великих підприємств є найвищою і становить 69,4% від загальнонаціонального показника. До них належить м. Київ – 32,6%, Дніпропетровська – 17,6%, Донецька – 12,4% та Київська – 6,8% області. Частки решти регіонів в обсягах реалізованої продукції великих підприємств є незначною і коливаються між областями від 0,3% у Івано-Франківській області до 4,6% у Запорізькій області. Аналогічною є ситуація і з середніми підприємствами. За часткою реалізованої продукції (товарів, послуг) середніми підприємствами лідируючі позиції займають м. Київ (42,6%), Дніпропетровська (7,2%), Київська (5,5%), Донецька (5,4%) області. Водночас, якщо порівняти аналогічні частки обсягів реалізованої продукції великих та середніх підприємств у 2013 році, то слід підкреслити, що Донецька область займала другу лідируючу позицію за даним показником (17,8% та 13%). Стосовно малих підприємств, то їх частка коливаються від 0,73% та 0,74% у Луганській та Чернівецькій до 8,3% у Дніпропетровській областях. Лідируючу позицію займає знов ж таки м. Київ з часткою 34,9%. Відповідно доходимо висновку, що в Україні кількісне переважає малих підприємств у міжрегіональному вимірі не завжди супроводжується переважає цих регіонів у обсягах виробленої малими підприємствами продукції.

Разом з тим, варто вказати, що існують відмінності в організаційно-територіальній концентрації суб'єктів господарювання. Найбільша частка

¹⁵⁸ Регіони України за 2014» : стат. зб. [Електронний документ] / за ред. О.Г. Осуленка. – К. : Державна служба статистики, 2015. – Ч. 2. – 719 с. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/zb/12/zb_reg2_pdf.zip.

суб'єктів господарювання, з врахуванням всіх організаційно-правових форм, була зосереджена в м. Києві (25,6% від кількості суб'єктів ЄДРПОУ), Дніпропетровській області – 7,6%, Харківській області – 7,3%, Одеській області – 7,01%, Львівській області – 5,4%, Київській області – 5,2%. А найменша їх частка є у таких областях: Луганська (0,94%), Чернівецька (1,2%), Рівненська та Тернопільська (1,5%), Волинська (1,6%), Сумська (1,7%). Слід зазначити, що у Донецькій та Луганській областях відзначився найбільший спад підприємницької активності у порівнянні з іншими областями, у зв'язку із військовим конфліктом на Сході країни. Зокрема у Донецькій та Луганській областях у порівнянні з 2010 роком відбулось зменшення відповідних часток з 13,3% до 3,3% та 2,89% до 0,94%. Це вказує на те, що велика кількість підприємств було ліквідовано або перереєстровано у інших областях України. Відповідно це відобразилось значним збільшенням частки суб'єктів господарювання у Львівській, Запорізькій, Дніпропетровській, та Харківській областях.

Таким чином, розвиток малого підприємництва в регіонах України характеризується рядом негативних тенденцій. Про це свідчать сповільнений темп зростання кількості малих підприємств, доволі низька часткою зайнятих на цих підприємствах у загальній кількості зайнятих працівників, недостатня частка виробленої продукції малими підприємствами (рис. 3.27-3.28). До такого стану розвитку підприємницького сектору в регіонах України призводять недосконалість ринкової інфраструктури, недостатній розвиток конкурентного середовища, нестача власних оборотних коштів, дефіцит інвестиційних ресурсів.

За офіційними даними, в Україні малі підприємства складають нині 96,7% від загальної кількості усіх підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності. Так, станом на кінець 2014 року їх число склало 10105 підприємств. В розрізі регіонів за 2010 рік, найбільша кількість малих підприємств у АР Крим. На другому місці Миколаївська область, третє місце займає Чернівецька область. Найменшу кількість малих підприємств має Житомирська та Чернігівська області.

У 2014 році найбільша кількість малих підприємств знову спостерігалася у Миколаївській області. На другому місці за кількістю малих підприємств Херсонська область. Третє місце посідає Івано-Франківська область. Найменшу кількість малих підприємств мали Луганська та Донецька області.

Кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. населення в регіонах України за період 2010-2014 рр. найбільше зросла у Харківській (16,1%), Львівській (15,1%), Волинській (14,8%), Тернопільській (12,8%), Житомирській (12,4%), Вінницькій (10,1%) областях та місті Києві (11,1%). Зменшення цього показника найсильніше у Луганській (73,5%) та Донецькій (53,1%) областях, що пов'язано із веденням бойових дій та їх частковою окупацією. Також значно зменшилася кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. населення у Миколаївській (16,1%), Івано-Франківській (11,4%), Чернівецькій (8,8%) та Рівненській (7,9%) областях (рис. 3.27).

Регіональна структурна політика: сучасні тенденції та нові виклики

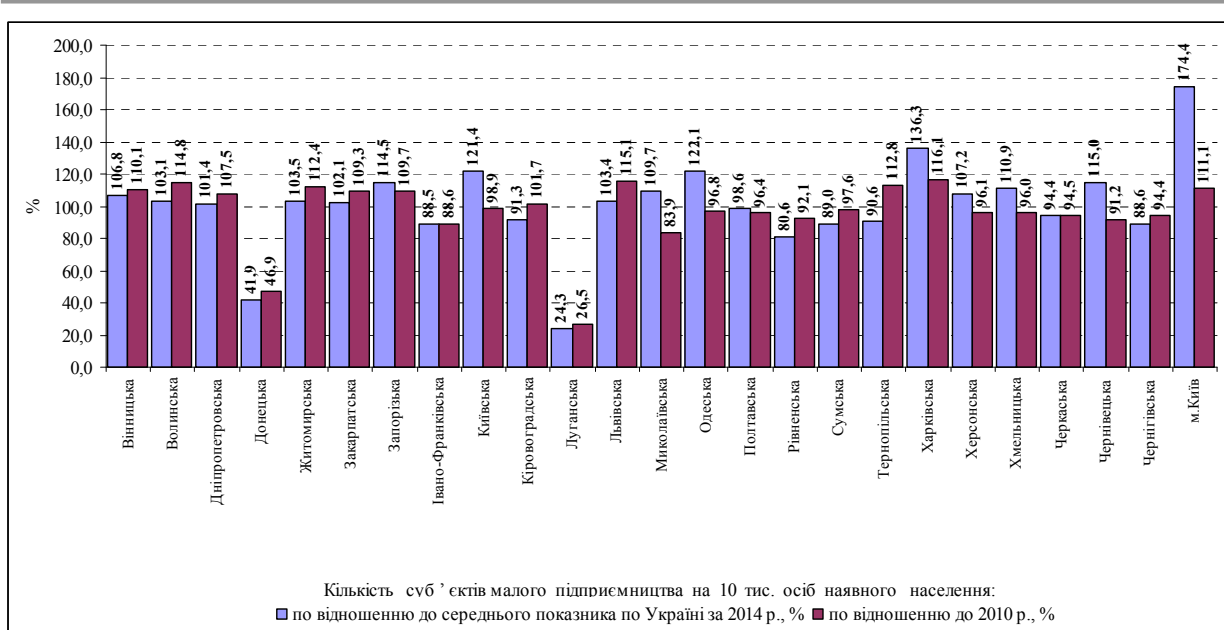

Рис. 3.27. Кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення у 2014 р. по відношенню до середнього показника по Україні та по відношенню до 2010 р., %
 *Розраховано за ¹⁵⁹

Зміна загальної кількості малих підприємств регіонів у загальній кількості малих підприємств в Україні демонструє тенденцію до зростання (за винятком Донецької, Луганської та Чернівецької областей, де падіння склало відповідно 3,8%, 2,0% і 0,3%). Найбільше зріс цей показник у м. Києві (4,1%), Київській (1,4%) та Одеській (0,6%) областях (рис. 3.28). Натомість зміна кількості малих підприємств в середині регіонів у загальній кількості підприємств відзначається значнішим зростанням у переважній кількості регіонів, зокрема: у Чернігівській області (3,5%), Вінницькій (2,7%), Київській (2,6%) та Житомирській (2,4%) областях. Падіння цього показника спостерігається лише у Луганській області і становить 0,3% (рис. 3.29). Це пов'язано із зміною території Донецької та Луганської областей, спричинених їхньою тимчасовою окупацією.

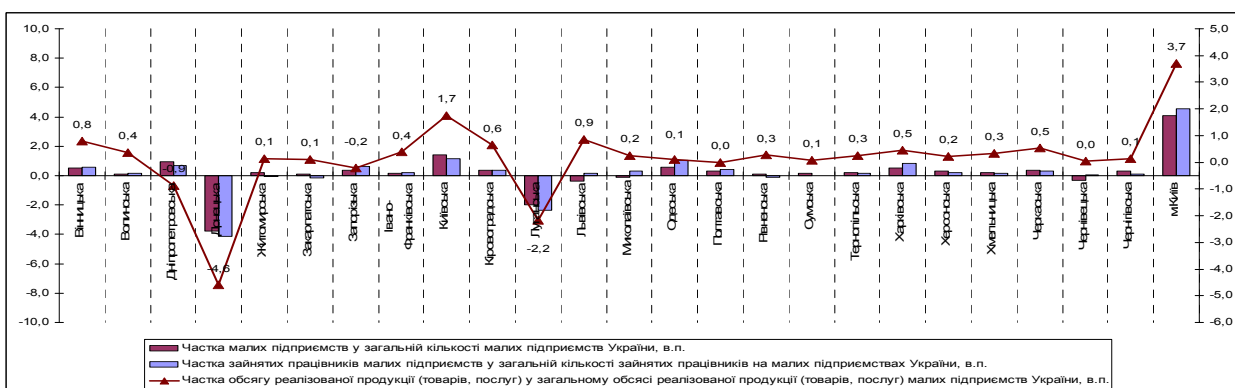

Рис. 3.28. Зміна основних показників діяльності малих підприємств в регіонах України за 2010-2014 рр., в.п. (зміна частки показника по відношенню до загального показника в Україні)

*Розраховано за ¹⁶⁰

¹⁵⁹ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс].
 – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

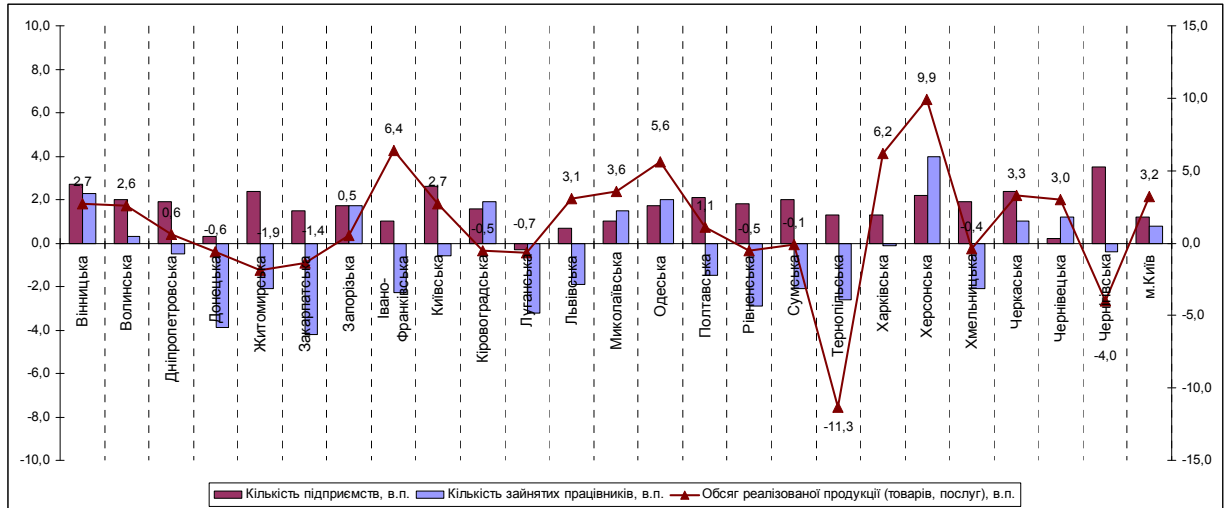

Рис. 3.29. Зміна основних показників діяльності малих підприємств в регіонах України за 2010-2014 рр., в.п. (зміна частки показника по відношенню до загального показника у регіоні)

*Розраховано за ¹⁶¹

Таким чином, можна визнати, що стан малого підприємництва в країні хоча і демонструє певні тенденції до зростання у більшості регіонів, але такі його показники розвитку, як кількість працюючих та обсяг реалізованої продукції свідчать, що у Донецькій, Луганській, Житомирській, Закарпатській, Тернопільській та Чернігівській областях темпи розвитку малого підприємництва залишаються на низькому рівні.

Наведені показники диспропорційності в організаційній структурі свідчить, що потенціал інституту власності використовується недостатньо. Тому необхідно розв'язати комплекс питань з регулювання діяльності малого, середнього та великого бізнесу, як шляхом удосконалення діючої законодавчо-нормативних бази, так і через урегулювання процесів реєстрації суб'єктів господарювання на реальній території їх місцезнаходження.

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) малими підприємствами в регіонах України за видами економічної діяльності (табл. 3.8) засвідчує, що лідирують за питомою вагою в структурі такі види економічної діяльності: оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, промисловість, сільське, лісове та рибне господарство. У середньому по Україні їх питома вага складає 73,3%.

Наступні місця за обсягами реалізованої продукції посідають такі види економічної діяльності, як: будівництво; операції з нерухомим майном; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність. Останні місця займають освіта; охорона здоров'я і надання соціальної допомоги; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок.

¹⁶⁰ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс].
– Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

¹⁶¹ Там само.

Проведений аналіз свідчить про те, що розвиток суб'єктів малого підприємництва і фізичних осіб і малих підприємств до початку політико-економічної кризи в Україні активізувався, незважаючи на значний податковий тягар та непродуману регуляторну політику загалом. Криза спричинила падіння показників розвитку підприємництва в регіонах України, в першу чергу у Донецькій та Луганській областях.

Таблиця 3.8

Регіонально-галузева структура малого підприємництва за показником реалізованої продукції, 2014 р., %

Регіони	Усього	Види економічної діяльності														
		сільське, лісове та рибне господарство	промисловість	будівництво	оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	транспорт, складове господарство, поштова та кур'єрська діяльність	телефонне розуміння й організація харчування	інформація та телекомунікації	фінансова та страхова діяльність	операції з нерухомим майном	професійна, наукова та технічна діяльність	діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	освіта	охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	надання інших видів послуг
Вінницька	100,0	22,4	34,2	2,7	33,1	3,2	0,1	1,2	0,0	0,2	0,3	1,6	0,1	0,5	0,1	0,2
Волинська	100,0	10,8	33,2	2,5	45,4	2,2	0,2	0,1	0,0	5,0	0,2	0,3	0,1	0,0	0,0	0,0
Дніпропетровська	100,0	8,8	14,6	6,2	55,8	3,6	0,4	1,6	0,6	3,9	2,4	1,5	0,1	0,3	0,1	0,2
Донецька	100,0	7,9	12,3	6,9	56,5	4,6	0,2	1,2	1,6	4,0	1,5	2,7	0,1	0,2	0,0	0,1
Житомирська	100,0	19,0	17,3	4,9	45,2	3,7	0,4	2,5	0,2	2,9	1,5	1,2	0,2	0,6	0,2	0,2
Закарпатська	100,0	4,7	13,6	5,7	56,8	7,5	1,7	1,8	1,3	2,8	1,5	1,5	0,2	0,5	0,1	0,3
Запорізька	100,0	14,6	18,0	4,9	49,6	3,2	0,8	1,8	0,9	2,9	1,4	1,0	0,1	0,6	0,2	0,1
Івано-Франківська	100,0	12,6	20,9	12,1	40,8	3,3	0,8	1,2	2,3	2,1	2,0	0,9	0,2	0,5	0,1	0,2
Київська	100,0	9,7	13,7	7,8	52,6	4,0	0,6	1,2	0,4	5,1	2,7	1,8	0,1	0,2	0,1	0,1
Кіровоградська	100,0	34,5	8,5	5,3	44,0	3,1	0,3	1,1	0,1	1,3	0,5	1,0	0,0	0,1	0,1	0,0
Луганська	100,0	28,0	10,5	3,1	48,7	2,8	0,3	1,1	0,7	0,9	1,8	1,4	0,0	0,4	0,2	0,2
Львівська	100,0	5,1	14,5	8,9	53,2	4,5	1,1	3,4	0,6	3,9	2,3	1,7	0,1	0,4	0,1	0,3
Миколаївська	100,0	26,2	9,5	6,2	44,3	5,4	0,5	2,0	0,5	2,0	1,4	1,1	0,1	0,5	0,1	0,2
Одеська	100,0	10,9	8,5	8,9	48,2	9,1	0,9	1,4	0,5	6,4	2,0	1,9	0,1	0,4	0,4	0,3
Полтавська	100,0	15,2	13,0	6,8	51,0	5,0	0,6	0,8	0,3	3,6	1,4	1,6	0,1	0,1	0,2	0,2
Рівненська	100,0	9,9	16,8	9,1	50,3	5,8	0,8	0,8	0,1	3,5	1,0	1,1	0,1	0,1	0,3	0,3
Сумська	100,0	25,1	13,8	5,6	41,4	3,8	0,6	1,1	0,2	3,4	2,0	2,3	0,1	0,3	0,1	0,1
Тернопільська	100,0	30,5	15,5	4,1	34,2	7,3	0,3	1,3	0,4	3,2	1,1	1,5	0,1	0,3	0,1	0,2
Харківська	100,0	10,4	18,8	4,5	48,5	2,4	0,5	3,6	1,6	4,8	3,0	1,2	0,1	0,3	0,1	0,3
Херсонська	100,0	21,1	8,8	4,0	51,0	5,3	0,7	1,2	0,4	2,8	2,2	1,6	0,1	0,3	0,1	0,3
Хмельницька	100,0	21,2	13,6	8,0	43,5	4,8	0,4	1,5	0,3	3,9	1,1	1,4	0,1	0,1	0,0	0,1
Черкаська	100,0	20,8	12,8	5,5	49,5	3,6	0,4	0,9	0,3	3,1	1,4	1,1	0,2	0,2	0,1	0,1
Чернівецька	100,0	14,0	17,8	5,3	46,8	4,5	1,0	1,6	0,6	3,3	1,4	2,9	0,2	0,2	0,1	0,2
Чернігівська	100,0	24,8	11,0	5,0	43,5	6,9	0,8	1,3	0,3	3,1	1,2	1,5	0,1	0,3	0,1	0,1
м.Київ	100,0	0,6	8,1	7,3	56,3	3,2	0,7	4,7	2,2	5,6	7,6	2,7	0,2	0,3	0,3	0,2
Україна	100,0	9,4	11,7	6,8	52,2	4,1	0,6	2,7	1,2	4,5	3,9	1,9	0,1	0,3	0,2	0,2

*Розраховано за ¹⁶²

Для корегування ситуації, що склалася в сфері розвитку малого підприємництва регіонів України необхідно проведення регуляторних заходів наступного спрямування: поступове зниження податкового навантаження на суб'єктів малого підприємництва; подальше формування спрощеної системи оподаткування; поліпшення доступу суб'єктів малого підприємництва до фінансових ресурсів, зокрема розвиток системи мікрокредитування.

Підсумовуючи вище сказане, слід вказати, що важливим чинником активізації підприємництва має стати поглиблення діалогу бізнесу і влади. Нажаль, як на регіональному, так і на місцевому рівнях виникає значна кількість проблем та перепон щодо ведення бізнесу (рис. 3.30)

Як бачимо, місцеві органи влади в недостатній мірі виконують роль посередників між бізнесом, державою і суспільством. Часто регіональні програми підтримки та розвитку середнього та малого підприємництва (МСП) носять лишень декларативний характер. Зокрема, варто вказати, що в

¹⁶² Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

деяких із регіональних програм (Миколаївська та Черкаська області) взагалі не визначено загальний обсяг фінансових ресурсів для їх реалізації. В цих програмах вказується лишень, що вони будуть фінансуватись у межах коштів, передбачених в обласному бюджеті, а також інших передбачених законодавством коштів. Отже за відсутності чіткої суми фінансових ресурсів виникає ситуація, що заходи, передбачені програмою, фінансуватимуться за залишковим принципом. Це в свою чергу, зменшує прозорість розподілу та використання бюджетних коштів та в деякій мірі є засобом відмивання державних та місцевих коштів. Водночас у них складно визначити ступінь відповідальності виконавців за досягнення її результатів та неможливо оцінювати ефективність програми загалом. Окрім цього, на фінансування програм розвитку МСП, мали б бути спрямовані значно більші обсяги бюджетних коштів, ніж фактично було виділено в 2013-2014 рр. Найвищі їхні частки зафіксовані в Кіровоградській області (0,033%), Одеській та Чернігівській областях (0,027%) та Івано-Франківській області (0,021%)¹⁶³. Хоча місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування рекомендовано виділяти не менше 0,5% від річних доходів відповідних бюджетів для підтримки розвитку малого та середнього підприємництва. Отже, як бачимо навіть ці найвищі показники в розрізі областей були на порядок нижчими від рекомендованого рівня.

Зважаючи на це, перетворення регіональних програм у дієвий інструмент впливу на розвиток малого та середнього підприємництва на регіональному і місцевому рівні має бути стратегічним пріоритетом влади, яка сприятиме активності бізнес спільноти.

Разом з тим, слід зазначити, що не створені рівні умови для господарювання малих та великих підприємств на ринку, зокрема існують різні стартові можливості щодо доступу до фінансових ресурсів та державних інвестицій (недосконалість механізмів кредитування середнього та малого підприємництва та високої вартості самих кредитних ресурсів; немає чіткої системи податкових преференцій для суб'єктів середнього та малого підприємництва, незначне залучення середнього та малого бізнесу до виконання державних замовлень).

Рівночасно існує гостра проблема відсутності ринків збуту продукції місцевих виробників. Влада неспроможна захистити власний ринок, адже вітчизняні супермаркети налагодили співпрацю з міжнародними компаніями. Тому навіть, якщо український виробник випустить якісну продукцію, він буде не спроможний її реалізувати на власному ринку. Розв'язання їх можливе лише за рахунок державного регулювання, оскільки саме держава є найпотужнішою інституцією, що в кінцевому підсумку має вирішальний вплив на напрямок і темпи розвитку суспільства, визначає основні форми та методи адміністративно-правового впливу у сфері підприємництва.

¹⁶³ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

Рис. 3.30. Проблеми та перепони щодо активізації бізнесу та влади

*Складено за ^{164,165,166}

З огляду на виявлення ряду проблем щодо співпраці влади та бізнесу доцільно: удосконалити регуляторні процеси і нормативно-правову базу у сфері підприємництва; спростити дозвільні процедури для здійснення

¹⁶⁴ Кравченко О. А. Формування основних пріоритетів державної підтримки малого бізнесу в Україні / О. А. Кравченко, Р. А. Португальська // Збірник Одеського політехнічного університету. – 2011. – Вип. 1(35). – С. 223-228.

¹⁶⁵ Гаєвська Л. М. Розвиток малого підприємництва в контексті державної регуляторної політики / Л. М. Гаєвська // Інноваційна економіка. – 2012. – №6. – С. 294-298.

¹⁶⁶ Заярна Н. М. Міжнародний досвід підтримки малого бізнесу та сучасні українські реалії / Н. М. Заярна, Н. А. Гнат // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.1. – С. 198-202.

інвестиційної діяльності у сфері підприємництва; сприяти створенню нових робочих місць суб'єктами підприємництва; забезпечити дотримання умов для розвитку та добросовісної конкуренції у сфері великого, середнього та малого підприємництва; створити умови для підвищення якості та конкурентоспроможності продукції суб'єктів господарювання; сприяти збільшенню доступу суб'єктів малого та середнього підприємництва до кредитних ресурсів; підтримувати розвиток ефективної інфраструктури сприяння бізнесу (інформаційні, консультативні, науково-технологічні та навчальні послуги для суб'єктів господарювання в т. ч. створення ефективних та дієвих дорадчих рад на місцевому рівні, щоб зняти суперечності між митницею, ДПІ та закордонними консульствами); сприяти подальшому розвитку системи підготовки висококваліфікованих кадрів для сфери бізнесу; налагоджувати підтримку розвитку інноваційних технологій у сфері середнього та малого підприємництва; формувати ресурсну базу розвитку підприємництва.

Разом з тим, розвиток підприємництва в регіонах України є ефективним стимулятором структурних змін, оскільки підприємницький сектор є головною ланкою активізації економічного розвитку. Зокрема розвиток малого і середнього підприємництва дозволяє швидко долати такі негативні явища, як безробіття й неповна зайнятість, сприяє підвищенню конкурентоспроможності пріоритетних секторів економіки регіонів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, оскільки дозволяє у короткі терміни та гнучко провести залучення людських, фінансових та виробничих ресурсів у необхідні види економічної діяльності.

Структурне корегування на засадах стимулювання розвитку підприємництва повинно здійснюватися задля формування такого прийняттого розподілу ресурсів між видами економічної діяльності, секторами економіки та регіонами, який би забезпечував стійкість економіки регіонів та формував потенціал її стабільного розвитку. При цьому слід брати під увагу найбільш значущі економічні диспропорції, які найбільше перешкоджають стабільності процесів відтворення.

Пріоритетність конкретного виду економічної діяльності у підприємницькому секторі того чи іншого регіону можна визначити на основі наступних критеріїв:

- експортний потенціал (продукція повинна посилювати конкурентоспроможність на зовнішньому ринку та сприяти швидкому нарощуванню експорту);
- перспективи попиту на продукцію на внутрішньому ринку;
- соціально-економічний розвиток держави в цілому (розвиток пріоритетних видів підприємницької діяльності регіонів повинен забезпечити зростання наукового та інтелектуального потенціалу країни в цілому);
- позитивний побічний ефект (якщо в разі прискореного розвитку даного виду підприємництва підвищується ефективність всіх інших, то він може бути визнаним пріоритетним).

З огляду на це, сьогодні є життєво важливим включення розвитку підприємництва в Україні до загальної стратегії економічного зростання і структурної реконструкції національної економіки та економіки регіонів.

3.7. Тенденції розвитку регіональних товарних ринків у контексті імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС

У міру поглиблення ринкових процесів суттєво розширюються організаційно-економічні, соціальні та технологічні функції внутрішньої торгівлі. Поступово вона стає важливим інститутом ринкової інфраструктури та інструментом збалансованого розвитку внутрішнього ринку держави.

Розвиток регіональних товарних ринків України є складним і динамічним процесом, що відбувається в умовах трансформаційних змін національної економіки під впливом низки екзогенних та ендогенних чинників. Особливо це актуально сьогодні, оскільки українська економіка змінює вектор розвитку у бік європейських ринків. А розвиток цивілізованого ринку торгівлі в регіонах України є запорукою стабільності та конкурентоспроможності економіки.

Досліджуючи історію розвитку внутрішнього товарного ринку, можна визначити, що тільки на початку 30-х років минулого століття, після відмови від приватнопідприємницької діяльності в народному господарстві, статистика офіційно зафіксувала категорії «оптова» і «роздрібна» торгівля як основні складові внутрішньої торгівлі, визначивши їх понятійний зміст.

Як результат, оптова і роздрібна торгівля були найважливішими формами комерційного посередництва, а також «основною формою вираження суті комерційно-посередницької діяльності, яка сприяє активному регулюванню процесів переміщення і накопичення продукції в просторі і часі»¹⁶⁷, займаючи відповідне місце у сфері внутрішньо товарного обігу на ринку. Тобто оцінюючи процеси функціонування та розвитку регіональних товарних ринків, варто зазначити, що основними суб'єктами тут є підприємства оптової та роздрібно торгівлі.

В основу поділу ринку на оптову і роздрібну торгівлю були покладені: завершеність процесу товароруку, розміри партій товарів, що реалізуються, їх призначення, тип продавця і покупця.

З переходом України до ринкової економіки в усіх сферах діяльності, у тому числі і в торговельній, відбулися суттєві зміни. З введенням в дію нової класифікації видів економічної діяльності, що відповідає міжнародним стандартам, усі види економічної діяльності були поділені на: добувні, обробні і такі, що надають послуги, до яких належить і торгівля. За цим поділом функціональна структура торгівлі товарами та послугами включає:

¹⁶⁷ Балабан М. П. Оптова торгівля в ринковому середовищі: ефективність господарювання та стратегія розвитку : монографія / М. П. Балабан. – Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2005. – С. 6.

оптову торгівлю, роздрібну торгівлю, посередництво в торгівлі та торгівлю послугами.

Було визначено, що оптова торгівля охоплює практично усі види продукції виробничо-технічного призначення і товарів особистого споживання, що реалізуються на регіональних ринках і перебувають у центрі господарських зв'язків між виробництвом і споживанням.

Тобто процес ліквідації планово-розподільчої системи, який успішно був проведений в Україні в перехідний до ринкової економіки період, не призвів до створення якісно нової системи торгівлі на внутрішньому ринку України. Замість цього у широких масштабах відбулося подрібнення структури оптової торгівлі, активізувалися процеси стихійного функціонування оптово-посередницької діяльності, створення та безсистемного розвитку нових форм оптових підприємств і оптово-посередницьких структур.

Тенденція подрібнення оптових підприємств призвела до порушення міжгалузевих і міжгосподарських зв'язків, натуралізації процесів обміну (що особливо було характерним для перших років ринкових трансформацій), необґрунтованого збільшення ланковості товаропросування та кількості посередницьких структур, що обумовило зростання витрат обігу і роздрібних цін, уповільнення оборотності товарів.

При набутті чинності Угоди в частині зони вільної торгівлі (ЗВТ) важливе значення відіграють процеси формування інтеграційних торгових систем. Необхідність інтеграційних трансформацій продиктована умовами зовнішнього середовища, у тому числі посиленням конкуренції, підвищенням вимог товаровиробників і роздрібних торговців до обсягів, якості та видів послуг, що надає торгівля.

Інтеграційні процеси на регіональних торгових ринках відбуваються за схемою – від простих моногалузевих об'єднань до складних міжгалузевих утворень з реалізацією як горизонтальних, так і вертикальних систем взаємовідносин. Тенденції інтеграційних процесів проявляються у формі альянсу організацій торгівлі з виробниками, постачальниками, посередниками та магазинами.

Посилення процесів інтеграції супроводжується використанням мережових технологій, що сприяють трансформації каналів товаропросування. З одного боку, спостерігаються тенденції, що свідчать про певне урізання ролі оптової торгівлі на регіональних ринках, оскільки у разі тісної взаємодії товаровиробників з роздрібною торговельною інфраструктурою зникає потреба у залученні послуг оптової торгівлі через створення власного каналу розподілу (як у виробників, так і торговельних мережах). З другого боку, зростає потреба у незалежних великих оптово-торговельних структурах, що спеціалізуються на транспортуванні, складуванні та логістиці, які б обслуговували потреби малого та середнього бізнесу як у сфері виробництва, так і у сфері торгівлі на регіональних ринках.

Розвиток мережевої роздрібною торгівлі в Україні обумовив помітне

відставання оптової торгівлі від роздрібною, дисбаланс в їх взаємодії, більш низькі темпи росту оптової торгівлі порівняно з роздрібним оборотом. Усе це сприяло виникненню та розвитку оптових/логістичних/розподільчих структур, що належать великим торговельним мережам¹⁶⁸. Створення розподільчих складів/центрів – сучасний напрям формування інфраструктури оптової торгівлі, який включає: відкриті розподільчі центри, які займаються закупівельною діяльністю, і закриті, які не виконують самостійну закупівельну діяльність, але забезпечують закупівлі та формування асортименту товарів для постачання ними магазинів, що входять до складу певної торговельної мережі.

Регіональні товарні ринки мають свої особливості (рис. 3.31), впливають на низку фаз, тісно пов'язаних між собою в єдиному процесі, тобто: потреби населення регіону – виробництво продукції (пропозиція) – платоспроможний попит покупців – збут товарів (торгівля) – споживання (задоволення потреб покупців). Кожна з цих фаз процесу формування торгівлі та споживання у регіоні характеризується особливостями взаємодії елементів, механізмом руху, розвитку та удосконалення. Взаємодія торгівлі та споживання здійснюється через регіональний споживчий ринок. Сигнали, що йдуть від споживачів до виробництва, відображають реальний попит населення на товари необхідного асортименту на регіональних товарних ринках.

За умов поширення умов підписаної Угоди про асоціацію між Україною та ЄС¹⁶⁹ (далі Угоди) і глобалізаційних процесів на внутрішню торгівлю України на інституціональному рівні необхідно сприяти створенню сучасних організаційних форм і методів торгівлі, залученню в обіг товарних ресурсів регіональних і місцевих товаровиробників, розвитку системи багатоканальних поставок.

Для сучасної регіональної торгівлі актуальності набувають такі завдання:

- забезпечення високої інтенсивності та прискорення руху товарних потоків внаслідок зміни масштабів комерційних операцій;
- створення потенційних передумов для посилення процесів міжрегіонального товарного обміну на основі системи багатоканальних поставок;
- розвиток логістики та транспортно-складської інфраструктури;
- участь у формуванні стратегічної стабільності та економічної безпеки споживчого ринку території;
- координація внутрішньорегіональних постачань товарів з міжнародними і міжрегіональними потоками;
- формування умов для розвитку та підтримки місцевих виробників.

¹⁶⁸ Апопій В. В. Ринки в системі внутрішньої торгівлі України : монографія / В. Апопій, І. Міщук, С. Рудницький та ін. – Львів : Вида-во ЛКА, 2012. – С. 187.

¹⁶⁹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248387631

Рис. 3.31. Особливості регіональних товарних ринків

*Складено за ¹⁷⁰

Варто зазначити, що основними чинниками впливу на розвиток регіональних товарних ринків є: грошові доходи населення, що безпосередньо формують платоспроможний попит; ціни на товари; територіальні межі; міжрегіональні та міжнародні зв'язки тощо.

Через вихід на український ринок міжнародних виробників і посередницьких компаній, поширення діяльності міжнародних і вітчизняних торговельних мереж, а також національних товаровиробників виникає потреба у створенні високоякісних логістичних комплексів. Тобто глобалізація торгівлі, активізація діяльності торговельних мереж обумовлюють необхідність розвитку регіональних товарних ринків на основі консолідації та

¹⁷⁰ Безпарточний М. Г. Розвиток регіонального споживчого ринку у системі ефективного функціонування торговельних підприємств / М. Г. Безпарточний // Регіональна економіка. – 2015. – №4 (78). – С. 45.

інтеграції організаційних форм оптових і роздрібних посередників для їх ринкового різноманіття та надання комплексу торгових послуг.

На наш погляд, характерними ознаками функціонування регіональних товарних ринків є: умовна відокремленість регіонального товарного ринку як частини внутрішнього ринку держави, що показує рівень задоволення потреб певної території завдяки місцевому виробництву; цілісність регіонального товарного ринку, яка передбачає наявність адміністративної території, у якій забезпечується безпосереднє формування товарних ресурсів для задоволення потреб населення; наявність специфічних економічних, демографічних, природно-кліматичних і національних особливостей тощо.

Основними диспропорціями функціонування регіональних товарних ринків можна виділити: незбалансованість між розташуванням об'єктів торгівлі та споживчим попитом населення внаслідок недостатньої кількості оптових ринків, що проводять політику роздрібною торгівлю за оптовою ціною; невідповідність якості вітчизняної продукції потребам споживачів та їх можливостям; недостатній рівень взаємодії ритейлерів і постачальників, що призводить до несвоєчасного наповнення ринку товарами; нерівномірність попиту на високоякісну та низькоякісну продукцію у зв'язку з низькою платоспроможністю населення та недосконалою ціновою політикою.

Для глибокого дослідження сучасного стану та перспектив розвитку регіональних товарних ринків потрібно проаналізувати умови підписаної Угоди, адже вона актуалізує необхідність визначення основних тенденцій розвитку внутрішньої торгівлі європейського ринку та вивчення його впливу на внутрішній торговельний простір і можливостей для вітчизняних підприємців. У підписаній Угоді регулюванню питань торгівлі присвячено цілий розділ IV «Торгівля і питання пов'язані з торгівлею». Імплементация цієї частини Угоди веде до виконання низки прописаних завдань. Розглянемо деякі з них.

Ця Угода є важливим правовим документом для України, у якому українські органи влади взяли на себе відповідальність вирішити економічні проблеми та привести внутрішнє законодавство відповідно до вимог, поставлених країнами-членами ЄС. Ці заходи українською стороною мають бути реалізовані для виконання статей глави 1 «Національний режим та доступ товарів на ринки» розділу IV Угоди та для того, щоб країнами-членами ЄС було відкрито свій внутрішній ринок для безперешкодного входження вітчизняних товарів на нього.

Глава 2 «Засоби захисту торгівлі» розділу IV Угоди є основним завданням цього розділу. Його виконання не має перешкоджати двосторонній торгівлі. Для виконання цієї глави передусім необхідно виконати інституційні вимоги, а саме на рівні експертів створити комісію (громадський орган) з питань співробітництва у сфері торговельних заходів. Створення такої комісії забезпечить контроль над процесом прийняття законодавчих актів, що є необхідними для захисту вітчизняного товаровиробника перед вступом у ЗВТ. Ця комісія має розібратися з усіма тонкощами підписаної Угоди та бути готовою у будь-який момент допомогти вітчизняним товаровиробникам у роз'ясненні пунктів, що

стосуються торговельного захисту. Також вона має слідкувати за виконанням внутрішніми товаровиробниками українських законів, які є основною базою для захисту торгівлі в Україні та в які були внесені зміни (які відповідають *acquis* ЄС) ще при вступі України в СОТ. Основними з них є Закони України: «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту»¹⁷¹, «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту»¹⁷² і «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну»¹⁷³.

Довідково зазначимо, що однією з найочікуваніших змін, що принесе підписана Угода, є зниження мит на європейські автомобілі. Проте чекати цього доведеться до 2025 р., коли буде застосовуватися нульова ставка мита. А основним завданням у 2015-2016 рр. є розробка плану щодо застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну легкових автомобілів з держав-членів ЄС¹⁷⁴.

Глава 3 «Технічні бар'єри у торгівлі» розділу IV Угоди спрямована на зменшення технічних бар'єрів щодо виводу на внутрішній ринок ЄС нових видів вітчизняної продукції. У цій сфері співробітництво між Україною та ЄС має бути спрямоване на реформування вітчизняної системи технічного регулювання, наближення її до технічних регламентів ЄС і систем стандартизації, метрології, акредитації, робіт з оцінки відповідності та ринкового нагляду ЄС (ст. 53-74 Угоди). Важливий крок у виконанні цієї глави зробила українська сторона, прийнявши Закон України «Про технічні регламенти і оцінку відповідності», який набирає чинності 10.02.2016 р.¹⁷⁵. Його виконання дозволить створити правове поле та механізми для прийняття Директив ЄС, що дасть право розпочати процес переходу на європейські стандарти та виконання всіх зобов'язань України в промисловій сфері. Приведення у відповідність обов'язкових технічних регламентів стимулюватиме безперешкодний обіг продукції між Україною та ЄС і позитивно вплине як на українських виробників, так і на споживачів. Також цей Закон доповнює такі нормативні акти: Закони України «Про стандартизацію»¹⁷⁶ і «Про метрологію та метрологічну діяльність»¹⁷⁷. Група цих Законів спрямована на усунення технічних бар'єрів і юридичних перешкод у торгівлі товарами та сприятиме відкриттю для підприємців-

¹⁷¹ Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» [Електронний ресурс] від 22.12.1998 № 330-XIV. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/330-14>

¹⁷² Закон України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» [Електронний ресурс] від 22.12.1998 № 331-XIV. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/331-14>

¹⁷³ Закон України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» [Електронний ресурс] від 22.12.1998 № 332-XIV. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/332-14>

¹⁷⁴ Матеріали міжнародної конференції «Угода про асоціацію: економічні тригери». 12 березня 2015 року. – Київ. – С. 6.

¹⁷⁵ Закон України «Про технічні регламенти і оцінку відповідності» [Електронний ресурс] від 15.01.2015 № 124-VIII. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/124-19>

¹⁷⁶ Закон України «Про стандартизацію» [Електронний ресурс] від 05.06.2014 № 1315-VII. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>

¹⁷⁷ Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність» [Електронний ресурс] від 05.06.2014 № 1314-VII. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1314-18>

виробників українських товарів ринку ЄС. Виконання цих Законів, як показує досвід країн-членів ЄС, у реформуванні вітчизняної системи технічного регулювання дозволить не тільки зняти перешкоди на шляху виводу нових видів продукції на внутрішній ринок, а й допоможе створити надійні інституційні бар'єри, котрі унеможливлять імпорт дешевої і неякісної продукції іноземних виробників. Ці заходи допоможуть усунути на внутрішньому ринку несправедливі цінові переваги іноземних виробників, які імпортують неякісну, але дешеву товарну продукцію, руйнуючи цим ринкову конкуренцію¹⁷⁸. Таким чином, упровадження нової системи технічного регулювання на основі європейських стандартів зумовлюватиме не лише підвищення безпеки товарів і послуг, але й сприятиме кращому інституційному захисту прав споживачів у випадку неякісної продукції.

Глава 5 «Митні питання та сприяння торгівлі» розділу IV Угоди заперечує можливість проведення Україною активної протекціоністської політики щодо розширення внутрішніх ринків вітчизняних товарів і послуг. Вона передбачає, що процес виведення на внутрішній ринок нових видів вітчизняної продукції має регулюватися виключно дією ринкового механізму й інвестиційними ресурсами українських підприємств, банків та іноземних компаній і не може стимулюватися заходами державної політики¹⁷⁹. Так, підписана Угода вимагає впровадження низки положень митного законодавства ЄС, що зобов'язує українську сторону імплементувати 70-80% положень до митного законодавства України. Таким чином, необхідно розпочати реалізацію митної реформи, яка має містити такі заходи¹⁸⁰: спрощення процедур та автоматизацію митної справи; скорочення часу митного оформлення товарів; запровадження ефективної системи обміну інформацією між митними органами та компаніями; створення системи оперативного реагування на випадки порушень у зоні діяльності митниць; вжиття заходів, направлених на недопущення та профілактику корупційних проявів серед працівників митних органів тощо.

Виконання цих та інших заходів дозволить виконати умову, що стоїть перед українською стороною, а саме впродовж певного періоду практично «обнулити» імпорتنі мита щодо товарів з країн-членів ЄС, зазначених у доповненні А та В до Угоди (табл. 3.9). Також Угодою передбачено, що на український ринок державних закупівель на основі принципу національного режиму на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях для державних контрактів і концесій у традиційних галузях економіки, а також у комунальному господарстві матимуть доступ товаровиробники з країн-членів ЄС (виконання умов ст. 148 глави 8 «Державні закупівлі» розділу IV Угоди).

¹⁷⁸ Попадинець Н. М. Функціонування конкурентоспроможного підприємництва у системі внутрішньої торгівлі в умовах підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / Н. М. Попадинець // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: [зб. наук. пр.] / НАН України. ДУ «Ін-т регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього»; редкол.: В. С. Кравців (відп. ред). – Львів, 2015. – Вип. 5 (115). – С. 25.

¹⁷⁹ Пустовойт О. В. Політика розвитку внутрішнього ринку та Угода про асоціацію Україна – ЄС: спільність і суперечність завдань / О. В. Пустовойт // Економіка та прогнозування. – 2015. – №1. – С. 59.

¹⁸⁰ Матеріали міжнародної конференції «Угода про асоціацію: економічні тригери». 12 березня 2015 року. – Київ. – С. 8.

Зміна тарифного захисту товарів України та країн-членів ЄС

Найменування групи, розділу за УКТЗЕД	Середня арифметична ставка ввізного мита					
	Чинна		З моменту набуття Угодою чинності		11-й рік	
	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС
Усього по митному тарифу	4,95	7,6	2,42	0,5	0,32	0,05
По товарах груп УКТЗЕД 01-24 (сільське господарство)	9,24	19,8	6,77	0,6	1,38	0,24
По товарах груп УКТЗЕД 25-97 (промислові та перероблені сільськогосподарські товари)	3,67	3,9	1,12	0,5	0,00	0,00

*Складено за ¹⁸¹

У главі 6 «Заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та електронна торгівля» розділу IV Угоди прописані заходи, що дають можливість для розвитку інвестиційного та торговельного співробітництва з ЄС за рахунок імплементації змін щодо заснування підприємницької діяльності. Важливим кроком у цьому має стати розроблена урядом, громадськими організаціями чи іншими зацікавленими сторонами Стратегія розвитку підприємництва, яка би враховувала всі вимоги підписаної Угоди та забезпечувала розуміння майбутніх законодавчих та інституційних змін, що стосуватимуться підприємницького середовища. Наступний етап, який сприятиме розвитку підприємницької діяльності, є скорочення кількості контролюючих органів, які здебільшого призводять до корупції. Перші кроки у вирішенні цього питання були зроблені уже в 2014 р., коли відбулося значне скорочення органів з контролюючими функціями з 56 до 27, однак зміни у кількості органів, функцій і працівників аж ніяк не означають автоматичне підвищення якості державних послуг ¹⁸². Над цим уряду доведеться попрацювати додатково, хоча це і стало початком оптимізації державних органів. Варто звернути увагу, що виконання цієї глави та глави 8 «Державні закупівлі» розділу IV Угоди зобов'язує уряд України обмежитись у наданні державної допомоги, спрямованої на підтримку вітчизняного товарного виробництва. Особливо це стосується тих підприємств, які реалізують свою продукцію на внутрішніх галузевих ринках, де присутні товари-конкуренти з країн-членів ЄС. Таким чином, з одного боку, це може призвести до припинення діяльності неконкурентоспроможного підприємства, а з другого, – це стимулюватиме

¹⁸¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248387631

¹⁸² Реформа контролюючих органів: краще, але ще є до чого прагнути [Електронний ресурс] / Ціна держави. – Режим доступу : <http://costua.com/news/55-supervision-system>

підприємців-виробників шукати інвестиції для впровадження інноваційного виробництва вітчизняних товарів.

Також у контексті лібералізації режимів створення підприємств необхідним також є проведення реформи судово-правоохоронної системи, котра буде повною мірою забезпечувати захист права власності як вітчизняних підприємців, так і закордонних партнерів. Для запровадження принципу симетричного регулювання державним органам необхідно проводити активний інформаційний супровід задля ознайомлення вітчизняного бізнес-середовища з правилами реєстрації та функціонування підприємств у країнах-членах ЄС для того, щоб вони могли максимально прорахувати майбутні ризики та визначити заходи їх мінімізації.

Іншим питанням, яке стосується цієї глави, є електронна торгівля. Електронна торгівля вважається одним з найсучасніших і найприбутковіших форм позамагазинної торгівлі, розвиток якої пов'язаний з досягненнями науки і техніки, сучасних засобів телекомунікаційного зв'язку, інформаційних технологій, електронної техніки. Сучасні технології сприяють продажу товарів широкого асортименту товарів різних груп за допомогою Інтернету, віртуальних магазинів, телемагазинів тощо. Вітчизняна система внутрішньої торгівлі, що характеризується загальними позитивними внутрішньоструктурними змінами, швидко сприймає найрізноманітніші інновації. Важливим кроком, який зробила українська сторона, є прийняття Закону України «Про електронну комерцію»¹⁸³, який визначає організаційно-правові засади діяльності у сфері електронної комерції в Україні, встановлює порядок вчинення електронних правочинів із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних систем і визначає права й обов'язки учасників відносин у сфері електронної комерції. Прийняття цього Закону є вкрай важливим, адже за оцінками експертів, обсяг ринку e-commerce у 2013 р. склав близько 2 млрд дол. США, у 2014 р. – 1,6 млрд дол. США. За прогнозами Української асоціації директ-маркетингу, у 2015 р. обсяг ринку електронної комерції в доларах скоротиться приблизно на 45% до 1,1 млрд дол. США¹⁸⁴. Падіння продажів у вітчизняних онлайн-магазинах пояснюється девальвацією гривні та скороченням купівельної спроможності громадян. Саме новий Закон має усунути багато проблем і відкрити нові можливості для цього ринку. Для прикладу, у Польщі за 2014 р. обсяг ринку e-commerce склав 4,7 млрд дол. США. Це показує, що Україні є ще куди розвиватися у цьому напрямі. Також важливу роль у зростанні онлайн-продажів відіграє проникнення Інтернету в регіони України. За даними компанії ЕУ, цей показник за 2015 р., порівняно з 2014 р., збільшиться з 46% до 49%¹⁸⁵. Тобто робити покупки онлайн теоретично зможуть ще півтора мільйони громадян України. Швидке впровадження будь-яких видів інновацій у системі внутрішньої торгівлі дає можливість

¹⁸³ Закон України «Про електронну комерцію» [Електронний ресурс] від 03.09.2015 № 675-VIII. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/675-19>

¹⁸⁴ E-commerce в Україні: розвиток попри кризу [Електронний ресурс] / Українська правда. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/10/27/564857/>

¹⁸⁵ Там само.

розширити не лише діапазон наданих послуг і зменшити швидкість обслуговування клієнтів, а й забезпечити комфортні умови сервісу та розрахунку, зменшити витрати торговельних підприємств і підвищити ефективність їх роботи.

Повернувшись до вже згаданої глави 8 «Державні закупівлі» розділу IV Угоди, варто відзначити, що найважливішим завданням у цьому питанні є – підвищення прозорості вітчизняних закупівель і відкриття доступу для постачальників і надавачів послуг з ЄС. Виконання цієї глави розпочалось у 2014 р. з прийняттям Закону України «Про здійснення державних закупівель» №1197-VII від 10.04.2014 р.¹⁸⁶. Проте він так і не спричинив довгоочікуваної інтенсифікації державних закупівель. Важливим також тут є використання методу електронних торгів, що мало б допомогти пришвидшити процес і зменшити затрати на проведення закупівельних процедур. В Україні вже пропонувалося здійснювати державні закупівлі електронними засобами, зокрема за допомогою електронного реверсивного аукціону. Передбачалося здійснення закупівель на спеціальних електронних майданчиках після необхідної реєстрації учасників торгів. Вважалося, що електронний реверсивний аукціон буде сприяти підвищенню прозорості та конкуренції у сфері державних закупівель. Проте ця пропозиція не набула успіху. До першочергових завдань варто віднести апробацію низьковартісних товарів і послуг, де можливий збій у функціонуванні системи торгів не призведе до зупинки роботи або створення загрози життю та здоров'ю людей. А наступним кроком має бути розширення електронних державних закупівель на всіх етапах, що дозволить забезпечити повну прозорість і полегшить контроль, а також сприятиме викоріненню корупції.

У главі 10 «Конкуренція» розділу IV Угоди зазначено, що сторони визнають важливість вільної та неспотвореної конкуренції у торговельних відносинах і що антиконкурентні господарські дії та операції потенційно можуть спотворити належне функціонування ринків і загалом зменшити позитивні наслідки лібералізації торгівлі¹⁸⁷. Тому основними напрямками роботи у сфері захисту конкуренції та удосконалення антимонопольного законодавства є: спрощення системи контролю за концентраціями, удосконалення процедури розгляду Антимонопольним комітетом України (АМКУ) справ щодо порушення законодавства про захист економічної конкуренції підприємств, розроблення та запровадження методик калькуляції штрафних санкцій за порушення, що накладаються АМКУ. Це потрібно для того, щоб вчасно реагувати та приймати відповідні рішення по тих підприємствах, що мають фактор монополізації на внутрішньому ринку на території будь-якої зі сторін. Ці заходи дадуть можливість розвиватися конкурентному підприємництву в системі внутрішньої торгівлі України.

Відповідно до глави 13 «Торгівля та сталий розвиток» розділу IV Угоди, переваги надаються виробництву й торгівлі, які здійснюються за

¹⁸⁶ Закон України «Про здійснення державних закупівель» [Електронний ресурс] від 10.04.2014 № 1197-VII. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1197-18>

¹⁸⁷ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248387631

принципами сталого розвитку (задоволення потреб нинішнього покоління не має ставити під загрозу можливість прийдешніх поколінь забезпечувати свої потреби). Запровадження системного міжнародного просування українських виробників, у тому числі через міжнародні виставки, та України як зовнішнього виробничого майданчика для глобальних ринків і науково-дослідницької платформи для багатонаціональних високотехнологічних корпорацій; сприяння просуванню вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції та продуктів харчування на зовнішні ринки збуту, зокрема їх участі у міжнародних виставках¹⁸⁸.

Зазначимо, що з позиції завдань державної політики щодо розвитку конкурентоспроможного підприємництва в системі внутрішньої торгівлі, насамперед варто імплементувати положення Угоди, які знижують ризики здійснення інвестиційної діяльності, звужують можливості отримання незаконних додаткових доходів на ринках традиційної продукції, зменшують технічні бар'єри для випуску нових видів вітчизняної продукції. Водночас якомога тривалішою в часі має бути імплементация положень Угоди, котрі звужують можливості України здійснювати державну протекціоністську політику щодо збільшення виробництва вітчизняної продукції.

Виконання умов, прописаних у розділі IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, і їх імплементация в українські реалії дасть можливість досягнути успіху в реалізації політики розвитку внутрішнього товарного ринку та забезпечить вихід товарів українських виробників на ринок країн-членів ЄС.

Реалізація Угоди матиме вагомий вплив на розвиток внутрішнього товарного ринку, тому його учасником, особливо роздрібним торговцям, варто адаптувати свої стратегії, принаймні для того, аби зберегти свою частку на ринку і отримати прибуток. Крім того, вони матимуть вплив і на ринки країн, що розвиваються, оскільки європейські мережі роздрібної торгівлі широко представлені на території України.

Тому аналізуючи сучасні темпи розвитку регіональних товарних ринків, можна виділити кілька тенденцій, які матимуть вплив на товарний ринок країн-членів ЄС, і визначити, яким чином вітчизняні гравці можуть потрапити на цей ринок. Основні з них:

– Прийняття технології ланцюга поставок. Ланцюг поставок і логістичних систем дозволить ритейлерам виробляти, купувати і продавати продукти по всьому світу. З точки зору ефективності та роздрібною стратегії необхідно зосередитися на таких напрямках роботи: ланцюги поставок і зниження витрат; обмін інформацією та прозорість даних; співпраця, партнерство і міжорганізаційний зв'язок; глобалізація та транскордонні ланцюги постачань з багатоярусними структурами; технології для

¹⁸⁸ Імплементация угоди про асоціацію між Україною та ЄС у торговельній та бюджетно-податковій сферах : проект [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://icps.com.ua/assets/uploads/files/block_implementation_20160324.pdf

відстеження, захисту і керування вантажопотоками (наприклад штрих-коди)¹⁸⁹.

– Зміна конкурентного середовища. Помірне зростання інфляції і невпевненість можуть призвести до обережності споживачів. Як наслідок, операторам ринку роздрібної торгівлі необхідно знайти стратегії, які дозволяють їм диференціюватися від конкурентів у їх роздрібному сегменті.

– Демографічні зрушення. Це зміни у складі населення, які визначають найважливіші аспекти роздрібної торгівлі, оскільки вони впливають і змінюють споживчі потреби й вимоги. Зрушення відкривають нові ринкові ніші і допомагають операторам роздрібної торгівлі, які не хочуть втратити частку ринку або хочуть розширити свій бізнес, створити нові бренди, розширити або поглибити їх асортимент, адаптувати свою цінову філософію, сервісну політику, змінити дизайн і розташування своїх магазинів¹⁹⁰.

У країнах-членах ЄС демографічні зрушення включають такі підтенденції¹⁹¹:

1. Старіння населення: у ЄС від’ємний приріст населення і, крім того, продовжує зростати тривалість життя. Люди старшого віку мають високу купівельну спроможність і таким чином є цільовою аудиторією для операторів роздрібної торгівлі. Потреби літніх людей включають корисні для здоров’я продукти, вони детально вивчають інформацію на етикетці. Ця група вірна брендам і якість є важливим параметром, який оцінюють споживачі, приймаючи рішення про покупку.

2. Збільшення потоку іммігрантів: ЄС залучає велику кількість іммігрантів, у тому числі людей з країн що розвиваються і країн, що бажають вирватися з бідності, стихійних лих, гноблення і військових конфліктів. Після вступу країн Східної Європи до ЄС (Польщі, Румунії та Болгарії) відбувається рух населення зі Сходу на Захід. Потреби іммігрантів включають вимоги до «етнічних» і екзотичних продуктів. Зараз маємо біженців зі Сирії, які уже через рік кардинально вплинуть на принаймні продовольчу роздрібну торгівлю.

3. Збільшення урбанізації, яка на сьогодні є глобальною тенденцією. Міські споживачі, як правило, більш сміливі, ліберальні, терпимі, досвідчені і більш схильні пробувати нові продукти і послуги. Так само вони не хочуть подорожувати на великі відстані, щоб купувати товари.

– Зростання ролі здоров’я і благополуччя. Здоров’я, безпека і благополуччя набувають усе важливішого значення у Європі протягом останнього часу і, ймовірно, стануть ще важливішими у зв’язку із зростанням захворювань, що впливають на спосіб життя.

¹⁸⁹ Муралі К. Роздрібна торгівля XXI ст. Теперішні і майбутні тренди. Пер. з англ. Під ред. Л. Савицької. – К. – 2008. – С. 153.

¹⁹⁰ Внутрішня торгівля України: проблеми і перспективи розвитку : монографія / І. М. Копич, О. О. Нестуля [та ін.] ; за ред. В. В. Апопія, П. Ю. Балабана. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2014. – С. 290-291.

¹⁹¹ Там само.

– Збільшення попиту на побутове обслуговування. Технологія потребує прийняття нових моделей послуг, пропонує через Інтернет. У ЄС зростання попиту на побутове обслуговування включає в себе такі підтенденції: індивідуалізація/персоналізація та електронна комерція¹⁹². Під індивідуалізацією і персоналізацією продуктів і послуг розуміється те, що споживачі ЄС впевнені, мобільні та добре поінформовані, вони мають індивідуальні побажання і потреби і вимагають, щоб їх сприймали всерйоз. Це стосується не тільки покупок спеціальних продуктів у спеціалізованих магазинах (сегментах ринку), але і повсякденних покупок у супермаркетах або магазинах. Під електронною комерцією розуміються заклади продукції в Інтернеті.

– Збільшення нормативно-регуляторного тиску. Під цим розуміємо, наскільки економічна політика уряду впливає на діяльність операторів роздрібною торгівлі і якою мірою вона визначає характеристики продукції.

– Зростаюча стурбованість споживачів щодо стійкості. Споживачі більш обізнані про продукти, які вони купують, і те, що вони споживають. Вони хочуть бути краще поінформованими про продукти та магазини. При цьому вони вважають роздрібних продавців відповідальними за соціальні та екологічні наслідки споживання продуктів, котрі вони продають; виробництво; використовувани процеси і технології (наприклад, чи порушує компанія екологічні норми), звідки продукт постачається (наприклад, чи походить продукт з країни, де, ймовірно, використовується дитяча праця).

– Дефіцит природних ресурсів. Зростання чисельності населення у світі та швидке збільшення середнього класу в країнах з низьким і середнім рівнем доходу впливають на ціну та наявність природних ресурсів, таких як енергія, вода, натуральні інгредієнти і матеріали, їжа¹⁹³. Роздрібні торговці, які хочуть залишитися на вершині цієї тенденції, мають досліджувати й удосконалювати свої варіанти дизайну продуктів, виробничих процесів, пакувальні матеріали, транспорт, вплив використання продукту і його переробки.

Важливо розуміти, що ці тенденції є найважливіші. Вони впливають одна на одну, а їх сукупний ефект може призвести до появи нових тенденцій.

Таким чином, при входженні на європейський ринок наші торговельні оператори мають керуватися умовами, які є прописані в Угоді, оскільки в перспективі підписаний документ вирішує багато проблем, які існують зараз між двома ринками.

Основними ж заходами щодо реалізації політики мінімізації структурних диспропорцій на регіональних товарних ринках є:

– Реформування вітчизняної системи технічного регулювання, наближення її до стандартів ЄС стимулюватиме безперешкодний обіг продукції між Україною і країнами-членами ЄС, дозволить зняти бар'єри на

¹⁹² Україна має великий потенціал для подальшого росту сучасних форматів роздрібною торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gfk.com/ua/news-and-events/press-room/press-releases/pages/retail_monitor.aspx

¹⁹³ Ринок роздрібною торгівлі / Журнал «Власний Бізнес» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.management.com.ua/announce.php?edition=19>

шляху виводу нових видів продукції на внутрішній ринок через роздрібну торгівлю та унеможливить імпорт дешевої і неякісної продукції іноземних виробників. Тобто ці заходи допоможуть усунути на внутрішньому ринку несправедливі цінові переваги іноземних виробників, які імпортують неякісну, але дешеву товарну продукцію, руйнуючи цим ринкову конкуренцію.

– Впровадження низки положень митного законодавства ЄС, що зобов'язує українську сторону імплементувати 70-80% положень до митного законодавства України. Митна реформа, зокрема, сприятиме скороченню часу митного оформлення товарів і створенню системи оперативного реагування на випадки порушень у зоні діяльності митниць.

– В Угоді прописані заходи, що сприятимуть розвитку інвестиційного та торговельного співробітництва з ЄС за рахунок імплементатії змін щодо заснування підприємницької діяльності. Це дасть можливість розвивати нові підприємства з виготовлення високоякісної продукції та з безперешкодною її реалізацією на європейський ринок, оскільки виконання умов Угоди з часом призведе до нульової ставки мита.

– Розвиток електронної комерції забезпечить виробників області новими клієнтами, а внутрішні споживачі отримають полегшений доступ до потрібних товарів. Нещодавно прийнятий Закон України «Про електронну комерцію» визначає права й обов'язки учасників відносин у сфері електронної комерції, тим самим контролюючи та застерігаючи учасників електронної торгівлі.

– Розробка економічної стратегії розвитку регіональних товарних ринків органами державного управління, спрямованої на застосування методичного підходу до визначення оптимального співвідношення великих, середніх і дрібних форм торгівлі залежно від рівня соціально-економічного розвитку територій. Заходами реалізації цієї стратегії є: пряма фінансова підтримка відповідних програм розвитку організаційно-економічних форм торгівлі, полегшення доступу малих і середніх торговельних підприємств до сучасних технологій у сфері розподілу та реалізації товарів; формування сприятливих умов для здійснення малого підприємництва у роздрібній торгівлі та розвитку фірмової торгівлі (умови надання земельних ділянок та оренди нерухомості);

– Поєднання економічного потенціалу постачальників і торговельних підприємств щодо координації діяльності, включаючи створення господарських структур, які є конкурентоспроможними відносно великих торговельних мереж з урахуванням світової практики таких об'єднань. Створення відповідних організаційних структур має здійснюватися за підтримки органів державного управління за рахунок формування умов господарювання методами, які не суперечать чинному антимонопольному законодавству.

– Розробка та дотримання учасниками регіональних товарних ринків правил взаємодії, що враховують інтереси як постачальників, так і торговельних підприємств. Ініціаторами розробки та впровадження таких

правил можуть бути ділові асоціації (наприклад, рада підприємців). Підтримка координації діяльності місцевих товаровиробників і торговельних підприємств органами державного управління не має створювати переваг перед постачальниками з інших регіонів, обмежувати доступ іноземних товарів на регіональний споживчий ринок.

Отже, внутрішні торговельні оператори мають бути налаштовані не лише на зростання на ринках, що розвиваються, але й також шукати інноваційні рішення у багатоканальній стратегії, мобільності й аналізі даних для підтримки або зростання їх частки на ринках розвинених країн.

Таким чином, виконання, умов прописаних у розділі IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, і їх імплементація в українські реалії дасть можливість досягти успіху в реалізації політики розвитку внутрішнього товарного ринку та забезпечить вихід товарів українських виробників на ринок країн-членів ЄС. Максимальний вплив Угоди на розвиток внутрішнього торговельного ринку регіону та України можливий за умови оптимізації порядку її імплементації. Тому першочергово варто впровадити ті положення Угоди, які знижують ризики здійснення інвестиційної діяльності та звужують можливості отримання незаконних додаткових доходів на ринках традиційної продукції.

3.8. Розвиток нефінансових послуг у структурі економіки регіонів України

Соціально-економічний розвиток регіонів досягається не лише завдяки ефективному і технологічно розвиненому промисловому виробництву, але й завдяки розвитку сфери послуг. Розвиток цього сектора в значній мірі свідчить про рівень розвитку економіки, зумовлює значний перерозподіл у цю сферу господарювання матеріальних і трудових ресурсів. На сьогодні день у більшості регіонів України сфера послуг, хоч і займає значну частку у створенні валового регіонального продукту, однак цей показник є недостатнім для віднесення економіки українських регіонів до постіндустріального типу розвитку. Цей показник в розвинених країнах світу – становить 70-80%, в Україні – 50-58 %.

Досягнення рівня постіндустріального розвитку в Україні вимагає кардинальних структурних змін в її економіці. Це насамперед стосується змін пропорційності між обсягами первинної (сільське господарство), вторинної (галузі промисловості) та третинної (послуги) сфер економіки. Відповідно поетапний перехід до постіндустріального суспільства повинен відбуватися за рахунок нарощування обсягів саме третинної сфери в структурі ВРП.

Процеси, які відбуваються у цьому секторі економіки, супроводжуються як позитивними, так і негативними тенденціями. До позитивних моментів слід віднести нарощення обсягів виробництва, розширення асортименту та підвищення якості деяких видів послуг. До

негативних – зменшення кількості підприємств, збитковість їх фінансово-господарської діяльності, низький рівень інвестиційної діяльності, невисока заробітна плата (в більшості галузей нижча за середньоукраїнський показник по економіці) працівників. Останнє є наслідком того, що відповідно до Закону України «Про підприємства в Україні» підприємства самостійно розподіляють кошти, що надходять на їх рахунки, а в умовах зростання цін на сировину, матеріали, енергоносії, формування та регулювання фонду оплати праці здійснюється за залишковим принципом.

У 2014 році нефінансові послуги в Україні надавали 57983 підприємств, що на 9,5% менше порівняно з 2010 роком. У 2010 р. кількість таких підприємств становила 64015 одиниць. Зменшення кількості підприємств за аналізований період часу відбулося у 6 регіонах України, а саме Донецької (на 60,5%) та Луганської (69,6%) – найбільш інтенсивно, а також Полтавської, Харківської, Чернігівської областей та м. Києва. Суттєве зменшення кількості підприємств, що надають нефінансові послуги на сході нашої країни зумовлено агресією Російської Федерації. Саме через бойові дії значна кількість підприємств не мала змоги надавати послуги в достатній кількості і необхідної якості. Слід відзначити, що припинення роботи значної кількості підприємств у цій сфері зумовлено, насамперед, такими чинниками, як недосконалість законодавства у сфері підприємництва, низький рівень попиту на послуги підприємства через зростання цін на них, висока конкуренція з боку вітчизняних постачальників аналогічних послуг, нестача оборотних коштів та високі відсоткові ставки на кредит та значний податковий тиск. Це є насамперед свідченням наявності несприятливої ситуації для розвитку підприємництва та загострення в країні економічної кризи. Найбільш інтенсивно за цей період часу збільшилась кількість підприємств, що працюють на ринку нефінансових послуг у Волинській області (на 50%).

У 2014 році на сферу послуг припадає 17% загальної кількості підприємств, що функціонують в економіці України. Серед регіонів найбільше підприємств сфери послуг до загальної кількості підприємств, що функціонують в регіоні припадає на Рівненську (26,7%), Львівську (24,7%) та Волинську (24,5%) області. Найменшою є кількість підприємств, що надають нефінансові послуги у м. Києві (8,6% загальної кількості підприємств в економіці міста). Впродовж 2010-2014 років зменшення частки таких підприємств серед загальної кількості підприємств, що функціонують в економіці спостерігалось у 8 регіонах (рис. 3.32)^{194,195}.

¹⁹⁴ Діяльність підприємств сфери послуг : статистичний бюллетень – К.: Державна служба статистики України, 2014. – С. 13.

¹⁹⁵ Діяльність підприємств сфери послуг : статистичний бюллетень – К.: Державна служба статистики України, 2015. – С. 11.

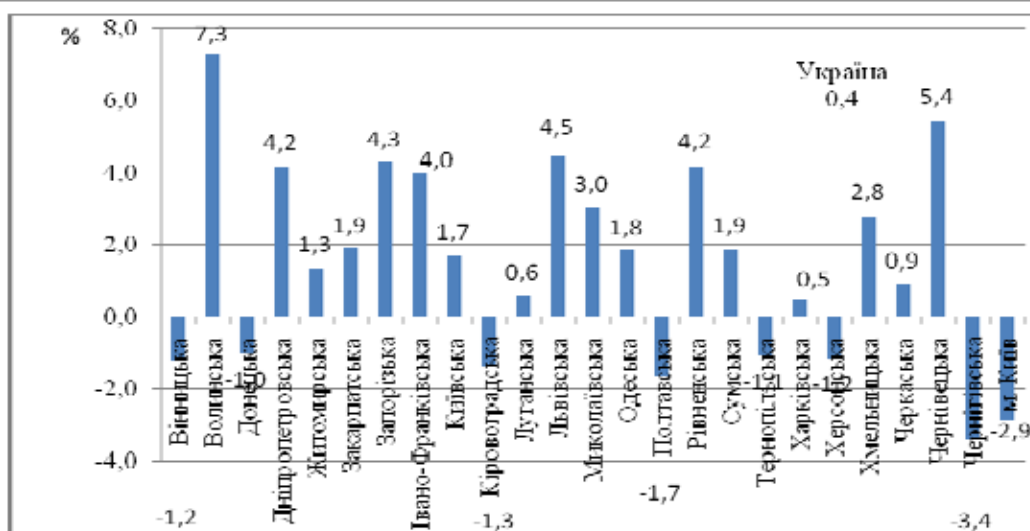

Рис. 3.32. Зміна частки підприємств сфери послуг в економіці регіону у 2010-2014 рр.

*Розраховано за¹⁹⁶

У країні спостерігається і значна територіальна концентрація цього виду економічної діяльності. Так, більше половини підприємств, що надають споживачам різноманітні послуги, функціонують у шести регіонах України: м. Києві, Донецькій, Одеській, Харківській, Дніпропетровській та Львівській областях. Безумовно, що найбільша кількість підприємств сфери послуг зосереджено саме в м. Києві. Однак, у 2014 році проти 2010 року їх частка в Україні дещо зменшується, а саме з 15,4% до 12,9%. У зв'язку з агресією Росії змінюється і лідерські позиції у 2014 році Донецької області (за часткою підприємств сфери послуг область до 2013 року займала друге місце в Україні). Однак, не зважаючи на таку ситуацію і надалі частка таких підприємств до загальної їх кількості в Україні залишається доволі високою (4% проти 9,1% у 2010 р.), тоді як в 17 областях України їх частка коливається в межах від 1,4% (Чернівецька) до 3,3% (Миколаївська). Зменшення частки підприємств сфери нефінансових послуг відбувається і в окупованій Луганській області з 3,5% до 1,2% тобто на 2,3 в.п.¹⁹⁷

У 2014 р. порівняно з 2010 р. одним підприємством сфери нефінансових послуг у середньому за рік було реалізовано у 1,5 рази більше послуг, а саме на суму 6218,4 тис. грн. проти 3929,1 тис. грн. Вищим, ніж у середньому по країні, цей показник був лише у трьох регіонах, а саме у м. Києві, Одеській та Донецькій областях й коливався в межах від 7694,9 тис. грн. до 17812,8 тис. грн. Лідруючі позиції Донецької області у 2014 році зумовлені, насамперед зменшенням у 2,5 рази кількості підприємств сфери послуг в той час як обсяги наданих послуг зросли у 1,3 рази.

Саме сфера послуг дає можливість для працевлаштування значної кількості працівників. У цій сфері зосереджено більше половини усіх

¹⁹⁶ Там само

¹⁹⁷ Діяльність підприємств сфери послуг : статистичний бюллетень – К.: Державна служба статистики України, 2015. – С. 11.

зайнятих в економіці. Так, у 2014 році у сфері надання нефінансових послуг працювало 55,8% усіх зайнятих в економіці України. Як і загалом по економіці середньооблікова кількість зайнятих на підприємствах галузі постійно і суттєво скорочується. Так, середньооблікова кількість зайнятих на підприємствах, що надають нефінансові послуги у 2014 році порівняно з 2010 роком зменшилась на 1098,3 тис. осіб, а саме з 11189,3 тис. осіб до 10091 тис. осіб. Зменшення кількості зайнятих відбулося майже у всіх регіонах України за винятком Івано-Франківської, Київської, Рівненської областей та м. Києва. Вищим за середньоукраїнський показник зайнятих у цій сфері до загальної кількості зайнятих в економіці був у Дніпропетровській, Житомирській, Київській, Луганській, Одеській, Рівненській, Харківській областях та м. Києві. Майже 30% усіх зайнятих у сфері послуг в Україні зосереджено у трьох регіонах, а саме Донецькій, Дніпропетровській областях та м. Києві. Зміна частки зайнятих на підприємствах сфери нефінансових послуг до загальної їх кількості в регіонах України подано на рис. 3.33¹⁹⁸.

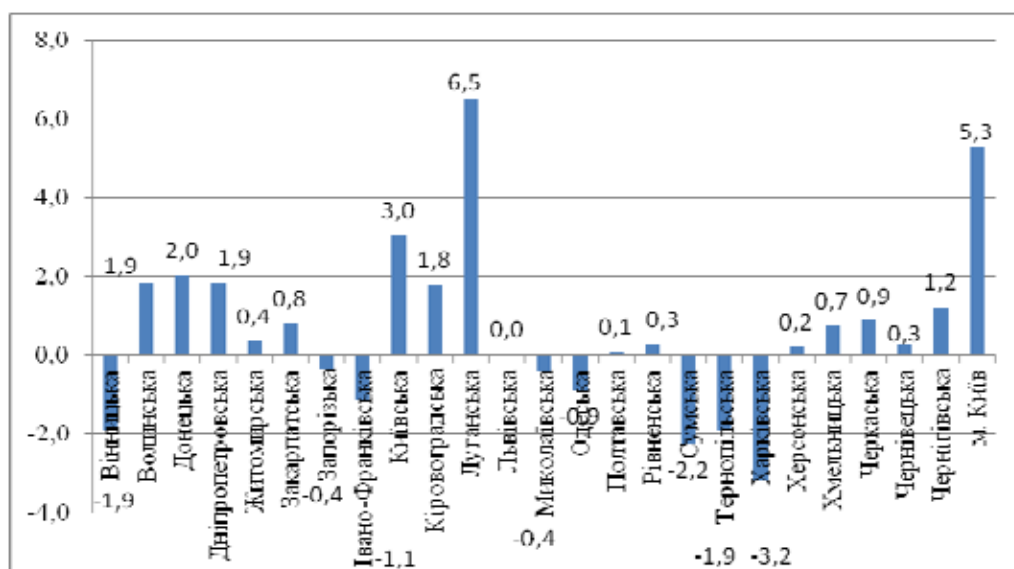

Рис. 3.33. Зміна частки зайнятих сфери послуг до загальної кількості зайнятих в економіці регіонів України у 2010-2014 рр.

*Розраховано за¹⁹⁹

Про інтенсивність функціонування підприємств сфери послуг свідчать об'єми реалізованої ними продукції. Загалом обсяг реалізованих послуг підприємствами сфери нефінансових послуг у 2014 році порівняно з 2010 роком зріс з 1967397500 тис. грн. до 2154195318 тис. грн. або на 9,5%. Збільшення обсягів нефінансових послуг відбулося у 13 областях України, натомість в 9-ти, навпаки – спад. Найбільш інтенсивно за цей період часу збільшився обсяг надання нефінансових послуг у Тернопільській області, а

¹⁹⁸ Праця України у 2014 році : статистичний бюлетень – К.: : Державна служба статистики України, 2015. – С.27-29.

¹⁹⁹ Праця України у 2014 році : статистичний бюлетень – К.: : Державна служба статистики України, 2015. – С.27-29.

саме у 4 рази (рис. 3.34). Відповідно через складну ситуацію на сході нашої країни найбільш значні падіння обсягів послуг спостерігається саме в Донецькій та Луганській областях²⁰⁰.

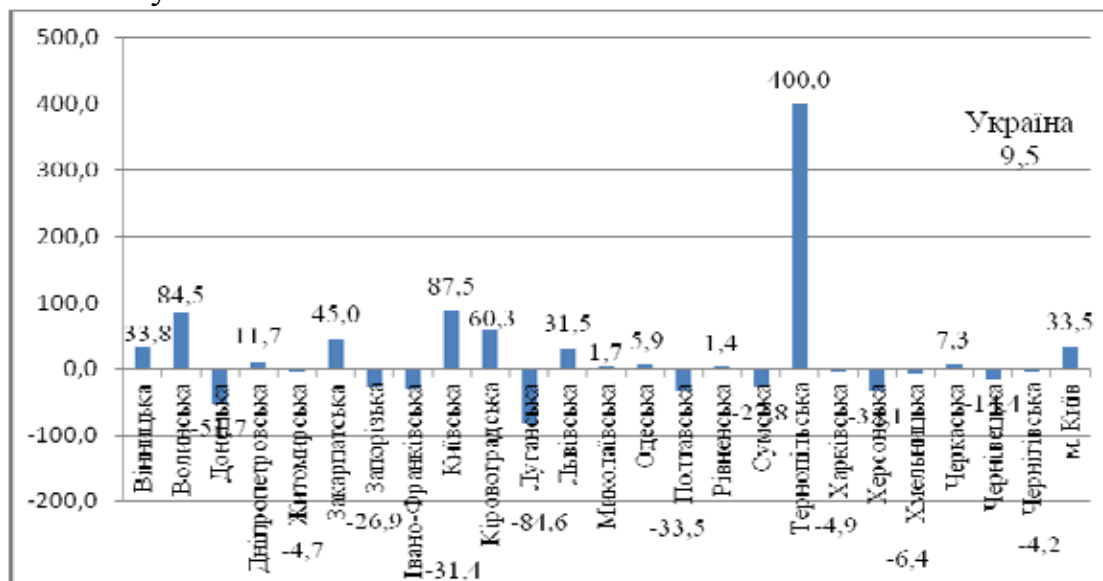

Рис. 3.34. Приріст (зниження) обсягів реалізованих послуг по регіонах України у 2010-2014 рр.

*Розраховано за²⁰¹

У 2014 році більше половини нефінансових послуг в Україні реалізовано підприємствами м. Києва. Значна кількість послуг реалізована також і підприємствами Донецької (6%), Київської (7,2%) та Дніпропетровської (9%) областей. Слід зазначити, що порівняно з 2010 роком Донецька область більше ніж удвічі втратила своє позиції в Україні за обсягами наданих нефінансових послуг. У 2010 році їх частка в Україні становила 13,6%. Серед регіонів України у 2014 році втратили свої позиції за обсягами надання нефінансових послуг також і Дніпропетровська, Запорізька, Івано-Франківська, Луганська, Одеська, Полтавська, Сумська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька та Чернігівська області (рис. 2.35)²⁰².

У середньому на 1 особу у 2014 році реалізовано нефінансових послуг на суму 1836 грн., проти 1303 грн. у 2010 році. Впродовж 2010-2014 років збільшення обсягу реалізованих послуг на 1 особу спостерігається майже у всіх регіонах України, за виключенням окупованих Донецької та Луганської, а також Київської областей (рис. 3.36). В Київській області така ситуація зумовлена перевищення темпів збільшення чисельності населення над обсягами реалізованих підприємствами послуг^{203,204}.

²⁰⁰ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

²⁰¹ Там само.

²⁰² Там само.

²⁰³ Праця України у 2014 році : статистичний бюллетень – К.: Державна служба статистики України, 2015. – С. 27-29.

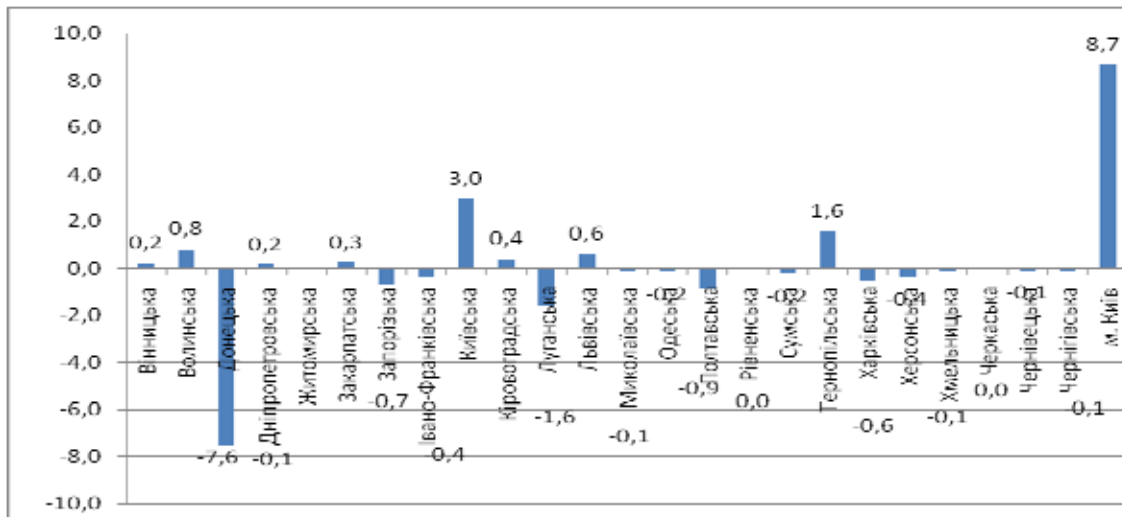

Рис. 3.35. Зміна частки реалізованих не фінансових послуг регіонів в Україні у 2010-2014 рр.

*Розраховано за²⁰⁵

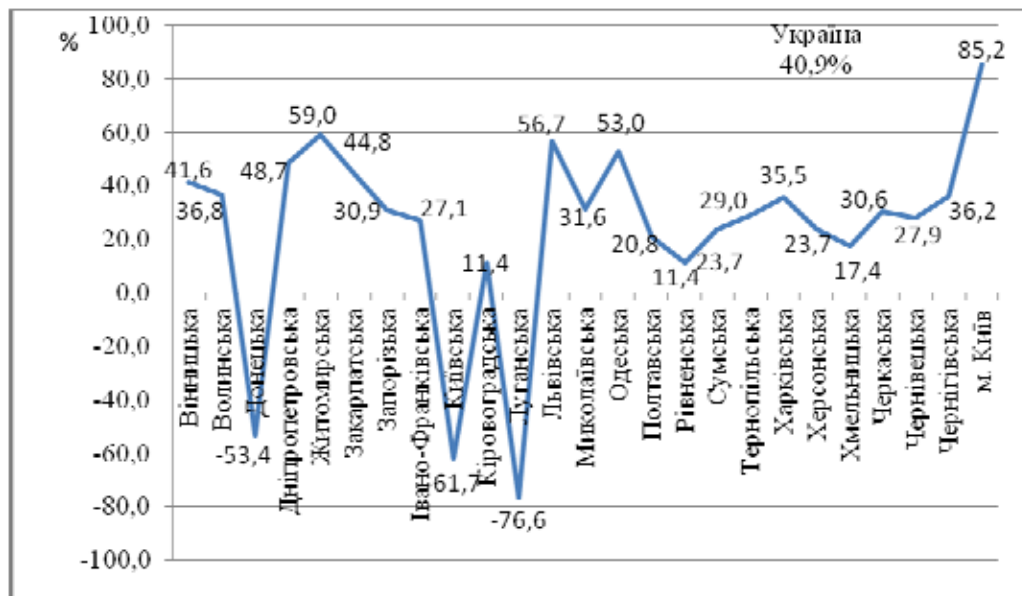

Рис. 3.36. Приріст (зменшення) обсягів наданих послуг на 1 особу у 2010-2014 рр.

*Розраховано за²⁰⁶

Безумовно, що найбільше обсяг реалізованих послуг на 1 особу спожито населенням м. Києва, а саме 14243,8 грн., що на 6554 грн. більше порівняно з 2010 роком. Друге місце серед регіонів України щодо обсягів

²⁰⁴ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

²⁰⁵ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>]

²⁰⁶ Праця України у 2014 році : статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – С. 27-29; Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>]

наданих послуг на 1 особу посідає Одеська область (1937,7 грн.). До п'ятірки лідерів за цим показником входили також і Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Львівська та Харківська області (рис. 3.37).

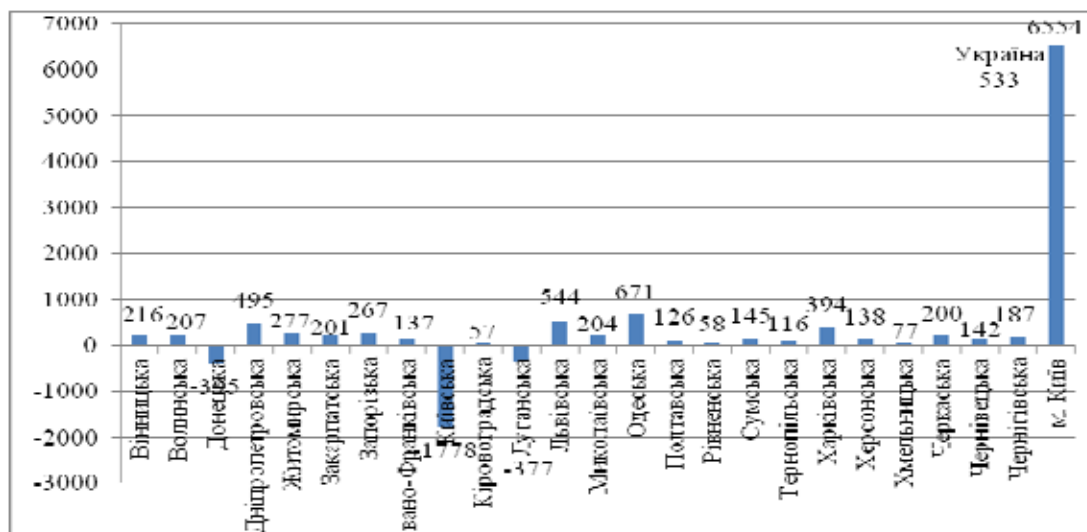

Рис. 3.37. Зміна обсягів наданих послуг в розрахунку на 1 особу в регіонах України у 2010-2014 рр.

*Розраховано за²⁰⁷

Найнижчим показник обсягу реалізованих послуг на душу населення є у Донецькій, Луганській, Хмельницькій, Кіровоградській, Чернігівській областях, що у певній мірі можна пояснити особливостями спеціалізації ринку послуг того чи іншого регіону (найбільш матеріалоємними є соціальна допомога, технічне обслуговування та ремонт офісного обладнання і комп'ютерної техніки, діяльність з охорони здоров'я людини, транспортне обслуговування тощо), а також різним рівнем розвитку технологій надання одних і тих же послуг (рис. 3.37). Низькі показники розвитку підприємництва у сфері послуг є характерними насамперед для регіонів із високою часткою сільського господарства (за виключенням Донецької та Луганської областей) у валовому регіональному продукті. Диференціація між max. і min. значенням цього показника (за виключенням м. Києва) у 2014 році порівняно з 2010 роком зросла більш ніж удвічі, а саме з 7,2 рази до 16,9 рази²⁰⁸.

Слід відзначити, що впродовж 2010-2014 років в цілому по Україні спостерігається збільшення обсягів надання усіх без винятку видів нефінансових послуг. Найбільш інтенсивно за цей період часу зросли послуги транспорту та зв'язку, а саме на 37,8%. Майже третину загального обсягу послуг транспорту (32,1%) склали послуги підприємств

²⁰⁷ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс].
– Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

²⁰⁸ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс].
– Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

вантажного автомобільного транспорту. Автотранспортом у 2014 р. перевезено 180,1 млн.т вантажів. Серед інших транспортних підприємств найбільший обсяг послуг надали підприємства з транспортування нафти, газу й аміаку магістральними трубопроводами (24,2% загального обсягу послуг транспорту). Ними у 2014р. транспортовано 99,7 млн.т вантажів. Частка обсягів послуг авіаційного транспорту становила 18,6%. Перевезення вантажів авіаційним транспортом становили 78,6 тис.т.

Зростають також і обсяги послуг операцій з нерухомим майном – на 16,1%, охорони здоров'я – на 10%, оптової та роздрібною торгівлі – на 4,9%, надання комунальних та індивідуальних послуг – на 4,4% та освіти – на 3,4%.

Дещо іншою є ситуація в регіональному розрізі. Так, в 13 регіонах (Донецька, Житомирська, Запорізька, Івано-Франківська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Сумська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька та Чернігівська області) зменшуються обсяги послуг оптової та роздрібною торгівлі. Основним чинником розвитку сфери торгівлі в Україні є зростання доходів населення, яке визначається темпами росту реальної заробітної плати та зниженням рівня безробіття. Проте, зростання доходів населення в 2013-2014 р. і зниження безробіття не відбулося, навпаки через падіння курсу гривні реальні фінансові можливості населення скоротилися майже втричі.

Надання транспортних послуг скорочується у 13 регіонах, а саме Вінницькій, Волинській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Кіровоградській, Луганській, Рівненській, Сумській, Херсонській, Хмельницькій, Чернівецька та Чернігівській областях.

Дещо іншою є ситуацію у сфері надання послуг операцій з нерухомим майном. Зменшення обсягу наданих цього виду послуг спостерігалось лише в трьох регіонах України, а саме Донецькій, Луганській та Рівненській областях²⁰⁹.

Основними незадоволеними сегментами ринку послуг в Україні є організація доквілля, культури і спорту, охорона здоров'я та сфера соціальних послуг. Нажаль сфера надання освітніх послуг за роки незалежності України із притаманним їй хронічним дефіцитом недофінансування, незадовільною матеріально-технічною базою, недосконалою організаційною структурою, так і не перетворився в повноцінний сектор економіки. Так, негативною тенденцією є зменшення обсягу наданих освітніх послуг у більшості регіонів України, за виключенням 10 регіонів – основних освітніх центрів (Запорізької, Івано-Франківської, Львівської, Одеської, Рівненської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької, Чернівецької областей та м. Києва). Така ситуація зумовлена насамперед неефективністю розвитку ринку освітніх послуг в цих областях. Зокрема, серед негативних тенденції слід виділити скорочення мережі освітніх закладів I-II та III-IV рівнів акредитації, що

²⁰⁹ Там само

зумовлено насамперед демографічною кризою та недостатніми обсягами їх фінансування, зниженням частки осіб які навчаються за рахунок бюджетного фінансування. Гострою проблемою сьогодення залишається низька платоспроможність населення, що зумовлює зниження рівня витрат на освіту. Для активізації діяльності організацій, які надають освітні послуги дуже важливою є державна підтримка шляхом пільгового оподаткування із одночасним контролем якості надання ними освітніх послуг та відповідності державним стандартам²¹⁰.

Немає жодної сфери, від якої людина була б так залежна, як від сфери охорони здоров'я. Попит на послуги з охорони здоров'я є високим і постійно зростає. Свідченням цього є збільшення обсягу послуг охорони здоров'я майже у всіх регіонах України за виключенням чотирьох, а саме Волинської, Донецької, Луганської, Миколаївської областей. Провідна роль охорони здоров'я - це забезпечення потреб у медичних послугах, зниження впливу на нього ризиків і зменшення фінансових витрат. Згідно зі статистичними даними в Європі кожна людина щорічно 5–10 разів звертається до лікарів, кожен 5-й житель лікується у стаціонарі, кожен 4–9-й житель користується послугами швидкої допомоги. Однак, ситуації в галузі, яка склалась на сьогодні в Україні і надалі не відповідає інтересам всіх соціальних верств населення, оскільки вимагає вдосконалення самої системи охорони здоров'я. Основними проблемами галузі залишаються: низька якість надання медичних послуг, нерівний доступ до послуг охорони здоров'я. Крім того, система охорони здоров'я характеризується наступними основними проблемами: відсутність чіткого розмежування рівнів надання медичної допомоги; деформованість структури медичних послуг; надмірна спеціалізація закладів охорони здоров'я; невідповідність державних гарантій на безоплатну медичну допомогу обсягам їх фінансового забезпечення; надмірна децентралізація фінансових потоків; відсутність економічної мотивації для поліпшення діяльності працівників системи охорони здоров'я; зношеність основних фондів системи охорони здоров'я.

Слід також зазначити той факт, що особливістю розвитку сфери обслуговування, а саме освіти і охорони здоров'я є збільшення питомої ваги послуг, які надають населенню за плату, а також розвиток комерційного сектора в цій сфері економічної діяльності.

У 2014 році спостерігається дуже суттєве скорочення спожитих комунальних послуг, що зумовлено насамперед значним зростанням цін на природний газ та електроенергію, а відповідно і зростання рівня заборгованості за їх споживання. Їх зростання зафіксовано лише у м. Києві.

В економіці розвинених країн сфера послуг займає 60-70% ВВП, в той час як в середньому по Україні цей показник не сягає навіть 55%, що значно нижче необхідного для постіндустріального рівня розвитку економіки. В Україні цим стандартам відповідає лише економіка 7 регіонів,

²¹⁰ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

а саме Волинської (69,3%), Закарпатської (63,7%), Київської (61,8%), Одеської (65,9%), Тернопільської (70,8%) областей та м. Києва (69%). Саме в цих регіонах спостерігається суттєва інтенсифікація розвитку цього виду діяльності, свідченням чого є збільшення частки обсягів реалізованих послуг у загальній кількості реалізованих товарів і послуг в економіці регіону впродовж 2010-2014 рр. Слід зазначити, що найбільш інтенсивно за цей період часу збільшилась частка обсягів реалізованих нефінансових послуг в економіці Тернопільської області, а саме у два рази (натомість в два рази зменшилась частка промислового виробництва, а саме з 30,7% до 15,3%). В інших ж регіонах частка сфери послуг навпаки зменшується. Зменшення частки надання нефінансових послуг зумовлено насамперед важкою економічною ситуацією і відсутністю у населення та підприємств достатньої кількості фінансових ресурсів, щоб споживати їх у достатній кількості. Безумовно, що найбільш інтенсивно зменшилась частка сфери послуг в окупованих Донецькій та Луганській областях (рис. 3.38)²¹¹.

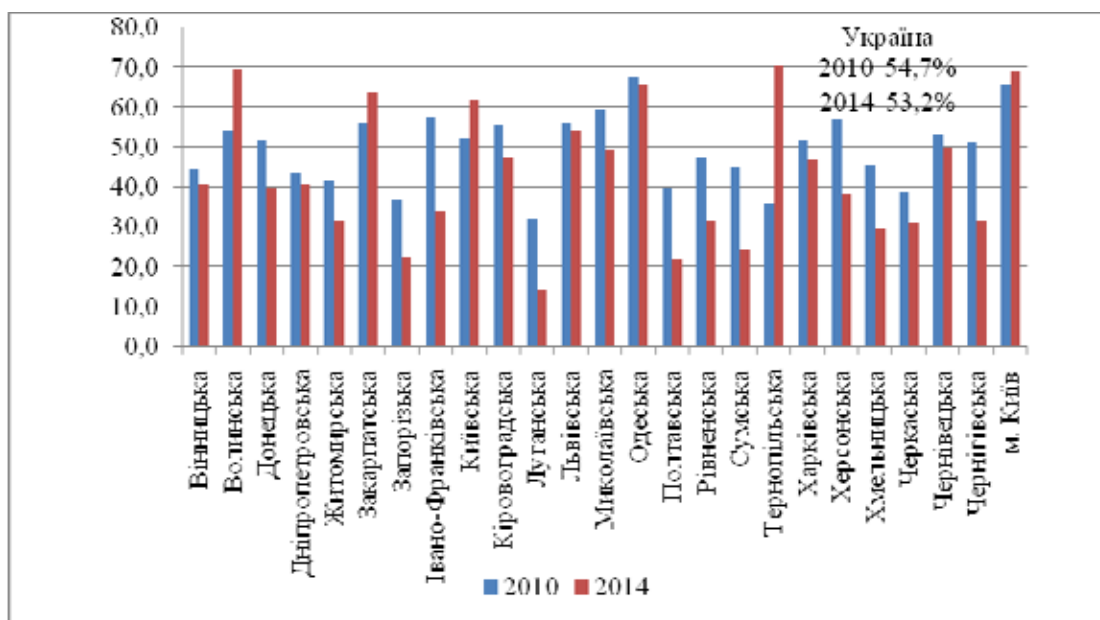

Рис. 3.38. Частка реалізованих послуг в загальних обсягах реалізованих товарів і послуг в економіці регіонів України у 2010-2014 рр.

*Розраховано за²¹²

У структурі обсягу реалізованих нефінансових послуг за видами економічної діяльності найбільшу питому вагу складають послуги оптової та роздрібної торгівлі. Однак, за аналізований період часу їх частка дещо зменшилась, а саме з 78% у 2010 році до 74,7% у 2014 році. Натомість зростає частка послуг транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності, а саме з 10,5% до 13,2 % та операцій з нерухомим майном з 10,3% до 10,9%. Інші види нефінансових послуг займають

²¹¹ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс].
– Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

²¹² Там само

незначну частку у загальній структурі послуг, а їх частка у загальній структурі послуг залишається незмінною (табл. 3.10)²¹³.

Таблиця 3.10

Зміна структури сфери нефінансових послуг за видами економічної діяльності у 2010-2014 рр.

	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	Операції з нерухомим майном	Освіта	Охорона здоров'я	Надання комунальних та індивідуальних послуг
Україна	-3,3	2,7	0,6	0,0	0,0	0,0
Вінницька	3,9	-3,8	0,7	0,0	-0,1	-0,7
Волинська	5,5	-4,2	-0,7	-0,1	-0,1	-0,5
Донецька	-10,2	8,5	2,0	0,0	0,0	-0,4
Дніпропетровська	-2,0	1,4	1,0	0,0	0,1	-0,5
Житомирська	-3,2	2,7	1,5	0,0	0,2	-1,1
Закарпатська	6,5	-4,8	-1,0	0,0	0,1	-0,7
Запорізька	-2,4	0,2	2,3	0,0	0,6	-0,7
Івано-Франківська	-10,1	2,0	8,3	0,1	0,4	-0,7
Київська	5,8	-4,8	-0,5	0,0	0,0	-0,5
Кіровоградська	9,2	-7,7	-0,9	0,0	0,0	-0,6
Луганська	-4,3	-2,8	7,8	0,0	0,0	-0,6
Львівська	-4,4	4,1	1,0	0,0	-0,2	-0,6
Миколаївська	-2,4	2,9	0,0	0,0	-0,1	-0,4
Одеська	-9,7	8,2	1,7	0,0	0,2	-0,4
Полтавська	-21,2	9,5	11,7	0,0	0,4	-0,4
Рівненська	4,0	-3,1	-0,1	0,0	0,1	-1,0
Сумська	-1,5	-1,5	3,6	0,0	0,2	-0,9
Тернопільська	11,7	-6,5	-3,9	0,0	-0,3	-1,0
Харківська	-9,4	7,0	2,8	0,0	0,2	-0,6
Херсонська	-5,5	1,4	4,1	0,1	0,3	-0,4
Хмельницька	-0,9	-0,8	2,4	0,1	0,1	-0,9
Черкаська	-1,1	0,5	1,3	-0,1	0,1	-0,7
Чернівецька	-3,9	-2,8	7,5	0,1	0,5	-1,3
Чернігівська	0,7	-0,2	0,4	-0,1	0,0	-0,8
м. Київ	-0,8	2,8	-2,6	0,0	0,1	0,5

*Розраховано за²¹⁴

Вплив кризових процесів у економіці позначився на розвитку ринку послуг через загальне погіршення умов господарювання підприємств

²¹³ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс].
– Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

²¹⁴ Там само

(подорожчання факторів виробництва, звуження джерел фінансування, послаблення господарських зв'язків). Така ситуація зумовила зниження потреб у послугах з боку підприємств. Попит на послуги з боку підприємств значною мірою залежить від динаміки діяльності малого бізнесу. Разом з тим, погіршення матеріального становища населення та зниження його платоспроможності призвели і до зниження обсягів реалізації послуг населенню.

Розглядаючи структуру обсягів реалізованих послуг підприємствами сфери послуг в Україні різним споживачам слід відзначити, що лівову частину усіх наданих нефінансових послуг споживають, саме промислові підприємства. Ними спожито понад 65% загального обсягу реалізованих послуг. Впродовж 2010-2014 років їх обсяг зріс з 171987 млн.грн. до 236734 млн.грн., або на 1,4%. Однак не зважаючи на збільшення обсягів спожитих послуг підприємства, частка їх зменшується з 66,9% до 65,7%. Щодо розподілу послуг спожитих підприємствами серед регіонів України, то найбільше їх спожито у Одеській (83,7%), Миколаївській (78,5%), а найменше у Чернівецькій (42,1%) областях (табл. 3.11)²¹⁵.

Впродовж 2010-2014 рр. задоволення потреб населення у нефінансових послугах збільшилось у 1,3 рази. Так, обсяг реалізованих населенню послуг зріс з 59660 млн.грн. до 78838 млн.грн. Населенням спожито понад 20% усіх реалізованих нефінансових послуг. Однак, слід відзначити, також і той момент, що порівняно з 2010 роком частка послуг реалізованих населенню також дещо скорочується, а саме на 1,3 в.п, що свідчить про зниження рівня купівельної спроможності населення переважної більшості регіонів України.

Ще однією з причин зменшення попиту населення на деякі послуги є постійне підвищення цін (тарифів) на них. Так, порівняно з 2010 р. роздрібні ціни та тарифи на послуги зросли у середньому на 8,8%. Найбільше зросли ціни (тарифи) на послуги туристичних агентств і туристичних операторів (на 47,1%); пасажирського авіаційного транспорту (на 29,3%); пасажирського залізничного транспорту міжміського сполучення (на 17,7%); у сфері фотографії (на 16,6%); іншого пасажирського наземного транспорту (на 12,1%); медичної та стоматологічної практики (на 8,9%); діяльності інших засобів тимчасового розміщування (на 7,3%). Решта послуг спожито іншими споживачами та нерезидентами.

Лідерами за часткою спожитих послуг населенням серед регіонів України є Житомирська, Чернівецька області та м. Київ. У 2014 році частка послуг наданих населенню цих регіонів становила відповідно 33,4%, 33,8% та 30,8% загального обсягу послуг наданих усім категоріям споживачів. Найменше у 2014 у загальній структурі реалізованих послуг на населення припадає у Донецькій області (7,5%), тоді як у 2010 році ця частка становила 20,8%.

²¹⁵ Діяльність підприємств сфери послуг : статистичний бюллетень. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – С. 15; Діяльність підприємств сфери послуг : статистичний бюллетень. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – С. 13.

Таблиця 3.11

Структура обсягів реалізованих послуг за категоріями споживачів

	Розподіл обсягу реалізованих послуг за споживачами, % у 2010 р.			Розподіл обсягу реалізованих послуг за споживачами, у %, 2014 р.			Зміна обсягу реалізованих послуг за споживачами, %		
	населенню	підприємствам (установам)	іншим категоріям споживачів	населенню	підприємствам (установам)	іншим категоріям споживачів	населенню	підприємствам (установам)	іншим категоріям споживачів
Україна	23,2	66,9	9,9	21,9	65,7	12,4	-1,3	-1,2	2,5
Вінницька	21,3	43,7	35	23,6	64,5	11,9	2,3	20,8	-23,1
Волинська	27,7	58,9	13,4	22,8	66,1	11,1	-4,9	7,2	-2,3
Донецька	20,8	73	6,2	7,5	51	41,5	-13,3	-22,0	35,3
Дніпропетровська	24,6	68,4	7	19,2	69,7	11,1	-5,4	1,3	4,1
Житомирська	25	33,1	41,9	33,4	49	17,6	8,4	15,9	-24,3
Закарпатська	24,6	57,5	17,9	24,7	57,7	17,6	0,1	0,2	-0,3
Запорізька	31,2	62,1	6,7	26,1	66,8	7,1	-5,1	4,7	0,4
Івано-Франківська	29,8	54,8	15,4	24,3	62,2	13,5	-5,5	7,4	-1,9
Київська	33,6	55,7	10,7	15,3	76,3	8,4	-18,3	20,6	-2,3
Кіровоградська	17,6	74	8,4	11,9	81,4	6,7	-5,7	7,4	-1,7
Луганська	31,4	55,7	12,9	10,3	46,6	43,1	-21,1	-9,1	30,2
Львівська	21,5	55,1	23,4	19,7	69,4	10,9	-1,8	14,3	-12,5
Миколаївська	12,6	76,2	11,2	11,7	78,5	9,8	-0,9	2,3	-1,4
Одеська	13,6	80,4	6	11,7	83,7	4,6	-1,9	3,3	-1,4
Полтавська	30,2	59,5	10,3	20,4	62,3	17,3	-9,8	2,8	7
Рівненська	22,7	53,9	23,4	20,9	55,6	23,5	-1,8	1,7	0,1
Сумська	39,6	47,9	12,5	26,7	54,4	18,9	-12,9	6,5	6,4
Тернопільська	30,4	45,8	23,8	21	64	15	-9,4	18,2	-8,8
Харківська	30,9	60,9	8,2	26,1	63,2	10,7	-4,8	2,3	2,5
Херсонська	24,6	61,5	13,9	22,5	67,2	10,3	-2,1	5,7	-3,6
Хмельницька	33,4	41,8	24,8	24,8	53,8	21,4	-8,6	12,0	-3,4
Черкаська	25,6	38,1	36,3	22,9	57,1	20	-2,7	19,0	-16,3
Чернівецька	36,2	38	25,8	33,8	42,1	24,1	-2,4	4,1	-1,7
Чернігівська	23,9	40,2	35,9	27,4	52,2	20,4	3,5	12,0	-15,5
м. Київ	23,6	71,7	4,7	30,8	66,5	2,7	7,2	-5,2	-2

*Розраховано за ¹

¹ Діяльність підприємств сфери послуг : статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – С. 15; Діяльність підприємств сфери послуг: Статистичний бюлетень, К.: Державна служба статистики України, 2015. – С. 13.

Так, якщо у 2010 році нижчим за середньоукраїнське значення частки спожитих послуг населенню було характерне для 6 регіонів (Донецької, Кіровоградської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Рівненської областей), то у 2014 році така ситуація характерна вже для 11 (Дніпропетровської, Донецької, Київської, Кіровоградської, Луганської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Тернопільської областей).

Загалом слід відзначити, що на сьогоднішній день сфера надання нефінансових послуг потребує подальшого розвитку, залучення інвестицій, диверсифікації структури експорту, вдосконалення і розширення правового поля захисту виробників послуг. Слід також виділити і наступні пропозиції щодо розвитку сфери нефінансових послуг:

1. В світлі реалізації угоди про асоціацію між Україною та ЄС і розширення зони вільної торгівлі сфера послуг повинна дещо змінити свій вектор розвитку та стати експортоорієнтованою. Це у свою чергу накладає певні зобов'язання на виробників послуг, до яких вони можуть бути не готові. Тобто повинна відбутися планомірна переорієнтація вітчизняних виробників послуг на роботу для іноземних споживачів за рахунок більш чіткого регулювання якості продукції та їх сертифікації на відповідність міжнародним стандартам.

2. Розширення обсягу пропозиції послуг на внутрішньому ринку, їх експорту, та підвищення конкурентоспроможності місцевих постачальників послуг. Збільшення відкритості ринку послуг для конкуренції з боку іноземних постачальників може у довгостроковій перспективі не лише збільшити їх частку в наданні послуг, але й забезпечити динамічне їх зростання і розширення обсягу пропозиції послуг, що у свою чергу знизить позиції внутрішніх виробників послуг.

3. Слід розробити ефективну систему методів захисту внутрішнього ринку послуг від експансії агресивних і досвідчених іноземних конкурентів на фоні стрімкого розширення міжнародної торгівлі послугами.

4. Посилення правової захищеності яка б забезпечувала стимулювання ділової активності населення (закріплення правових гарантій, щодо захисту та підтримки приватного бізнесу та недержавних форм підприємництва; врахування думки підприємницьких кіл при підготовці та ухваленні законодавчих актів та постанов)

5. Надання різноманітних видів допомоги з боку держави, в тому числі фінансової, технічної, інформаційної, включаючи політику помірної амортизації, зниження податкового навантаження, створення сприятливого інвестиційного клімату, спрощення порядку реєстрації підприємств сфери послуг; подальший розвиток комерційної системи інформаційного забезпечення підприємницької діяльності, формування ринкової інфраструктури тощо.

6. Розвиток мережі інформаційних та консультаційних послуг які сприятимуть розвитку інших галузей сфери послуг, у яких переважають малі підприємства.

7. Кадрове забезпечення розвитку підприємницької діяльності у сфері послуг (формування мережі бізнес-шкіл, навчально-ділових центрів на їх базі; створення та організація діяльності Ради з соціальної адаптації та підготовки кадрів для сфери послуг; організація вивчення та використання досвіду діяльності існуючих структур підтримки підприємництва у інших регіонах; розробка плану заходів з надання державної підтримки молодіжного підприємництва у сфері нефінансових послуг).

8. Створення та забезпечення функціонування в інтересах розвитку сфери нефінансових послуг банку даних з нормативно-правової, фінансово-кредитної, кадрової, виробничо-технологічної підтримки.

9. Подолання диспропорційності надання сукупності послуг населенню в регіонах України. Процес регулювання відтворення сфери послуг повинен відбуватися з точки зору забезпечення рівномірності і пропорційності в територіальному (регіональному) розрізі.

10. Подолання відставання української сфери послуг за науково-технічним рівнем європейським стандартам. Основними напрямками, що сприятимуть активізації інноваційної діяльності у сфері послуг є:

- Активізація інвестиційної діяльності в регіонах (збільшення обсягу як вітчизняних, так і закордонних інвестицій у розвиток науки та техніки).
- Забезпечення реалізації науково-технічних розробок, тобто впровадження інновацій.
- Формування ефективного механізму відбору інноваційних проектів.
- Розвиток інфраструктури інноваційної діяльності (технополіси, технопарки, «інкубатори» середнього та малого бізнесу, консалтингові фірми тощо).
- Розробка системи стимулів для впровадження інновацій у виробництво не фінансових послуг.

РОЗДІЛ 4. ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРНИХ ПРОЦЕСІВ В ЕКОНОМІЦІ РЕГІОНІВ (НА ПРИКЛАДІ ОБЛАСТЕЙ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ)

4.1. Структурні процеси в економіці Львівської області

Економіка Львівської області вирізняється певними змінами її кількісних і якісних параметрів, а також умов функціонування господарюючих суб'єктів під впливом ринкових механізмів та механізмів державного регулювання. Поточний її стан, з одного боку, є результатом тих процесів, що мали місце в економіці регіону у попередні періоди, а з іншого – передумовою для подальших змін у майбутньому. При цьому слід зважати не лише на наявний ресурсний потенціал економічної системи регіону, а і на ефективність його використання, що істотною мірою визначається результативністю структурної політики. Причому, результативність цієї політики проявляється через оптимізаційні ефекти від регуляторних процесів дії механізмів, що використовуються при її реалізації.

Впродовж 2006-2013 рр. обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) Львівської області збільшився в 2,4 рази, а саме з 58324,2 млн грн до 138765,5 млн.грн. Позитивні тенденції, щодо зростання обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг) спостерігаються майже за всіма видами економічної діяльності, окрім фінансової. Так, за цей період часу обсяг наданих фінансових послуг зменшився на 30%. Зафіксовано також і суттєве зменшення обсягів виробництва будівельних організацій (рис. 4.1). Така ситуація зумовлена в значній мірі, наслідками світової фінансової кризи, а також зменшенням попиту населення на придбання житла у зв'язку із знеціненням грошових коштів та недоступності кредитів^{216,217}.

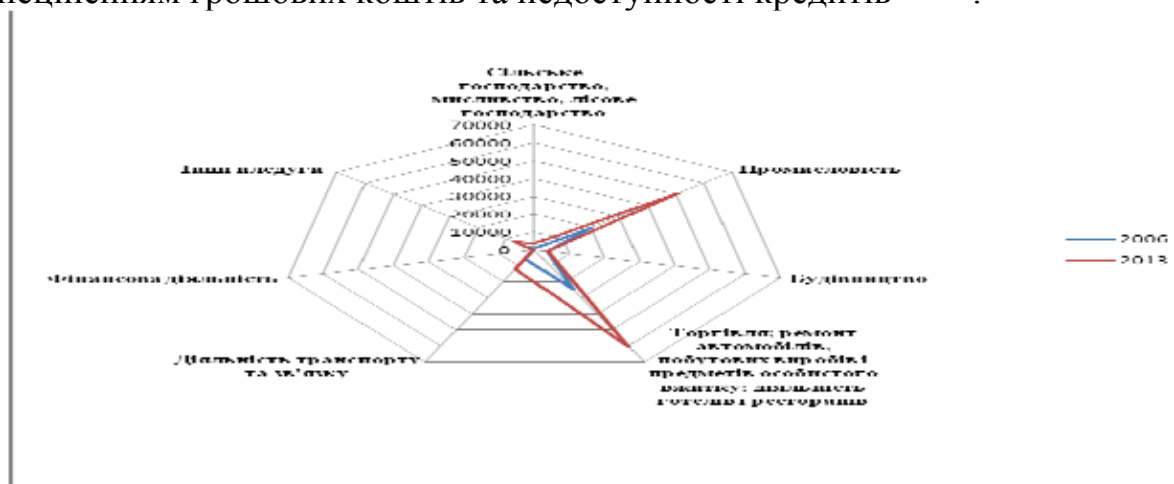

Рис. 4.1. Динаміка структурних змін за видами економічної діяльності в абсолютних показниках у 2006-2013 рр.

* Розраховано за²¹⁸

У структурі реалізованої продукції (робіт, послуг) області у 2006 році найбільша частка, а саме 77% загального обсягу виготовленої продукції

²¹⁶ Статистичний щорічник Львівської області за 2012 рік : статистичний збірник : Ч.І. / Головне управління статистики у Львівській області. – Львів, 2013. – 368 с.

²¹⁷ Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>.

²¹⁸ Там само.

припадала на дві сфери економічної діяльності, а саме торгівлю (43%) та промисловість (35%). Інші сфери економічної діяльності області здійснили незначний вклад у обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг). Наприклад, на діяльність транспорту на зв'язку припадало 9,9% загального обсягу реалізованої продукції області, будівництво (6,42%) та операції з нерухомим майном (3,3%), сільське господарство (1,36%). Вклад інших сфер економічної діяльності, щодо реалізації продукції є менше 1%. Така тенденція є свідчення низького рівня диверсифікації економічного потенціалу області.

Продовж 2007-2013 рр. ситуація не змінюється. Свідченням того є те, що в економіці області у розподілі реалізованої продукції (робіт, послуг) за видами економічної діяльності пріоритетними сферами, вага яких постійно зростає, і надалі залишаються торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку, діяльність готелів і ресторанів та промисловість, питома вага яких від загального обсягу реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) сумарно становить 88%.

Третє місце у структурі реалізованої продукції у 2013 році і надалі посідає діяльність транспорту і зв'язку, будівництва та операцій з нерухомими майном. Однак, його частка порівняно з 2006 роком зменшується з 9,89% до 8,71%. За цей період часу суттєво зменшився і внесок будівництва в загальні обсяги реалізованої продукції (робіт, послуг) області, а саме з 6,42% до 2,37%. Спад виробництва в галузі зафіксовано починаючи з 2008 року. Це насамперед пов'язано з наслідками фінансово-економічної кризи та знеціненням грошей. Значне скорочення обсягів будівельних робіт також було спричинене і такими факторами, як погіршення умов фінансування підприємств галузі (скорочення обсягів кредитування та підвищення відсоткових ставок, встановлення більш жорстких умов отримання кредитів) через кризу ліквідності на світових та українському фінансовому ринках, зменшення платоспроможного попиту як з боку корпоративного сектора (через зменшення обсягів прибутків підприємств та низьку доступність кредитів), так і з боку населення (через зменшення реальних доходів населення та обсягів іпотечного кредитування) тощо.

Незначною залишається частка виготовленої продукції сільського господарства. Однак, у 2013 році вона дещо зростає і становить 2,52% проти 1,36% у 2006 році. Приріст виробництва було забезпечено за рахунок підвищення виробництва продукції як тваринницької, так і рослинницької галузі.

Негативною тенденцією є низький рівень розвитку сфери послуг у фінансовій діяльності (0,5% у 2006 році та 0,15% у 2013 році) яка забезпечує економічні трансакції і може бути добрим інструментом для проведення структурних змін. Слід зазначити, що фінансовий сектор є одним з найважливіших сфер економіки європейських країнах світу та набуває найбільшої ваги у структурі їх реалізованої продукції (робіт, послуг). Тому особливо увагу слід звернути на підтримку його розвитку. Слід відзначити, що поживлення економічних процесів в фінансовому секторі можливе лише за умови поліпшення бізнес-клімату й створення сприятливих умов для надходження інвестицій.

За період 2006-2013 рр. майже не зростає попит на продукцію, яка задовольняє більш високий рівень потреб, а саме: послуги освіти (0,06%) та послуги охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (з 0,69% до 0,72%), операції з нерухомим майном (з 3,35% до 4,08%), а також індивідуальні послуги, які зменшуються (з 0,62% до 0,37%). Слід зазначити, що активізація цих сфер економічної діяльності є можливою в умовах зростання економіки, активізації підприємницької діяльності та збільшення реальних доходів населення на, що і повинні бути спрямовані зусилля органів влади. Зміну секторальної структури економіки Львівської області у 2013 році порівняно з 2006 роком подано на рис. 4.2^{219,220}.

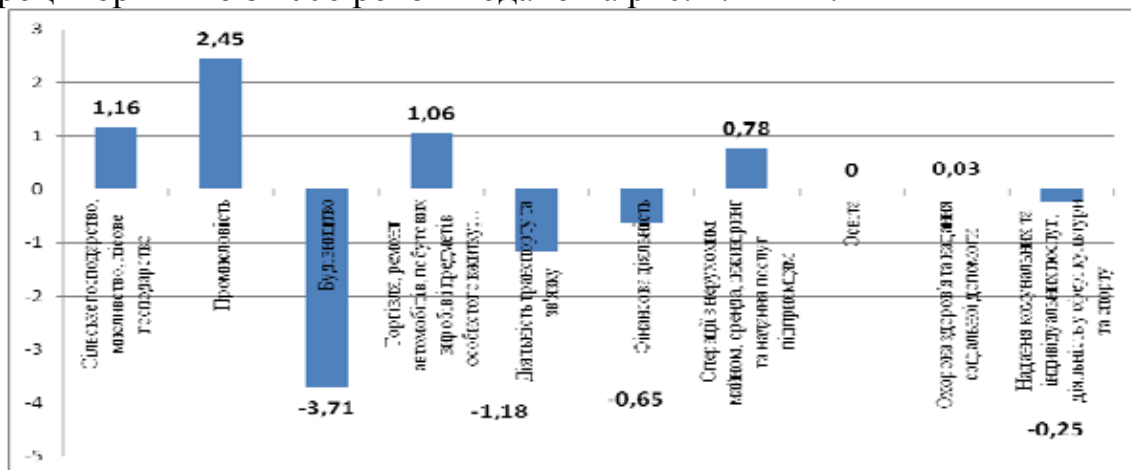

Рис. 4.2. Зміна секторальної структури економіки Львівської області у 2013 році порівняно з 2006 роком

* Розраховано за²²¹

Загалом, підсумовуючи вище наведене слід зазначити, що у структурі економіки Львівської області і надалі зберігаються досить сильні диспропорції. Свідчить цього є висока частка промисловості яка базується в основному на сировинних галузях. Такі тенденції є свідченням того, що економіка Львівської області на жаль, і надалі належить, до індустріального, а не постіндустріального укладу розвитку.

Обсяг капітальних інвестицій в економіку області за період 2006-2013 рр. збільшився у 2 рази, а саме з 5875,5 млн.грн. до 11695,8 млн.грн. Активізація інвестиційної діяльності відбувається майже за всіма видами економічної діяльності. Найбільший обсяг капітальних інвестицій впродовж 2006-2013 рр. було спрямовано у розвиток промисловості. Так, на цю сферу економічної діяльності у 2006 році припадало 27,34% від загального обсягу капітальних інвестицій вкладених в економіку області. Слід відзначити, що

²¹⁹ Статистичний щорічник Львівської області за 2012 рік : статистичний збірник : Ч.І. / Головне управління статистики у Львівській області. – Львів, 2013. – 368 с.

²²⁰ Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>.

²²¹ Статистичний щорічник Львівської області за 2012 рік : статистичний збірник : Ч.І. / Головне управління статистики у Львівській області. – Львів, 2013. – 368 с.; Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>

впродовж 2006-2013 рр. спостерігаються коливні тенденції щодо розподілу капітальних інвестицій за сферами економічної діяльності. Починаючи з 2011 року тенденції дещо змінюються, а саме – перше місце за обсягами інвестицій займає сфера операцій з нерухомими майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям (33,42%), друге – промисловість (19,97%). Найменший обсяг інвестицій впродовж аналізованого періоду часу направлено на розвиток комунальної сфери області^{222,223}.

Чисельність зайнятих за видами економічної діяльності впродовж 2006-2013 рр. збільшилась не суттєво, а саме лише на 3,6%. Поряд з тим за цей період часу суттєво зменшилась чисельність працюючих у промисловості, а також у сфері операцій з нерухомим майном, охороні здоров'я та комунальній сфері області. Це є свідчення нерозвиненості ринку праці, а саме не активної роботи щодо створення нових робочих місць. Найбільша частка зайнятого населення працює у сфері торгівлі, а саме 23,45%, а у 2013 рр. зростає до 22,05%. Разом з тим за цей період часу частка зайнятих у промисловості зменшується з 16,9% до 14,1%. З огляду на низький рівень розвитку фінансової сфери області на неї припадає і найменша частка зайнятих. Їх частка за цей період часу становить в середньому 1,3% від загальної частки зайнятих в економіці області.

Інтенсивність структурних змін можна оцінити на основі обрахунку інтегрального коефіцієнта структурних зрушень за основними показниками економічної діяльності області (табл. 4.1). Найбільш інтенсивно структурні зміни відбулися в сфері капітального інвестування. Тут найвищий інтегральний коефіцієнт склав у 2011 – 32,9%, 2010 р. – 26,4%, та у 2008, 2012 рр. відповідно 10,3% та 14,9%. В інші роки структурні зміни в сфері інвестування за основними видами економічної діяльності відбувалися значно повільніше, причому різниця становила біля 5 разів, що з одного боку може бути свідченням специфіки самого процесу інвестування (нерівномірне надходження фінансових ресурсів, зумовлене початком певних проектів), а з іншого – несприятливими тенденціями у формуванні інвестиційного середовища області. Такі тенденції свідчать про те що інвестиційне середовище не забезпечує стабільне та рівномірне надходження до кожного із секторів економіки, що в кінцевому результаті відбивається на інших показниках функціонування господарства, в першу чергу на обсязі реалізованої промислової продукції. Така ситуація потребує розробки та впровадження цілісної системи заходів, в першу чергу інституційного характеру для виправлення та корегування ситуації а саме:

- трансформація відносин власності на основі приватизації, формування великих корпоративних господарських структур;
- перетворення монопольної адміністративної системи державного управління до системи, що функціонує на правових та економічних засадах;

²²² Статистичний щорічник Львівської області за 2012 рік : статистичний збірник : Ч.І. / Головне управління статистики у Львівській області. – Львів, 2013. – 368 с.; Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>

²²³ Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>

- перехід від планово-адміністративного регулювання зайнятості до ринкового, що базується на поєднанні принципів економічної ефективності та соціального захисту;
- перетворення системи регулювання трудових відносин на основі інституту контракту (договору) в рамках соціального партнерства;
- розвиток і інституційна підтримка малого підприємництва, як інструмента проведення реструктуризації.

За іншими показниками інтегральний коефіцієнт структурних зрушень розподіляється більш рівномірно, що свідчить про позитивні тенденції розвитку регіону. На основі обрахованих індексів структурних зрушень визначено тенденції, що формуватимуться протягом 2014-2016 рр., за основними показниками розвитку економіки області. Як видно з таблиці, найбільш значущі зміни очікуються в інвестиційній діяльності від 3,5% до 4,6%, а також в обсягах реалізованої продукції від 0,5% до 2,9%. За такою прогнозною тенденцією у 2016 році може спостерігатися падіння у будівництві (на 3,07 в.п.), діяльності транспорту (0,93 в.п.), фінансовій діяльності (0,27 в.п.), охороні здоров'я (0,02 в.п.) та наданні комунальних послуг (0,17 в.п.), проте зростуть промисловість та операції з нерухомим майном відповідно на 3,31 в.п. та 0,86 в.п. Такий очікуваний стан структурних процесів не можна оцінити як позитивний, оскільки не розвиватимуться сфери, які створюють продукцію з високою доданою вартістю.

Таблиця 4.1

Інтегральні коефіцієнти структурних зрушень

Роки	Інтегральний коефіцієнт структурних зрушень					
	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг)	Капітальні інвестиції	Кількість зайнятих працівників	Валова додана вартість	Валовий випуск продукції та послуг	Проміжне споживання
2007	4,0	3,2	1,9	4,8	3,3	2,6
2008	4,4	10,3	3,9	7,1	3,9	3,1
2009	7,1	12,7	2,9	7,3	6,8	5,7
2010	4,6	26,4	1,7	4,4	1,8	2,3
2011	3,1	32,9	5,5	8,1	4,9	3,1
2012	4,5	14,9	0,7	5,7	7,3	8,3
2013	2,6	8,1	2,5	2,8	2,5	3,4
2014	0,6	4,6	1,3	1,1	0,9	0,7
2015	0,5	4,0	1,3	1,0	0,8	0,6
2016	2,9	3,5	1,3	0,8	0,7	0,5

* Розраховано за²²⁴

²²⁴ Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>

На сьогоднішній день неефективною є і структура промисловості області, оскільки вона не відповідає сучасним вимогам ефективної конкурентоздатної економіки і можливостям розвитку регіону. Свідченням того є висока частка сировинного сектора, та відсутність істотного зростання наукоємких і інноваційних видів економічної діяльності.

Аналізуючи тенденції розвитку промисловості області, слід відзначити, що обсяг реалізованої промислової продукції впродовж 2006-2013 рр. щорічно зростає, за винятком кризового 2009 року. Так впродовж аналізованого періоду часу обсяг реалізованої промислової продукції збільшився з 14368,7 млн.грн. до 37577,2 млн.грн., тобто у 2 рази. Збільшення обсягів виготовленої продукції зафіксовано у всіх галузях промисловості, за винятком виробництва коксу. Обсяг виробництва в цій галузі зменшився у 2013 році порівняно з 2006 роком на 68%. Найбільший спад виробництва в даній галузі зафіксовано у 2012 році, а саме у 42 рази порівняно з попереднім роком. У цілому за підсумками 2013 року незначного спаду зазнала і галузь, орієнтована на виробництво продукції інноваційного та інвестиційного призначення, а саме: машинобудування (на 2,5%). Значний спад продукції даної галузі зафіксовано також і у 2010 році, а саме на 20,2% порівняно з попереднім, а також у 2009 р. (на 7%). Найбільшими темпами за цей період часу збільшується обсяг виробництва харчової продукції, а саме у 4,3 рази. Суттєво зросли обсяги виробництва продукції виробництва іншої неметалевої продукції (у 3,8 рази) та виробництва та розподілу електроенергії (у 3,6 рази)²²⁵.

Домінуючою галуззю спеціалізації області є харчова промисловість. У 2013 році на дану галузь припадало 31,55% загального обсягу реалізованої продукції (рис. 4.3). Темпи зростання обсягів виробництва в харчовій промисловості підтримуватимуться підвищенням реальних наявних доходів населення, збільшенням попиту на продукти харчування, процесами імпортозаміщення, а також позитивними тенденціями розвитку сільського господарства. За кількістю працівників цей вид діяльності посідає у промисловості області третє місце (після машинобудування і виробництва та розподілення електроенергії, газу та води). Так, у 2013 році на підприємствах харчової промисловості працювало 14,7 тис. найманих працівників, або 12,7% від загальної чисельності у промисловості²²⁶.

²²⁵ Офіційний сайт Головного управління статистики в Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>.

²²⁶ Промисловість Львівщини (за 2012 рік) : статистичний збірник / Головне управління статистики у Львівській області. – Львів 2013. – 178 с.

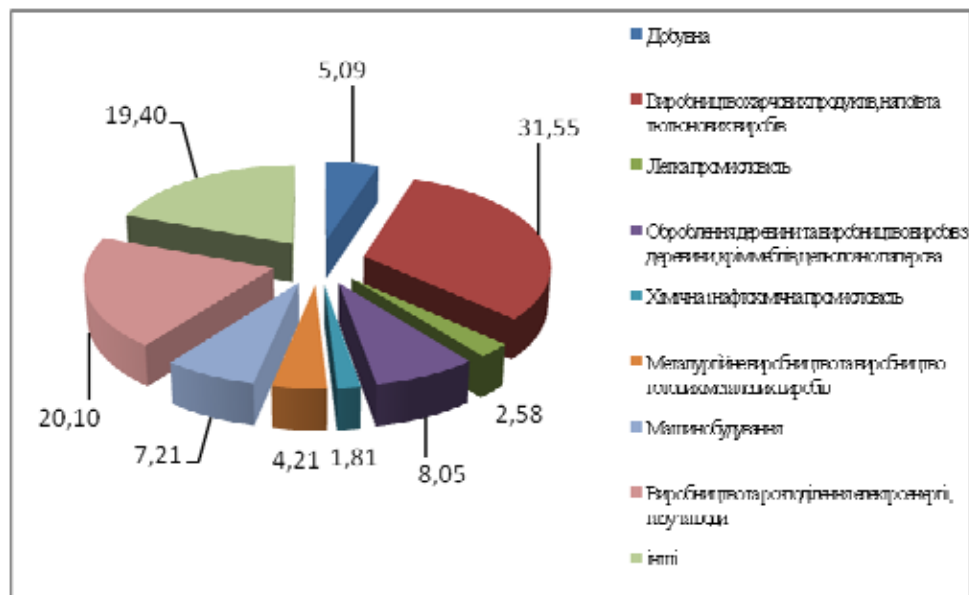

Рис. 4.3. Структура промисловості Львівської області у 2013 році
* Розраховано за²²⁷

Друге місце у структурі реалізованої продукції області посідає виробництво та розподілення електроенергії, газу та води – 20,1%. За період 2006-2013рр. суттєво зменшується частка легкої промисловості (з 5,21% до 2,58%). Однак, не зважаючи на це і надалі значною залишається частка Львівської області в Україні з випуску окремих видів продукції галузі (в межах 15–52%): спіднього трикотажу, жіночих суконь, панчішно-шкарпеткових виробів, чоловічих костюмів, верхнього трикотажу, постільної білизни.

Негативною тенденцією розвитку економіки області є суттєве зменшення частки машинобудування, а саме з 14,28% у 2006 році до 7,85% у 2013 рр., що є свідченням не інноваційного шляху розвитку економіки області та низької частки виготовлення нових технологій. На машинобудівних підприємствах у 2013 році було задіяно 23,5 тис. найманих працівників, тобто кожний п'ятий працівник промисловості був зайнятий саме у цій галузі^{228,229}.

Стабільне соціально-економічне зростання в регіоні може бути досягнуто лише на інноваційній основі при активному використанні сучасних технологій та розробок. Лише в цьому випадку можна досягнути якісних структурних змін та економічного зростання, ресурсозбереження, підвищення ефективності виробництва та випуску конкурентоспроможної на внутрішньому і світовому ринках продукції. Нажаль у Львівській області рівень інноваційної активності залишається і надалі досить низьким.

²²⁷ Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>

²²⁸ Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>

²²⁹ Промисловість Львівщини (за 2012 рік) : статистичний збірник / Головне управління статистики у Львівській області. – Львів 2013. – 178 с.

У 2006 році інноваційною діяльністю займалися 62 підприємства, що становить 8,4% від загальної кількості промислових підприємств області. У наступні роки зафіксовано активізацію інноваційних процесах на промислових підприємствах області, однак вона є недостатньою для вирішення критичної ситуації щодо високого ступеня зношеності наявного технологічного обладнання яке використовують у своїй роботі промислові підприємства. Так, у 2013 році інноваційні заходи здійснювало вже 116 промислових підприємств Львівщини, що становить 16,6% від загальної кількості промислових підприємств області. За цим показником Львівська область серед інших регіонів України посіла 14 місце (у 2012 році – 20). Позитивною тенденцією в інноваційній сфері є вищий рівень інноваційної активності підприємств області порівняно з середнім значення цього показника по Україні^{230,231}.

Обсяг реалізованої інноваційної продукції за період 2006-2013 рр. збільшився у 2 рази, а саме з 423592,2 тис.грн. до 849489,8 тис.грн. Основний обсяг реалізованої інноваційної продукції у 2013 рр. припадає на харчову промисловість. Негативною тенденцією є суттєве скорочення обсягів виготовленої інноваційної продукції підприємствами машинобудування. Так, якщо у 2006 році на цю галузь припадало 46,15% реалізованої інноваційної продукції, то починаючи з 2010 році її частка суттєво скорочується і у 2013 році вже становила лише 1,26%. Слід зазначити також і той факт, що більшість реалізованої інноваційної продукції була новою тільки для підприємства (85,4% від її загального обсягу), а принципова нова продукція, тобто та, що була новою для ринку є незначною і займає лише 14,6% від загального обсягу інноваційної продукції.

Важливо роль в активізації економічної діяльності відіграють інвестиційні кошти, з огляду на критичний фінансовий стан більшості підприємств області та відповідно, неможливості їх вирішити поточні організаційні та технологічні питання без сторонньої фінансової допомоги. Обсяг прямих іноземних інвестицій за період 2006-2013 рр. збільшився у 2,4 рази, а саме з 284857,8 тис.дол. США до 676848,6 тис.дол. США. Лідерами інвестування економіки області є партнери з Польщі, Кіпру та Австрії. Однак, слід відзначити, що зростання обсягів надходження іноземних інвестицій у галузі промисловості є нестабільними, тобто інвестори вкладають кошти під певні конкретні проекти та будівництво нових виробництв. Тому, в один рік іноземні інвестори пріоритет надають одним галузям промисловості, а в інший – іншим. У 2012-2013 рр. найбільша кількість іноземних інвестицій була вкладення у виробництво електроенергії, газу та води, а саме 38,34% та 36,89% загального обсягу іноземних інвестицій. На другому місці машинобудування – 13,67%. Основними видами промисловості куди, найбільш стабільно спрямовується

²³⁰ Офіційний сайт Головного управління статистики в Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>

²³¹ Інноваційна діяльність у Львівській області (за 2012 рік) : статистичний збірник // Головне управління статистики у Львівській області. – Львів, 2013. – 77 с.

значна частка іноземних інвестицій є харчова промисловість та машинобудування. Найменш привабливою для іноземних інвесторів є виробництво коксу^{232,233}.

Не менш важливим аспектом оцінювання структурних змін є аналіз відтворювальної структури економіки. У відтворювальній структурі Львівської області переважає проміжне споживання, частка якого коливається в межах від 56,9 % у 2006 р. до 55,4 % у 2013 р. Висока частка проміжного споживання свідчить про високу матеріало- та ресурсовитратність економіки й енергоємність ВРП. Така ситуація в економіці області зумовлена високими цінами на сировину, матеріали, паливно-енергетичні ресурси; відсутністю ефективних заходів щодо ресурсозбереження; низьким технологічним рівнем виробництва; низьким рівнем інвестиційної та інноваційної активності тощо. Тобто така ситуація зумовлена переважанням в економіці низькотехнологічних видів діяльності та відповідно і випуску товарів з низькою доданою вартістю.

Далі розглянемо структуру та прогноз ВДВ за видами економічної діяльності. Валова додана вартість за всіма видами економічної діяльності впродовж 2006-2013 років зросла в 3 рази (з 19336 млн.грн. до 58321,1 млн.грн.). Найбільшу частку ВДВ створюють торгівля, промисловість та діяльність транспорту і зв'язку. Найменший вклад у її створення мають комунальна сфера та будівництво.

Прогноз структури ВДВ за видами економічної діяльності довів, що спостерігається незначна тенденція до скорочення питомої ваги промисловості, сільського господарства будівництва, діяльності транспорту та зв'язку, державного управління, надання комунальних послуг, натомість зростання частки ВДВ у – торгівлі, фінансовій діяльності, операцій з нерухомим майном, освіті, охороні здоров'я (рис. 4.4). Це є свідченням певної стабільності розвитку економічної системи області та того, що докорінні структурні зрушення в найближчій перспективі є досить оманливі.

Для запобігання вищенаведених проблем структурні зміни в області повинні відбуватися в напрямку:

– підтримки розвитку галузей сфери послуг, що є дуже важливим показником для економіки регіону. Так, за оцінками міжнародних експертів, країна визнається постіндустріальною, якщо обсяг її валового продукту, виробленого в сфері послуг, перевищує 65 %, а в деяких країнах досягає навіть 80-85%. Така тенденція, на жаль, не є характерною для економіки нашої області. Тобто цей досвід має бути одним із її стратегічних структурних орієнтирів;

²³² Статистичний щорічник Львівської області за 2012 рік : статистичний збірник : Ч.І. / Головне управління статистики у Львівській області. – Львів, 2013. – 368 с.

²³³ Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>

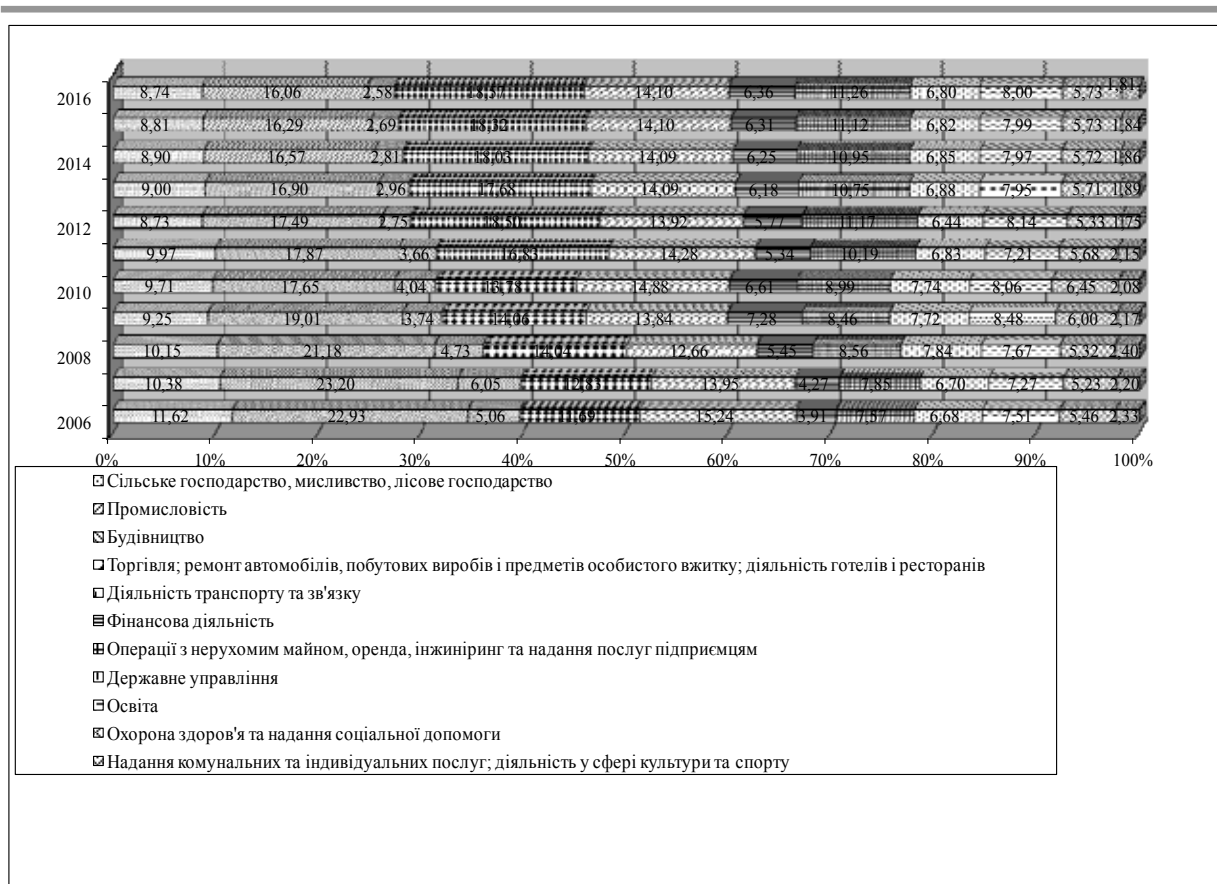

Рис. 4.4. Зміна та прогноз структури ВДВ

* Розраховано за²³⁴

— стимулювання розвитку високотехнологічних галузям промислової які випускають продукцію з високою часткою ВДВ. Нажаль на сьогоднішній день така високотехнологічна галузь промисловості, як машинобудування значно скорочує обсяги виробництва. У 2006 році на цю галузь припадало 14,28% загального обсягу випущеної продукції промисловості, а у 2013 році скоротилась до 7,21%, а це у свою чергу є свідчення зниження частки виготовленої інноваційної продукції та технологій.

Подолати наявні структурні диспропорції в регіональні можна лише за рахунок: самостійного визначення ним довгострокової стратегії його соціально-економічного розвитку, вибору засобів її реалізації; збільшення самостійності регіонів у формуванні видатків бюджету регіону відповідно до компетенції органів регіонального управління; участі суб'єктів господарської діяльності в управлінні регіональним розвитком; активного залучення органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання до процесів управління і вирішення соціально-економічних проблем розвитку території. Регіональні органи влади повинні бути головними стратегами при виборі структурної політики регіону, їм має належати вирішальне слово при виборі конкретних економічних програм розвитку.

²³⁴ Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>

Лише за таких умов можна досягнути структурної збалансованості економіки.

Підсумовуючи вище наведене слід зазначити, що у структурі економіки Львівської області і надалі зберігаються досить сильні диспропорції. Свідчить цього є висока частка промисловості яка базується в основному на сировинних галузях та недостатній рівень розвитку сфери послуг, особливо фінансових. Для подолання такої ситуації основну увагу органів регіональної влади слід звернути увагу на формування такої структури економіки, яка забезпечувала б необхідний рівень конкурентоспроможності території в умовах наростання впливу чинників глобалізації і міжрегіональної та міжгалузевої конкуренції.

4.2. Аналіз структурних змін в економіці Івано-Франківської області

Упродовж останніх років в економіці Івано-Франківської області відбуваються позитивні зміни: закріплюються тенденції економічного зростання, підвищується конкурентоспроможність економіки, зростають доходи населення. Розташування та наявність природних ресурсів характеризують регіон як такий, що має значний промисловий і природно-ресурсний потенціал, а працелюбність і традиційно висока ділова активність місцевого населення, створена поколіннями промислова і сільськогосподарська база, зумовили формування іміджу регіону, сприятливого для розвитку бізнесу.

Сприятливе середовище для економічного зростання створили довготермінові структурні чинники, такі як: приватизація та реструктуризація, проведення виваженої грошово-кредитної політики, покращення платіжної дисципліни, що відбувалось на тлі оздоровлення макроекономічного середовища та розвитку ринкових інституцій тощо.

Структурні зміни в економіці регіону можна спостерігати, аналізуючи динаміку стану основних складових, від взаємодії яких залежить результат економічної діяльності регіону. Дослідження оцінювання структурних змін в економіці Івано-Франківської області охоплює проміжок часу з 2006 р. по 2013 р.

Розрахунок оцінки структурних змін регіону показав, що впродовж досліджуваного періоду обсяг реалізованої продукції (робіт і послуг) збільшився на 77,2% і становив 38771,7 млн грн. Таке зростання відбулось завдяки росту таких видів економічної діяльності, як: сільське господарство, мисливство, лісове господарство – у 7 разів; надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту – у 6,4 разу; освіта – у 3,6 разу; будівництво – у 3,5 разу; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – у 3,3 разу; діяльність транспорту та зв'язку – у 3,3 разу; усі інші у межах від 0,5 до 1,5 разу. Виключенням стали операції з

нерухомим майном, оренда, інжиніринг і надання послуг підприємцям, де обсяг реалізації знизився на 43,7%.

Дослідження показали, що у структурі реалізованої продукції області (рис. 4.5) найбільшу частку у 2006 р. займала (половину від всієї реалізованої продукції регіону) промисловість – 49,5%. На рис. 3.6 ми бачимо, що обсяги реалізованої промислової продукції у 2013 р. зросли і становили 16887,9 млн грн, проте питома вага промисловості знизилась до 43,7%.

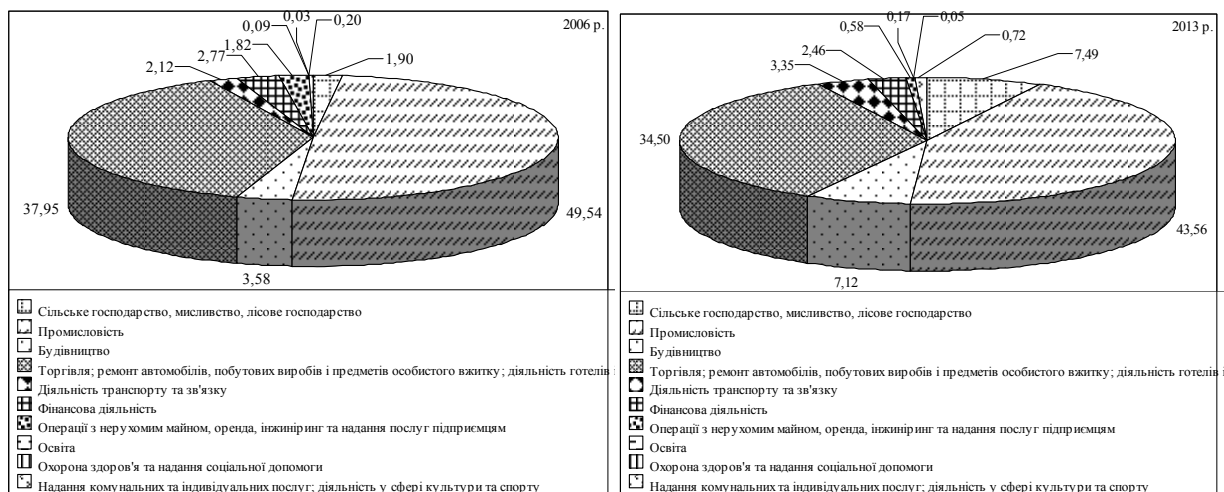

Рис. 4.5. Структура обсягів реалізованої продукції за видами економічної діяльності Івано-Франківської області за 2006-2013 рр.

*Розраховано за²³⁵

Зниження питомої ваги у структурі реалізованої продукції у 2013 р. спостерігається не тільки у промисловості, але і в таких видах економічної діяльності, як: торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку, діяльність готелів і ресторанів до 34,5%; операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг і надання послуг підприємцям – 0,58% і фінансова діяльність – 2,46%, хоча так само, як і у промисловості, обсяг самої реалізованої продукції по всіх показниках зріс (рис. 3.5).

Варто зазначити, що зниження частки цих секторів економіки зумовлене зростанням питомої ваги інших видів економічної діяльності. Воно відбулось завдяки зростанню питомої ваги сільського господарства, мисливства та лісового господарства на 5,59%; будівництва – 3,54%; діяльності транспорту та зв'язку – 1,23%; інших послуг – 0,62% (рис. 4.6.). Тенденція до зростання частки сільськогосподарської продукції у регіоні спостерігалась упродовж усього досліджуваного періоду. Розвиток інших галузей у 2006-2013 р. був менш динамічний, а їх частка у структурі економіки регіону хоч і зростала, але становила незначну частину в загальному обсязі. Щодо інших видів послуг регіону, то їх частки як у 2006 р., так і у 2013 р. займають незначні позиції щодо решти видів економічної

²³⁵ Основні показники соціально-економічного розвитку регіону / Головне управління статистики у Івано-Франківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ifstat.gov.ua/>

діяльності області. Сфера надання послуг на фоні зростання економічного добробуту населення регіону також поступово зростала і займала одну з лідируючих позицій у розвитку регіону. Для подальшого її зростання органам регіональної влади в своїй політиці регіонального розвитку необхідно налагодити механізм виконання планів задля залучення інвестицій та інновацій.

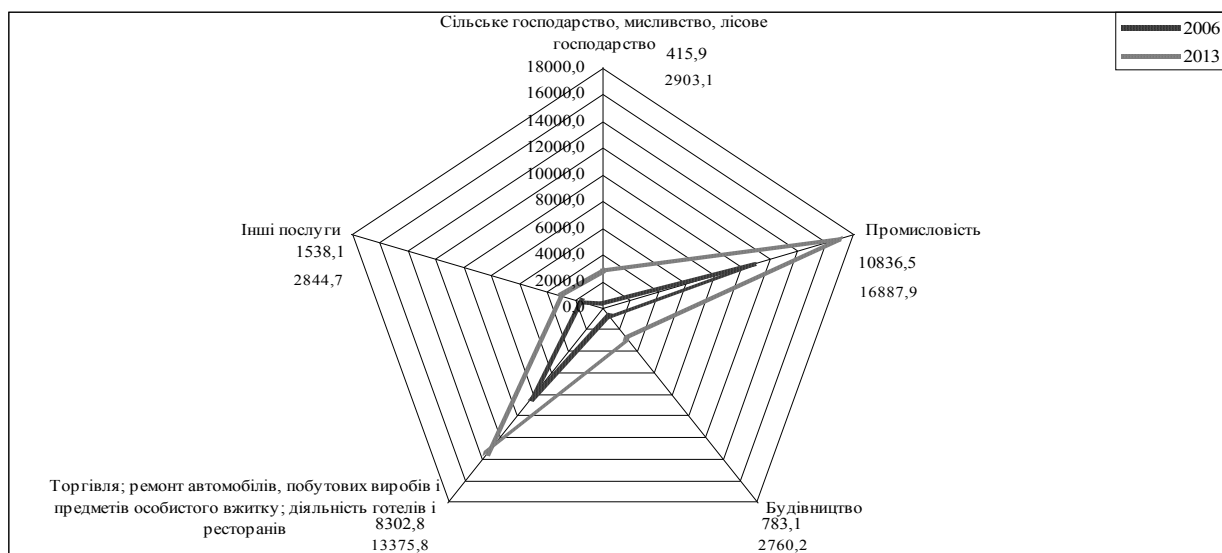

Рис. 4.6. Динаміка структурних змін за видами економічної діяльності регіону за 2006-2013 рр. (млн грн)

*Розраховано за ²³⁶

Питома вага капітальних інвестицій щодо видів економічної діяльності регіону характеризувалась неоднозначною динамікою. Загалом обсяг капітальних інвестицій в економічній структурі регіону з 2006 р. по 2013 р. збільшився на 29,9%. Збільшення капітальних інвестицій відбулось майже за всіма видами економічної діяльності за весь період діяльності за винятком кризових років (2008 і 2010 рр.). Зокрема, їхня частка зросла у будівництві (88,3%); сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві (63,6%); охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги (40,9%). Дещо менше зростання спостерігається в освіті (18,8%); наданні комунальних та індивідуальних послуг, діяльності у сфері культури та спорті (11,4%); торгівлі, ремонті автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку, діяльності готелів і ресторанів (8,7%). Хоча за досліджуваний період частка капітальних інвестицій у промисловість регіону зросла тільки на 3,5%, а динаміка питомої ваги капітальних інвестицій коливалась то в напрямі збільшення, то в напрямі зменшення і завжди залишалася на першому місці порівняно з іншими видами економічної діяльності регіону. У 2013 р. питома вага капітальних інвестицій у промисловість склала 36,3%, що на 2% більше, ніж у

²³⁶ Основні показники соціально-економічного розвитку регіону / Головне управління статистики у Івано-Франківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ifstat.gov.ua/>

будівництві, і на 29,7%, ніж у сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві.

Зростання питомої ваги капітальних інвестицій у промисловість і будівництво зумовлене зменшенням капітальних інвестицій у діяльність транспорту, зв'язку та фінансову діяльність регіону.

Ще одним чинником, що визначає оптимальність структури економіки регіону, є зайнятість населення. Загалом чисельність зайнятих у регіоні з 2006 р. по 2013 р. зросла на 3,7% завдяки сфері сільського господарства, мисливства, лісового господарства; торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку та діяльності готелів і ресторанів. Питома вага середньорічної чисельності зайнятого населення у цих сферах у 2013 р. становила 27,11% та 20,48% відповідно. Питома вага зайнятих у промисловості у 2013 р. становила 11,9%, що на 4,86% менше, ніж у 2006 р. Це зумовлене темпами падіння обсягів реалізованої промислової продукції.

Зростання чисельності зайнятих в інших видах економічної діяльності за період, що аналізується, становило 18,7%, з них 8,9% припадає на операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг і надання послуг підприємцям; 6,9% – надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту; 2,2% – освіту; 0,7% – охорону здоров'я та надання соціальної допомоги.

Основу промисловості Івано-Франківщини складають підприємства електроенергетичного, нафтового, деревообробного, хімічного та нафтохімічного комплексів. Бурштинська теплова електростанція подає електроенергію на експорт в країни Центральної і Західної Європи та забезпечує нею західні області України. Нафтовий промисловий комплекс об'єднує підприємства, що забезпечують розвідку, видобуток, зберігання і транспортування нафти і газу. В області розробляється 25 родовищ вуглеводнів та експлуатується понад 660 нафтових і газових свердловин²³⁷.

Для визначення перспектив розвитку промисловості регіону проведено оцінку структурних змін у промисловості регіону, де було визначено, що обсяг реалізованої промислової продукції з 2006 по 2013 рр. збільшився майже за всіма видами діяльності й склав 56,5%. Варто зазначити, що загалом за аналізований період обсяги реалізованої продукції харчової промисловості зросли в 4,7 разу; целюлозно-паперової промисловості в 3 рази; хімічної і нафтохімічної промисловості та іншої неметалевої продукції в 2,8 разу; металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів, машинобудування, а також виробництва та розподілення електроенергії, газу та води в 2,4 разу; оброблення деревини та виробництва виробів з деревини, крім меблів, у 2,2 разу. У всіх інших секторах промисловості зростання становило від 0,5 до

²³⁷ Івано-Франківська область [Електронний ресурс] / Івано-Франківська обласна державна адміністрація. – Режим доступу : <http://www.if.gov.ua/frtt/>

1,5 разу. Однак у виробництві коксу та продуктів нафто перероблення обсяг реалізації скоротився на 69,2%.

Питома вага обсягу реалізованих харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів у 2013 р. становила 18,11%, що на 12,2% більше, ніж у 2006 р. Приріст обсягу реалізованих товарів хімічної і нафтохімічної галузі за цей період становив 10,3%, а електроенергії, газу та води – 6,78%. Також у структурі промисловості регіону проявляються незначні тенденції до зростання питомої ваги обсягу реалізованої іншої неметалевої продукції, де приріст з 2006 р. до 2013 р. становив 4,8%, а приріст реалізованої деревообробної і целюлозно-паперової продукції – 1,69%.

За 2006-2013 рр. у структурі реалізованої промислової продукції покращили свої показники всі види промислової діяльності, окрім добувної і легкої промисловості та виробництва коксу і продуктів нафтоперероблення.

Для відтворення промислових потужностей регіону необхідно залучати зовнішні та внутрішні інвестиції та впроваджувати інновації. Основні напрями розвитку інноваційної діяльності, пріоритети інноваційної політики та етапи її реалізації визначаються потребами промислових виробництв у технологічному переозброєнні та наявністю інвестиційних ресурсів. Оскільки обсяг реалізованої інноваційної продукції регіону з 2006 р. по 2013 р. зріс у 9 разів, то це дає підставу говорити про те, що створення сприятливих умов для розвитку інновацій дає змогу модернізувати технологічну базу промисловості регіону, що, своєю чергою, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Таке зростання обсягів інноваційної продукції зумовлене значними вливаннями іноземних інвестицій у промисловість регіону. У 2013 р. порівняно з 2006 р., обсяги прямих іноземних інвестицій в економіку регіону збільшились у 5 разів. Основними видами промисловості, куди були спрямовані прямі іноземні інвестиції, є: хімічна і нафтохімічна промисловість (58,6%), виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (12,6%), машинобудування (5,7%). Понад половину прямих іноземних інвестицій було спрямовано на розвиток хімічної і нафтохімічної промисловості, а саме у нафтопромислові центри Франківщини: Надвірнянський, Долинський і Рожнятівський райони.

У 2013 р. в області реалізовано 42 інвестиційні проекти, найважливішими серед яких є: введення нових потужностей з виробництва електрообладнання для автомобілів на ВО «Карпати»; будівництво нового заводу з випуску спецементів на ПАТ «Івано-Франківськцемент»; введення в експлуатацію біогазового заводу на ТОВ «Даноша»; п'ять ліній з виготовлення виробів з ПВХ-С на ТОВ «Карпатнафтохім», що дало змогу створити понад 400 нових робочих місць. Обсяг реалізованої промислової продукції за 2013 р. досяг 20,5 млрд грн, що у 1,8 разу більше, ніж у 2009 р., проте на 2,3 млрд грн менше, ніж у 2012 р.²³⁸.

²³⁸ Промисловість Івано-Франківщини [Електронний ресурс] / Івано-Франківська обласна державна адміністрація. – Режим доступу : <http://www.if.gov.ua/files/>

Варто зазначити, що у структурі прямих іноземних інвестицій у секторі промисловості відбулись суттєві зміни. Так, збільшення питомої ваги прямих іноземних інвестицій спостерігається тільки у виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, хімічній і нафтохімічній промисловості та машинобудуванні. У всіх інших видах промислової діяльності у 2013 р., порівняно з 2006 р., відбулось зниження питомої ваги прямих іноземних інвестицій.

Як було зазначено, за кількістю зайнятих промисловий сектор в Івано-Франківській області займає третє місце. У 2013 р. найбільша частка зайнятих була у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води (15,9%), виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (7,3%), добувній промисловості (6,8%). У всіх інших видах промислової діяльності зайнятість становить менше 5%.

Динаміка питомої ваги капітальних інвестицій у галузі промисловості упродовж досліджуваного періоду не була стабільною. Питома вага капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів у 2013 р. становила 53,24%, а їх приріст – 39,08%. Таке зростання зумовлене падінням питомої ваги капітальних інвестицій у хімічній і нафтохімічній промисловості, де зменшення їх питомої ваги з 2006 до 2013 рр. становив (-26,49%).

Слід зазначити, що хоча Івано-Франківська область і багата на целюлозно-паперову сировину, вона не має власних великих виробничих потужностей, а є постачальником сировини в інші регіони, тому найменша частка зайнятих припадає саме на целюлозно-паперову промисловість і видавничу діяльність (1,3%).

Що ж до капітальних інвестицій, то основна їх частка у 2013 р. припадала на виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (53,2%), більшість з яких припадає на горілчані заводи, розташовані у цьому регіоні. На хімічну і нафтохімічну промисловість регіону припадає 15,7% капітальних інвестицій. Найменша ж частка інвестицій у 2013 р. належить металургійному виробництву та виробництву готових металевих виробів (0,3%).

Різка зміна вливань капітальних інвестицій з одних галузей промисловості в інші зумовлена падінням розвитку тих секторів промисловості, що мають більшу підтримку держави в інших регіонах країни. Це насамперед стосується машинобудування та хімічної і нафтохімічної промисловостей.

На сучасному етапі розвитку промисловості регіону варто звертати увагу на ті сектори, що мають власну сировинну базу, сильні виробничі потужності та можуть зацікавити зовнішніх інвесторів. Не варто забувати про те, що потрібно також впроваджувати нові інноваційні механізми виробництва промислової продукції, це сприятиме підтримці діючих секторів промисловості і розвиватиме нові.

Проаналізувавши зміни у відтворювальній структурі економіки Івано-Франківської області упродовж 2006-2013 рр. (рис. 4.7) ми бачимо, що у 2013 р. питома вага ВДВ промисловості регіону становила 24,04%. Аналізуючи динаміку, було виявлено, що її приріст з 2006 р. по 2013 р. становив 12,5%, хоча як у 2006 р., так і у 2013 р. частка ВДВ у промисловості була найвищою, а це свідчить про домінуючу роль її у складі господарського комплексу регіону. Питома вага ВДВ торгівлі, ремонту

автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку, діяльності готелів і ресторанів у 2013 р. склала 16,3%, що на 4,2% більше, ніж у 2006 р. Питома вага ВДВ сільського господарства, мисливства та лісового господарства в 2013 р. склала 13,5%, що також свідчить про зростання цих видів економічної діяльності, оскільки у 2006 р. цей показник становив 11,8%. Наведені факти свідчать про те, що відбувається динамічне зростання визначених видів економічної діяльності.

Відповідно до рис. 3,7 у 2013 р. на ВДВ, створену у сфері транспорту та зв'язку, припадає 8,5%, освіті – 8,1%, державному управлінні – 7,1%. На всі інші види економічної діяльності на ВДВ припадає менше 7%. Найменшу ж частку займає фінансова діяльність – 3,5%.

Крім того, варто наголосити на поступовому зменшенні питомої ваги ВДВ у сфері транспорту та зв'язку на 2,9% і сфері фінансової діяльності на 2,1% у 2013 р., порівнюючи з аналогічним показником за 2006 р. Інші види економічної діяльності охоплюють в середньому 22,4% загальної ВДВ.

Прогноз структури ВДВ за видами економічної діяльності (рис. 4.7) показує, що упродовж трьох наступних років зберігатиметься тенденція до скорочення частки промисловості, будівництва, сфери транспорту та зв'язку та фінансової діяльності. Натомість по всіх інших видах економічної діяльності простежується тенденція до зростання.

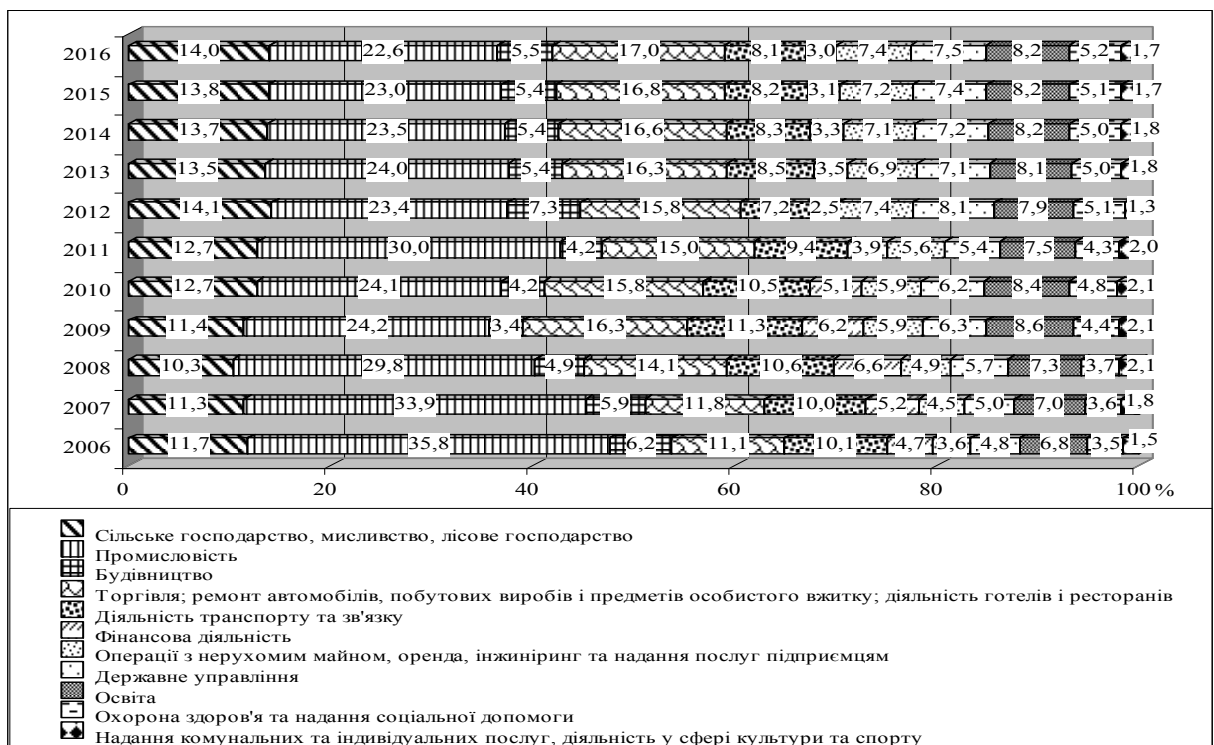

Рис. 4.7. Зміна та прогноз структури ВДВ (за видами економічної діяльності)

*Розраховано за ²³⁹

²³⁹ Основні показники соціально-економічного розвитку регіону [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Івано-Франківській області. – Режим доступу : <http://www.ifstat.gov.ua/>

Аналіз структури економіки Івано-Франківської області показав, що хоча промисловість займає провідне місце у господарській системі регіону, але в період з 2006 р. по 2013 р. її частка поступово зменшувалась, а частка інших видів економічної діяльності збільшувалась. Проведений прогноз структури ВДВ засвідчує, що у майбутньому відбуватиметься скорочення частки промисловості у ВДВ регіону. Серед секторів промисловості регіону найпотужнішими є: хімічна і нафтохімічна промисловість; виробництво та розподілення електроенергії, газу та води; виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; виробництво іншої неметалевої продукції; виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення.

Варто також зазначити, що важливу роль у структурі економіки регіону відіграють сфера послуг, сільське господарство, мисливство та лісове господарство.

З часу затвердження «Стратегії економічного і соціального розвитку Івано-Франківської області до 2015 року» (рішення від 20.02.2007 року № 214-9/2007) пройшло вісім років, проте так і не було досягнуто цілей щодо зменшення міжрегіональних економічних і соціальних диспропорцій.

Відповідно до проведеного нами дослідження, було визначено пріоритетні види економічної діяльності регіону та чинники, що зумовлюють найбільші зміни у регіоні, на які органам регіональної влади варто звертати більше уваги.

Для відновлення розвитку промислового сектору регіону органам влади та бізнес-середовищу необхідно більше уваги приділити виробничим потужностям промислових підприємств, відтворюючи їх шляхом реструктуризації та модернізації. Наступним важливим кроком має бути залучення в промисловий сектор внутрішніх і зовнішніх інвестицій і впровадження інновацій. Виконання цих умов приведе до нарощення потужностей промислового сектору регіону, що забезпечить населення новими робочими місцями. Усі ці кроки позитивно вплинуть на структурні зрушення у регіоні.

Для ефективнішого розвитку сільського господарства регіону необхідно забезпечити виготовлення якісної сільськогосподарської продукції, що задовольнятиме попит на рівні регіону та країни. Для цього потрібно застосувати механізм регулювання та прогнозування ринків сільськогосподарської продукції і продовольства та оновити матеріально-технічну базу сільськогосподарського виробництва. Не менш важливим у розвитку сільського господарства регіону є наукове ведення агропромислового виробництва та забезпечення комплексного і сталого розвитку сільських територій через використання спільних коштів державного і місцевого бюджетів.

У лісовому господарстві важливі кроки для подальшого його розвитку потрібно зробити у таких напрямках: розробка регіональної лісової політики для забезпечення балансу економічних, екологічних і соціальних цілей; підвищення рівня лісистості шляхом створення нових посадок лісів; застосування екологічних підходів у лісокористуванні, запровадження

сертифікації лісів; залучення територіальних громад до прийняття рішень з управління лісами.

Розвиток лісового господарства включає у себе і лісову промисловість. Розвиток лісової промисловості доцільно здійснювати на основі створення кластера. Формування лісопромислового кластера залучить до процесу виготовлення лісопромисловими підприємствами продукції інші галузі виробництва. До кластера можуть входити підприємства: машинобудівної, хімічної, целюлозно-паперової, лісохімічної, деревообробної промисловостей; меблевого виробництва; наукові установи; органи державної і регіональної влади; фінансово-кредитні установи регіону; транспортно-логістична інфраструктура тощо.

Розвиток лісопромислового кластера сприятиме зростанню ефективного використання наявних ресурсів і виробничих потужностей регіону, підвищенню якості та конкурентоспроможності продукції лісової промисловості, забезпеченню потреб внутрішнього ринку, що дозволить реалізувати імпортозаміщуючу модель насичення внутрішнього ринку регіону та країни.

Варто зазначити, що перспективи та динамічність розвитку економіки регіону також залежать від такого виду економічної діяльності як надання послуг.

Дослідження показали, що для Івано-Франківської області важливе значення у структурі економіки регіону відіграє діяльність готелів і ресторанів, що у 2013 р. склала 8,3% у структурі ВДВ регіону. До діяльності готелів і ресторанів належать домові господарства, що займаються зеленим туризмом. Одну з провідних ролей у розвитку досліджуваного регіону може відгравати туристичний комплекс. Важливими кроками регіональної влади у цьому напрямі має стати розбудова туристичної інфраструктури.

Що ж до підвищення рівня інноваційності регіону, то цей напрям розвитку регіону включає не тільки комплекс відповідних законів, але й нові відносини між основними групами інтересів: владою, бізнесом і громадою, що мають пронизувати господарське життя регіону, а роль локомотива в інноваційній сфері має відводитись середньому і малому бізнесу, для розвитку якого необхідно формувати адекватну інноваційну інфраструктуру в межах структурної політики регіону.

Основним чинником впливу на реалізацію структурної політики є модернізація економіки регіону зі створенням високотехнологічних підприємств, зростанням енергоефективності, розвитком комунікацій усіх видів, раціональним використанням природних ресурсів, формуванням кластерів у нових і традиційних галузях.

Таким чином, зміст структурної політики можна представити як сукупність законодавчих, економічних і організаційно-управлінських інститутів, спрямованих на виконання цілей і завдань органів регіональної влади щодо управління політичним, економічним і соціальним розвитком суб'єктів, що забезпечують формування інноваційної конкурентоспроможної економічної системи.

4.3. Структурні диспропорції в економіці Рівненської області

Рівненщина належить до регіонів з потужним промисловим і сільськогосподарським потенціалом, відповідно ці галузі економіки є провідними для області. У структурі реалізованої продукції області найбільшу частку займає промисловість, а також торгівля та ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку. Далі йдуть сільське господарство, транспорт і зв'язок, а також будівництво, проте їхня питома вага у структурі реалізованої продукції регіону є значно нижчою (рис. 4.8). Фінансова діяльність та інші послуги у структурі реалізованої продукції області представлені найменше і становлять 2,9% та 0,7% відповідно.

Протягом аналізованого періоду (2006-2013 рр.) відбулася переорієнтація структури економіки регіону (рис. 4.9) з економіки, спрямованої на послуги, на промислово орієнтовану (частка промисловості у загальній структурі реалізованої продукції області збільшилася з 31,9% до 43,9% і стала найвищою серед інших видів економічної діяльності регіону) за рахунок зниження частки традиційного для регіону виду економічної діяльності – торгівлі та ремонту автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку та діяльності готелів і ресторанів (частка цього виду економічної діяльності у загальній структурі реалізованої продукції області знизилася з 52,6% до 35,2%).

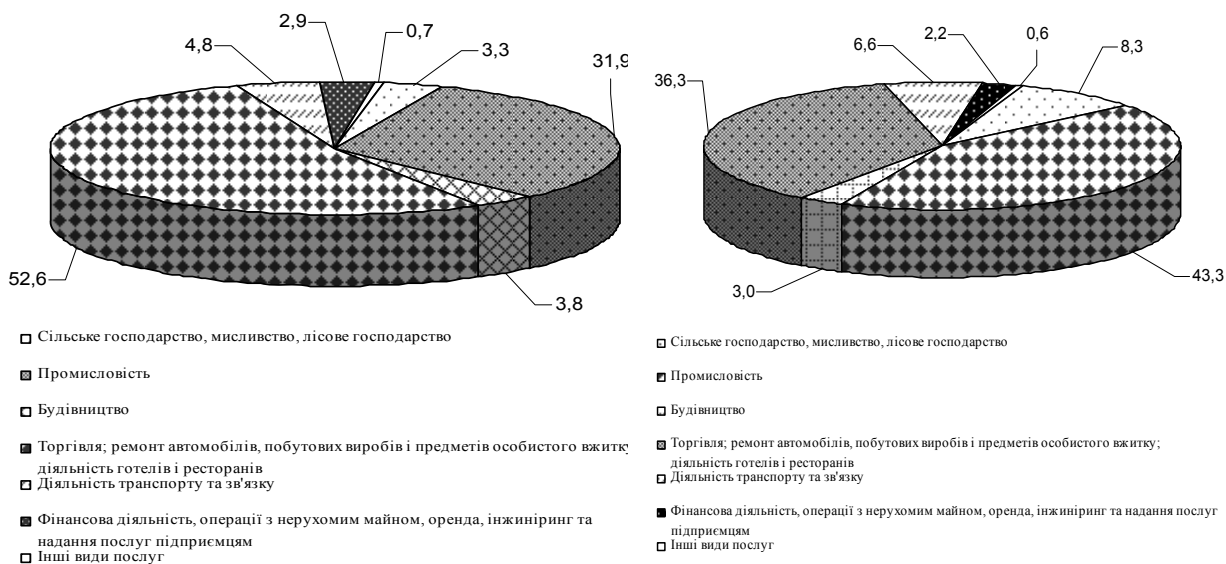

Рис. 4.8. Структура обсягів реалізації продукції Рівненської області за секторами економіки у 2006-2013 рр.

*Складено за²⁴⁰

²⁴⁰ Офіційний сайт Головного управління статистики у Рівненській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rv.ukrstat.gov.ua/>

Результати дослідження підтверджують, що впродовж 2006-2013 рр. зростала також питома вага сільського господарства, що у звітному році посідає третє місце у загальній структурі реалізованої продукції регіону після промисловості і послуг готелів і ресторанів, а також торгівлі та ремонту (частка сільського господарства зростала з 3,8% до 8,7%). Цьому сприяло активне залучення капітальних інвестицій у сферу сільського господарства регіону, обсяг яких впродовж досліджуваного періоду зріс в середньому втричі. Відповідно зросла також питома вага валової доданої вартості та обсяг валового випуску сільськогосподарської продукції регіону, а також підвищилася частка проміжного споживання у цій галузі.

Фінансова діяльність та інші види послуг, зокрема освіта, охорона здоров'я, державне управління, надання комунальних та індивідуальних послуг, а також діяльність у сфері культури та спорту є практично не розвиненими у регіоні і потребують додаткової уваги, особливо при формуванні регіональної політики та розробки стратегій розвитку області на найближчу і далеку перспективу.

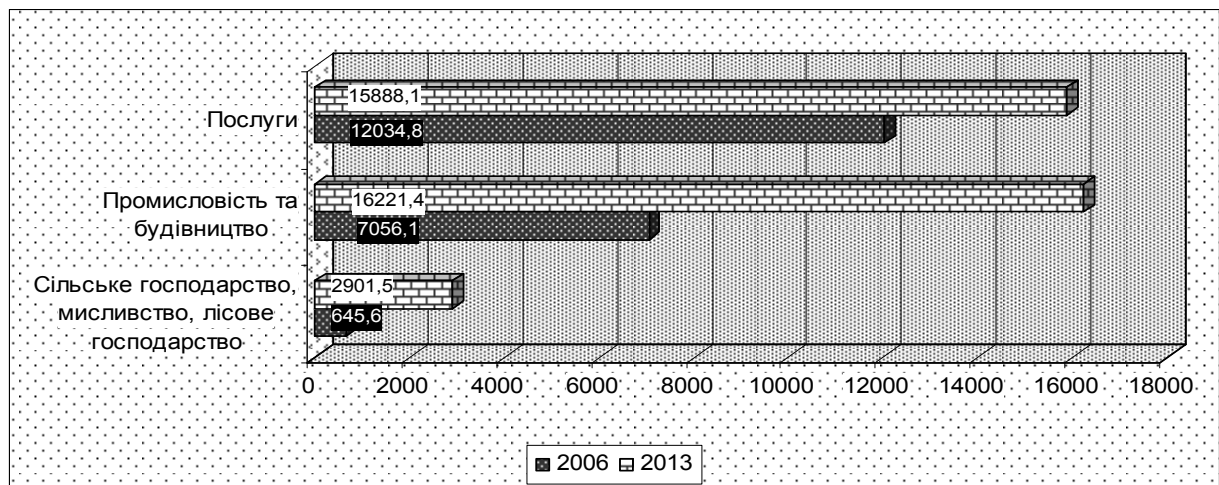

Рис. 4.9. Динаміка структурних змін за секторами економіки регіону в абсолютних значеннях (млн грн)

*Складено за²⁴¹

Щодо капітальних інвестицій в економіку регіону (рис. 4.10), то результати дослідження виявили, що їх питома вага зростає саме у тих галузях, у яких зменшується частка реалізованої продукції, а саме у будівництві (питома вага капітальних інвестицій у цю сферу є найвищою з-поміж інших видів економічної діяльності області і зростала з 17% до 39% протягом аналізованого періоду), у сфері державного управління (поряд із сільським господарством ця сфера є другою за питомою вагою капітальних інвестицій області і зростала з 7% до 11%), у сферу торгівлі та ремонту/діяльності готелів і ресторанів (питома вага капітальних інвестицій зростала з незначними коливаннями на 4-6%). Натомість частка капітальних інвестицій в економіку області зменшилася у тих сферах, де питома вага

²⁴¹ Там само

реалізованої продукції зростає, а саме у промисловість (частка капітальних інвестицій скоротилася майже втричі з 52% до 19%).

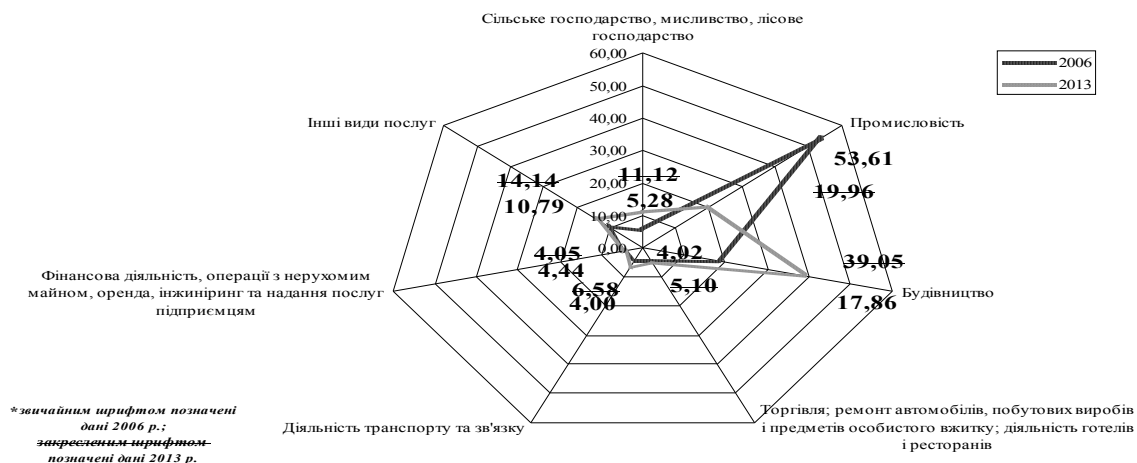

Рис. 4.10. Динаміка капітальних інвестицій за секторами економіки регіону

*Складено за²⁴²

Відтак пріоритетними завданнями структурної політики для регіону на найближчу перспективу залишаються:

- розвиток сучасного агропромислового комплексу, збільшення виробництва конкурентоспроможної тваринницької продукції, будівництво та реконструкція тваринницьких ферм і комплексів, застосування високоефективних технологій вирощування культур, розвиток інфраструктури аграрного ринку;
- формування сприятливого інвестиційного середовища, стимулювання залучення фінансових ресурсів для реалізації виробничих та інфраструктурних інвестиційних проектів.

Оцінка структурних змін у промисловості регіону засвідчила, що обсяг реалізованої промислової продукції стабільно зростає впродовж усього досліджуваного періоду, а його частка у загальному обсязі реалізованої продукції регіону склала у 2013 р. 43%. Зростання часток реалізованої промислової продукції регіону відбувалось за такими видами промислової діяльності, як добувна промисловість (частка зростає з 2,5% до 5%), виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (з 15% до 23%), хімічна і нафтохімічна промисловість (з 14% до 18%), виробництво та розподілення електроенергії, газу та води (з 30% до 33%). Натомість скорочення обсягів реалізації промислової продукції відбулося у таких видах промислової діяльності, як оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів (частка скоротилася з 10% до 7%), виробництво іншої неметалевої продукції (з 15% до 12%), металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів (з 4% до 2%), машинобудування (з

²⁴² Офіційний сайт Головного управління статистики у Рівненській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rv.ukrstat.gov.ua/>

5,5% до 3,9%). Періодичних коливань підйому-спаду питомої ваги реалізованої промислової продукції зазнають хімічна та нафтохімічна промисловість, металургія, сфера виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, а також інші види промислової діяльності (рис. 4.11).

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку області, на 1.10.2013 становив 307 млн дол. США, що на 8,2 млн дол. США, або на 2,7% більше порівняно з 2013 р. Загалом протягом 2013 р. в економіку області іноземними інвесторами вкладено 18 млн дол. США.

Зростання частки прямих іноземних інвестицій у загальній структурі промислової діяльності регіону спостерігалось у галузі добувної промисловості (утричі), виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (з 0,6% до 3,9%), виробництві іншої неметалевої продукції (з 38% до 46%). Натомість скорочення прямих іноземних інвестицій відбулося в оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів, в 1,5 рази, у галузі хімічної і нафтохімічної промисловості в 2,5 рази, у металургійному виробництві з 1,5 до 0,5%.

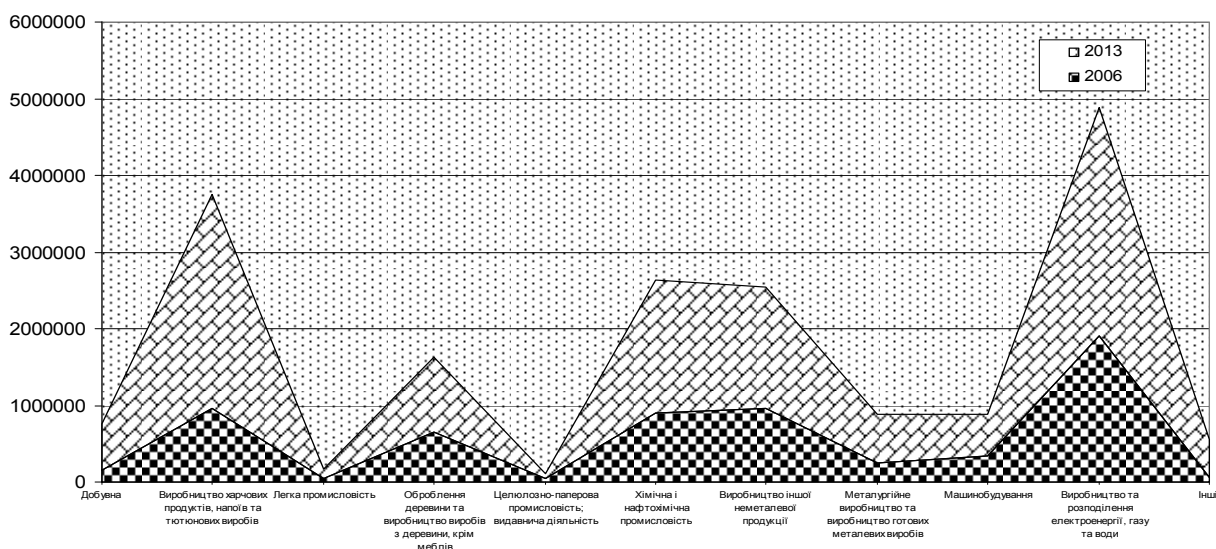

Рис. 4.11. Динаміка структурних змін за секторами промисловості регіону в абсолютних значеннях (млн грн)

*Складено за²⁴³

Дослідження показало, що впродовж досліджуваного періоду зростає також роль інновацій, впроваджуваних у промисловість регіону. Відтак питома вага реалізованої інноваційної продукції у структурі промисловості області збільшується у галузі добувної (утричі), легкої (з 2% до 25%), обробної та целюлозно-паперової промисловості (у середньому з 1% до 5%), у сфері виробництва іншої неметалевої продукції (з 0,8% до 5%), машинобудування (у середньому вчетверо).

Характерним і вагомим є той факт, що частка витрат на інновації у базовому періоді була найбільшою саме у тих галузях, у яких упродовж

²⁴³ Офіційний сайт Головного управління статистики у Рівненській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rv.ukrstat.gov.ua/>

досліджуваного періоду зростав обсяг реалізованої інноваційної продукції. Так, у галузі добувної промисловості, що займає найбільшу частку у структурі реалізації інноваційної продукції регіону, упродовж базового періоду було здійснено найбільше витрат на інновації (для порівняння: у 2008 р. частка витрат на інновації у галузь добувної промисловості регіону сягала 58%; у галузі машинобудування, у якій обсяг реалізації інноваційної продукції зріс у середньому вчетверо, у 2006 р. частка витрат на інновації становила 50,9%).

У галузі харчової промисловості обсяг реалізації інноваційної продукції зростав лише упродовж тих періодів, у яких була високою частка витрат на інновації (ця частка у таких періодах досягала 30%).

Внаслідок негативного впливу об'єктивних факторів у регіоні відбулося скорочення обсягів випуску промислової продукції у наступних галузях²⁴⁴:

– постачання електроенергії (на 5,5% за 2013 р. проти 2012 р.) – через введення диспетчерських обмежень на ВП «Рівненська АЕС» (основному бюджетоутворювальному підприємстві області, питома вага якого в загальнообласному обсязі реалізованої продукції становить понад 33%).

– виробництво хімічних речовин (на 8,8%) – через зменшення попиту на продукцію та проведення у 2013 р. планових і позапланових ремонтів технологічного обладнання на ПАТ «Рівнеазот» (одного з найбільших підприємств області, питома вага якого в загальному обсязі реалізованої продукції області становить понад 16%);

– виробництво харчових продуктів (на 16,8%) – через призупинення в поточному році виробничої діяльності цукрових підприємств області;

– текстильне виробництво (на 6,6%) – через відсутність замовлень підприємств будівельної галузі (будівництво автодоріг) на продукцію ПАТ «Рівненська фабрика нетканих матеріалів»;

– машинобудування (на 4,2%) – через зменшення кількості замовлень на електротехнічну продукцію, що виробляється на ТзОВ «РЗВА-Електрик».

Відтак пріоритетними завданнями для промислового сектору регіону залишаються: модернізація промислових підприємств для підвищення конкурентоспроможності їх продукції; енергоресурсозбереження, комплексне використання природних сировинних ресурсів.

Валова додана вартість у провідних галузях економіки регіону впродовж 2006-2013 рр. характеризувалася тенденцією повільного зниження. Відтак у сфері промисловості питома вага валової доданої вартості впродовж досліджуваного періоду скоротилася з 28,8% до 25,7%, у сфері торгівлі та ремонту автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку, а також діяльності готелів і ресторанів з 14,9% до 12,4%, у сфері транспорту та зв'язку з 9,5% до 8,3%. Таке скорочення відбувається внаслідок зростання частки валової доданої вартості у галузі сільського

²⁴⁴ Програма економічного та соціального розвитку Рівненської області на 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rv.gov.ua/siteweb/main/ua/4425.htm>

господарства з 16,3% до 17,5%, а також у нетрадиційних для регіону видах економічної діяльності, а саме: операціях з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям (з 3% до 7,5%), державному управлінні (з 5,6% до 6,6%), а також у сферах освіти та охорони здоров'я (7,8% до 8,8% та 4,5% до 8% відповідно).

Прогноз структури ВДВ за видами економічної діяльності (рис. 4.12) довів, що спостерігається скорочення питомої ваги промисловості, будівництва, сфери торгівлі та ремонту автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку, діяльності транспорту та зв'язку, фінансової діяльності, натомість збільшення частки ВДВ у сільському господарстві та нетрадиційних для регіону видах економічної діяльності – освіти, охорони здоров'я та послугах.

Підводячи підсумки здійсненого дослідження, зауважимо, що, упродовж 2006-2013 рр. відбулась переорієнтація структури економіки Рівненської області з економіки, спрямованої на послуги, на промислово орієнтовану. Частка промисловості у загальній структурі реалізованої продукції області стає найвищою серед інших видів економічної діяльності і займає 43,9%. Таким чином, промислове виробництво стає ключовим видом економічної діяльності регіону. Зокрема, зросла вага добувної та харчової промисловості, натомість зменшилась роль обробної та целюлозно-паперової промисловості, сфери виробництва іншої неметалевої продукції та машинобудування.

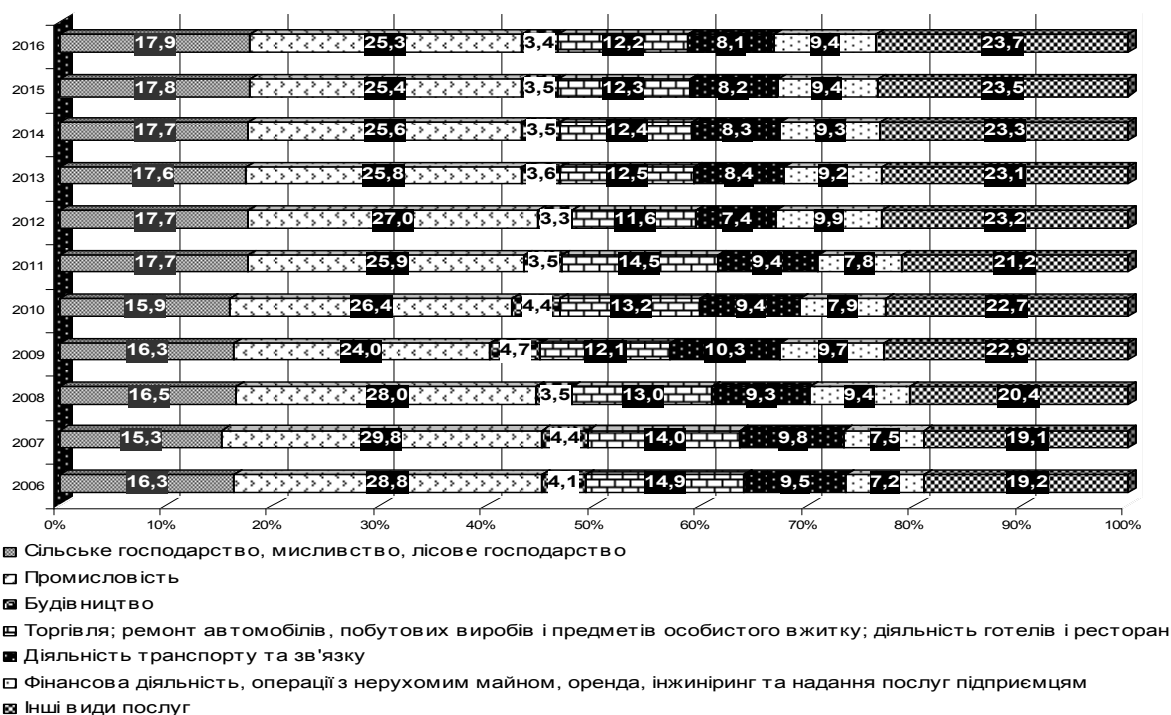

Рис. 4.12. Зміна та прогноз структури ВДВ за видами економічної діяльності

*Складено за²⁴⁵

²⁴⁵ Офіційний сайт Головного управління статистики у Рівненській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rv.ukrstat.gov.ua/>

Характерним і вагомим є той факт, що зростає також роль інновацій, впроваджуваних у промислову діяльність Рівненської області, зокрема у галузі добувної, легкої, обробної та целюлозно-паперової промисловості, у сферу виробництва іншої неметалевої продукції, машинобудування.

Динамічне трикратне зростання капітальних інвестицій у сферу сільського господарства області стало чинником позитивних структурних зрушень. Внаслідок цього зросла роль сільського господарства у регіоні і галузь стала третьою за значенням у загальній структурі його реалізованої продукції після промисловості і традиційної для регіону сфери послуг.

Динаміка галузевих часток валової доданої вартості, що характеризує спрямованість структурних трансформацій в економіці регіону, відзначалася спадом упродовж усього досліджуваного періоду. Прогноз структури ВДВ до 2016 р. за видами економічної діяльності показав, що скорочення буде відбуватися і надалі, а саме у галузях промисловості, будівництва, сфері торгівлі та традиційної для регіону сфери послуг, натомість збільшення частки ВДВ спостерігатиметься у сільському господарстві та інших видах економічної діяльності – освіті, охороні здоров'я та інших послугах.

Варто підкреслити, що лідируючими галузями, тобто «точками економічного зростання» регіону за часткою галузі у сумарному обсязі ВДВ, виявилися промисловість, інші види послуг і сільське господарство. Додаткової уваги, особливо при формуванні регіональної політики та розробці стратегій розвитку області на найближчу і далеку перспективу, потребують сфери освіти, охорони здоров'я, фінансової діяльності та інших видів соціальних послуг.

4.4. Моніторинг структурних змін в економіці Закарпатської області

Структурні зміни в економіці регіону ми будемо розглядати через призму змін у секторальній, галузевій та відтворювальній структурі Закарпатської області. Для оцінки секторальних змін ми проаналізуємо тенденції та зміни обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг) за різними сферами економічної діяльності, капітальних інвестицій та чисельності працюючих тощо.

Впродовж 2006-2013 рр. обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) Закарпатської області збільшився в 1,9 рази, а саме з 118483,7 млн грн. до 230251,2 млн грн. Позитивні тенденції, щодо зростання обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг) спостерігалися майже за всіма видами економічної діяльності. Проте присутнє зменшення питомої ваги деяких видів діяльності, зокрема частки обсягу наданих фінансових послуг, будівельних організацій, операцій з нерухомим майном (рис. 4.13). Дана ситуація зумовлена в значній мірі, як наслідками світової фінансової, так і політичної кризи, в т. ч і

зменшенням попиту населення на придбання житла у зв'язку із знеціненням грошових коштів.

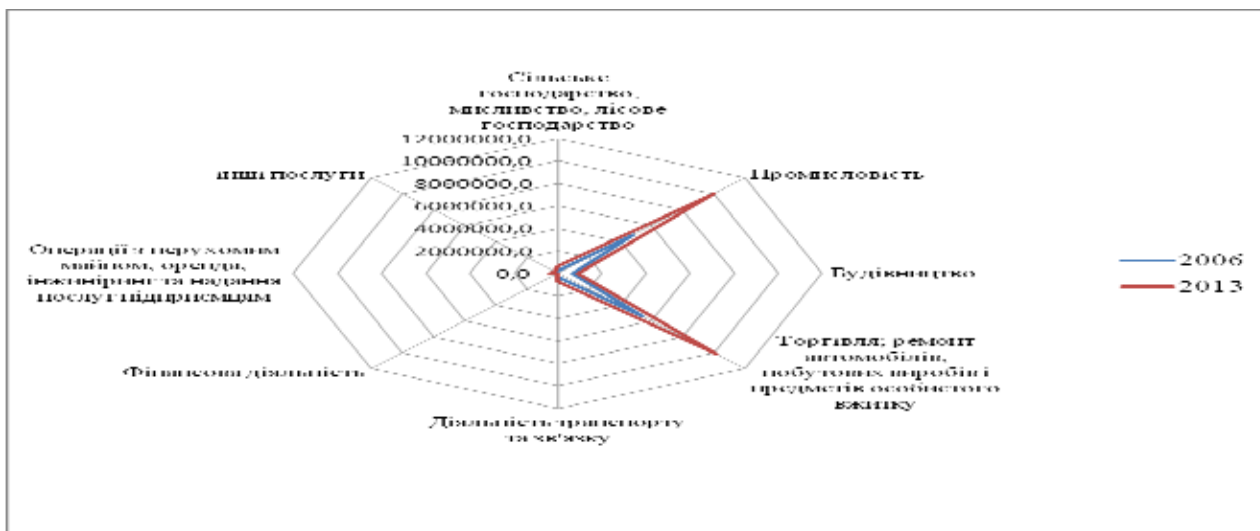

Рис. 4.13. Динаміка структурних змін за видами економічної діяльності в абсолютних показниках за 2006 та 2013 рр. (млн грн)
*Розраховано за ^{246,247}

У структурі реалізованої продукції (робіт, послуг) області у 2006 році найбільша частка близько 86% загального обсягу виготовленої продукції припадала на дві сфери економічної діяльності, а саме торгівлю (45,31%) та промисловість (40,57%). Інші сфери економічної діяльності області мають незначний вклад у обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг). Наприклад, на будівництво припадало 3,83%, діяльність транспорту на зв'язку (3,01%), сільське господарство (2,83%), операції з нерухомим майном (1,74% від загального обсягу виготовленої продукції області). Вклад інших сфер економічної діяльності, щодо реалізації продукції є менше 1,2%. Така тенденція є проявом низького рівня диверсифікації економічного потенціалу області.

Як бачимо, впродовж 2006-2013 рр. ситуація не змінюється. Свідченням того є те, що в економіці області у розподілі реалізованої продукції (робіт, послуг) за видами економічної діяльності пріоритетними сферами і надалі залишаються торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку, діяльність готелів та ресторанів, а також промисловість. Питома вага даних видів діяльності від загального обсягу реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) у 2013 р. сумарно склала близько 88%.

Варто зазначити, що значне місце у структурі реалізованої продукції у 2013 році і надалі посідають діяльність транспорту і зв'язку та будівництво (7%). Водночас, за цей період часу зменшилась частка будівництва в

²⁴⁶ Офіційний сайт Головного управління у Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uz.ukrstat.gov.ua

²⁴⁷ Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

загальних обсягах реалізованої продукції (робіт, послуг) області, а саме з 5,76% до 3,83%. Спад виробництва в галузі зафіксовано починаючи з 2009 року. Слід вказати, що за останні шість років будівельна галузь області працює дуже неритмічно, про що свідчить індекс обсягу виконаних робіт: 2008 - 93,2%, 2009 - 62,7%, 2010 - 59,8%, 2011- 94,9%, 2012 – 76,5% , 2013 – 99,3%²⁴⁸.

Разом з тим, часткове скорочення обсягів будівельних робіт було спричинене такими економічно-фінансовими чинниками, як: погіршення умов фінансування підприємств галузі через скорочення обсягів кредитування та підвищення відсоткових ставок на кредити; встановлення більш жорстких умов отримання кредитів через кризу ліквідності на світових та українському фінансовому ринках; зменшення платоспроможного попиту корпоративного сектора у зв'язку із зменшення обсягів прибутків підприємств та низьку доступність кредитів; зменшення платоспроможності населення через зменшення реальних доходів населення та обсягів іпотечного кредитування.

Незначною залишається частка виготовленої продукції сільського господарства. Однак, з 2009 р. вона починає зростати та у 2013 р. становить 2,83% проти 1,78% у 2006 р. Приріст виробництва було забезпечено за рахунок підвищення виробництва продукції як тваринницької, так і рослинницької галузі.

Негативною тенденцією є низький рівень розвитку сфери послуг у фінансовій діяльності, яка забезпечує економічні трансакції та може бути добрим інструментом для проведення структурних змін. Частка фінансової діяльності у 2006 р. склала 0,22%, а у 2013 р. 0,18%.

Варто вказати, що за період 2006-2013 рр. майже не зростає попит на продукцію, яка задовольняє більш високий рівень потреб, а саме послуги освіти (0,04%). Одночасно також зменшуються індивідуальні послуги (з 0,39% до 0,20%), послуги охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (з 0,8% до 0,79%), а також операції з нерухомим майном (2,39 до 1,74%). Безумовно, активізація цих сфер економічної діяльності є можливою в умовах економічного зростання, активізації підприємницької діяльності та збільшення реальних доходів населення на, що і повинні бути спрямовані зусилля органів як місцевої, так і державної влади.

Щодо обсягу капітальних інвестицій в економіку області, то за період 2006-2013 рр. він збільшився у 1,17 разів, а саме з 2335,1 млн грн. до 2769,1 млн грн. Активізація інвестиційної діяльності відбувається майже за всіма видами економічної діяльності. Найбільший обсяг капітальних інвестицій впродовж 2006-2009 рр. було спрямовано у розвиток промисловості. Зокрема, на цю сферу економічної діяльності у 2006 р. припадало 24,56% від загального обсягу капітальних інвестицій вкладених в економіку області.

²⁴⁸ Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

Впродовж 2006-2013 рр. спостерігаються коливальні тенденції щодо розподілу капітальних інвестицій за сферами економічної діяльності. Зокрема, починаючи із 2010 р. тенденції дещо змінюються, а саме – перше місце за обсягами інвестицій займає сфера будівництва (37,6%), друге – промисловість (19,45%). Найменший обсяг інвестицій впродовж аналізованого періоду часу направлено на розвиток комунальної сфери області. Водночас, іноземні інвестиції розміщені протилежним чином, а саме у промисловості зосереджено 78,7%; транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності – 6,1%; операціях з нерухомим майном – 4,1%; оптовій та роздрібній торгівлі – 3,4%; сільському господарстві, лісовому та рибному господарстві – 0,7%; будівництві – 0,7% від загального обсягу залучених інвестицій по області.

Поряд з тим, чисельність зайнятих за видами економічної діяльності впродовж 2006-2013 рр. несуттєво зменшилась, а саме з 543,3 тис. осіб до 541,2 тис. осіб²⁴⁹. За цей же період часу зменшилась чисельність працюючих осіб у промисловості, сільському господарстві, фінансовій діяльності, охороні здоров'я та комунальній сфері області. Це є свідчення нерозвиненості ринку праці, а саме не активної роботи органів влади щодо створення нових робочих місць у регіоні. Разом з тим, варто зазначити, що найбільша частка зайнятого населення працює у сфері торгівлі та сільському господарстві, а саме 21,63% та 23,57%.

За таких обставин, на наш погляд, логічно обрахувати інтенсивність структурних змін за основними показниками економічної діяльності області на основі розрахунку інтегрального коефіцієнта структурних зрушень. Найбільш інтенсивно структурні зміни відбулися в сфері капітального інвестування. За іншими показниками інтегральний коефіцієнт структурних зрушень розподіляється більш менш рівномірно, що свідчить про позитивні тенденції розвитку економіки регіону в цілому. Зокрема, найвищий інтегральний коефіцієнт в сфері капітального інвестування склав у 2013 р. – 37,7%, 2012 р. – 29,8% та у 2009-2010 рр. відповідно 22,8% та 27,9% (табл. 4.2). В інші роки структурні зміни в сфері інвестування за основними видами економічної діяльності відбувалися значно повільніше, причому різниця становила біля 2 разів, що з одного боку може бути свідченням специфіки самого процесу інвестування (нерівномірне надходження фінансових ресурсів, яке зумовлене початком певних проектів), а з іншого – несприятливими тенденціями у формуванні інвестиційного середовища області. Такі тенденції є свідченням того, що інвестиційне середовище не забезпечує стабільне та рівномірне надходження до кожного із секторів

²⁴⁹ Статистичний щорічник «Праця у Закарпатській області». – Ужгород : Головне управління статистики у Закарпатській області, 2014. – С. 95.

економіки, що в кінцевому результаті відбивається на інших показниках функціонування господарства, в першу чергу на обсязі реалізованої промислової продукції.

Таблиця 4.2

Інтегральний коефіцієнт структурних зрушень за основними показниками економічної діяльності Закарпатської області

Роки	Інтегральний коефіцієнт структурних зрушень					
	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг)	Капітальні інвестиції	Кількість зайнятих працівників	Валова додана вартість	Валовий випуск продукції та послуг	Проміжне споживання
2007	2,1	23,8	2,6	5,8	4,0	2,6
2008	2,2	12,1	3,0	5,6	3,3	3,4
2009	6,9	22,8	4,6	15,8	18,9	15,8
2010	5,0	27,9	2,4	8,0	16,4	16,9
2011	4,0	29,8	2,8	6,3	3,2	2,2
2012	5,1	32,9	2,0	10,1	6,4	8,1
2013	12,9	37,7	4,0	12,8	9,7	5,5
2014	2,1	1,0	1,4	2,0	1,0	0,3
2015	2,0	1,0	1,4	1,8	0,9	0,3
2016	1,8	1,0	1,5	1,7	0,8	0,3

*Розраховано за ^{250,251,252,253}

Як видно з таблиці 4.2, найбільш значущі структурні зміни очікуються в валовій доданій вартості від 1,7% до 2,0%, а також в обсягах реалізованої продукції від 1,8% до 2,1%. За такою прогнозною тенденцією у 2016 р. може спостерігатися падіння у торгівлі (на 11,69 в.п.), діяльності транспорту (0,87 в.п.), будівництві (0,09 в.п.), охороні здоров'я (0,27 в.п.) та освіти (0,01 в.п.). Проте зростатиме промисловість (на 11,68), сільське господарство (на 1,0 в.п.), операції з нерухомим майном (на 0,10 в.п.), надання комунальних послуг (на 0,10 в.п.), а також фінансова діяльність (на 0,05%). Такий очікуваний стан структурних процесів можна оцінити як позитивно, так і негативно. Позитивним є розвиток сфер, які створюють продукцію з високою доданою вартістю. Негативним є зменшення сфери послуг, будівництва, що вказує на зменшення купівельної спроможності населення тощо.

²⁵⁰ Офіційний сайт Головного управління у Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uz.ukrstat.gov.ua

²⁵¹ Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

²⁵² Статистичний щорічник «Праця у Закарпатській області». – Ужгород : Головне управління статистики у Закарпатській області, 2014. – С. 95.

²⁵³ Статистичний збірник «Інноваційна діяльність області» – Ужгород : Головне управління статистики у Закарпатській області, 2014. – С. 103.

В цьому контексті своєчасним є дослідження змін як в секторальній, так і в галузевій структурі Закарпатської області. Аналізуючи обсяг реалізованої промислової продукції впродовж 2006-2013 рр. варто відмітити щорічне його зростання, окрім кризового 2009 р. Так, впродовж аналізованого періоду обсяг реалізованої промислової продукції збільшився з 4806,4 млн грн. до 10035,8 млн грн., тобто у 2,1 рази. Збільшення обсягів виготовленої продукції зафіксовано у всіх галузях промисловості. Найбільшими темпами за цей період часу збільшується обсяг виробництва у галузях хімічної та нафтохімічної промисловості, виробництва та розподілу електроенергії та машинобудування, а саме у 4,2, 2,5 та 2,2 рази.

У структурі реалізованої промислової продукції області за видами діяльності найбільшу питому вагу займає продукція переробної промисловості, яка становить 80,4%. Домінуючою галуззю спеціалізації області є машинобудування. У 2013 р. на дану галузь припадало 48,5% загального обсягу реалізованої продукції²⁵⁴.

За кількістю працівників цей вид діяльності посідає у промисловості області перше місце. Так, у 2013 р. на підприємствах машинобудування працювало 17,7 тис. найманих працівників, або 38% від загальної чисельності у промисловості. Темпи зростання обсягів виробництва в машинобудуванні є свідченням того, що економіка області на інноваційному шляху розвитку.

Друге місце у структурі реалізованої продукції області посідає виробництво та розподілення електроенергії, газу та води – 16,3 %. Разом з тим, негативною тенденцією розвитку економіки області є суттєве зменшення частки харчової промисловості, а саме з 15,6% у 2006 р. до 10,9% у 2013 р., що є результатом часткової втрати наявного технологічного потенціалу – стрімкого старіння основних фондів та підвищення ступеня їх зносу. За чисельністю працівників харчова промисловість посідає четверте місце серед інших галузей промисловості регіону. Однак, кількість працівників галузі щорічно скорочується. Так, у 2013 р. порівняно з 2006 р. кількість зайнятих у харчовій промисловості скоротилося майже на 50%. Зважаючи на те, що чисельність працівників в цій галузі зменшується значно вищими темпами, ніж в цілому по промисловості, їх частка також зменшується, а саме з 40% до 10% від загальної кількості зайнятих у промисловості²⁵⁵.

Варто зазначити, що за період 2006-2013рр. зменшується частка легкої промисловості (з 5,5% до 4,1%). Хоча сама частка зайнятих працівників несуттєво зменшилась з 22% до 20%. Понад 80% підприємств легкої промисловості працює за давальницькою схемою, що дедалі більше залежить від зарубіжних партнерів. Інвестори змінюють асортимент продукції, яка є все більше трудомісткою, проте з меншою кінцевою

²⁵⁴ Статистичний збірник «Промисловий комплекс Закарпаття». – Ужгород : Головне управління статистики у Закарпатській області, 2013. – С. 60.

²⁵⁵ Статистичний щорічник «Праця у Закарпатській області». – Ужгород : Головне управління статистики у Закарпатській області, 2014. – С. 95.

вартістю. Тому в цій сфері стоїть завдання переломити нинішні негативні тенденції, які стоять перед галуззю. Підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів легкої промисловості можливе за умов: залучення інвестицій на розвиток підприємств галузі; створення нових виробництв як на базі діючих підприємств за рахунок нових конструкцій та технічного переоснащення, так і створення нових виробництв за рахунок зовнішніх та внутрішніх інвестицій; забезпечення нарощування обсягів виробництва та збільшення випуску товарів; освоєння виробництва нової конкурентоспроможної продукції.

Водночас, стабільне соціально-економічне зростання в регіоні може бути досягнуто лише на інноваційній основі. Нажаль у Закарпатській області рівень інноваційної активності підприємств залишається вкрай низьким. Динаміка впровадження інновацій на промислових підприємствах Закарпатської області у 2005-2013 рр. свідчить про зменшення їх інноваційної активності. За винятком 2008 р. та 2009 р, де було зафіксовано активізацію інноваційних процесів на промислових підприємствах області, однак це недостатньою для вирішення критичної ситуації щодо високого ступеня зношеності наявного технологічного обладнання, яке використовують у своїй діяльності промислові підприємства. Так, якщо у 2006 р. їх кількість становила 31 підприємство, у 2009 р. – 36, то у 2013 р. зменшилась до 15, що становить 6,9% від загальної кількості промислових підприємств області²⁵⁶. Це вказує на незадовільний рівень інноваційної діяльності на більшості підприємств, тобто низький у порівнянні із їх потенційними можливостями.

Слід вказати, що основними причинами невисокого рівня інноваційної діяльності на підприємствах області є: нестача власних коштів та недостатня фінансова підтримка держави; великі витрати на нововведення, недосконалість законодавчої бази в інноваційній сфері; нестача інформації про нові технології та ринки збуту зношення устаткування; відсутність механізму надання пільг промисловим підприємствам, які впроваджують і реалізують інноваційну продукцію; не поширена практика надання інноваційним підприємствам середньострокових кредитів зі зниженою кредитною ставкою.

Щодо обсягу реалізованої інноваційної продукції, то за період 2006-2013 рр. він збільшився у 8 разів, а саме з 153,7 млн грн. до 1363,9 млн грн., що становить 15,5% від загального обсягу промислової продукції. Позитивною тенденцією в інноваційній сфері є вища частка обсягу реалізованої інноваційної продукції області порівняно з середнім значення цього показника по Україні. Основний обсяг реалізованої інноваційної продукції у 2013 р. припадає на галузь машинобудування, яка займає близько 92%. Негативною тенденцією є суттєве скорочення обсягів виготовленої інноваційної продукції підприємствами харчової промисловості та хімічної промисловості. Так, якщо у 2006 р. на харчову галузь припадало 13,7% реалізованої інноваційної

²⁵⁶ Статистичний збірник «Інноваційна діяльність області» – Ужгород : Головне управління статистики у Закарпатській області, 2014. – С. 103.

продукції, то починаючи з 2010 р. вона суттєво скоротилась, і у 2013 р. становила лише 2,7%. Поряд з тим, присутній і той факт, що більшість реалізованої інноваційної продукції була новою тільки для підприємства (90,95% від її загального обсягу), а принципова нова продукція, тобто та, що була новою для ринку є незначною і займає лише 9,05% від загального обсягу інноваційної продукції.

Варто підкреслити, що вагому роль в активізації економічної діяльності відіграють інвестиційні кошти, адже без сторонньої фінансової допомоги не можливо вирішити поточні питання організаційного та технологічного характеру на підприємствах області. Обсяг прямих іноземних інвестицій за період 2006-2013 рр. збільшився у 1,7 рази, а саме з 242,2 тис. дол. США до 407,2 тис. дол. США. Лідерами інвестування економіки області є партнери з Японії, Кіпру та Австрії. Однак зростання обсягів надходження іноземних інвестицій у галузі промисловості є нестабільними, тобто інвестори вкладають кошти під певні конкретні проекти та будівництво нових виробництв. Тому, в один рік іноземні інвестори пріоритет надають одним галузям промисловості, а в інший – іншим. У 2012-2013 рр. найбільша кількість іноземних інвестицій була вкладення у машинобудування, а саме 56,04% та 40,46% загального обсягу іноземних інвестицій. На другому місці перебуває харчова промисловість на яку у 2013 р. припадало 32,72% від загального обсягу іноземних інвестицій. Отже, основними видами промисловості, де найбільш стабільно спрямовується значна частка іноземних інвестицій є машинобудування та харчова промисловість. Найменш привабливою для іноземних інвесторів є виробництво коксу.

Не менш важливим аспектом оцінювання структурних змін є аналіз відтворювальної структури економіки. У відтворювальній структурі Закарпатської області переважає проміжне споживання, частка якого коливається в межах від 54,8% у 2006 р. до 60,52% у 2013 р. Висока частка проміжного споживання є свідченням високої матеріало- та ресурсовитратності економіки й енергоємності ВРП регіону. Така ситуація в економіці області зумовлена високими цінами на сировину, матеріали, паливно-енергетичні ресурси; відсутністю ефективних заходів щодо ресурсозбереження; низьким технологічним рівнем виробництва; низьким рівнем інвестиційної та інноваційної активності тощо. Тобто, це свідчить, проте, що в економіці області переважають низькотехнологічні види діяльності, а відповідно є присутній випуск товарів з низькою доданою вартістю.

Найбільший вплив на рівень розвитку регіону серед економічних чинників має валова додана вартість, що містить у собі первинні доходи, що створюються учасниками виробництва. Отже, розглянемо структуру та прогноз ВДВ за видами економічної діяльності (рис. 4.14). Валова додана вартість за усіма видами економічної діяльності впродовж 2006-2013 рр. зросла у 2,7 рази (з 7558 млн.грн. до 19303 млн.грн.). Найбільшу частку ВДВ створюють торгівля, промисловість, сільське господарство та діяльність

транспорту і зв'язку. Найменший вклад дає комунальна сфера та фінансова діяльність²⁵⁷.

Згідно результатів проведеної оцінки питома вага валової доданої вартості промисловості регіону у 2013 р. складала 22,2%. Досліджуючи динаміку питомої ваги валової доданої вартості, було виявлено, що частка промисловості була найвищою у всі аналізовані роки, що свідчить про домінуючу її роль у складі господарського комплексу регіону.

Щодо питомої ваги валової доданої вартості сільського господарства, мисливства та лісового господарства, то в 2013 р. вона склала 18,5%, що також свідчить про зростання цих видів економічної діяльності, оскільки у 2006 р. цей показник становив лише 14,9%. Як бачимо, відбувається динамічне зростання даного виду економічної діяльності. Необхідно також вказати про значну питому вагу валової доданої вартості створює торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку, діяльності готелів і ресторанів (16,2%).

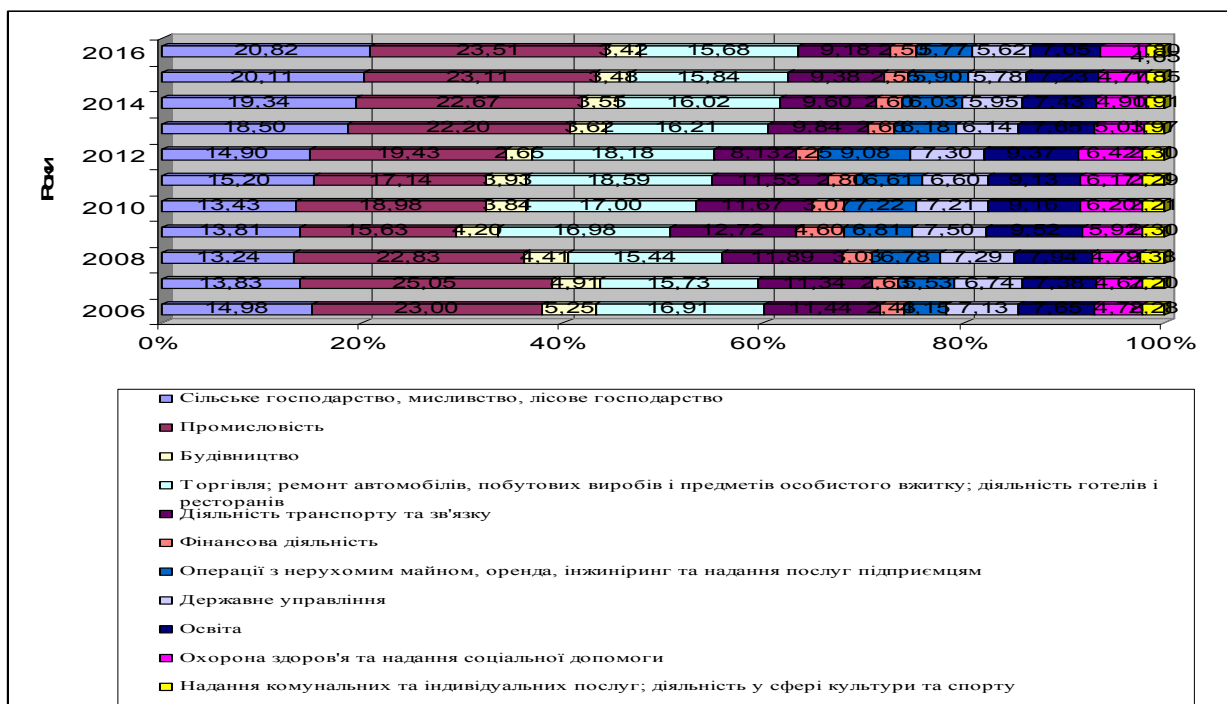

Рис. 4.14. Зміна та прогноз структури валової доданої вартості (за видами економічної діяльності)

*Розраховано за^{258,259}

Водночас у 2013 р. на валову додану вартість у сфері транспорту та зв'язку припадало 9,8%, освіту – 7,6%, державне управління – 6,1%, операції

²⁵⁷ Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

²⁵⁸ Офіційний сайт Головного управління у Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uz.ukrstat.gov.ua

²⁵⁹ Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

з нерухомим майном – 6,2, охорону здоров'я – 5,03%. Найменшу ж частку займала фінансова діяльність – 2,6% та надання комунальних послуг – 1,9%. Окрім цього, у 2013 р. відбулось поступове зменшення питомої ваги валової доданої вартості у сфері транспорту та зв'язку і будівництва на 1,6% при порівнянні з аналогічним показником за 2006 р.

Слід констатувати, що прогноз структури валової доданої вартості за видами економічної діяльності показує, що упродовж трьох наступних років спостерігатиметься незначна тенденція до скорочення частки будівництва, торгівлі, сфери транспорту та зв'язку, державного управління, фінансової діяльності, надання комунальних послуг, операцій з нерухомим майном, освіти, охорони здоров'я. Натомість по інших видах економічної діяльності простежуватиметься певна тенденція до зростання, зокрема у сільському господарстві, промисловості тощо. Це є свідченням певної стабільності розвитку економічної системи області та того, що радикальні структурні зрушення в найближчий перспективі не очікується.

Підсумовуючи вище наведенні результати дослідження можна зробити висновок про те, що структурні зрушення в економіці регіону у 2006 -2013 рр. характеризуються як позитивними, так і негативними тенденціями. Зокрема, за прогноною оцінкою структури валової доданої вартості достатньо швидкими темпами розвиватиметься сфера промисловості та сільського господарства. Негативним аспектом, варто вважати несуттєве скорочення в структурі валової доданої вартості сфери послуг. З огляду на це, виникає необхідність корегування структурних процесів, в т. ч. зменшення негативних наслідків таких змін та спонтанності їх протікання. Для запобігання окреслених проблем і проведення структурної корекції економіки Закарпатської області варто сприяти розвитку промислової та будівельної діяльності, як галузям, які є базовими для формування реального сектору економіки. Це передбачає прийняття відповідних програмно-цільових документів розвитку, формування відповідного інвестиційного середовища в регіоні. Основну увагу слід приділити створенню та підтримці розвитку високотехнологічних галузей промисловості (машинобудуванню). Водночас потрібно впроваджувати енерго- та ресурсозберігаючі технології, а також сприяти розвитку та використанню альтернативних джерел енергії в промисловості області. Разом з тим, потрібно зважати на специфіку структурного розвитку економіки та будівельної сфери області, адже ця галузь лишаються другопріоритетною, оскільки оцінка прогнозу їх розвитку дає відчутне падіння виробництва. Очевидно, що за таких умов необхідно сприяти перерозподілу ресурсів в бік сектору сфери послуг та фінансів. Оскільки саме вони виконують трансакційну функцію та генерують найбільшу кількість інновацій здатних на якісну зміну структурних перетворень у регіоні. Відповідно слід посилено розвивати галузі сфери послуг, які займають домінуючу частку в структурі виготовленого продукту та реалізації товарів та послуг області, в т. ч. що не потребують значних інвестиційних витрат.

Одночасно, потрібно створювати сприятливі умови розвитку для виготовлення конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції, яка задовольнятиме попит як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Водночас за умови розвитку економічних зв'язків між Україною та ЄС варто підтримувати розвиток екологічного органічного сільського господарства Закарпатської області. Не менш важливим у розвитку сільського господарства регіону є наукове ведення агропромислового виробництва, а також забезпечення комплексного та сталого розвитку сільських територій через використання спільних коштів як державного, так і місцевого бюджетів. Тому доцільним було б за таких умов оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва регіону.

4.5. Структурні зміни та пріоритети структурної корекції економіки Чернівецької області

Розвиток економіки Чернівецької області зумовлений тим, що відповідно до галузевої-секторальної структури виробництва область належить до областей аграрно-індустріальної категорії. Упродовж останніх років економічна діяльність області відзначається стабільним зростанням показників соціально-економічного розвитку і значними структурними змінами. Це відбувається завдяки активній підтримці традиційних видів діяльності та пришвидшеному розвитку послуг. Отже, провідне місце в економіці області займають промисловість і сфера послуг.

Вагомою складовою промислового комплексу області є легка промисловість, яка посідає третє місце в структурі галузей промисловості і формує внутрішній споживчий ринок. Пріоритетне місце в легкій промисловості області мають підприємства з виготовлення готового одягу, виробництва взуття та текстильної промисловості. Соціально-економічний розвиток області характеризувався поглибленням спаду промислового виробництва; відтоком інвестиційного капіталу; скороченням обсягу експорту товарів, виконаних будівельних робіт; зменшенням реальної заробітної плати; зростанням заборгованостей до бюджету, виплати заробітної плати; погіршенням ситуації на ринку праці та споживчому ринку. Серед позитивних тенденцій слід відмітити зростання обсягів реалізованої промислової продукції та виробництва сільськогосподарської продукції.

Оцінка структурних змін в економіці регіону. В структурі реалізованої продукції (рис. 4.15-4.18) найбільшу вагу займає сфера послуг - 46,8%; промисловість – 25,%; сільське господарство, мисливство, лісове господарство – 10,4%, будівництво – 6,1%; операції з нерухомим майном – 4,2%, питома вага інших видів діяльності у структурі реалізованої продукції у 2013 р. складала нижче 1%.

Розділ 4

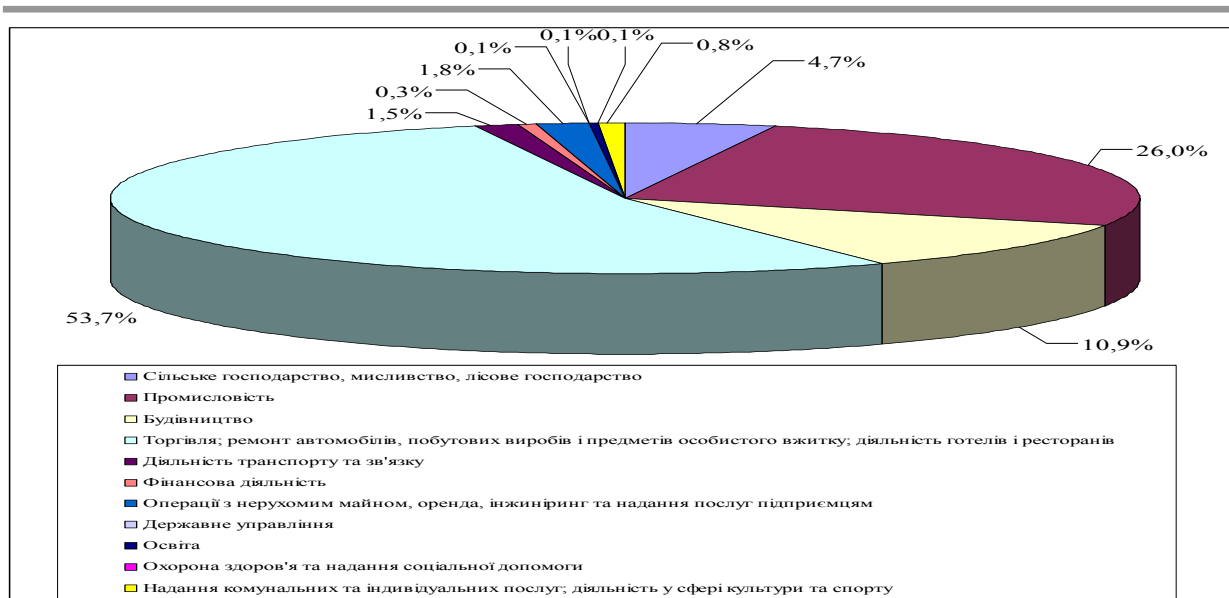

Рис. 4.15. Структура обсягів реалізації продукції за секторами економіки Чернівецької області за 2006 рік, %

* Складено за²⁶⁰

Звертає на себе увагу переважання в структурі економічної діяльності так званого первинного і вторинного секторів економіки. Позитивним є те, що в області добре розвинута сфера послуг (рис. 4.16). Проте, досить малу частку займає фінансова діяльність, яка забезпечує економічні трансакції і може бути добрим інструментом у проведенні структурних перетворень.

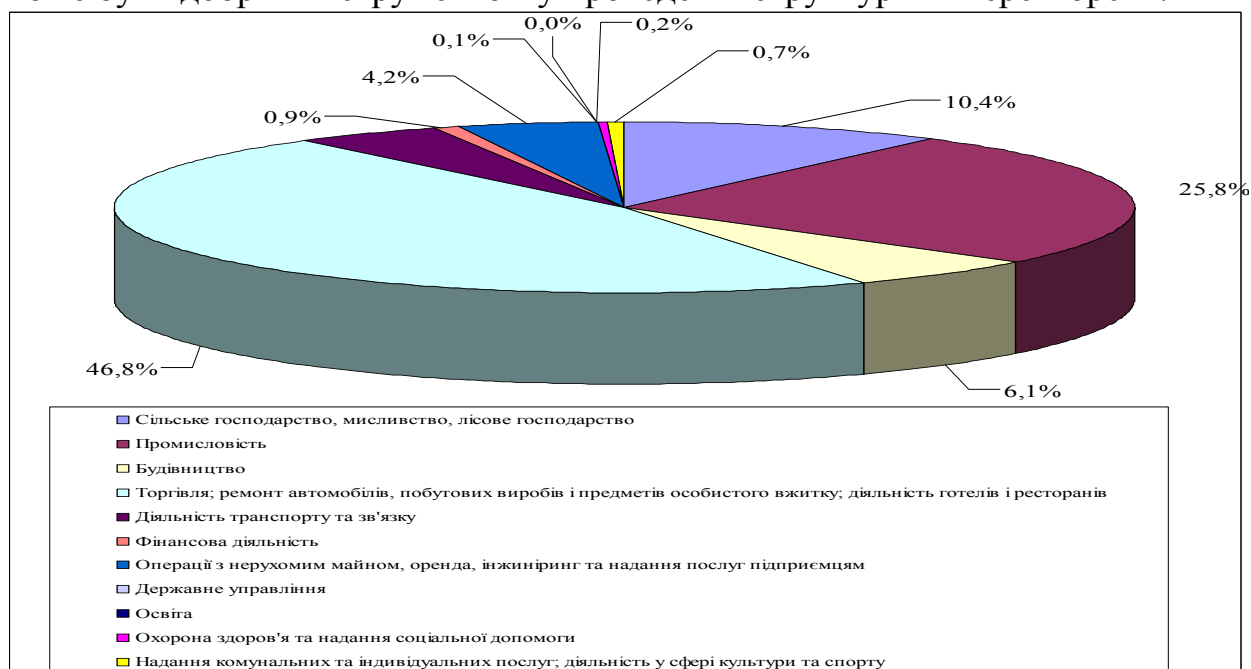

Рис. 4.16. Структура обсягів реалізації продукції за секторами економіки Чернівецької області за 2013 рік, %

* Складено за²⁶¹

²⁶⁰ Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>

²⁶¹ Там само

На рис. 4.17 можна чітко прослідкувати, що динаміка структурних зрушень за секторами економіки з 2006 по 2013 рр. зазнала непропорційних змін. Так, якщо будівництво майже не зростало, то послуги зазнали майже подвійного зростання, так само як і промисловість регіону. Натомість базовий первинний сектор економіки, який складає, в основному, сільське господарство зріз майже у п'ять разів, що може свідчити про певні деструктивні зміни в структурі економічного розвитку регіону. Низьке ж зростання будівництва свідчить про послаблення інвестиційного компоненту господарського комплексу області, що може призвести до негативних тенденцій розвитку її економіки у майбутньому, протягом найближчих 3-5 років. Адже саме в цій галузі створюється точка зростання, яка стимулює інші галузі виробництва.

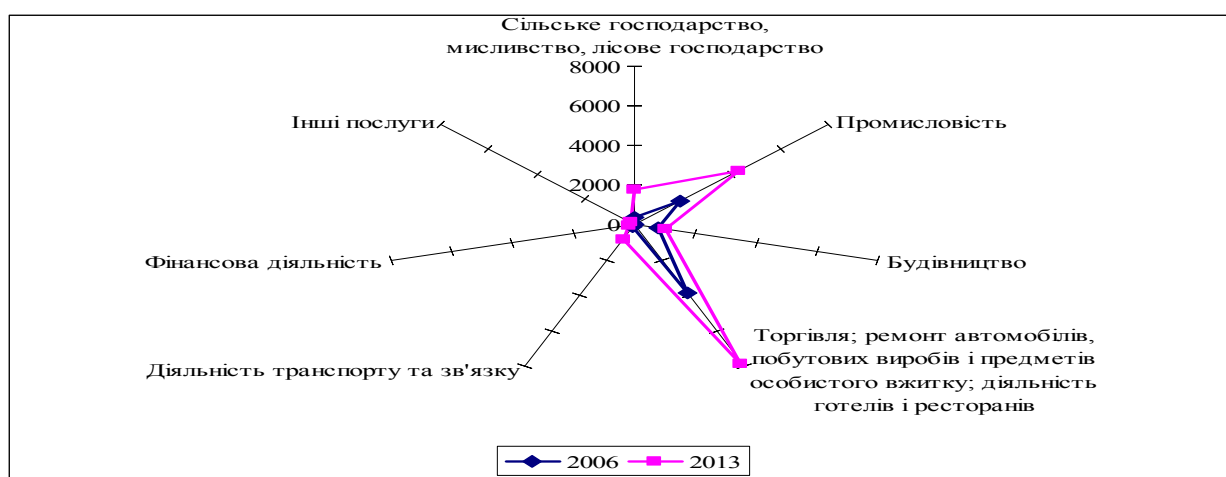

Рис. 4.17. Динаміка структурних змін за видами економічної діяльності регіону в абсолютних показниках у 2006-2013 рр.

*Складено за²⁶²

Якщо згрупувати види економічної діяльності Чернівецької області за класичної схемою первинного, вторинного та третинного секторів (рис. 4.18), то ми побачимо, що у 2013 р. відбулося досить значне зростання первинного сектора (сільське господарство та ін.).

²⁶² Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>

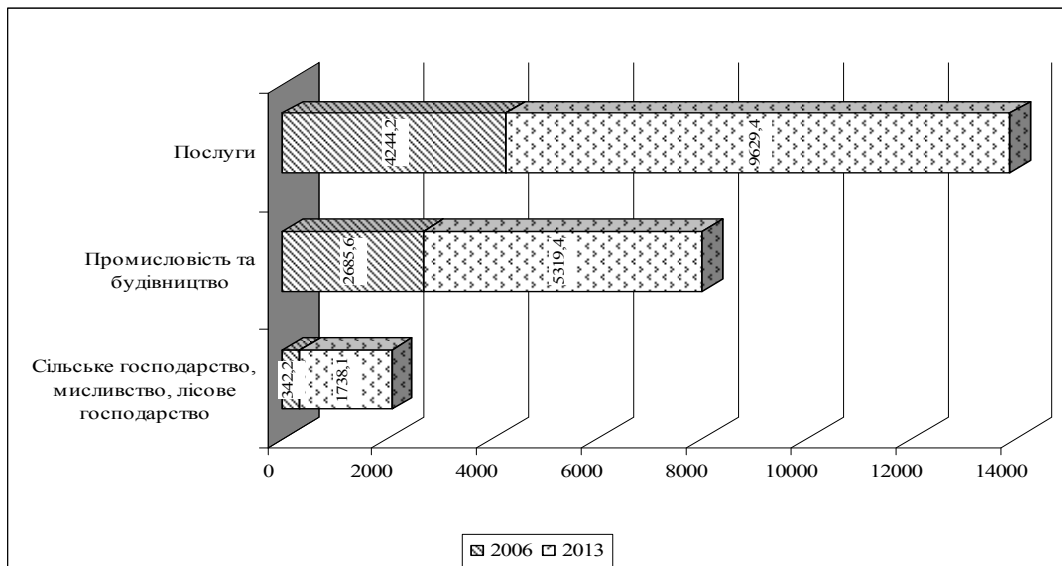

Рис. 4.18. Динаміка структурних змін за секторами економіки регіону
*Складено за²⁶³

Інтенсивність структурних змін оцінювалася на основі обрахунку інтегрального коефіцієнта структурних зрушень за основними показниками економічної діяльності області (табл. 3.3). Найбільш інтенсивно структурні зміни відбувалися в сфері капітального інвестування. Тут найвищий інтегральний коефіцієнт склав 24,3% у 2012 р., у 2007 р. – 24,1% та у 2009 р. – 20,5%. В інші роки структурні зміни в сфері інвестування за основними галузями економічної діяльності відбувалися значно повільніше, причому різниця становила біля 5 разів, що може бути, з одного боку, свідченням специфіки самого процесу інвестування (нерівномірне надходження фінансових ресурсів, зумовлене початком певних проектів), а з іншого – несприятливими тенденціями у формуванні інвестиційного середовища області. Такі тенденції свідчать про те, що інвестиційне середовище не забезпечує стабільне та пропорційне надходження інвестицій до кожного із секторів економіки, що в кінцевому результаті відбивається на інших показниках функціонування господарства, в першу чергу на обсязі реалізованої продукції та валовому випуску продукції та послуг (табл. 3.3). Така ситуація потребує розробки та впровадження цілісної системи заходів, в першу чергу інституційного характеру для виправлення та корегування ситуації, а саме:

- трансформація відносин власності на основі приватизації, формування великих корпоративних господарських структур;
- перетворення монопольної адміністративної системи державного управління до системи, що функціонує на правових та економічних засадах;

²⁶³ Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>

- перехід від планово-адміністративного регулювання зайнятості до ринкового, що базується на поєднанні принципів економічної ефективності та соціального захисту;
- перетворення системи регулювання трудових відносин на основі інституту контракту (договору) в рамках соціального партнерства;
- розвиток і інституційна підтримка малого підприємництва, як інструмента проведення реструктуризації.

Таблиця 4.3

**Інтегральні коефіцієнти структурних зрушень
за основними показниками економіки області**

Роки	Інтегральний коефіцієнт структурних зрушень					
	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг)	Капітальні інвестиції	Кількість зайнятих працівників	Валова додана вартість	Валовий випуск продукції та послуг	Проміжне споживання
2007	6,2%	24,1%	3,7%	4,4%	4,6%	5,0%
2008	7,5%	3,9%	1,4%	5,9%	7,7%	10,1%
2009	3,7%	20,5%	2,0%	7,5%	10,5%	11,3%
2010	6,6%	5,0%	1,1%	3,1%	5,0%	7,7%
2011	2,8%	5,2%	1,5%	6,5%	6,8%	7,2%
2012	15,2%	24,3%	1,0%	3,1%	2,6%	2,1%
2013	8,5%	1,8%	2,0%	1,1%	1,1%	1,1%
2014	1,4%	4,9%	1,0%	0,9%	1,0%	1,0%
2015	1,2%	4,2%	1,0%	0,8%	0,8%	0,8%
2016	7,1%	3,7%	1,0%	0,7%	0,7%	0,7%

* Рзраховано за²⁶⁴

За іншими показниками інтегральний коефіцієнт структурних зрушень розподілявся більш рівномірно, що може свідчити про позитивні тенденції розвитку економіки регіону. Натомість, виключення складають структурні зміни, що відбувалися по відношенню до попереднього року у 2012 р. за показником обсягу реалізованої продукції – 15,2% (основний внесок було зроблено такими видами економічної діяльності: зростання промисловості на 6,26 в.п., сільського господарства на на 4,7 в.п., падіння торгівлі на 8,27 в.п., падіння діяльності транспорту та зв'язку на 3,14 в.п.); у 2009 р. за показником валового випуску продукції та послуг – 10,5% (в першу чергу за рахунок падіння будівельної діяльності на 4,12 в.п. та падіння промисловості на 2,46 в.п.); за показником проміжного споживання у 2008 р. та 2009 р. на 10,1% та 11,3% відповідно.

На основі обрахованих індексів структурних зрушень визначено тенденції, що формуватимуться протягом 2014-2016 рр. за основними

²⁶⁴ Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>

показниками розвитку економіки Буковини. Як видно з таблиці найбільш значущі зміни очікуються в сфері інвестиційної діяльності від 3,7% до 4,9% зростання, а також, відповідно й в обсягах реалізованої продукції від 1,2% до 7,1%. За іншими показниками очікувана кількісна оцінка змін на 2016 р. незначна і становить від 0,7% до 1,0%. За такою оцінкою у 2016 р. може спостерігатися падіння у промисловій та будівельній діяльності на 3,09 та 2,76 в.п. відповідно, проте торгівельна галузь а також діяльність транспорту і зв'язку зростуть на 2,52 та 2,35 в.п. відповідно. Такий очікуваний стан структурних процесів не може бути однозначно оцінений як позитивний. Адже промисловість та будівництво, як структуроутворюючі базові галузі економічної діяльності, за очікуваною оцінкою зменшуватимуть випуск продукції, що потребуватиме системи заходів регіональної структурної політики стимулюючого характеру.

Оцінка структурних змін в промисловості регіону. Обсяг реалізованої промислової продукції з 2006 по 2013 рр. збільшився майже за всіма видами промислової діяльності і склав 2,5 рази. Однак, в обробленні деревини та металургійному виробництві спостерігається протилежна тенденція ріст склав 0,95 та 0,9 рази відповідно (табл. 4.4).

Таблиця 4.4

Оцінка структурних змін в промисловості Чернівецької області

Види промислової діяльності	Добувна	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	Легка промисловість	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	Целюлозно-паперова промисловість; видавнича діяльність	Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	Хімічна і нафтохімічна промисловість	Виробництво іншої неметалевої продукції	Металургійне виробництво та виробництво готівих металевих виробів	Машинобудування	Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	Інші	всього	
														Обсяг реалізованої продукції, тис.грн
	2006	25800	473100	110600	109100	31500	790	84800	106500	241500	128500	391000	59400	1762590
	2007	42600	651600	135500	130500	35400	800	107000	143700	349500	258900	628500	96700	2580700
	2008	42100	801500	169600	115900	44500	810	135300	237300	541800	412500	826000	136800	3464110
	2009	46800	765500	169500	114300	41100	805	159300	187800	275100	287600	812500	128400	2988705
	2010	35300	792800	209900	106500	47000	820	212200	154200	179200	272300	994600	126600	3131420
	2011	45480	922890	228800	108840	50910	825	231850	207750	257720	366850	1147880	159410	3729205
	2012	47800	998220	252060	106700	54580	831	262560	221700	237820	398480	1287000	176020	4043771
	2013	50120	1073550	275320	104560	58250	838	293270	235650	217920	430110	1426120	192630	4358338
	темп зростання 2013/2006	1,943	2,269	2,489	0,958	1,849	1,060	3,458	2,213	0,902	3,347	3,647	3,243	2,473

* Рорховано за²⁶⁵

Найбільше зростає галузь хімічної та нафтохімічної промисловості та машинобудування, а також виробництво та розподіл електроенергії газу та води.

²⁶⁵ Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>

Оцінка відтворювальної структури економіки регіону. Оцінка відтворювальної структури економіки Чернівецької області наведена на рис.3.19. ВДВ за різними видами діяльності змінювалася неоднаково. Загалом у 2013 р. вона становила 13633,5 млн.грн, що у 2,8 рази більше в порівнянні з 2006 р. Найбільшу ВДВ створюють такі види діяльності, як: сільське господарство (19,8%), послуги (17,6%), освіта (10,9%), промисловість (9,9%), діяльність транспорту та зв'язку (8,8%)²⁶⁶.

Прогноз структури ВДВ за видами економічної діяльності довів, що спостерігається тенденція до скорочення частки промисловості та будівництва, проте спостерігатиметься незначне зростання сільського господарства та освіти. Інші види економічної діяльності суттєво не змінюватимуться, що може свідчити про певні елементи стабільності розвитку економічної системи області, зокрема її третинного сектора. Така стабільність не може бути оцінена однозначно позитивно, оскільки цей сектор, як свідчить практика світового економічного розвитку розвивається найбільш динамічно.

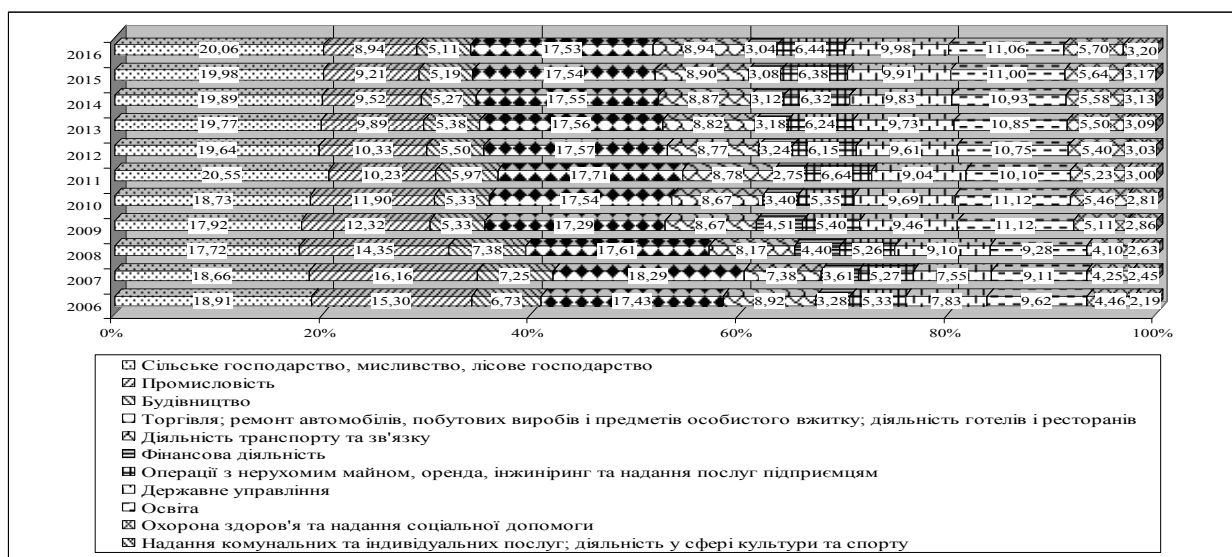

Рис. 4.19. Зміна та прогноз структури ВДВ (за видами економічної діяльності), %

* Розраховано за²⁶⁷

Прогнозні тенденції розвитку базових видів економічної діяльності економіки Чернівецької області, визначені на основі використання трендового моделювання представлені на рис. 4.20. Як видно з рисунку, всі

²⁶⁶ Там само.

²⁶⁷ Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>

види економічної діяльності з 2014 р. зазнаватимуть незначного зростання структури обсягів реалізованої продукції. Найбільш інтенсивно зростатимуть послуги, що є позитивною тенденцією, також відбуватиметься зростання в сфері промислової діяльності, проте у сільському господарстві ріст буде більш повільним, що може бути визнано позитивним моментом в контексті структурних змін. Найменше зростатиме будівництво, яке можна на сьогодні визнати проблемною галуззю для Чернівецької області, яка, очевидно, зазнала значних втрат протягом фінансової кризи 2008-09 рр. і відновлюється доволі повільно. Для пришвидшення структурних змін у будівництві необхідно проводити відповідну регіональну структурну політику, зорієнтовану на розвиток інвестиційної складової економіки області.

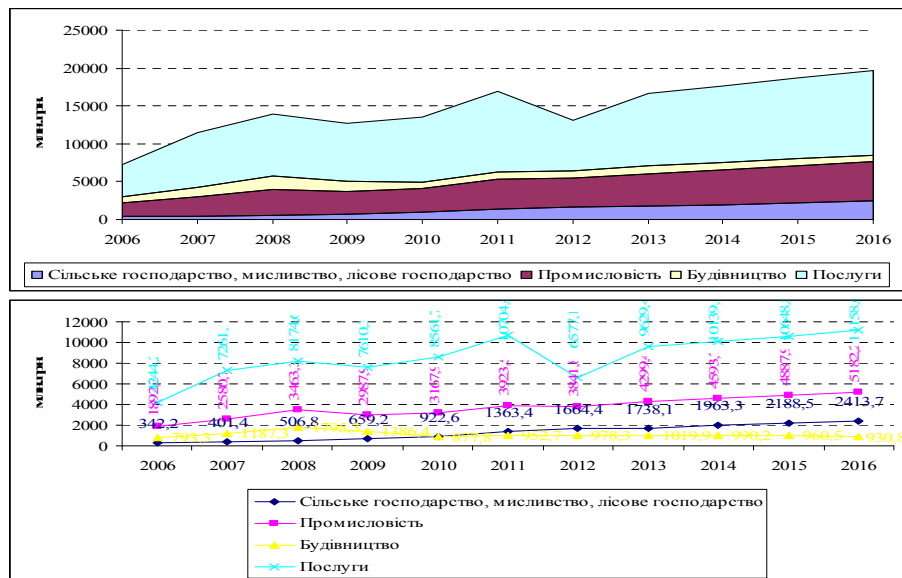

Рис. 4.20. Зміна та прогноз структури обсягів реалізованої продукції (за секторами економіки), млн.грн

*Розраховано за²⁶⁸

Підсумовуючи викладений вище матеріал можна зробити висновок про те, що економіка та промисловість Чернівецької області за період з 2006 по 2013 рр. зазнала суттєвих структурних змін. Ці зміни заклали потенціал економічного розвитку на найближчі 5 років, і на подальший період. За прогностичною оцінкою цього потенціалу пришвидшеними темпами розвиватиметься сфера послуг регіону. В світлі цього постають проблеми

²⁶⁸ Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>

корегування структурних процесів, зменшення негативних наслідків таких змін та спонтанності їх протікання.

Для запобігання окреслених проблем і проведення структурної корекції економіки Чернівецької області слід надати такі рекомендації:

– посилено розвивати галузі сфери послуг, які займають домінуючу частку в структурі виготовленого продукту та реалізації товарів та послуг області, а також не потребують значних інвестиційних витрат. Крім того, ці галузі належать до т.зв. «третинного сектору економіки», який розвивається пришвидшеними темпами в країнах, структура економіки яких може слугувати для України та її регіонів певним структурним орієнтиром;

– сприяти розвитку промислової та будівельної діяльності, як галузям, які є базовими для формування реального сектору економіки. Це передбачає прийняття відповідних програмно-цільових документів, формування відповідного інвестиційного середовища в регіоні. Проте, з огляду на специфіку структурного розвитку економіки та промисловості області, ці галузі виступають «пріоритетом другого порядку», оскільки – прогнозна оцінка їх розвитку дає відчутне падіння виробництва. Очевидно, що за таких умов необхідно сприяти перерозподілу ресурсів в бік сектору сфери послуг.

4.6. Особливості структурних зрушень в економіці Волинської області

Необхідність проведення оцінки структурних зрушень в економіці Волинської області зумовлено кількома причинами. По-перше, важливо визначити відповідність структурних процесів в економіці регіону тим стратегічним та програмним документам, що відображають засади, напрями та інструменти здійснення якісних структурних змін в економіці області. По-друге, необхідно дослідити та надати об'єктивну оцінку поточному стану і тенденціям розвитку соціально-економічного середовища регіону, зокрема базового технологічного рівня галузей промисловості. Оскільки той чи інший технологічний рівень є не лише основою для впровадження інновацій, але й служить платформою можливості здійснення докорінної модернізації економіки регіону, передусім провідних галузей промисловості. Аналіз показників, що характеризують структурні зміни в економіці регіону, засвідчив циклічний характер базових галузей промисловості Волинської області. Причому ці галузі є чутливими до факторів як циклічних, так і нециклічних властивостей (НТП, демографічні, природно-ресурсні тощо).

Така циклічність чітко простежується в змінах базових показників, що характеризують структуру економіки регіону. Одним з таких показників є «обсяг реалізованої продукції за секторами економіки». Абсолютні значення системоформуючих галузей економіки Волинської області за даним показником відображено на рис. 4.21.

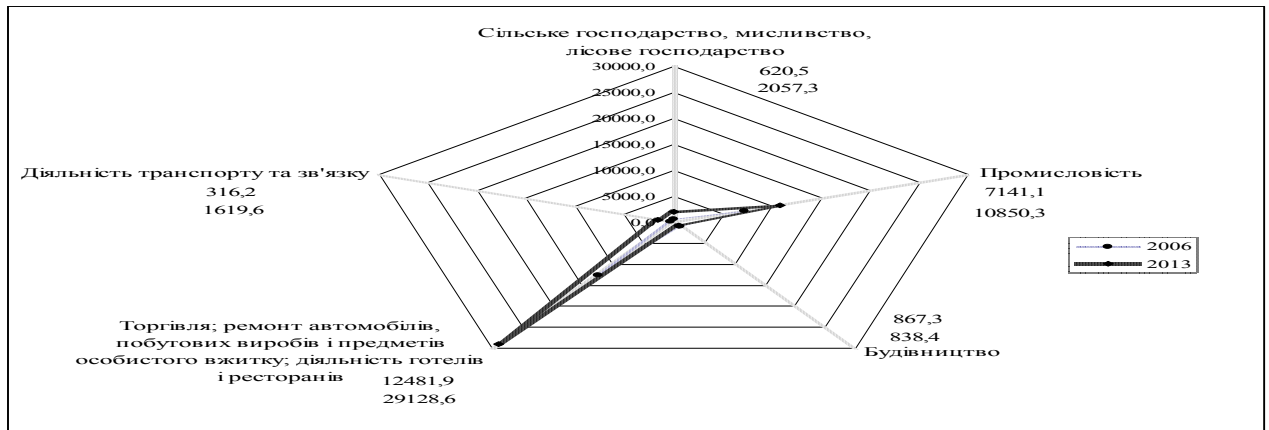

Рис. 4.21. Динаміка структурних змін в економіці Волинської області за обсягом реалізованої продукції (робіт, послуг), млн. грн.
*Розраховано за²⁶⁹

На рисунку 4.22 видно, що у 2006 році в економіці Волинської області майже 90 % обсягу реалізованої продукції припадало на два сектори економіки, а саме торгівлю, ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку, діяльність готелів і ресторанів (56,27 %) та промисловість (32,20 %). Така особливість свідчить про низький ступінь диверсифікації економічного потенціалу області.

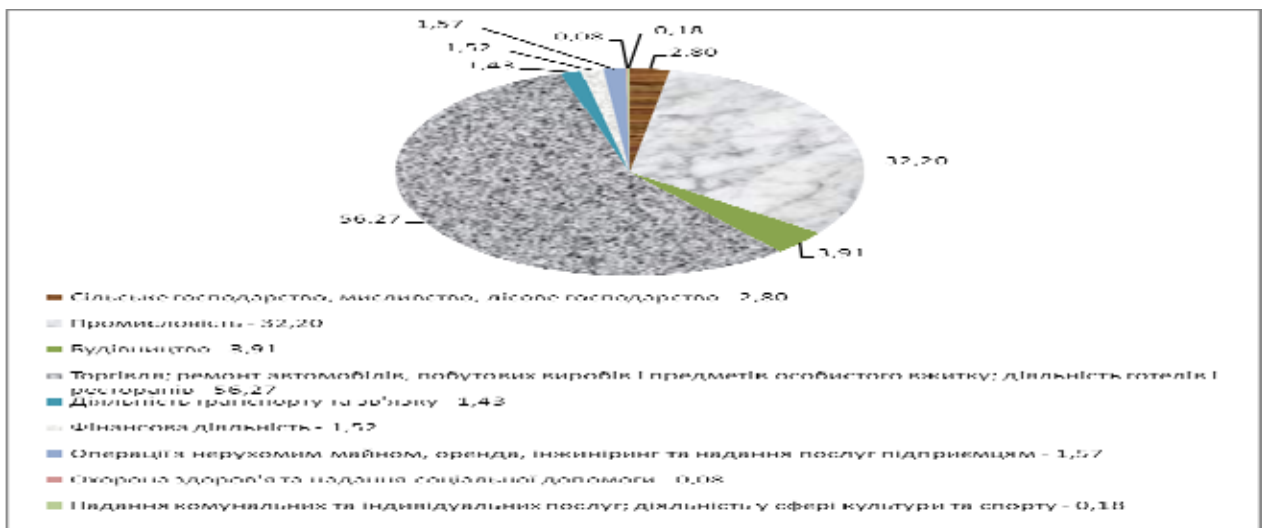

Рис. 4.22. Структура обсягів реалізованої продукції за секторами економіки Волинської області у 2006 р.

*Розраховано за²⁷⁰

²⁶⁹ Офіційний сайт Головного управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.lutsk.ukrstat.gov.ua/](http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/)

Впродовж наступних семи років ситуація істотним чином не змінилася. Як бачимо з рис. 4.23 у 2013 році на Волині й надалі понад 85 % обсягу реалізованої продукції припадало на ці ж два сектори економіки. При цьому відбулося навіть певне погіршення, адже частка промисловості зменшилася, у порівнянні з 2006 роком, на 9 %, в свою чергу частка торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку, діяльності готелів і ресторанів зросла на 6 %. Також зросла частка операцій з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям на 3,5 %. Такі тенденції свідчать зниження ступеня інноваційності економіки Волинської області, а отже суперечить стратегічним засадам економічного розвитку регіону.

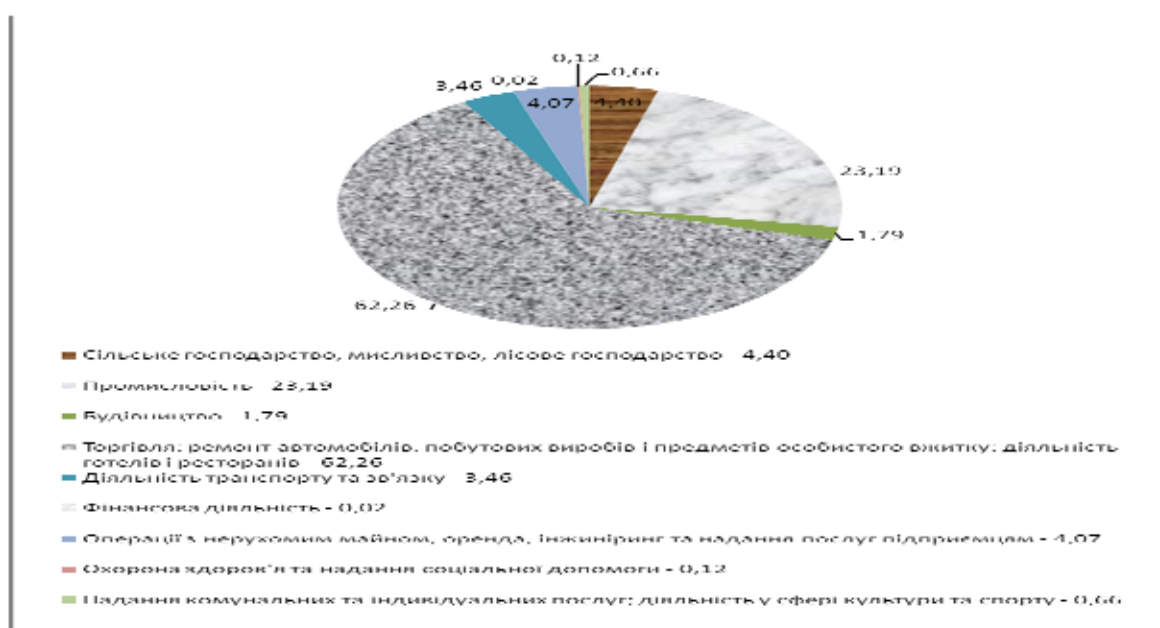

Рис. 4.23. Структура обсягів реалізованої продукції за секторами економіки Волинської області у 2013 р.

*Розраховано за²⁷¹

Оцінюючи в цілому особливості та характер відтворювальних процесів в регіоні, можна відзначити позитивні тенденції структурних зрушень у Волинській економіці, що спостерігалися з 2002 по 2008 роки, а також з 2010 по 2012 рр. наслідком чого було досягнення певних соціальних та економічних ефектів, зокрема через підвищення ефективності бізнесу, покращення інфраструктури, макроекономічних показників і т.д.

²⁷⁰ Офіційний сайт Головного управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>

²⁷¹ Там само

Розділ 4

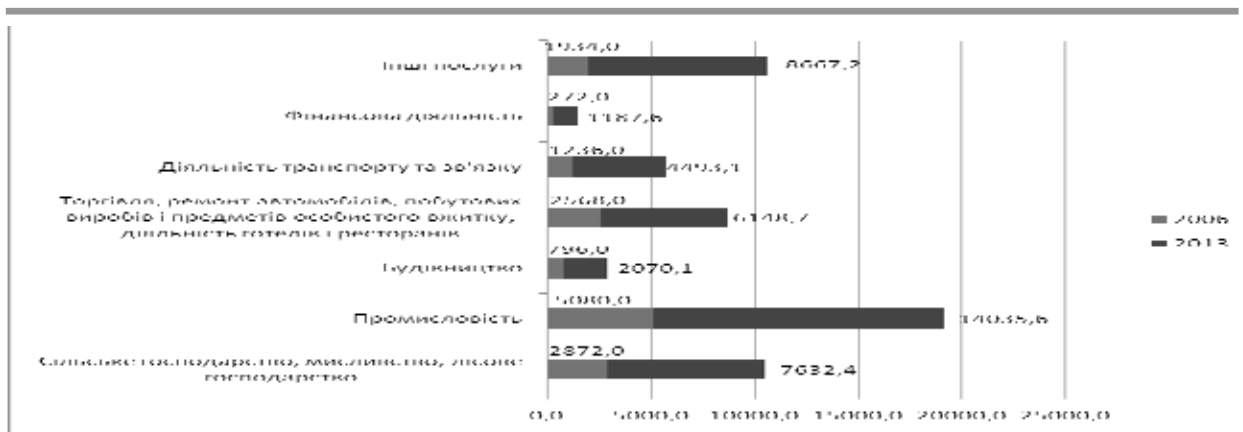

Рис. 4.24. Динаміка валового випуску продукції та послуг за секторами економіки Волинської області у 2006 та 2013 рр., млн грн

*Складено за²⁷²

Валовий випуск продукції та послуг за секторами економіки Волинської області у 2013 році зріс порівняно з показниками 2006 року в середньому у 3,2 рази, що свідчить про істотне пожвавлення господарської діяльності в регіоні за останні 7 років (рис. 4.24). Проте, таке пожвавлення має здебільшого кількісний характер, а отже відповідає екстенсивному типу економічного зростання і тому в довгостроковій перспективі може супроводжуватися небажаними втратами виробничого потенціалу регіону. Тому на сучасному етапі вкрай важливим є не лише підтримка тенденцій економічного зростання, але й переведення на інноваційну основу господарських структур, що забезпечують основну частку ВРП у регіоні, для збереження і нарощування конкурентоспроможності виробництва в майбутньому.

Здійснивши розрахунок інтегрального показника структурних зрушень в економіці Волинської області, а також його прогнозне значення (табл. 4.5) ми бачимо спадну тенденцію даного коефіцієнта, який характеризує кількісне та якісне співвідношення ключових показників структурних змін.

Проте, ефективність структурної політики залежить не лише від визначення правильних векторів чи механізмів регулювання трансформаційних процесів національної економіки. Але й від об'єктивної оцінки існуючого стану мезосередовища, факторів впливу та особливостей динаміки змін в економічній системі Волинської області. Як бачимо з таблиці 4.5, погіршення прогнозованих значень викликано системним впливом ряду екзогенних та ендогенних факторів на економіку регіону.

²⁷² Офіційний сайт Головного управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>

Інтегральний коефіцієнт структурних зрушень у Волинській області, 2006-2016 рр.

Інтегральний коефіцієнт структурних зрушень						
Роки	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг)	Капітальні інвестиції	Кількість зайнятих працівників	Валова додана вартість	Валовий випуск продукції та послуг	Проміжне споживання
2007	0,027	0,104	0,011	0,214	0,175	0,135
2008	0,140	0,051	0,020	0,100	0,067	0,052
2009	0,091	0,208	0,029	0,122	0,216	0,201
2010	0,127	0,129	0,013	0,083	0,113	0,113
2011	0,136	0,189	0,031	0,039	0,026	0,022
2012	0,170	0,183	0,014	0,026	0,009	0,040
2013	0,036	0,115	0,015	0,011	0,026	0,041
2014	0,005	0,007	0,010	0,009	0,009	0,006
2015	0,005	0,006	0,010	0,008	0,008	0,005
2016	0,043	0,005	0,010	0,006	0,007	0,004

*Розраховано за²⁷³

Зокрема, зростання податкового навантаження та витрат бюджету, вкрай низький рівень інноваційної активності господарських суб'єктів, незрілість окремих економічних інститутів та великий тіньовий ринок є суттєвими дестабілізуючими чинниками не лише Волинської, але й усієї вітчизняної економіки, що не сприяє формуванню сприятливого інвестиційного клімату.

Більш-менш стійким інтегральним показником до структурних зрушень в економіці Волинської області залишається «кількість зайнятих працівників», при тому, що інші інтегральні значення демонструють істотне прогнозоване погіршення в найближчий період, що свідчить про екстенсивний характер розвитку економіки регіону та низьку технологічну сприйнятливість промисловістю інноваційних процесів. В таких умовах швидше за все матиме місце ситуація, коли працевісткі галузі витіснить імпорт. Слід мати на увазі, що питання зайнятості, а саме зменшення кількості економічно активного населення у високотехнологічних галузях негативно впливає на темпи економічного зростання, при нинішній ситуації це призводить до втрати близько 1% ВВП. Адже високотехнологічні галузі, де частка «трудова витрат» є доволі високою зіштовхнуться з дефіцитом високваліфікованих працівників.

Таким чином, основними дестабілізуючими чинниками формування оптимальної структури Волинської економіки є наступні:

- високий ступінь фізичного та морального зносу основного капіталу;
- низький базовий технологічний рівень економіки регіону для впровадження принципово нових (радикальних) інновацій;

²⁷³ Офіційний сайт Головного управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.lutsk.ukrstat.gov.ua/](http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/)

– домінування в галузях промисловості ручного та механізованого типу праці над автоматизованим;

– низька якість залучених інвестицій, тобто мала частка інвестицій, які б забезпечували підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності продукції при одночасному скороченні ручної та механічної праці;

– декларативний, а не дієвий характер нормативно-правових актів, що стосуються структурної політики;

– орієнтація одночасно на велику кількість моделей економічного розвитку та структурних реформ, що призводить до надмірного розпорошення ресурсів і нечіткості стратегічного та оперативного менеджменту на регіональному рівні;

– слабка взаємодія між регіональними органами влади і самоврядування, бізнесом, державою та громадськістю у вирішенні суспільних проблем;

– надмірна кількість бар'єрів для залучення стратегічних інвестицій у регіон, в тому числі специфічних. До специфічних бар'єрів, передусім слід віднести: 1) незахищеність власності та інвестицій; 2) незрозумілість і суперечливість у діяльності усіх трьох гілок влади;

– тісні корупційні зв'язки окремих бізнес-груп з владою, що виливається у несправедливість організації та проведення тендерів, неякісне антимонопольне регулювання, рейдерство під прикриттям чиновницьких структур, тобто домінування сімейних династій в бізнесі та політиці над здоровою конкуренцією, законами та правилами;

– негативний вплив на якість структурних перетворень демографічної та екологічної ситуацій, неякісний стан фізичного та морального рівня матеріально-технічної бази, що виражається, в першу чергу, низьким рівнем продуктивності праці;

– вкрай слабкий розвиток виробничої, спеціалізованої та інших інфраструктури в регіонах;

– незрілість окремих економічних інститутів та великий тіньовий ринок є суттєвими дестабілізуючими чинниками регіональної економіки;

– низький рівень технічної та технологічної бази господарських комплексів в регіонах;

– високі відсоткові ставки за кредитами, які стримують інвестиції та розвиток інфраструктури.

– незначна роль інституційного сектору регіону у генеруванні інформаційних, фінансових, людських потоків на створення інновацій, а також формування стійкого попиту на інноваційну продукцію.

Проте, незважаючи на означені вище перешкоди економіка Волині має потужний потенціал економічного розвитку, що є платформою для забезпечення позитивних трансформаційних зрушень. Оцінюючи в цілому особливості та характер відтворювальних процесів в регіоні, можна відзначити позитивні тенденції структурних зрушень у Волинській економіці, що спостерігалися з 2002 по 2008 роки, а також з 2010 по 2012 рр.

наслідком чого було досягнення певних соціальних та економічних ефектів, зокрема через підвищення ефективності бізнесу, покращення інфраструктури, мезоекономічних показників і т.д.

Також економіка Волинської області має ряд істотних переваг, зокрема: достатньо розвинений ресурсний потенціал, передусім це стосується природних та людських ресурсів; зручне економіко-географічне розміщення; участь регіону у ряді міжнародних та транскордонних проектах, тощо.

Тому оптимальне використання даного потенціалу Волинської області потребує сучасних методів управління складовими регіонального розвитку. Водночас, досягнення поставлених цілей регіональної структурної політики вимагає ще й логічної послідовності дій, при її формуванні та реалізації, зокрема на таких основних етапах: моніторинг трансформаційних процесів; стратегічне планування заходів структурної політики; імплементація завдань в системі управління змінами; мотивація перетворень (аксіологія змін, формування політичної підтримки змін, ініціативність генерування ідей); ініціація заходів; координація структурних процесів; контроль процесів змін.

Разом з тим програмні заходи в стратегічному плані мають бути чіткими та реальними, виходячи з фінансово-матеріальних можливостей, наявності фахівців, стану інфраструктури та нормативно-правового забезпечення. Адже надто завищені цілі в питанні модернізації промисловості призведуть до того, що програма так і залишиться декларацією з нереалізованими положеннями.

Отже, у відповідності до цього, важливим питанням сьогодення є векторний курс інноваційної моделі Волинської економіки. Оскільки досі існує дилема, чи зосередити максимум зусиль так званих «точках зростання», тобто розвитку найбільш перспективних напрямів інноваційної діяльності, чи все ж таки спрямувати ресурсні потоки на підвищення до світового технологічного рівня галузі, що забезпечують основну частку виробництва ВРП.

Пріоритетним заходом економічної діяльності на даний момент є визначення можливостей розвитку внутрішнього ринку та експортозамінного виробництва у базових галузях промисловості, передусім тих, що мають найвищий потенціал розвитку, зокрема таких, як: машинобудування; виробництві гумових і пластмасових виробів та іншої неметалевої мінеральної продукції; текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів; виробництво харчових продуктів, напоїв.

Таким чином, вважаємо, що найважливішими напрямками структурної політики Волині мають бути наступні:

– повсюдне впровадження енерго- і ресурсозберігаючих технологій, в тому числі, виробництво біопалива (з продукції с/г виробництва, морських водоростей, відпрацьованих автомобільних шин тощо);

- проведення антикорупційної політики та детінізації усіх складових економіки регіону та системи державного і регіонального управління;
- розвиток інфраструктури (транспортної, інноваційної, екологічної, туристичної тощо). Реалізація, передусім регіональних інфраструктурних проектів та програм узгоджених з громадськістю та інвесторами, що мають стратегічне значення для економіки регіону;
- покращення інвестиційного клімату та кон'юнктури внутрішнього ринку. В тому числі, на основі розвитку брендингу регіону з метою залучення інвестицій, туристів та популяризації продукції волинських підприємств на внутрішньому і зовнішніх ринках;
- всебічна інноватизація, передусім реального сектору економіки. Зокрема, формування науково-виробничих кластерів у галузях з найвищою часткою доданої вартості у виготовленій продукції;
- екстраполяція позитивного зарубіжного і вітчизняного досвіду реалізації державних і регіональних проектів та програм на усі сфери й галузі економіки.

РОЗДІЛ 5. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

5.1. Моделювання структурних змін в економіці регіону

Структурне регулювання національних економік та економік регіонів розвинутих країн відбувається на засадах взаємодії різних політичних сил, які фактично лобіюють інтереси тих чи інших сфер та видів економічної діяльності. На жаль, на сьогоднішній день структура економіки українських регіонів є деформованою і інерційною, основу її становлять низькотехнологічні сфери економічної діяльності, натомість частка інноваційних – і наділі не має тенденції до збільшення. При цьому беруться до уваги найбільш значущі диспропорції, які значно перешкоджають стабільності процесів регіонально-структурного розвитку. Одним із показників ефективності структурних змін у регіоні є валовий регіональний продукт, позитивна динаміка формування якого залежить від багатьох чинників. Саму тому актуальним питанням сьогодення є аналіз динаміки ВРП й визначення впливу внутрішніх та зовнішніх чинників на даний показник шляхом використання сучасних методів економіко-математичного моделювання.

Пріоритетність конкретного виду економічної діяльності того чи іншого регіону можна визначити на основі наступних критеріїв²⁷⁴:

– експортний потенціал (продукція повинна посилювати конкурентоспроможність на зовнішньому ринку та сприяти швидкому нарощуванню експорту);

– перспективи попиту на продукцію на внутрішньому ринку;

– соціально-економічний розвиток держави в цілому (розвиток пріоритетних видів економічної діяльності регіонів повинен забезпечити зростання наукового та інтелектуального потенціалу країни в цілому);

– роль виду економічної діяльності в мінімізації дефіцитів у торговому балансі країни;

– позитивний побічний ефект (якщо в разі прискореного розвитку даного виду діяльності підвищується ефективність всіх інших, то він може бути визнаним пріоритетним).

Пріоритетність також є наслідком вивчення дії групи факторів, що впливають на структурні процеси і можуть бути визначені на основі проведення кореляційно-регресійного моделювання.

Структурне корегування здійснюється задля формування такого прийняттого розподілу ресурсів між видами економічної діяльності, секторами економіки та регіонами, який би забезпечував стійкість

²⁷⁴ Луцків О. М. Інституційне середовище регіональної структурної політики / О. М. Луцків, М. В. Максимчук // Регіональна економіка. – 2014. – № 3(73). – С. 37-47.

економіки регіонів та формував потенціал її стабільного розвитку²⁷⁵. Організація економічного співробітництва та розвитку визначає низку критеріїв стійкості економіки, основним з яких є критерій відповідності галузевої та технологічної структури. Типова стійка технологічна структура економіки оцінюється відповідно до Класифікації виробничих структур, прийнятої ЄС у 2007 р., відповідно до якої структура повинна мати наступний вигляд:

– близько 50% – сумарна частка високотехнологічних (20%) та середньо технологічних (30%) виробництв;

– приблизно 50% – сумарна частка низькотехнологічних (30%) та середньонизькотехнологічних (20%) виробництв²⁷⁶.

Оцінка впливу факторів на економічні процеси в регіонах України на основі побудови кореляційно-регресійної моделі. Економіко-математичне моделювання відіграє вагомий роль у прогнозуванні економічного розвитку регіону. Для визначення факторних навантажень, що впливають на результативний показник, який узагальнює частинні показники економічного розвитку регіону, побудовано економіко-математичну модель. Ця модель показує вплив зовнішніх та внутрішніх показників-факторів на результативний показник. За результативний показник оцінки рівня розвитку економіки регіону нами вибрано валовий ВРП.

Для дослідження взаємозв'язків між результативною ознакою (у нашому випадку ВРП) та обраними факторами застосовано кореляційно-регресійний аналіз який передбачає поетапну реалізацію:

1. На першому етапі формується таблиця вихідних даних за сукупністю показників які мають безпосередній вплив на ВРП.

2. На другому етапі відбувається обґрунтування доцільності введення факторів до моделі. Встановлення щільності взаємозв'язку між відібраними показниками-факторами та результативною ознакою (ВРП) здійснюється за допомогою коефіцієнтів кореляції. При подальшому моделюванні коліарні показники мають бути вилучені.

3. Далі визначається ступінь впливу факторів на результативну ознаку за допомогою регресійного аналізу. Результати цих розрахунків дають змогу визначити як із зміною значень факторної ознаки зміниться середнє значення результативного показника.

Для побудови багатфакторної економіко-математичної моделі нами відібрано 9 показників які об'єднано у дві групи (табл. 5.1)²⁷⁷.

²⁷⁵ Максимчук М. В. Теоретичні засади та базові моделі вибору цілей регіональної структурної політики / М. В. Максимчук // Регіональна економіка. – 2014. – №4(74). – С. 38-39.

²⁷⁶ Скірка Н. Я. Структурні зміни в економіці України та стратегічні напрями державного регулювання / Н. Я. Скірка // Держава та регіони. – 2012. – №4. – С. 35.

Вихідні параметри для моделювання

Критерії	Назва показника	Параметри
Внутрішні	Обсяг реалізованих послуг, млн.грн.	x_1
	Кількість зайнятого населення, млн.осіб	x_2
	Обсяг капітальних інвестицій, млн.грн.	x_3
	Обсяг інноваційних витрат, млн.грн.	x_4
	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн.грн.	x_5
	Експорт товарів, млн.дол. США	x_6
	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн.грн.	x_7
Зовнішні	Прямі іноземні інвестиції, млн.дол. США	x_8
	Імпорт товарів, млн.дол.	x_9

* Складено за²⁷⁸

Слід відзначити, що кожний із наведених факторів перевірений на можливість використання в поліноміальній моделі як незалежної змінної. Тіснота зв'язку між кожним з виділених факторів і ВРП встановлювалася за допомогою коефіцієнта парної кореляції. Діаграми розсіювання ВРП від кожного розглянутого фактора моделі і значення коефіцієнтів парної кореляції представлені на рис. 5.1. Як видно з представлених діаграм, всі коефіцієнти кореляції між ВРП і вибраними для аналізу незалежними факторами є значущими, тобто мають безпосередній вплив на формування ВРП.

Взаємодія результуючого показника (Y) з факторними ознаками (X_1, X_2, \dots, X_n) традиційно описується рівнянням лінійної багатofакторної регресії. Загальний вигляд динамічної регресійної моделі економічного зростання визначається за формулою²⁷⁹:

$$Y(X) = a \times X + b .$$

$$X = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & x_{13} & \dots & x_{1m} \\ x_{21} & x_{22} & x_{23} & \dots & x_{2m} \\ x_{31} & x_{32} & x_{33} & \dots & x_{3m} \\ \vdots & \vdots & \vdots & x_{ij} & \vdots \\ x_{n1} & x_{n2} & x_{n3} & \dots & x_{nm} \end{bmatrix} \quad (5.1)$$

де елементи матриці $x_{ij}, i = 1, 2, 3, \dots, n, j = 1, 2, 3, \dots, m$, m – число показників, n – кількість регіонів. Кількість показників прийнято $m = 9$, кількість регіонів

²⁷⁷ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс].
Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

²⁷⁸ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс].
Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

²⁷⁹ Мороз В. С. Економетрія: [навчальний посібник] / В. С. Мороз, В. В. Мороз. – Хмельницький: ТУП, 2000. – С. 122.

Розділ 5

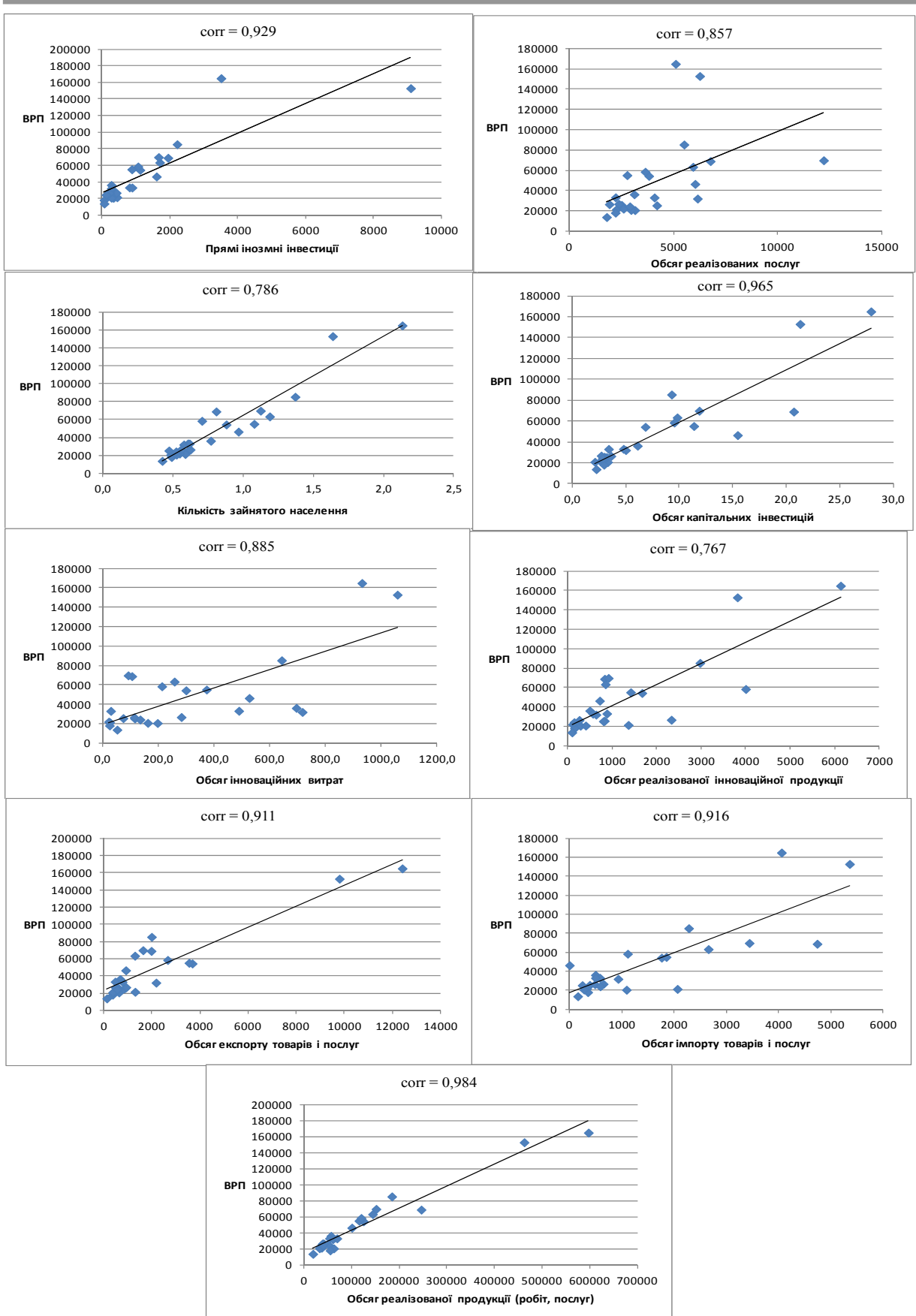

Рис. 5.1. Розсіювання ВРП від незалежних факторів моделі

* Розраховано за²⁸⁰

²⁸⁰ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс].
– Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

$n=25$. Множина параметрів розділена на підмножини і виділено 2 групи параметрів, при умові їх однорідності, $P = \{\{1,2,3,4,5,6,7\}, \{8,9\}\}$; $Y = \begin{bmatrix} y_1 \\ \vdots \\ y_{25} \end{bmatrix}$ – залежна змінна (ВРП); $a = [a_1 \dots a_m]$ – коефіцієнти поліноміальної регресії; b – константа.

В результаті розв’язання поставленої мети дев’ятифакторного кореляційно-регресійного аналізу, нами було побудовано економіко-математичну модель, яка має наступний вигляд:

$$Y = 0,68X_1 + 34,9X_2 + 0,22X_3 - 0,1X_4 + 3,61X_5 + 0,59X_6 + 0,08X_9 + 3,60X_8 - 0,43X_7 - 3908,67$$

Високий коефіцієнт детермінації ($R^2 = 0,997$) свідчить про наявність значного взаємовпливу незалежних факторів на ВРП.

За результатами проведеного моделювання здійснено ранжування факторів за ступенем їх впливу на результативний показник (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Зведений рейтинг факторів за ступенем впливу на ВРП

Назва фактора	Ступінь впливу	Вклад у формування ВРП	Ранг
Позитивний вплив			
Кількість зайнятого населення, млн.осіб	34,9	78,94	1
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн.грн.	3,61	8,17	2
Прямі іноземні інвестиції, млн.дол. США	3,60	8,14	3
Обсяг реалізованих послуг, млн.грн.	0,68	1,54	4
Експорт товарів, млн.дол. США	0,59	1,33	5
Обсяг капітальних інвестицій, млн.грн.	0,22	0,5	6
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн.грн.	0,08	0,18	7
Негативний вплив			
Імпорт товарів, млн.дол.	0,43	0,97	1
Обсяг інноваційних витрат, млн.грн.	0,1	0,23	2

*Розраховано за²⁸¹

Наведені результати ранжування факторів, що увійшли до моделі за ступенем значущості їх впливу на результуючий показник свідчать, що максимальний позитивний вплив на зростання ВРП має зайнятість населення (78,94%). Так, при зміні цього фактора на 1% результуючий показник збільшиться на 34,9%. Така ситуація пояснюється тим, що основою майбутнього економічного зростання є людський фактор, і тому основні зусилля органів влади повинні бути націлені на створення нових

²⁸¹ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

робочих місць та виведення зайнятості із тіні. Поряд з тим слід відзначити і той факт, що хоча зі збільшенням зайнятості ВВП і зростає, але водночас прискорено починають зростати й ціни, тобто неминуче відбуваються інфляційні процеси.

Друге і третє місце за значимістю впливу на зростання обсягів ВРП мають як внутрішній фактор (обсяг реалізованої інноваційної продукції) так і зовнішній (обсяг прямих іноземних інвестицій) – 16,31%. Так, підвищення обсягів реалізованої інноваційної продукції на 1% зумовить прискорення темпів зростання ВРП на 3,61%, а приріст залучення прямих іноземних інвестицій на 1% зумовить збільшення ВРП на 3,61%.

Інші фактори мають менш помітний вплив на зростання ВРП, а саме 3,55%:

1. Обсяг реалізованих послуг – при зміні вагомості цього фактора на 1% обсяг ВРП збільшиться на 0,68%.

2. Експорт товарів і послуг – збільшення даного фактора на 1% забезпечить зростання ВРП на 0,59%.

3. Капітальні інвестиції – збільшення їх обсягів на 1% зумовить зростання ВРП на 0,22%.

4. Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) – при збільшенні даного фактора на 1% ВРП зростає на 0,08%.

Два інші показники мають зворотній вплив на формування ВРП, тобто приводять до його зменшення. Негативний вплив цих факторів в сукупності приведе до зменшення ВРП на 1,2%. Так, зростання обсягу інноваційних витрат на 1% призведе до зменшення ВРП на 0,1%. Така ситуація зумовлена тим, що термін окупності інновацій триває декілька років і тому у перший рік вкладення у їх виробництво не може дати позитивного ефекту на економічні процеси. Зростання надходження імпортованих товарів і послуг на 1% призведе до сповільнення темпів зростання ВРП на 0,43%. Таку ситуацію можна пояснити тим, що надмірне надходження імпортованих товарів і послуг значно гальмує розвиток власних товаровиробників які формують ВРП.

Результати проведеного моделювання свідчать, що найбільший позитивний вплив на зростання обсягів ВРП має збільшення зайнятості населення. Тому далі розглянемо взаємовплив ВРП і зайнятості населення в розрізі різних сфер економічної діяльності, щоб визначити в якій саме сфері економіки зайнятість має найбільший вплив на формування позитивної динаміки ВРП та щоб визначити які сфери у даний час є найбільш пріоритетними для економіки регіону.

Оцінка впливу зміни структури зайнятості на ВРП. Проведенні результати дослідження взаємозв'язку між зайнятими у всіх сферах економіки і ВРП свідчать про відсутність мультиколінеарності між ВРП і зайнятістю у сільському господарстві, промисловості, транспорті, охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги, тому їх в подальшій моделі не будемо використовувати.

Побудована модель поліноміальної регресії впливу зайнятості у відібраних для аналізу сферах економіки регіонів на ВРП виглядає наступним чином:

$$Y = 0,5X_1 + 0,17X_2 - 1,15X_3 - 0,99X_4 + 3,97X_5 + 0,31X_6 + 0,15X_7 + 0,61X_8 - 0,6X_9 + 0,05X_{10} + 0,01X_{11} + 1163,42$$

$$R^2 = 0,989,$$

де Y –обсяг ВРП, млн. грн.;

X_1 –кількість зайнятих у будівництві;

X_2 –кількість зайнятих у оптовій та роздрібній торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів;

X_3 –кількість зайнятих у тимчасовому розміщенні й організації харчування;

X_4 –кількість зайнятих у сфері інформації та телекомунікації;

X_5 –кількість зайнятих у фінансовій та страховій діяльності;

X_6 –кількість зайнятих у сфері операцій з нерухомим майном;

X_7 –кількість зайнятих у професійній, науковій та технічній діяльності;

X_8 –кількість зайнятих у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування;

X_9 –кількість зайнятих у державному управлінні й обороні; обов'язковому соціальному страхуванні;

X_{10} –кількість зайнятих в освітній сфері;

X_{11} –кількість зайнятих у сфері мистецтва, спорту, розваг та відпочинку.

Далі визначимо ступінь значущості впливу факторів на зростання ВРП. Для цього проведено їх ранжування, результати якого представлено в таблиці 5.3

Таблиця 5.3

Зведений рейтинг факторів за ступенем впливу на ВРП

Назва фактора	E_i	a_i %	Ранг
Позитивний вплив			
кількість зайнятих у фінансовій та страховій діяльності	3,97	46,65	1
кількість зайнятих у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	0,61	7,17	2
кількість зайнятих у будівництві	0,5	5,88	3
кількість зайнятих у сфері операцій з нерухомим майном	0,31	3,64	4
кількість зайнятих у оптовій торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів	0,17	2,00	5
кількість зайнятих у професійній, науковій та технічній діяльності	0,15	1,76	6
кількість зайнятих в освітній сфері	0,05	0,59	7
кількість зайнятих у сфері мистецтва, спорту, розваг та відпочинку	0,01	0,12	8
Негативний вплив			
кількість зайнятих у тимчасовому розміщенні й організації харчування	1,15	13,51	1
кількість зайнятих у сфері інформації та телекомунікації	0,99	11,63	2
кількість зайнятих у державному управлінні й обороні; обов'язковому соціальному страхуванні	0,6	7,05	3

*Розраховано за²⁸²

²⁸² Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Вище наведені розрахунки свідчать, що найбільший позитивний вплив на зростання ВРП має збільшення зайнятості у фінансовій сфері, а саме на 46,65%. Так зростання кількості зайнятих у цьому виді економічної діяльності на 1% зумовить зростання ВРП на 3,97%. Тобто з вище наведених результатів моделювання випливає, що саме зайнятість у фінансовій сфері на сьогоднішній день є визначальним чинником та має найбільший вклад у зростання ВРП.

Позитивні зміни величини ВРП можуть відбутися за рахунок збільшення зайнятості у адміністративному та допоміжному обслуговуванні, будівництві, операціях з нерухомим майном, оптовій та роздрібній торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів, а також професійній, науковій та технічній діяльності. Сумарний вплив цих факторів на його формування становить 20,45%. Так збільшення у цих сферах економічної діяльності зайнятості на 1% забезпечить зростання ВРП відповідно на 0,61%, 0,5%, 0,31%, 0,17% та 0,15%. Слід наголосити, на тому що у всьому світі основним стратегічним чинником зростання інноваційної економіки є саме наукові знання і комерційне використання нових ідей, нових систем і технологій у різних сферах економічної діяльності. Тому основним пріоритет органів влади має бути всебічна підтримка інтелектуальних ресурсів які в майбутньому забезпечуватимуть найбільший приріст ВРП.

Сьоме та восьме місце за ступенем впливу на формування ВРП займають зайняті в освітній сфері та у сфері мистецтва, спорту, розваг і відпочинку, а саме 0,71%. Сумарний вплив цих факторів на 1% сприятиме зростанню ВРП на 0,06%.

Натомість збільшення зайнятості на 1% у тимчасовому розміщенні й організації харчування, сфері інформації та телекомунікації, а також у державному управлінні й обороні, обов'язковому соціальному страхуванні приводить до сповільнення темпів зростання ВРП відповідно на 1,15%, 0,99%, та 0,6%. Загалом слід відзначити, що отримані в результаті аналізу від'ємні показники кореляції, свідчать, з одного боку про надмірну кількість зайнятих у деяких сферах економічної діяльності, а з іншого про приховування свого вкладу у формування ВРП та тіньової зайнятості (сфера інформації та телекомунікації).

Прогнозна оцінка інтегрального коефіцієнта структурних змін економіки України на основі побудови стохастичної моделі. На основі вбудованої в Excel програмної надбудови Crystall Ball можна провести симуляційне моделювання, яке враховує фактор невизначеності у зміні структури економіки держави та регіонів. Для цього спочатку в Excel була розроблена модель визначення характеристик структурних зрушень областей Західного регіону України, що базується на обрахунку низки коефіцієнтів структурних змін, одним з яких є інтегральний коефіцієнт структурних зрушень (ІКСЗ). Набір коефіцієнтів, що обраховуються у комп'ютерній моделі для Західного регіону України представлений у табл. 5.4.

Коефіцієнти структурних зрушень економіки Західного регіону України

Показники, роки, прогноз		Лінійний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень	Квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень	Лінійний коефіцієнт відносних структурних зрушень	Квадратичний коефіцієнт відносних структурних зрушень	Лінійний коефіцієнт "абсолютних" структурних зсувів за п періодів	Інтегральний коефіцієнт структурних зрушень
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг)	2007	0,436	0,726	1,037	0,69	0,436	0,029
	2008	0,562	1,050	1,165	0,80	0,281	0,042
	2009	0,405	0,709	1,641	1,05	0,135	0,028
	2010	0,521	0,804	1,430	0,82	0,130	0,032
	2011	0,382	0,574	1,194	0,59	0,076	0,023
	2012	0,788	1,409	1,022	0,91	0,158	0,056
	2013	0,326	0,494	0,777	0,48	0,065	0,020
	2014	0,063	0,100	0,327	0,17	0,013	0,004
	2015	0,054	0,086	0,301	0,15	0,011	0,003
	2016	0,373	0,518	1,723	0,82	0,075	0,020
Капітальні інвестиції	2007	0,842	1,069	1,178	1,05	0,842	0,063
	2008	0,882	1,303	1,290	1,49	0,441	0,077
	2009	1,355	2,234	1,679	1,92	0,452	0,131
	2010	2,550	3,848	4,569	3,79	0,638	0,223
	2011	2,065	3,273	2,960	3,13	0,413	0,184
	2012	1,518	2,445	1,610	1,81	0,304	0,132
	2013	0,452	0,575	1,282	0,71	0,090	0,030
	2014	0,365	0,648	0,687	0,58	0,073	0,034
	2015	0,319	0,566	0,668	0,53	0,064	0,029
	2016	0,281	0,499	0,662	0,49	0,056	0,025
Кількість зайнятих працівників	2007	0,407	0,663	0,767	0,74	0,407	0,042
	2008	0,494	0,713	0,812	0,84	0,247	0,045
	2009	0,498	0,663	0,677	0,69	0,166	0,042
	2010	0,843	1,202	1,235	1,33	0,211	0,076
	2011	0,617	0,789	0,975	0,91	0,123	0,049
	2012	0,325	0,386	0,771	0,59	0,065	0,024
	2013	0,670	0,930	1,056	1,09	0,134	0,056
	2014	0,360	0,467	0,623	0,60	0,072	0,028
	2015	0,380	0,494	0,735	0,69	0,076	0,029
	2016	0,403	0,523	0,926	0,83	0,081	0,030

*Розраховано за²⁸³

На наступному етапі дослідження складові моделі, розробленої для західного регіону було використано для оцінки структурних зрушень економіки України. Спочатку було обраховано ІКЗС без проведення симуляцій у Crystal Ball. Проте така оцінка не несе інформації про ймовірність отримання того чи

²⁸³ Головні управління статистики Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської Чернівецької областей.

іншого коефіцієнта в залежності від імовірності зміни кожної частки структури економіки.

Для проведення симуляційного моделювання нами було проведено визначення параметрів невизначеності моделі шляхом задавання ряду припущень. Ми визначили, що показники часток кожного виду економічної діяльності є невизначеними, точніше визначеними випадковим чином. Для кожної частки було задано припущення про характер ймовірнісного розподілу. А саме шляхом аналізу зміни часток (динамічних рядів) інструментом Excel «Описова статистика» було визначено середні значення та граничні відхилення для показника кожної частки виду економічної діяльності. Засобами Crystal Ball було задано параметри розподілу ймовірності кожної частки, та проведена комп'ютерна симуляція обрахунку всіх коефіцієнтів, що складається з 10 000 симуляцій. Результатом моделювання стали інтерактивні гістограми розподілу коефіцієнтів структурних зрушень (рис. 5.2), які дозволяють оцінити інтервали значень за визначеної долі невизначеності вхідних показників.

Таким чином, проведена прогнозна оцінка, як і будь який прогноз, базується на припущеннях. Зокрема ми вважали, що частки видів економічної діяльності будуть змінюватися як нормальний стохастичний розподіл навколо значень, що відповідають середнім значенням та із відповідним, обрахованим, на основі використання інструменту Excel «Описова статистика», стандартним відхиленням від середніх значень. Такі припущення були зроблені на основі дослідження зміни структури економіки протягом 10 років, які були віддзеркалені у статистичних даних, що подавалися згідно КВЕД 2005. У 2010 р. відбувся перехід до іншого КВДУ – КВЕД 2010, і з 2012 р. дані подаються у дещо іншому розподілі за видами економічної діяльності. Власне цією зміною структури подачі даних було зумовлено вибір методу моделювання, а саме – стохастичне імітаційне моделювання. Ми сформулювали ці припущення шляхом дослідження 15 рядів розподілу (згідно кількості видів економічної діяльності попереднього КВЕД2005), і використали їх при формуванні прогносної моделі для видів економічної діяльності КВЕД2010. Аналіз розподілів проводився відповідним інструментом Crystal Ball.

Після 2013 р. прогнозування проводилося за трьома наступними періодами на 2014, 2015 та 2016 рр. з такими припущеннями: у кожний прогнозований період частка кожного виду економічної діяльності змінюватиметься як нормальний статистичний розподіл навколо середнього значення за 2012-2013 рр., з урахуванням тої різниці, що у перший період відхилення від середніх буде в розмірі одного, у другий – двох, у третій – трьох стандартних відхилень.

Результатом імітаційного моделювання стали інтерактивні гістограми розподілу (рис. 5.2), які дозволяють аналізувати отримані результати із заданим рівнем вірогідності отримання результату.

Регіональна структурна політика: сучасні тенденції та нові виклики

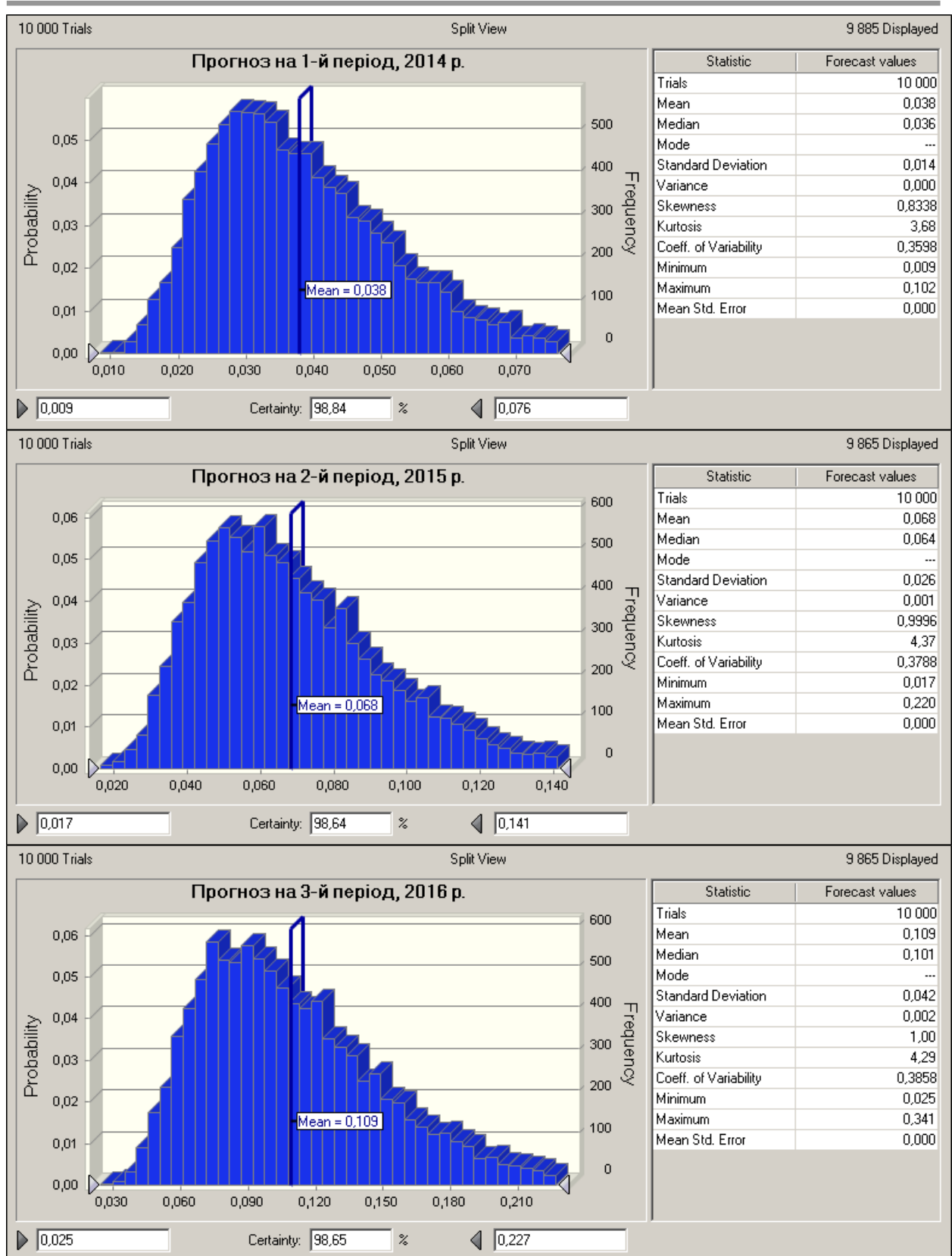

Рис. 5.2. Прогнозна оцінка зміни структури економіки України за показником ВДВ на основі симулятивного моделювання інтегрального коефіцієнта структурних зрушень (ІКСЗ), що проводилося за даними 2012-13 рр. (КВЕД-2010)

*Побудовано автором

Із представленою рисунку видно, що, прогнозований інтегральний коефіцієнт структурних зрушень (ІКСЗ) для економіки України, обрахований на основі даних за 2012-2013 рр., на перший період (2014 р.) коливатиметься в межах від 0,9 до 7,6 %, із середнім значенням 3,8% і медіанним середнім значенням 3,6%; у другому періоді (2015 р.) очікуються зміни структури від 1,7 до 14,1 %, середнє значення тут дорівнюватиме 6,8%, а медіанне – 6,4%; третій період (2016 р.) характеризуватиметься такими параметрами зміни ІКСЗ – мінімальне значення 2,5%, максимальне 22,7%, в середньому очікуються зміни на 10,9%, медіанне значення 10,1%. Усі отримані в результаті симулятивного моделювання гістограми розподілу характеризуються лівосторонньою асиметрією, імовірність сягання максимальних значень дещо перевищуватиме 5%.

Аналіз якості видової структури економіки на основі оцінки коефіцієнтів пропорційності. Параметри якості видової структури, що оцінені на основі коефіцієнта пропорційності відображають не тільки характер взаємної відповідності економічних та технологічних факторів розвитку, але й є самостійними економічними індикаторами, що характеризують результуючі та структурні фактори.

В економіці областей Західного регіону України різні види економічної діяльності мають суттєво різні ваги й по різному впливають на формування результуючих показників²⁸⁴. Метод оцінки різних структур на основі принципу вимірювання пропорційності дозволяє створити певну еталонну оцінку, що характеризує розвиток економіки регіону в цілому і може бути використана у подальшому дослідженні при вивченні динаміки зміни макро- та мезоекономічних структур. Визначений таким чином коефіцієнт пропорційності має наступний вигляд:

$$\text{Prop}[X, Y] = \frac{\overline{XY}}{X^2 Y^2}, \text{ або ж } \text{Prop}[X, Y] = \frac{\left(\sum_i X_i Y_i \right)^2}{\left(\sum_i X_i^2 \right) \left(\sum_i Y_i^2 \right)} \quad (5.2)$$

Наведений коефіцієнт є структурною характеристикою, що визначає ступінь взаємної пропорційності змінних, якому притаманні наступні основні властивості:

- незалежно від розмірності змінних коефіцієнт є завжди безрозмірною величиною;
- при будь-яких $a, b > 0$ справедлива рівність $\text{Prop}[aX, bY] = \text{Prop}[X, Y]$;
- можливі значення коефіцієнта пропорційності знаходяться у межах $0 \leq \text{Prop}[X, Y] \leq 1$.

²⁸⁴ Луцків О. М. Особливості та передумови структурної трансформації економіки регіону / О. М. Луцків, М. С. Габрель // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України : збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.10. – С. 219.

Змістовно коефіцієнт пропорційності являє собою числову міру близькості між еталонною структурою та структурою, що оцінюється. При їх повному співпадінні $Prop[X,Y]=1$. Коефіцієнт пропорційності не орієнтований на рівність часток всіх складових цілого і дозволяє задавати еталонну структуру, виходячи з якісних міркувань. У табл. 5.5 визначено еталон видової структури економіки України за показником обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг), який визначався як середнє значення за 2006-2015 рр.

Таблиця 5.5

Значення еталона для видової структури економіки України за показником реалізованої продукції (робіт, послуг)

№ п/п	Вид економічної діяльності	Частка, %
1	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	1,7
2	Промисловість	32,1
3	Будівництво	4,0
4	Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку; діяльність готелів і ресторанів	46,5
5	Діяльність транспорту та зв'язку	5,3
6	Фінансова діяльність	5,6
7	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	4,1
8	Освіта	0,1
9	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,1
10	Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	0,5

*Розраховано за²⁸⁵

Результати проведених обрахунків якості видової структури реалізації продукції наведено на рис. 5.3.

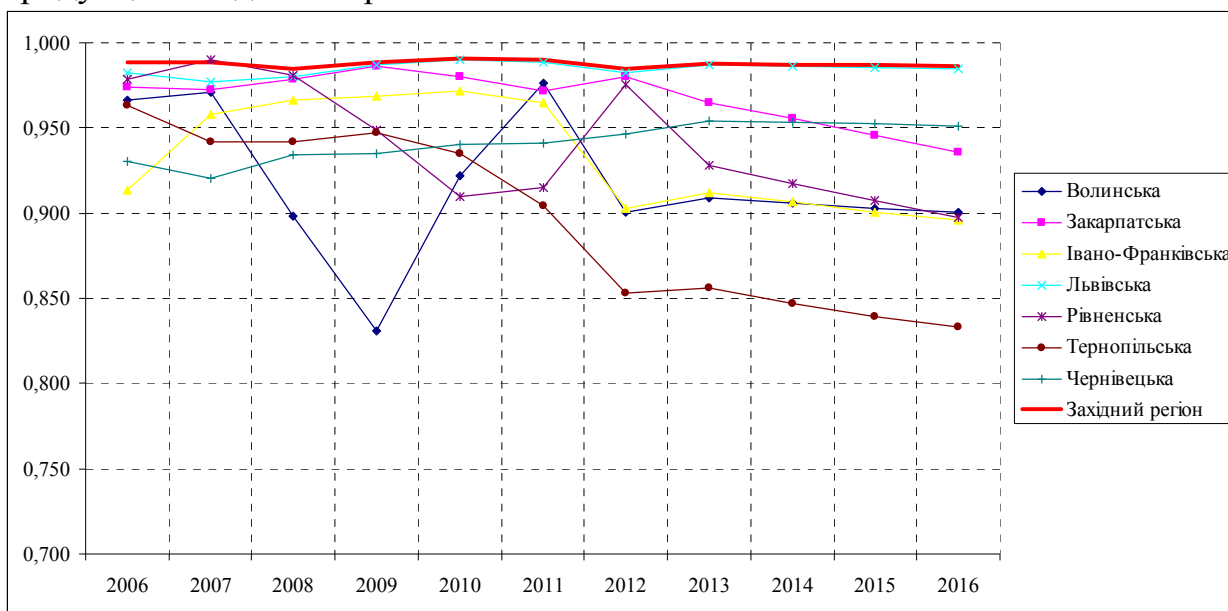

Рис. 5.3. Коефіцієнти пропорційності областей Західного регіону України за показником обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг)

*Розраховано за²⁸⁶

²⁸⁵ Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

Як видно з рисунку 5.3 найбільше відповідають видовій структурі економіки України економіки Львівської та Закарпатської областей, а також видова структура Західного регіону України в цілому, яка наближається до неї з показником 0,98-0,99. Характерним є те, що зі структурою регіону в цілому практично збігається коефіцієнт пропорційності Львівської області. Натомість найбільшу різницю бачимо між еталоном та економіками Волинської та Тернопільської областей. За роками найбільшу розбіжність між еталоном та видовими структурами економіки областей Західного регіону спостерігаємо у Волинській області у 2009 р. – 0,831, а також у Рівненській області у 2010 та 2011 рр. – 0,910 та 0,915 відповідно. Найбільших якісних змін у період з 2006 по 2014 рр. зазнали видові структури економіки Волинської, Рівненської, Івано-Франківської та Тернопільської областей про що свідчить форма ламаних ліній, які зображають зміни коефіцієнтів пропорційності цих областей. Прогнозні дані 2015-2016 рр. свідчать про те, що тенденції розходження між якісним складом економіки України та Західного регіону і названими вище областями, які зазнали найбільших структурних змін в аналізованій період, збережуться.

Отже, саме коефіцієнт пропорційності є основним індикатором, що найбільш точно віддзеркалює динаміку та природу структурних зрушень на мезоекономічному рівні. Використання його для аналізу якісних змін видової структури економіки областей Західного регіону України по відношенню до регіону в цілому, та по відношенню до структури національної економіки дає змогу виділити дві групи областей, одна з яких є наближеною до якісної структури економіки регіону та держави (Львівська, Закарпатська, Чернівецька області) і демонструє тенденції структурної стабільності; інша ж – віддалена від етальонних якісних структур як держави так і регіону (Волинська, Івано-Франківська, Рівненська та Тернопільська області) і має яскраві прояви структурної нестабільності.

Отже, обґрунтована методологія економіко-математичного моделювання структурних змін в регіонах України базується на системному характері досліджень: структурні зміни розглядаються як «фактор-вплив» і як «фактор-результат» розвитку економічної системи з подальшим визначенням характеру взаємозв'язку і взаємовпливу зміни результуючого показника і процесів економічного розвитку. Представлена модель поліноміальної регресії дає змогу визначити вплив зміни структури зайнятості на формування ВРП. Прогнозна оцінка інтегрального коефіцієнта структурних змін економіки України на основі побудови стохастичної моделі дозволяє оцінити їх з урахуванням фактору невизначеності і побудувати інтерактивну гістограму оцінки зміни структури економіки держави (регіону). Оцінювання якості структурних перетворень в економіці регіонів, які базуються на обґрунтуванні та обрахунку коефіцієнтів

²⁸⁶ Головні управління статистики Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської Чернівецької областей.

пропорційності, дозволило виявити у Західному регіоні України дві групи регіонів, а саме відносно структурно стабільні регіони та структурно нестабільні регіони. Розроблені економіко-математичні моделі є значимими та адекватними сучасним умовам господарювання, тому доцільно їх застосовувати для прогнозування структурних змін у майбутньому, а також для прийняття управлінських рішень щодо формування подальшої стратегії розвитку регіонів України.

Подальші дослідження у даному напрямі мають полягати в моделюванні структурних процесів в розрізі інших показників, які характеризують динаміку та тенденції соціально-економічного розвитку регіонів України та в удосконаленні параметричної моделі, що дозволить визначити якісно-тенденційний вплив структурних параметрів на динаміку економічного розвитку, у нашому випадку зростання ВРП.

5.2. Інституційне регулювання структурних диспропорцій

Теоретично-концептуальною основою виділення структурних проблем інституційного плану в сфері регіонального розвитку України є структурно-функціональний підхід, а також визначення, інститутів, сформульоване А.Грейфом, в якому вони визначаються як феномени соціальної реальності, що складаються з взаємопов'язаних, але різних компонентів: правил, переконань і норм, які виражаються в діяльності економічних та управлінських організацій²⁸⁷. При такому підході можна виокремити компоненти, які добре піддаються спостереженню (правила та організації), і ті, які, гірше піддаються спостереженню (переконання і норми).

Згідно з таким концептуальним баченням основні інституційні диспропорції регіонального розвитку проявляють себе в проблемах організаційно-структурного, нормативно-правового та світоглядно-ідеологічного плану.

Серед проблем організаційно-структурного плану особливо виділяється проблема ієрархічної невпорядкованості, обумовлена специфікою попередньої траєкторії розвитку, або т.зв. проблема «колії» (path dependence). Вона проявляється у функціонуванні складної чотириступінчастої, невпорядкованої системи адміністративно-територіального устрою. Це зумовлює її нестійкість, високий рівень бюрократизації та, відповідно, низьку управлінську ефективність²⁸⁸. Стійкою можна вважати 2-3 рівневу систему адміністративного управління.

В існуючій системі адміністративні одиниці (наприклад, міста) можуть належати одночасно до кількох ієрархічних рівнів. В Україні існує

²⁸⁷ Greif Avner. *Institutions and the path to the modern economy: Lessons from Medieval Trade* / Greif A. – New York : Cambridge University Press, 2006. – 526 p. – P. 8-21.

²⁸⁸ Адміністративно-територіальний устрій України. Історія. Сучасність. Перспективи. – К. Геопринт, 2009. – 616 с. – С. 89.

понад 60 міст обласного значення на території яких діють близько двох сотень інших адмініюдиниць. Ці утворення не становлять єдиної територіальної громади (села, селища, міста). Це так звані вкладені адмінутворення або «матрьошки».

Така ускладнена система може становити небезпеку спонтанного колапсу, або навіть розвалу, коли утворення, що знаходяться на нижчому щаблі ієрархії, будуть встановлювати прямі зв'язки з вищими ступенями, минаючи середній рівень²⁸⁹.

Існування екскавів (населених пунктів, територія яких відокремлена від основної одиниці) порушує принцип компактності. Крім того фактичні межі населених пунктів (у тому числі великих міст) не збігаються з їх юридично визначеними межами. Наприклад, м. Львів і сільські ради, які його оточують (с. Пасіки Зубрецькі, с. Муроване). Це викликає конфлікт компетенції рад. Значна частина меж встановлювалася без урахування місцевих природних, історичних, географічних та інших факторів, що знижує якість надання адміністративних послуг та підсилює інституційний дисбаланс.

Спостерігається також надмірна роздробленість адміністративно-територіальних одиниць на базовому рівні. Така ситуація призводить до розпорошеності ресурсів, знижує соціально-економічні можливості сільських, селищних і міських територіальних громад. Значна частина таких громад знаходиться на дотації держави, оскільки не мають необхідних ресурсів, в першу чергу фінансових, для надання повноцінних громадських, комунально-побутових, соціальних та інших послуг.

Крім того, утворився значний дисбаланс між правами і зобов'язаннями ієрархічних рівнів державного управління та місцевого самоврядування. Верхні щаблі управління беруть на себе більше прав, «скидаючи» зобов'язання нижнім рівням, не підкріплюючи їх відповідними ресурсами (організаційними, фінансовими і т.д.). Це підсилює і без того значні диспропорції між регіонами та районами за рівнями їх ресурсного забезпечення та за показниками соціально-економічного розвитку.

Існує також проблема нерівномірного доступу до центрів надання громадських послуг. Для Західного регіону України на обласному рівні це особливо помітно у Волинській та Закарпатській областях, і в дещо меншій мірі в Рівненській області.

Наступна група проблем – проблеми нормативно-правового плану. Слід в першу чергу відзначити, що тут маємо недосконалий і чітко не визначений понятійний апарат. Так, законодавчо не визначені такі поняття як «адміністративно-територіальна одиниця» і «населений пункт». Чітке законодавче визначення і розмежування цих понять - головне завдання при формуванні збалансованої територіальної організації влади.

²⁸⁹ Кордонский С. Г. Рынки власти. Административные рынки СССР и России / Кордонский С. Г. – М.: ОГИ, 2000 – 240 с. – С. 26.

Серед адміністративно-територіальних одиниць всупереч Конституції України (ст. 132) існують такі категорії, як селище міського типу, сільрада, а також селищна та міська рада. Найбільша проблема з селищем міського типу, визначення якого взагалі немає в Конституції²⁹⁰.

Потребують змін також правові процедури та критерії формування і зміни районів і віднесення населених пунктів до тієї чи іншої категорії.

Викладені інституційні проблеми викликають диспропорції у регіональному розвитку, зокрема:

– наявність двох центрів публічної влади на рівні областей і районів - рада і держадміністрація, що викликає недоречну конкуренцію їх функцій і компетенції, породжує конфліктні ситуації при вирішенні проблемних питань соціально-економічного розвитку, спричинює формальний характер передачі повноважень районних і обласних рад відповідним держадміністраціям, як їх «виконавчим» органам;

– відсутність ефективного механізму розподілу повноважень між органами самоврядування та місцевими адміністраціями, між їх рівнями, органами та окремими посадовими особами (дублюються майже 80 повноважень зазначених органів)²⁹¹;

– дисбаланс – у розподілі фінансових і матеріальних ресурсів, необхідних для ефективного виконання повноважень органами влади та місцевого самоврядування, диспропорція ресурсного забезпечення територіальних громад;

– незначне залучення населення і громадських організацій до реалізації місцевого самоврядування, надмірно формалізований характер і закритість від територіальних громад органів місцевого самоврядування, що діють в Україні як локальні органи державної влади.

Зазначені проблеми вимагають структурного коригування не лише економіки регіонів, а й самої системи управління регіональним розвитком. Фактично слід вести мову про інституційне регулювання структурних дисбалансів в системі управління регіональним розвитком. Таке коригування повинно стати результатом реалізації регіональної структурної політики, під якою слід розуміти процес вироблення механізмів впливу на систему соціальних, економічних, гуманітарних та інших параметрів регіонального розвитку з метою максимізації добробуту суспільства в цілому, його правлячої еліти, а також регіональних громад, їх правлячих еліт, в кінцевому результаті – всіх громадян. Завдання складне. Воно передбачає вирішення, здавалося б, взаємовиключних проблем. Тому для його вирішення необхідно активізувати механізми саморозвитку, схожі по дії з ринковими механізмами. Фактично йдеться про формування ринку, або точніше, ринків регіональної політики (в тому числі регіональної

²⁹⁰ Адміністративно-територіальний устрій України. Історія. Сучасність. Перспективи. – К.: Геопринт, 2009. – С. 94.

²⁹¹ Там само.

структурної політики), дослідження та концепції формуванням яких повинні включати в себе поняття політичних та адміністративних ринків.

Використання ринкової наукової метафори у регіональній та регіональній структурній політиці передбачає уявлення про дану сферу управлінсько-господарської діяльності як про інститут ринку – складну структуру, в яку входять фінансові, управлінські та інформаційні ланки. Вони функціонують, використовуючи як інституційну основу норми ділових державно-управлінських відносин.

Ринок регіональної політики це сукупність управлінських відносин, що базуються на регулярному обміні – наданні та отриманні управлінських послуг між національними, регіональними та локальними (муніципальними) органами державної влади та місцевого самоврядування (рис. 5.4).

Ринок регіональної політики, включно із компонентами ринку регіональної структурної політики є за своєю сутністю політичним ринком. До нього можна використовувати концепти, за допомогою яких описується і пояснюється діяльність політичних ринків (дослідували Дж.Бьюкенен, Г.Талок, К.Ероу, М.Олсон та ін.), а також адміністративних ринків, який розподіляє статуси суспільних відносин, і сформувався протягом останніх декількох десятиліть функціонування «розвинутого соціалізму» (досліджували В.Найшуль, С.Кордонський та інші).

Інститут ринку регіональної політики – це «місце» контакту різноманітних груп інтересів та коаліцій господарсько-управлінської діяльності, що мають між собою точки дотику. Одні пропонують власні послуги (виробники управлінських послуг), інші їх отримують (споживачі управлінських послуг). Відповідно до ринкової парадигми в результаті повинні формуватися «ціни», встановлені ринком, а також уточнюватися обсяг реалізованої кількості «продаж-купівель». Аналогом ціни на ринку регіональної політики виступають законодавчі норми, що регулюють кількість та обсяги управлінських взаємодій (трансакцій) між акторами ринку. Акторами (гравцями) ринку є органи державної влади національного та регіонального рівня, а також органи місцевого самоврядування. Крім цих основних гравців на ринку можна ввести поняття факультативних акторів, якими є різні інституції, що надають чи отримують послуги в сфері формування та реалізації регіональної політики (наприклад, агенції та асоціації регіонального розвитку, науково-дослідні установи, банки та фонди регіонального розвитку тощо).

За своєю сутністю ринок регіональної політики є адміністративним ринком. Звідси випливає специфіка «купівельно-фінансових» відносин між акторами даного ринку. Кінцевими споживачами послуг є регіональні та місцеві громади, як структуроване певним чином населення регіональних та локальних адміністративно-територіальних одиниць.

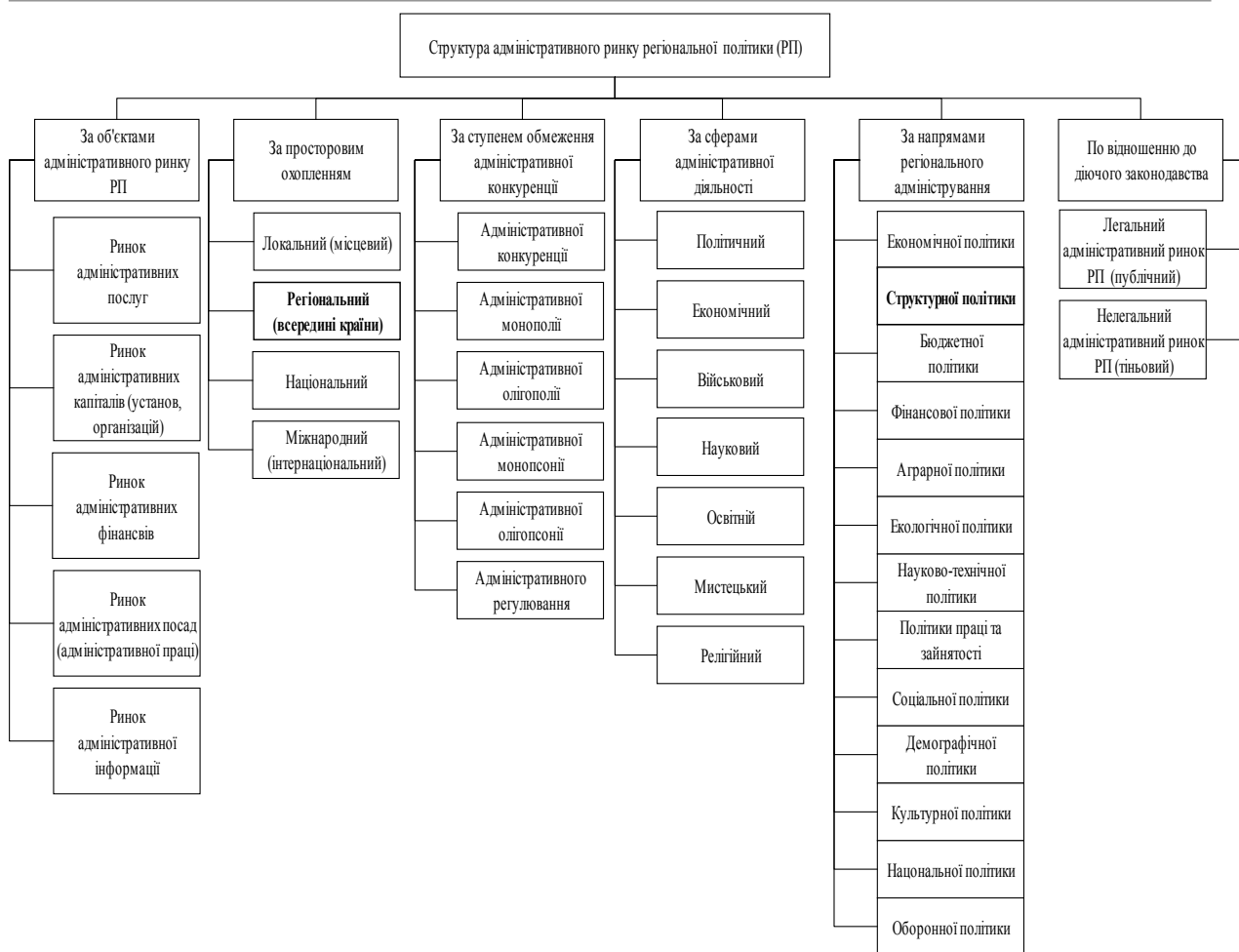

Рис. 5.4. Структура адміністративного ринку регіональної політики

* Складено автором

Структурна конструкція ринку регіональної політики зумовлена наявністю покупців (наприклад, регіональних громад) та продавців (наприклад, регіональних та місцевих органів управління), що взаємодіють у господарсько-управлінських операціях. Структура може також бути різних типів, більш чи менш ускладненою. Наприклад, коли монопольний постачальник послуг (держава) діючи через посередників (регіональні органи державної влади) реалізує послуги споживачам (регіональним та місцевим громадам). Взаємодія цих базових гравців регіональної політики створює ринок попиту та пропозиції та формує його різні моделі. Відповідно до положень ринкової парадигми ці моделі розглядаються крізь призму такого поняття, як «конкуренція». Це поняття, разом із поняттям «влада», є базовими складовими в структурі ринкового концепту регіональної політики. Адміністративна конкуренція як прояв боротьби за владу та повноваження виступає як каталізатор процесів, забезпечує наповнення ринку регіональної політики управлінськими послугами.

У сфері провадження регіональної структурної політики рішення виникають як результат зіткнення інтересів й боротьби, торгів й компромісів між різними коаліціями управлінців, об'єднаних навколо напрямку адміністрування структурної політики, в першу чергу на

регіональному рівні. До цих коаліційних об'єднань входять представники бізнесу, вагомі інвестори і представники громадських інституцій.

Міжбюджетні відносини являють собою класичний приклад функціонування адміністративного ринку і є наріжним каменем формування ринків регіональної та регіональної структурної політики.

Структурна політика – це політика перерозподілу та зміни співвідношень між складовими економіки (галузями, регіонами, повноваженнями тощо). Структурна політика – це цілеспрямована система дій з метою змін співвідношення між складовими економіки регіонів та держави. Структурна політика – сукупність цілей та засобів з їх досягнення визначених та застосовуваних регіональними та державними органами влади (акторами політичних ринків) з метою подолання відтворювальних та територіальних диспропорцій та формування умов та стабільного господарського розвитку регіонів. Розподіл повноважень є важливим складником структурної політики. Зміна повноважень це – зміна структури управління, яка тягне за собою структурні зміни керованої системи господарства регіонів в цілому.

Потреба у структурних змінах в економіці регіонів України зумовлена вибором європейського вектору інтеграції, нагальною потребою у побудові конкурентоспроможної економіки держави та її регіонів.

Під структурною корекцією ми розуміємо систему заходів організаційно-управлінського характеру, спрямованих на досягнення такої структури економічної та промислової діяльності регіону, яка з одного боку відповідає сучасним структурним нормам та стандартам (в першу чергу економічно розвинутих західних країн), а з іншого є результатом еволюційного розвитку секторно-галузевої структури економіки регіонів України, яка формувалася протягом різних періодів її господарської історії.

Адміністративна реформа на рівні регіонів України зіштовхується з труднощами через те, що реформатори мають справу з потужним реліктом радянської економіки – адміністративним ринком. Адміністративний ринок складає жорстке ядро системи господарювання держави й регіонів, через це економіка України не має нормального в класичному розумінні цього поняття інституту адміністрування.

Ринок регіональної та регіональної структурної політики фактично монополізований державою. Регіональні та місцеві громади позбавлені фінансових ресурсів для свого розвитку та інвестування у проекти регіонального та локального рівнів. Регіональні та локальні повноважні інституції як гравці (актори) ринку регіональної політики відсунуті на периферію адміністративних торгів. Ситуація розвивається в напрямку підвищення державної монополії на регіональну та регіональну структурну політику та породження цією монополією адміністративної владної ренти. У такій ситуації, якщо слідувати логіці ринкової парадигми виробники та покупці мають низьку виробничу та купівельну спроможність, ринок не сприяє еквівалентному та взаємовигідному обміну, що стимулює розвиток. Адміністративні зусилля та діяльність в сфері регіонального управління, їх

енергія спрямовується на державну монополізацію та підтримання залишкового принципу перерозподілу. Це прояви потужного радянського релікту адміністративного ринку, який тиражує себе і функціонує як система із обмеженим доступом²⁹². Заходи, спрямовані на подолання ситуації, що склалася можуть бути названі «роздержавленням» державної регіональної та регіональної структурної політики через децентралізацію управління регіональним розвитком. Регулювання процесів структурної трансформації в такому випадку повинно відбуватися квазіринковими інститутами.

Процеси, що відбуваються в сфері регіональної та регіональної структурної політики і регіонального управління державою можливо описувати, спираючись на концепти ринкової парадигми економіки. Ці наукові поняття, застосовані за методологічною схемою «подібно до того, як...», що базується на використанні наукового методу аналогій. Це, з одного боку розширяє поле досліджень економічної науки, адже ця дія відбувається в дусі «економічного імперіалізму²⁹³», а з іншого, дозволяє подивитися на феномени та процеси регіонального розвитку держави «новими концептуальними очима», закласти наукові основи реконцептуалізації регіональної політики та її структурної складової – регіональної структурної політики. Така реконцептуалізація відбувається на засадах використання концепту «інститут ринку», що є одним із провідних понять економічного інституціоналізму.

Зміни в регіональній та регіональній структурній політиці повинні сприяти адаптації організаційної структури економіки українських регіонів до нових соціально-ринкових умов, що склалися після проведення базових ринкових реформ, і охоплювати: подальші прогресивні зміни у системі власності й організаційно-правових формах ведення бізнесу (роздержавлення, приватизація, корпоратизація); вдосконалення функціонування державного сектора, зокрема тих галузей, які мають стратегічне значення і забезпечують економічну безпеку держави та регіонів; розвиток малого і середнього підприємництва, створення фінансово-промислових груп та інших інтегрованих форм корпоративного бізнесу і формування ефективних власників й організаційно-економічних форм ведення бізнесу.

Покращення інституційно-функціональної структури національної економіки та економіки регіонів пов'язане з формуванням розвиненого цілісного та місткого ринку як системи залежних та динамічно взаємодіючих сегментних й регіональних ринків (ринків ресурсів,

²⁹² Поняття «системи з обмеженим доступом» було введено і досліджено Д. Нортон, Д. Уоллісом, С. Веббом і Б. Вейнґастом, зокрема у роботі «Система обмеженого доступу в країнах, що розвиваються: новий підхід до проблем розвитку».

²⁹³ Економічний імперіалізм передбачає використання економічних, зокрема ринкових, конструктів (понять, термінів, концепцій, теорій і методологічних прийомів) для дослідження феноменів «неекономічного характеру», таких як політика, релігія, мистецтво, сфера міжособистісних взаємодій тощо. Фактично це теоретична «експансія» економічної науки на терени інших гуманітарних наук. Це явище набуло широкого розповсюдження у 60-х рр. минулого століття.

продуктів, грошей і валюти, інвестицій, цінних паперів, науково-технічних розробок, нерухомості тощо), які забезпечуватимуть через взаємодію (збалансування, узгодження) попиту і пропозиції, цін і витрат, доходів і видатків, заощаджень та інвестицій тощо ефективне функціонування і стійке зростання економіки регіонів, як базису стійкого регіонального розвитку.

Основними напрямками зміни регіонально-просторової (територіальної) структури економіки в умовах існування значної різниці у рівні соціально-економічного розвитку регіонів України є:

- забезпечення комплексного і збалансованого розвитку усіх районів та регіонів країни на основі раціонального використання конкретних умов і наявних трудових, земельних, водних, енергетичних та інших природних ресурсів;

- усунення дисбалансу у розвитку окремих територій та забезпечення вирівнювання інституційних умов їх соціально-економічного розвитку;

- формування інституційного середовища, яке б сприяло гармонізації загальнодержавних і регіональних інтересів.

Спрямованість регіональної структурної політики повинна зазнати змін, які віддзеркалюватимуть рух від прямих капіталовкладень у певні пріоритетні галузі промисловості до створення сприятливого інституційного середовища для інвесторів не тільки в галузевому, але й у просторово-регіональному розрізі.

Послаблення структурних диспропорцій регіонального розвитку України потребує посилення ролі інститутів і таких ресурсів, які можна вважати інституційномісткими²⁹⁴. Оскільки структурні зрушення (або ж глибокі структурні зміни) залежать від дії інституційних чинників, то їх можна розглядати як ресурси, як невід’ємну складову економічного потенціалу регіонів. Серед таких інституційних ресурсів головними є: розвиток фінансових інститутів, система захисту майнових прав, підвищення ефективності діяльності регуляторних органів та органів місцевого самоврядування, активізація ролі місцевих територіальних громад у структурній перебудові економіки.

5.3. Напрями удосконалення реалізації регіональної структурної політики

Зміцнення конкурентоспроможності економіки українських регіонів пов’язане із структурними перетвореннями економічної системи відповідно до потреб її технологічного і економічного зростання. Адже структурні диспропорції не лише стримують реалізацію економічного потенціалу, але й підвищують вразливість економіки регіону як до внутрішніх так і зовнішніх

²⁹⁴ Возна Л. Основні суперечності та перспективи використання соціально-економічного потенціалу регіонів України [Електронний ресурс] / Л. Возна. – К.: НІСД. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/august08/19.htm>

викликів та впливів. Основним стратегічним орієнтиром розвитку економіки регіону має бути інноваційно орієнтований вектор структурних зрушень, тобто переорієнтація на переважання в економіці високотехнологічних сфер економічної діяльності.

На державному рівні визначаються пріоритети розвитку країни в цілому, загальний правовий простір здійснення економічної діяльності в країні, принципи і механізми управління, готуються й реалізуються програми і проекти, що мають загальнодержавне значення²⁹⁵. Завдання регіональних рівнів управління полягає в тому, щоб максимально «підлаштувати» цей механізм під вирішення завдань конкретної території за рахунок введення додаткових заходів з регулювання структурних диспропорцій на підлеглий їм території. Слід відзначити, що на сьогоднішній день, роль регіонів в управлінні територіальним розвитком обмежена лише контрольно-координуючими функціями.

Важливим питанням сьогодення на регіональному рівні є визначення ефективної моделі господарської структури території. Оскільки досі існує дилема, чи зосередити максимум зусиль так званих «точках зростання», тобто розвитку найбільш перспективних напрямів інноваційної діяльності, чи все ж таки спрямувати ресурсні потоки на підвищення до світового технологічного рівня галузі, що забезпечують основну частку ВРП.

Проте для більшості суб'єктів господарської діяльності питання, яку модель регіон все ж буде реалізовувати є другорядним. Сьогодні окрім браку фінансових, людських та інших ресурсів, слабого розвитку інфраструктури ці суб'єкти перебувають в умовах обмеженого інформаційного поля, що різко звужує простір для їх маневрів. Тобто є брак інформації щодо переліку наявних вітчизняних та іноземних винаходів, корисних моделей, промислових зразків, причому інформації як щодо пропозиції, так і попиту на інновації, даних щодо процедурного оформлення набуття і захисту прав інтелектуальної власності, джерел фінансування інноваційних проектів тощо.

Загалом проблеми реалізації структурної політики на регіональному рівні можна об'єднати у три блоки, що обумовлюють характер, напрями та методи даної політики, а також її ефективність у соціально-економічному середовищі певної території (рис. 5.5).

Удосконалення структури економіки регіону можна досягнути лише шляхом формування та реалізації активної та цілеспрямованої регіональної структурної політики. На жаль, на сьогодні структурна політика на регіональному рівні є пасивною. Передусім це обумовлено такими проблемами інституційного порядку як: неузгодженість та дублювання повноважень різних ієрархічних рівнів влади; відсутність чіткого розмежування повноважень, функцій, завдань і відповідальності центральних і місцевих органів влади; наявність конфлікту між органами

²⁹⁵ Закон України «Про інноваційну діяльність» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 36, ст. 266.

місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями щодо розпорядження наявними ресурсами; недостатність об'єктивної та достовірної статистичної бази з метою моніторингу, аналізу, прогнозування соціально-економічних процесів у регіоні; недостатній рівень забезпечення інформацією бізнесових структур про економічні можливості та інвестиційні проекти регіону; слабка участь громадських інституцій, зокрема Агентств регіонального розвитку в реалізації структурної політики на місцях.

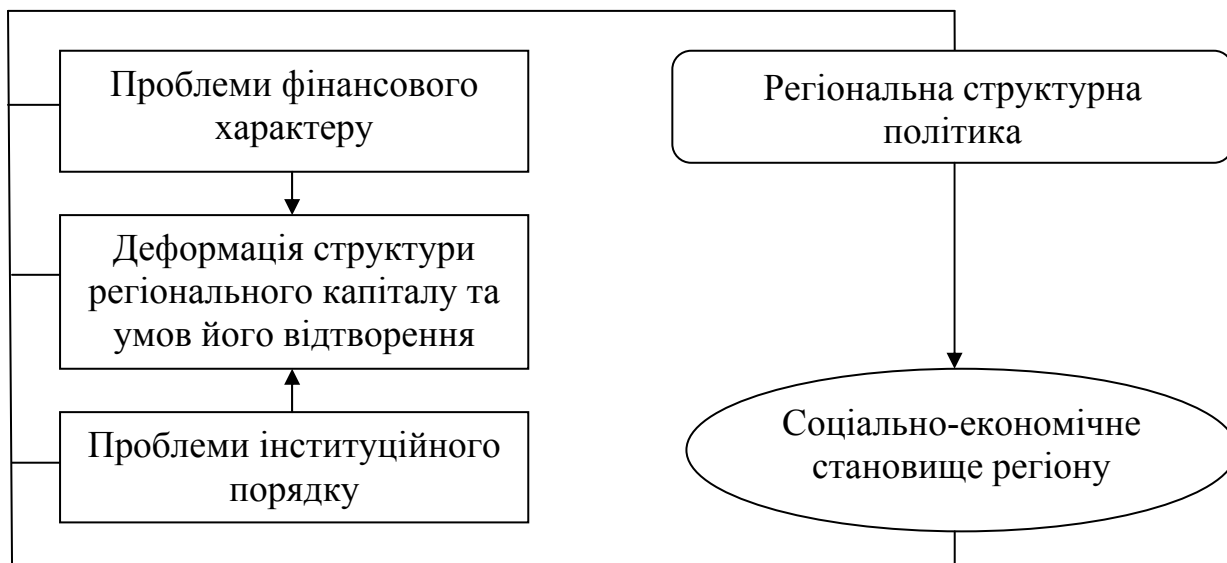

Рис. 5.5. Проблеми реалізації структурної політики на регіональному рівні

*Складено автором

Слід відзначити, що незважаючи на проголошений курс на децентралізацію управління основною проблемою сьогодення і надалі залишається доволі значний рівень централізації управлінських функцій державної влади. Досить високий рівень централізації негативно позначається на економічному розвитку регіонів, оскільки центральна влада не може ефективно вирішувати більшість місцевих проблем, а місцеві органи влади фактично не вмотивовані до підвищення ефективності своєї діяльності та виявляють низьку активність і безініціативність. Слід відзначити також і той факт, що незважаючи на те, що на місця передаються максимальні повноваження, але контроль і надалі залишається за центром. Будь-яке делегування повноважень регіональним органам влади має супроводжуватися делегуванням їм відповідних бюджетних коштів тобто мають бути підкріплені оптимальним обсягом їх фінансування. Так, наприклад, однією з проблем сьогодення є недостатність ресурсів у бюджетах розвитку територіальних громад для інвестицій у інфраструктуру. Вирішення питання забезпечення фінансовими та матеріальними ресурсами функціонування місцевого самоврядування залежать від прозорості, чіткості

та врегульованості наступних сфер: податкової бази наповнення місцевих бюджетів (так, передбачається передача на центральний рівень 25% єдиного податку (який раніше повністю зараховувався до місцевих бюджетів); відповідність розміру бюджетних надходжень обсягу повноважень відповідного рівня місцевої влади; спосіб нарахування розміру державних трансфертів (на сьогоднішній день чинний механізм нарахування не стимулює розвиток власного економічного потенціалу територіальних громад).

Слід відзначивши, що місцеві бюджети втратили стабільне джерело надходжень (надходження від податку на доходи фізичних), а отримали натомість доходи, надходження яких є менш прогнозованими та залежить від дій органів місцевого самоврядування. Вилучення у територіальних громад такого значного фінансового ресурсу призведе до дефіцитності багатьох місцевих бюджетів, що ставить збалансованість їх дохідної та витратної частин в залежність від міжбюджетних трансфертів з Державного бюджету України, що, по-перше, створює зайву централізацію при розподілі бюджетних коштів, а, по-друге, створює сприятливий корупційних фактор при прийнятті відповідних рішень центральними органами виконавчої влади щодо розмірів державної допомоги (базових дотацій) для горизонтального вирівнювання податкоспроможності відповідних територій. Така ситуація негативно позначиться не лише на виконанні дохідної частини місцевих бюджетів, але і реалізації місцевою владою покладених на неї функцій. Це все приводить до того, що місцеві органи влади не матимуть стимулів для створення, наприклад, нових робочих місць, оскільки збільшення доходів від сплати податків в цілому, суттєво не вплине на обсяг фінансових ресурсів відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Також істотним чинником, що ускладнює ефективність реалізації регіональної структурної політики є відсутність стратегічного бачення розвитку регіонів, оскільки більшість їх програмних документів мають декларативний характер та у більшості випадків не діють. Щорічні програми соціально-економічного та культурного розвитку регіонів спрямовані, переважно, на реалізацію поточних завдань на короткостроковий період, недостатньо враховують їх синергетичний вплив на досягнення довгострокових цілей регіонального розвитку. Слід вказати і на відсутність підпорядкованості та узгодженості між Стратегією, щорічними програмами соціально-економічного розвитку, цільовими програмами, а також стратегіями розвитку окремих регіонів України.

Прикладом того є, наприклад, розроблена і затверджена Регіональна програма інноваційного розвитку Львівської області на 2013–2015 роки. Насамперед слід відзначити, що деякі з аспектів, на які акцентується увага в програмі не є компетенцією регіональних влади. Так, зазначені в меті « ... створення інституціональних передумов для активізації інноваційних процесів у

малому та середньому підприємстві у Львівській області»²⁹⁶ не є прерогативою місцевих органів влади, вони можуть забезпечити наприклад, створення в регіоні сприятливого інноваційного та бізнес середовища для активізації цих процесів. Неконкретними і нечіткими є також визначені в програмі пріоритети інноваційного розвитку, що і зумовлює неможливість відстеження результативності управлінських рішень та вироблення нових пропозицій з вдосконалення структури економіки. Пріоритетні напрямки інноваційного розвитку регіонів повинні визначатися, виходячи із галузевосекторальної структури та їх економічної кон'юнктури. Так, наприклад, серед визначальних пріоритетів в Програмі не акцентовано увагу на розвитку в регіоні, зокрема, м. Львові ІТ сектору та формуванні нових форм просторової організації бізнесу (технопарків, технополісів, венчурних фірм, логістичних центрів), які вже сьогодні відіграють визначальну роль у забезпеченні інноваційного розвитку регіону. Так, м. Львів є одним із ІТ-лідерів в Україні, після м. Києва та м. Харкова. Разом з тим, за кількістю ІТ-спеціалістів на душу населення Львів посідає перше місце в Україні (0,018 на одного мешканця), тоді як, наприклад, у Дніпропетровську – лише 0,008 на одного мешканця. В ІТ-галузі міста задіяні більше, ніж 12 тисяч працівників. Виникнення потужної ІТ сфери на теренах Львівщини зумовлено не тільки наявністю необхідної кількості кадрів а системи їх підготовки. Так, вищі навчальні заклади області готують 1800 бакалаврів (із магістрами ця кількість становить 2,5 тисяч) фахівців, які можуть працювати у сфері ІТ-технологій. Лідерами за кількістю ІТ-спеціалістів є ЛНУ ім. Франка та Львівський політехнічний університет. Щорічний оборот ІТ-галузі у Львові за обсягом приблизно дорівнює бюджету Львівської області²⁹⁷. Тобто функціонування ІТ-підприємств не лише надає додаткові робочі місця з високим рівнем оплати праці, а й гарантує постійні надходження до місцевих бюджетів. Слід відзначити, що ці надходження були б значно більшими за умови унеможливлення тіньової оплати праці спричиненою недосконалою системою оподаткування доходів.

Визнані в Регіональній програмі інноваційного розвитку Львівської області на 2013–2015 роки пріоритети та поставлені завдання так і не отримали належного практичного втілення насамперед через відсутність чітко прописаних в Програмі напрямів та шляхів їх досягнення. Слід зазначити, що основною проблемою реалізації інноваційних програм як у Львівській області так і інших регіонах України є низький рівень залучення інвестицій саме в інноваційні проекти. З метою покращення інвестування інноваційної сфери, а також реалізації заходів Програми інноваційного розвитку доцільно створити при обласних державних адміністраціях Фонди інноваційного розвитку функціонування яких забезпечуватиметься за рахунок коштів не лише

²⁹⁶ Регіональна програма інноваційного розвитку Львівської області на 2013–2015 роки / [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://cstei.lviv.ua/upload/pub/Innov/1386629428_55.pdf

²⁹⁷ Веселовський С. 5 фактів, завдяки яким Львів став ІТ-столицею України / С. Веселовський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tvoemisto.tv/news/5_faktiv_zavdyaky_yakym_lviv_stav_itstolytseyu_ukrainy

іноземних інвесторів, а і з бюджету області. Цей фонд повинен взаємодіяти з наявною інноваційною інфраструктурою регіону, адже попри недостатню ефективність її діяльності вона виконує певні функції (інформаційну, освітню, рекламну). Ще однією з причин недієвості регіональних програм інноваційного розвитку є відсутність у областях регіональних програм, які б упорядкували, та чітко розмежували завдання між місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами інноваційної діяльності, суб'єктами громадянського суспільства, а також суб'єктами інноваційної інфраструктури.

Слід зазначити, що лише постійний моніторинг виконання Стратегічних і програмних документів є єдиним дієвим каналом зворотного зв'язку, що здатний забезпечити досконале управління регіональним розвитком. Моніторинг також дозволить здійснювати інформаційне забезпечення прийняття та коригування управлінських рішень на регіональному рівні щодо нарощення і ефективної реалізації ресурсного потенціалу регіону, подолання структурної розбалансованості економіки, реалізації структурних зрушень.

Але більш важливою на сьогодні проблемою є доступність інформації про фінансування регіональних цільових програм. Програми, що передбачають певну підтримку економічної діяльності, розробляються, як правило, для сфер сільського господарства, енергоефективності, розвитку підприємництва, інвестицій тощо. Важливо, що у багатьох випадках ці програми передбачають три категорії джерел фінансування – за рахунок державного бюджету, місцевих бюджетів та з інших джерел, тобто приватних коштів або коштів міжнародної технічної допомоги. При цьому, у більшості випадків звіти про результати реалізації програм не публікуються. Що унеможливило здійснити екзогенну оцінку програм, їх результативність, вплив на структурні зрушення в економіці, запропонувати шляхи їх покращення тощо. Характеристика обсягів інформації про регіональні цільові програми в регіонах України у 2013 році наведена на рис. 5.6²⁹⁸.

Практика публікації бюджетної звітності обласними держадміністраціями є ще більш несистемною. Регіональні програми прийняті для виконання заходів за рахунок всіх бюджетів регіону (обласного, бюджетів міст, інших територіальних громад). Разом з тим, на сайтах обласної влади можуть бути опубліковані звіти про виконання лише обласних бюджетів (без бюджетів інших громад на території області). Як варіант, інформація по місцевим бюджетам може бути представлена лише у вигляді агрегатів, або ж обласна держадміністрація обмежиться інформацією лише про власні видатки як головного розпорядника бюджетних коштів.

²⁹⁸ Регіональні цільові програми та бюджети областей: перші підсумки моніторингу / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://parlament.org.ua/content/print.php?action=news&ar_id=2907

Рис. 5.6. Характеристика обсягів інформації про регіональні цільові програми в регіонах України у 2013 р.

* Складено за²⁹⁹

Другою групою труднощів, що впливають на ефективність реалізації регіональної структурної політики є проблеми фінансового характеру. Особливо це стосується механізму управління бюджетними ресурсами регіонів, відсутність законодавчо закріплених податково-бюджетних повноважень регіональних органів влади. Дефіцит, притаманний як державному, так і місцевим бюджетам, загострює проблему ефективності регіональної економіки, що реально проявляється в недофінансуванні таких галузей, як освіта, охорона здоров'я, житлово-комунальне господарство. Актуальними в контексті розв'язання поставленої проблеми залишаються:

- незавершеність процесу врегулювання відносин між центральними та місцевими органами влади та недостатньо прозорий розподіл міжбюджетних відносин;
- високий рівень централізації державного бюджету, що зумовлює неможливість фінансового забезпечення функцій місцевих органів влади;
- недосконалість законодавства, а саме суперечністю його положень щодо управління та використання грошових фондів місцевих бюджетів;
- незначна частка фондів розвитку у складі місцевих бюджетів;
- залежність місцевих бюджетів від трансфертів з державного бюджету;

²⁹⁹ Регіональні цільові програми та бюджети областей: перші підсумки моніторингу / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://parlament.org.ua/content/print.php?action=news&ar_id=2907

- високі відсоткові ставки за кредитами стримують інвестиції та розвиток інфраструктури;
- низький ступінь довіри населення до фінансово-кредитних інституцій, що спричиняє високий рівень тінізації фінансових відносин;
- висока дотаційність місцевих бюджетів.

Однією з найвагоміших перешкод реалізації регіональної структурної політики є не сформована належна фінансово-економічна база органів місцевого самоврядування, яка б дала змогу їм надавати повноцінні громадські послуги та ефективно здійснювати власні функції. Тобто для ефективної реалізації повноважень регіональні органи влади повинні мати достатні матеріальні ресурси, показником чого є наявність власного бюджету. Для цього основні зусилля органів місцевої влади мають бути спрямовані на залучення ефективних інвестицій. Тобто таких інвестицій, які б забезпечували підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності продукції при одночасному скороченні обсягів використання дешевої робочої сили. Зрозуміло, що без здійснення модернізації виробничих потужностей, впровадження інновацій, екологізації господарських процесів реалізовувати таку політику неможливо. Тим більше, що моральне та фізичне зношення засобів виробництва в Україні перевищує 50%.

Третім, і найважливішим, блоком проблем реалізації регіональної структурної політики є деформація структури регіонального капіталу та умов його відтворення. Ця група проблем сьогодні є вихідною із двох попередніх, оскільки безпосередньо впливає на привабливість регіону як відповідне соціально-економічне середовище прийнятне для процесів забезпечення розвитку території. До цієї групи проблем регіонального рівня, актуальних сьогодні, належать такі:

- орієнтація одночасно на велику кількість моделей економічного розвитку та структурних реформ, що призводить до надмірного розпорошення ресурсів і нечіткості стратегічного та оперативного менеджменту на регіональному рівні;
- слабка взаємодія між регіональними органами влади та самоврядування, бізнесом, державою та громадськістю у вирішенні економічних проблем;
- надмірна кількість бар'єрів для залучення стратегічних інвестицій у регіон, в тому числі специфічних. До специфічних бар'єрів, передусім слід віднести: 1) незахищеність власності та інвестицій; 2) незрозумілість і суперечливість у діяльності усіх трьох гілок влади;
- тісні корупційні зв'язки окремих бізнес-груп з владою, що виливається у несправедливість організації та проведення тендерів, неякісне антимонопольне регулювання, рейдерство під прикриттям чиновницьких структур, тобто домінування сімейних династій в бізнесі та політиці над здоровою конкуренцією, законами та правилами;
- негативний вплив на якість структурних перетворень демографічної та екологічної ситуацій, неякісний стан фізичного та морального рівня

матеріально-технічної бази, що виражається, в першу чергу, низьким рівнем продуктивності праці;

- вкрай слабкий розвиток виробничої, спеціалізованої та інших видів інфраструктури в регіонах;

- незрілість окремих економічних інститутів і великий тіньовий ринок є суттєвими дестабілізуючими чинниками регіональної економіки;

- низький рівень технічної та технологічної бази господарських комплексів у регіонах.

Загалом слід зазначити, що подолати наявні структурні диспропорції регіональному рівні можна лише на основі:

- самостійного визначення регіонами довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку, вибір засобів її реалізації;

- збільшення самостійності регіонів у формуванні й видатках бюджету області відповідно до компетенції органів регіонального управління;

- участі суб'єктів господарської діяльності в управлінні регіональним розвитком;

- активного залучення органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання до процесів управління і вирішення соціально-економічних проблем розвитку території;

- впровадження інноваційних технологій та методів з метою зниження диспропорцій соціально-економічного розвитку регіону.

Основними напрямками удосконалення інституціоналізації формування структурної політики на регіональному рівні є:

- впровадження нових організаційних форм економічної діяльності (програмно-цільових і проектно-цільових структур управління, побудова мережових форм організації соціально-економічних систем регіону, інноваційні асоціації альянси, корпорації, холдинги);

- створення регіональних кластерів;

- посилення ролі Агентств регіонального розвитку та оптимізація їхньої мережі;

- спрощення процедури відбору потенційними інвесторами інвестиційних проектів.

Також необхідно здійснювати всебічну комунікативну та інформаційну підтримку інституційного забезпечення структурної політики шляхом: забезпечення постійного моніторингу стану соціально-економічного розвитку регіону; розробки методології оцінки структурних диспропорцій в економіці регіону; впровадження технології стратегічного управління, зокрема стратегічного планування та прогнозування; розширення джерел інвестиційних ресурсів; забезпечення належного доступу до інформації про інвестиційну діяльність, інвестиційні проекти запропоновані для реалізації в регіоні; забезпечення інформаційного доступу іноземних інвесторів до інвестиційних проектів у пріоритетних для регіону сферах економічної діяльності; залучення бізнесу до розробки програм структурної трансформації економіки регіону; активізацій розвитку державно-приватного партнерства.

Слід зазначити, що перенесення акцентів державної структурної політики з централізованого управління на регіональний рівень, що супроводжується передачею владних повноважень місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, відкриває більш широкі можливості для збалансованого економічного розвитку регіонів України.

Згідно практики європейських країн, слід поступово відходити від фінансування регіональних проектів за рахунок коштів бюджетів всіх рівнів і переходити до ефективної мобілізації позабюджетних коштів, активніше залучати додаткові джерела фінансових ресурсів (у т.ч. інвестиції, залучені за рахунок муніципальних позик). Також слід застосовувати нові механізми фінансування, зокрема державно-приватне партнерство та можливості Державного фонду регіонального розвитку.

Так, розширення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування регіонального рівня відбувається за рахунок³⁰⁰:

- отримання місцевими бюджетами визначеної частки доходів від оподаткування прибутків підприємств;
- впорядкування системи розподілу дотацій вирівнювання, зокрема через формування прямих міжбюджетних відносин із державним бюджетом України для територіальних громад;
- збільшення відрахувань до місцевих бюджетів із податків та зборів на природо- й надкористування;
- перегляд сфер застосування субвенцій з метою спрямування їх на вирішення нагальних проблем регіонального розвитку;
- формування інституційних передумов для залучення позабюджетних джерел фінансових ресурсів, зокрема через розвиток кредитного ринку та вихід органів місцевого самоврядування на нього, розширення обсягу випуску муніципальних цінних паперів
- розширення дохідних джерел бюджету розвитку як основи для реалізації інвестиційних проектів за рахунок частки податку з доходів фізичних осіб та плати за землю шляхом внесення змін до Бюджетного кодексу України;
- формування центрів регіональної фінансової інфраструктури – комунальних банків, які акумулюватимуть фінансові ресурси у фінансово слабких регіонах з низькою концентрацією виробничих підприємств;
- врегулювання питань діяльності інститутів спільного інвестування на регіональному рівні, сприяння зростанню частки облігацій муніципальної позики у структурі активів інститутів спільного інвестування;
- зміна механізмів фінансування регіонального розвитку, зокрема через створення Державного фонду регіонального розвитку; який може

³⁰⁰ Ковальов А. І. Стратегічні шляхи розвитку регіональної економіки / А. І. Ковальов // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 2 (39), –Ч.1. – С. 115-119.

виступати інституційним інвестором на фондовому ринку і отримувати кошти від приватних суб'єктів господарювання;

– започаткування діяльності місцевих фондів регіонального розвитку як установ, утворених для фінансування середньострокових міжрегіональних та регіональних програм і проектів у сферах, визначених стратегіями розвитку регіонів як пріоритетні.

Розв'язання проблеми фінансового забезпечення структурних трансформацій в економіці регіонів вимагає розв'язання наступних завдань: удосконалення законодавства в бюджетній сфері; зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування; удосконалення системи міжбюджетних трансфертів. Останнє є особливо актуальним і дискусійним, адже співвідношення податкових надходжень і міжбюджетних трансфертів у структурі доходів зведених місцевих бюджетів впродовж останніх років змінилось на користь останніх та спостерігається їх зростання.

До основних напрямів трансформації системи управління структурними процесами на регіональному рівні та забезпечення гармонійних відносин між центральними та регіональними органами слід віднести:

– забезпечення доступу місцевої влади до фінансових ринків, кредитних ресурсів;

– встановлення нових критеріїв адміністративної відповідальності керівників органів місцевого самоврядування та розпорядників бюджетних коштів;

– запровадження нових принципів та механізмів відносин “влада – громадськість” щодо формування програм, механізмів підзвітності та громадського контролю;

– зміна грошового забезпечення регіональних програм відповідно до змін функцій щодо забезпечення належного економічного розвитку регіону.

Загалом слід зазначити, що для подолання наявних структурних диспропорцій в регіоні уряд країни повинен мати менший вплив на формування регіональної структурної політики, створення програм соціально-економічного розвитку регіону та їх фінансування. Регіональні органи влади мають бути головними стратегами при виборі структурної політики регіону, їм має належати вирішальне слово при виборі конкретних програм економічного розвитку.

5.4. Вплив секторальної інтеграції на реалізацію регіональної структурної політики

Формування та реалізація регіональної структурної політики в умовах децентралізації національної економіки України безпосередньо пов'язані з розвитком малого і середнього бізнесу на основі посилення взаємозв'язків та взаємозалежності між суб'єктами підприємницької діяльності різних сфер регіональної економіки (промисловості, сільського господарства, сфери послуг), тобто секторальної інтеграції, яка направлена на активізацію

співпраці галузей та секторів регіональної економіки з метою підвищення її конкурентоспроможності.

Реалізація моделі секторальної інтеграції передбачає:

– її формування як складової інтегрованої регіональної стратегії (Integrated Region Development Program) у відповідності з законом України «Про засади державної регіональної політики»;

– організаційно-економічне забезпечення розвитку форм секторальної інтеграції (кластерів, франчайзингу) з врахуванням посилення внутрішньорегіональних та міжрегіональних зв'язків, сприяння залученню прямих іноземних інвестицій, створення фонду венчурного капіталу.

Реалізація секторального співробітництва у відповідності з Законом України «Про засади державної регіональної політики» направлена на стимулювання та підтримку місцевих ініціатив щодо ефективного використання внутрішнього потенціалу регіонів з метою розвитку конкурентоспроможного виробництва, створення і підтримання повноцінного життєвого середовища, підвищення якості життя людей і конкурентоспроможності регіону» .

Таким чином, секторальна інтеграція у регіоні направлена на формування сприятливого середовища для розширення його підприємницького сектору (малого та середнього бізнесу), залучення як внутрішній, так і зовнішніх інвестицій, забезпечення соціальних потреб населення, підвищення рівня його життя.

Пов'язано це з тим, що формування структури регіональної економіки повинно базуватися на розвитку ефективних інформаційно-комунікативних зв'язків між її компонентними, функціональними підсистемами (секторами), тобто на основі створення inno-hitech-мережі, адаптованої до глобальної гуманітарної економіки – attachment strategy. Це сприятиме формуванню регіональних ринків – точкових, циклічних, багаторівневих на основі врахування секторально-інтеграційних особливостей регіону.

Для вирішення цих проблем необхідна розробка організаційно-економічного механізму розвитку секторальної інтеграції у регіоні, що передбачає врахування його ресурсного потенціалу, вибір пріоритетних варіантів можливої секторальної інтеграції на основі застосування SWOT-аналізу, проведення попередньої оцінки можливої соціальної і економічної ефективності (створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності регіону) секторальної інтеграції.

SWOT-аналіз дозволяє визначити сильні та слабкі сторони регіону з врахуванням інтравертних та екстравертних передумов (сприятливі фактори і ризику) реалізації моделі секторальної інтеграції регіону (рис. 5.7). Формування такої моделі забезпечується «поетапним, виваженим «відкриванням» для розвитку співпраці галузей, видів економічних відносин», а «в основі вибору об'єктів інтеграції повинна бути реальна чи потенційна їх конкурентоспроможність».

Секторальна інтеграція, яка може відбуватися між різними секторами економіки регіону, знаходить свій прояв у формуванні інтегрованих

(міжгалузевих) малих і середніх спільних підприємств, їхньої взаємодії на основі укладення угод про співпрацю та розвитку різних інших видів контактів з метою узгодження та забезпечення реалізації спільних інтересів.

Розвиток секторальної інтеграції базується на співпраці, як мінімум, двох суб'єктів підприємницької діяльності, які вступають у взаємодію з метою досягнення спільної мети. Відносини такого типу відповідають економічній категорії «співробітництво», під яким, згідно з «Економічною енциклопедією», розуміється «співпраця, підприємств, фірм, компаній і корпорацій, що базується на частковому збігу їх економічних інтересів із метою уникнення надмірних витрат у процесі конкурентної боротьби і отримання вищих прибутків».

Світова практика свідчить, що на основі широкого партнерства гнучких підприємницьких структур малого і середнього бізнесу можливе формування інноваційних «точок росту», розвитку внутрішнього ринку, виходу регіонів на зовнішні ринки, формування конкурентоспроможної структури економіки регіону на основі застосування інноваційних технологій. Про доцільність секторальної (галузевої) інтеграції йшлося у Стратегії економічного і соціального розвитку України на 2004-2015 роки.

Рис. 5.7. SWOT-аналіз передумов формування секторальної інтеграції в регіоні

*Розроблено автором

В залежності від ступеня просторової концентрації сфер регіональної економіки, переважання в їх розвитку екстравертних або інтравертних зв'язків результатом секторальної економічної інтеграції може бути формування різних просторових міжгалузевих утворень на основі вертикальної або горизонтальної інтеграції.

Вертикальна інтеграція (vertical integration) є системою взаємопов'язаних виробництв, яка існує на основі визначеного технологічного (виробничого) процесу. Вона також передбачає встановлення інтеграційних зв'язків з підприємством – постачальником (інтеграція вниз) або з підприємством – споживачем (інтеграція вгору) продукції або послуг даного підприємства. При вертикальній інтеграції

підприємницькі структури стають своєрідними «ланцюжками», виробництвами, технологічно пов'язаними між собою у виробничому (технологічному) процесі у відповідності з наявними економічними і соціальними умовами регіону. У своїй більшості вертикальна інтеграція є послідовною стадією переробки сировини та виробництва готового продукту.

Горизонтальна інтеграція (horizontal integration) – це кооперування підприємницьких структур одного чи різних секторів виробництва, яке дозволяє отримати економію на витратах, на масштабах виробництва (economies of scale), інженерно – конструкторських розробках (research and development, R&D), що забезпечує зниження витрат виробництва, підвищення продуктивності праці і його ефективності.

Напрями розвитку секторальної інтеграції можуть формуватися на двох рівнях: регіональної влади (централізовано) з формуванням відповідних пропозицій щодо секторальної інтеграції для підприємств регіону або визначатися безпосередньо самими виробниками (підприємствами).

Обидва напрями передбачають проведення попередньої роботи у три етапи. Перший – це аналіз виробничої, територіальної, функціональної структури наявних підприємств, їх виробничих (технологічних) і сервісних зв'язків. Сутність другого напрямку полягає у визначенні наявних внутрішніх взаємозв'язків між окремими підрозділами підприємств, третього – у проведенні оптимізації розвитку зв'язків в умовах секторальної інтеграції.

Загальна модель секторальної інтеграції регіону може мати такий вигляд:

$$\{y\} = [\{x,t\} \{z,g,t\}], \quad (5.3)$$

де $\{Y\}$ – множина виходу виробничої системи регіону;

$\{x\}$ – множина входу виробничої системи регіону;

$\{z\}$ – множина економіко-технологічних процесів виробничцтв регіону;

g,t -просторово – часові параметри.

Така модель є основою для розробки пропозицій щодо прийняття відповідних рішень відносно секторальної інтеграції у регіоні. Вона базується на сукупності виробничих процесів, які функціонують на базі послідовної переробки сировини від первинних форм до отримання кінцевої продукції, а також способу її реалізації, тобто на основі наявного поділу і кооперації праці в регіоні.

Формування такого просторового «скелету» території на основі розвитку просторових, ієрархічних, мотиваційних секторальних зв'язків вимагає їх інституційно-правового забезпечення.

Вирішення цих питань пов'язано з організацією і управлінням розвитком території, тобто з регіональним менеджментом, діяльність якого

повинна бути направлена на підтримку секторальних ініціатив, забезпечення узгодженого розвитку суб'єктів секторальної інтеграції незалежно від їх галузевої належності, форм власності.

Враховуючі наявну галузеву структуру виробництва в регіоні, можна визначити напрями його секторальної інтеграції і побудувати для кожного з них його реальну модель. Вона буде мати вигляд графа – дерева. На її основі з врахуванням ресурсних можливостей розвитку економіки регіону, його SWOT-аналізу необхідно сформувавши можливу (оптимальну) перспективну модель секторальної інтеграції. Такий підхід, з одного боку, забезпечить інформацією виробників і органи регіональної влади про наявні можливості формування секторальної інтеграції в регіоні, а з іншої, може стати основою для визначення перспектив її розвитку, розробки соціально-економічного механізму його забезпечення.

У Західному регіоні України на основі природних ресурсів (лісова сировина, будівельні матеріали, виробництво продукції рослинництва і тваринництва, а також рекреаційні ресурси) може відбуватися лісопромислова, будівельна, агропромислова, рекреаційно-туристична як горизонтальна, так і вертикальна секторальна інтеграція. Існування ІТ – технологій, висококваліфікованої робочої сили, сприяючи скороченню часу від розробки до впровадження у сфері high-tech, можуть стати основою розвитку секторальної інтеграції у машинобудуванні та легкій промисловості.

Територіальна організація конкретної моделі секторальної інтеграції в регіоні знаходить свій прояв у різних її формах – кластерах, франчайзингу. Кластери можна розглядати як одну із організаційних форм секторальної інтеграції, яка базується на взаємодоповненості потенціалів партнерів-суб'єктів господарської діяльності на окремій території. Територія кластерів визначаються не адміністративними, а комерційними кордонами, які можуть бути гнучкими. Кожний із учасників кластеру як форми секторальної інтеграції займає окремий сегмент ринку, що пов'язано із його відповідним місцем у ланцюжку виробничого-технологічного процесу певного в регіоні.

Мотиваційною основою розвитку секторальної інтеграції в системі кластерів є забезпечення економічних інтересів його учасників на відповідних сегментах ринку. Таку секторальну інтеграцію можна розглядати як чинник додаткових конкурентних або відносних переваг, що базується на принципах взаємодоповнюючого та стимулюючого розвитку.

В Західній Україні планується побудувати нові німецькі заводи по виробництву автомобільних комплектуючих (5-10 тис.робочих місць, вже є 25тис. РМ)

Кластери формуються на основі формування просторових, ієрархічних, мотиваційних зв'язків та інституційно-правової їх гармонізації. Вони можуть бути різних типів. Виробничі кластери націлені на досягнення оптимального рівня виробництва або якості продукції на основі розробки спільних проектів, залучення спільних постачальників, уніфікації комплектуючих при забезпеченні їх конкурентоспроможності на ринку аналогічної готової продукції. В таких кластерах може бути отриманий

ефект від економії на масштабах, удосконалення маркетингу і логістики на інноваційній основі.

Кластер створюються на основі як вертикальної, так і горизонтальної інтеграції. В обох випадках позитивний результат їх функціонування може бути пов'язаний із забезпеченням: стабільності розвитку господарських зв'язків; гарантованості поставок; наявності контролю за використанням ресурсів; прискорення обігу капіталу та окупності витрат; доступу до нових технологій; виходу на нові ринки; використання кваліфікованої робочої сили; економії за рахунок масштабів виробництва; зниження вартості операцій; більш широкого доступу до інформації; можливості залучення до співпраці фірм, дисперсно розташованих по території регіону.

У регіонах України є умови для створення та розвитку кластерів. Для Західного регіону України перспективним є формування кластерів у харчовій промисловості (переробка м'яса та випуск м'ясної продукції, переробка молока, риби). Існують передумови для створення у Карпатських регіонах лісопромислових кластерів, а також кластерів з вирощування лікарських рослин, агротуризму, бізнес-послуг. Перспективним є створення у регіоні транскордонних кластерів.

Особливо важливим у процесі формування кластерів у Західному регіоні є залучення до нього навчальних закладів, дослідних інститутів (Західний науковий центр), громадських організацій тощо. Необхідним є зміцнення взаємозв'язків між науково-дослідницькими установами та організаціями, відповідальними за регіональний розвиток.

За даними Світового економічного форуму в Давосі у 2014 р., співпраця української вищої школи та науки з вітчизняною промисловістю у галузі її високотехнологічного переозброєння протягом останніх 10 років була найнижчою в Європі. Цей чинник став одним із головних, що зумовив падіння рівня конкурентоспроможності України, особливо під час глобальної економічної кризи (з 67-го місця у 2006 р. до 76-го у 2014 р.) у списку понад 144 країн світу.

Формуванню кластерів у Львівській області сприяє високий рівень розвитку науки та освіти, вигідне геополітичне положення та багата історична спадщина. Передбачається створення у місті Львові туристичного кластеру та кластеру бізнес-послуг. Згідно зі стратегією економічного розвитку Львова, ці кластери розглядаються як локомотиви економічного зростання міста. У разі успішного втілення розробленої стратегії через 5-10 років Львів відвідуватиме біля одного мільйон туристів на рік, що в 2-3 рази більше, ніж зараз. Сфера бізнес-послуг створить 10 тисяч робочих місць, що удвічі більше, ніж сьогодні. Кластер бізнес-послуг містить у собі консалтинг, управління базами даних і інформацією.

В Івано-Франківській області найбільшу перспективу в розвитку кластерів має туристична галузь. Також тут можна створити кластери у сфері лісової і нафтохімічній промисловостях тощо.

У Закарпатській області є всі необхідні передумови для формування кластерів у сферах туризму і рекреації, лісового господарства і

деревообробки, раннього плодоовочівництва, виноградарства та виноробства, будівельної галузі тощо. При цьому з урахуванням географічного розташування регіону досить перспективними є міжрегіональні і транскордонні кластери.

У Тернопільській області функціонує кластер сільського зеленого туризму «Мальовнича Бережанщина», який був створений власниками агросадиб з метою сприяння розвитку туризму в сільській місцевості.

Чернівецька область не відзначається високим інноваційним розвитком, однак, враховуючи виробничо-ресурсний, природний, рекреаційний потенціали у регіоні є передумови для формування інноваційних кластерів, зокрема лісових та деревопереробних.

До видів секторальної інтеграції можна віднести і франчайзинг. Деякі автори визначають франчайзинг як специфічний вид вертикальної інтеграції великих і малих фірм через систему контрактів – ліцензій (франшиз).

Франчайзинг може виступати засобом організації підприємницької діяльності; способом побудови договірних вертикальних, а також горизонтальних секторальних систем (просування та збуту товарів і послуг); видом ділового співробітництва.

В основі формування відносин франчайзингу лежить налагодження співпраці між двома і більше суб'єктами підприємницької діяльності (франчайзером і франчайзі), які вступають у взаємодію з метою досягнення спільних інтересів на основі підписання договору про отримання суб'єктом підприємницької діяльності (франчайзі) від франчайзера право на ведення діяльності з використанням його об'єктів інтелектуальної власності на визначених умовах. Результатом такої інтеграції є поява на ринку мережі однотипних підприємств – франчайзингові мережі (системи).

Існують три види франчайзингу:

– товарний – франчайзі отримує право реалізації продукції, що поставляється йому франчайзером;

– виробничий (промисловий) – франчайзі надається право виробництва і збуту товарів із застосуванням сировини та матеріалів, поставлених йому франчайзером;

– діловий – на основі використання об'єктів інтелектуальної власності франчайзера франчайзі здійснює повний цикл виробництва.

Франчайзингові мережі сприяють швидкому розвитку бізнесу, а франчайзинг вважається безпечною бізнес – ідеєю. Франшиза допомагає у виборі місця для розташування бізнесу, його проектуванні, отриманні дозволу, навчання до і після відкриття бізнесу, надає маркетингову підтримку, право користування торговою маркою і ноу-хау, пакетом рекламних матеріалів.

У Польщі існує 1000 франчайзингових мереж, наприклад, Fornetti, Subway, Top Secret і кожного року з'являється близько 100 франчайзингових мереж. Франчайзингові мережі можуть бути присутніми як на національних,

так і закордонних ринках. Найбільш франчайзинг у Польщі представлений харчуванням, торгівлею, авто- та мототранспортом, будівництвом.

В Україні франчайзинг почав розвиватися з 1994 р. у різних сферах економіки – виробництві, торгівлі, послуги для бізнесу та населення, туризм, нерухомість, будівництво та ремонт, громадському харчуванні, виробництві харчових продуктів. У теперішній час він найбільш поширений у торгівлі. Існує Асоціація франчайзингу України.

В умовах загострення конкурентної боротьби необхідність розвитку франчайзингу в Україні зумовлена втратами ринків збуту багатьма вітчизняними підприємствами як на зовнішніх, так і на внутрішніх ринках, відсутністю фінансових можливостей для запровадження нових технологій у виробництво.

Найбільш ефективним для підприємств України є діловий франчайзинг, який передбачає надання дозволу франчайзі не тільки реалізувати, але й виробляти продукцію материнської компанії (вертикальна інтеграція).

Прикладом франчайзингу в Україні є Бетон База – мережа бетонних заводів; MIG ELECTRIC – DBHJ, YBWNDJ – виробництво з гідроочищення рідкого пального; Французька здоба – мережа кафе-булочних; Crema Caffè – мережа по продажу кофе з собою; Insta Photo – франчиза фото-кіосків.

Гальмує розвиток франчайзингу в Україні відсутність його правового поля. Закон України «Про франчайзинг» до цього часу не прийнятий.

Проведене дослідження дозволило розробити оптимальну (перспективну) модель регіональної структурної політики західного регіону на основі секторальної інтеграції із застосуванням теорії графів. Це дало можливість визначити пріоритетні галузі, які мажуть стати основою розвитку секторальної інтеграції в регіоні у таких її формах, як кластери, франчайзинг.

В областях Західного регіону визначені галузі як основа розвитку вертикальної і горизонтальної секторної інтеграції (табл. 5.6).

Таким чином, для Західного регіону України актуальним і перспективним є розвиток секторальної інтеграції за різними напрямками. До них можна віднести туризм і рекреація (розвиток рекреаційно-туристичної секторальної інтеграції), створення спільних лікувально-оздоровчих та туристичних підприємств. Слід використовувати можливості залучення прямих іноземних інвестицій через зони вільного підприємництва рекреаційного профілю. Розвиток легкої промисловості (швейного виробництва) на основі зменшення використання давальницької сировини і розширення посівів льону, коноплі, джуту і виготовлення рослинного волокна, бавовняно-паперових, шерстяних, ворсових і шовкових тканини; плодоовочевого виробництва (плодоовочеві консерви, фруктоза, комбікорми); народних промислів і агротуризму в гірських районах.

Таблиця 5.6

**Пропозиції щодо реалізації вертикальної і горизонтальної
секторної інтеграції областей Західного регіону України**

Області	Напрями
Закарпатська	Створення малих і середніх підприємств по первинній переробці – заготівля деревини, переробка відходів лісопиляння і налагодження з них виробництва альтернативних видів палива (паливних брикетів та пелет - паливних гранул (завдяки високій калорійності, низькій зольності і малій фракції (6-8 мм) дозволяють використовувати їх в механічних і автоматичних котлах промислових і комунальних котелень, а також в побутових автоматично дозуючих котлах та камінах для опалення садиб), пиломатеріалів, картону. Розширення вівчарства як основи виробництва шкур, шерсті, взуття, хутра, килимів і використання відходів (виробництво м'ясокостного борошна). Створення виробництва плодоягідних консервів, вин. Розвиток промисловості будівельних матеріалів, комплексного використання торфу в гірських районах області.
Івано-Франківська	Розвиток машинобудування (виробництво різних видів морозильників, холодильників, електрокабельної продукції), інноваційне забезпечення розвитку хімічної – нафтохімічної промисловості.
Тернопільська	Реанімація (розширення) виробництва цукру на основі збільшення посівів цукрового буряку; первинна переробка льону, швейне виробництво на основі розширення посівів льону; створення нових видів переробки молока (виробництво сухого, блочного молока).
Волинська	Налагодження комплексної переробки картоплі (виробництво спирту сирцю, крохмало-паточне виробництво).
Львівська	Виробництво кабельних мереж, розвиток трудомісткого машинобудування на основі використання ІТ технологій; забезпечення переробки відходів вугільної галузі (будівництво заводу по виробництву цегли).
Чернівецька	Забезпечення заготівлі і первинної переробки деревини з використанням відходів лісопиляння, налагодження виробництва з них альтернативних видів палива (паливних брикетів та пелет – паливних гранул; виробництво годинників.

*Складено автором

У регіоні є необхідні передумови для розвитку автобусного, сільськогосподарського і підйомно-транспортного машинобудування на базі наявного науково-виробничого потенціалу та розширення відповідних потужностей. Актуальним є налагодження випуску автотранспорту, кранів на автомобільному ході з використанням комплектуючих, що виготовляються або можуть бути виготовлені українськими підприємствами.

Важливим завданням є підвищення ефективності використання лісопродукції на основі зменшення її експорту в необробленому виді, комплексному використанні відходів. Розвиток лісової та деревообробної

промисловості потребує ефективного відтворення та раціонального використання фауни і флори регіону.

Подальший розвиток агропромислового виробництва в Західному регіоні України необхідно орієнтувати в напрямку збільшення виробництва продукції тих галузей, які можуть стати джерелом постійних надходжень з врахуванням специфіки кліматичних умов, зокрема маслосироробної, молочної, вовняної, фруктозаготівельної тощо.

Усунення диспропорцій між сировинною базою і виробничими потужностями її переробки, орієнтація на екологічні параметри використання навколишнього середовища дозволить отримати із переробленої сировини на 30-40% більше кінцевої продукції.

Актуальною проблемою є формування біосферосумісних матеріально-технічних засобів виробництва, створення необхідних нормативних і правових, фінансових та інших макроекономічних умов для структурних перетворень на основі секторальної інтеграції із залученням прямих іноземних інвестицій і кредитів, венчурного капіталу, забезпечення державної підтримки розвитку малого підприємництва.

Враховуючи значний розвиток ІТ технологій в регіоні, значну увагу необхідно приділити формуванню фонду венчурного капіталу, що буде сприяти розвитку малого, середнього бізнесу, у тому числі на основі франчайзингу в першу чергу в таких галузях, як автобусне, сільськогосподарське та підйомно-транспортне машинобудування та металообробка.

5.5. Програмно-цільовий метод як інструмент забезпечення структурних змін в економіці регіонів

На сьогодні наявні структурні деформації української економіки обумовлені спадщиною системи господарювання минулих періодів її розвитку. До чинників, що визначили такий стан економічної структури належать: наслідки економічної політики радянського періоду; відсутність впродовж незалежності України чіткої стратегії структурної трансформації вітчизняної економіки; вкрай неефективна приватизація державних об'єктів; надмірна політизованість державних економічних рішень в інтересах окремих бізнес груп.

Дослідження першого чинника, вочевидь варто розпочати з особливостей формування та функціонування господарського комплексу України у складі Радянського Союзу. Неоптимальна структура господарства тогочасної економіки обумовлювалася рядом особливостей, наслідки яких в українській економіці спостерігаються по сьогоднішній час. Зокрема, упродовж 1960-1990 рр. у структурі валової продукції промисловості частка засобів виробництва (група «А») становила 71-72 %, частка виробництва предметів споживання (група «Б») – 28-29 %. Дешева робоча сила була сильнішим аргументом, ніж наміри підвищити рівень механізації; обсяги ручної роботи у допоміжних галузях потребували збільшення зайнятості;

здобутки науково-технічного прогресу, здебільшого, використовували у первинних і проміжних стадіях промислового виробництва, оскільки освоєння нових видів продукції, виробництво машин і механізмів в Україні не мали замкнутого циклу; у 1980-х рр. у загальних обсягах виробленої промислової продукції 80-85 % припадало на продукцію початкової та проміжної стадій виробництва і лише 15-20 % становила кінцева продукція.

Приватизаційні процеси у 90-ті роки ХХ ст. мали на меті знайти ефективного власника, забезпечити розвиток інфраструктури та перерозподілити капітальні потоки в системі національної економіки для забезпечення збалансованості усіх сфер господарської діяльності та нівелювання негативних явищ внаслідок структурної перебудови.

Проте заданої мети досягти не вдалося через надмірну політизацію, а подекуди і криміналізацію процесів приватизації. Внаслідок чого приватизація, в значній мірі, виявилася інструментом розподілу державної власності між окремими «політико-бізнесовими елітами», які згодом стали називатися промислово-фінансовими групами (олігархічними структурами), а економіка в цілому набула характеру моделі «кланового капіталізму».

Аналіз вище зазначених чинників доводить, що оптимізація структури національної економіки на момент проголошення незалежності мало б бути чи не найпріоритетнішим завданням реформування економіки України з метою приведення її у відповідність до ринкових вимог, власного ресурсного потенціалу, стратегічного розвитку країни.

Оскільки вирішення завдань щодо зміни структури економічної системи, при цьому одночасно збільшуючи її ефективність, лежить в основі програмно-цільового управління. Тому на сьогодні питання усунення структурних перекосів та забезпечення збалансованості секторів господарювання є пріоритетним завданням на будь-якому рівні економічних відносин. Тож врахування положень тих чи інших важелів програмно-цільового управління має визначатися як рівнем економічних відносин з урахуванням умов і особливостей економічної системи, так і стратегічними завданнями досягнення структурного оптимуму.

Загалом програмно-цільовий метод в комплексному здійсненні структурних трансформацій економіки України почав активно застосовуватися починаючи з 1995 р. (Проект Програми структурної перебудови економіки України на 1995-2015 рр.). Проте така «активність» стосувалася, передусім, проектів та концепцій, що в системі державного управління є індикативними документами нижчого ієрархічного порядку, а отже лише орієнтовними планами розвитку соціально-економічних процесів, не маючи обов'язкового характеру виконання. Причому більшість таких проектів чи концепцій не були реалізовані в індикативних планах вищого ієрархічного рівня – програмах та стратегіях, що обумовило декларативний, а не дієвий характер структурних змін у вітчизняній економіці.

Головним чином, питання структурних перетворень відображені у комплексній стратегії соціально-економічного розвитку України або ж

галузевих державних та регіональних цільових програмах. Таким чином, відсутній єдиний системний підхід до забезпечення стратегічних структурних трансформацій в національній економіці.

Сьогодні стратегії соціально-економічного розвитку, державні та регіональні цільові програми є головними інструментами забезпечення структурних трансформацій в Україні. Однак значні структурні деформації у вітчизняній економіці свідчать про необхідність удосконалення цього інструмента як засобу державного регулювання та здійснення структурних змін.

Також, для визначення необхідних інструментів програмно-цільового управління структурними процесами в системі національної економіки доцільно враховувати ієрархічні рівні прийняття рішень (рис. 5.8)

Рис. 5.8. Ієрархічна структура програмно-цільового управління

*Розроблено автором

Відомо, що ключовими елементами будь якої системи є структура, функції та емерджентність. Тож головним у майбутній стратегії чи державній програмі структурних змін має бути чітке висвітлення інституційної структури, що забезпечуватиме зміни, її функції та глибина стійких і якісних взаємозв'язків між елементами. Така постановка питання у програмно-цільових заходах щодо структурного реформування економіки України дозволить мінімізувати негативні впливи на трансформаційні процеси в довгостроковому періоді та забезпечити керованість дисипативним структурам, що виникатимуть в період реформ.

Слід відзначити, що програмно-цільовий метод управління визначений у системі нормативно-правового забезпечення як важіль здійснення структурних змін на макро і мезорівнях. Зокрема, в Конституції України (ст. 119) зазначено, що місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують³⁰¹:

³⁰¹ Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page3>

– «виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин – також програм їх національно-культурного розвитку»;

– «підготовку та виконання відповідних обласних і районних бюджетів»;

– «звіт про виконання відповідних бюджетів та програм».

Також статтею 143 Конституції України передбачено, що «Обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні і обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції». Крім цього, аналогічні повноваження щодо формування та реалізації програм і проектів соціально-економічного та культурного розвитку, локального значення, надаються територіальним громадам села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування.

Відповідно до цього у Бюджетному кодексі України (ст. 20) передбачено застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі. Зокрема, особливими складовими програмно-цільового методу в бюджетному процесі є бюджетні програми, відповідальні виконавці бюджетних програм, паспорти бюджетних програм, результативні показники бюджетних програм. Бюджетні програми визначаються головними розпорядниками бюджетних коштів з урахуванням положень [частини другої статті 21](#) і [пункту 2 частини п'ятої статті 22](#) цього Кодексу. Відповідальний виконавець бюджетних програм визначається головним розпорядником бюджетних коштів за погодженням з Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом). Відповідальним виконавцем бюджетних програм може бути головний розпорядник бюджетних коштів за бюджетними програмами, виконання яких забезпечується його апаратом, та/або розпорядник бюджетних коштів нижчого рівня, який виконує бюджетні програми у системі головного розпорядника. Відповідальний виконавець бюджетних програм у процесі їх виконання забезпечує цільове та ефективне використання бюджетних коштів протягом усього строку реалізації відповідних бюджетних програм у межах визначених бюджетних призначень. Результативні показники бюджетної програми використовуються для оцінки ефективності бюджетної програми і включають кількісні та якісні показники, які визначають результат виконання бюджетної програми, характеризують хід її реалізації, ступінь досягнення поставленої мети та виконання завдань бюджетної програми. Такі показники мають підтверджуватися офіційною державною статистичною, фінансовою та іншою звітністю, даними бухгалтерського,

статистичного та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку³⁰². Оскільки якісні структурні зміни в економіці, з отриманням мультиплікативного комплексного соціально-економічного ефекту, можна досягти лише в середньо- чи довгостроковому періодах, тому основним важелем цих трансформацій мають бути середньо- і довгострокові програми розвитку. Зокрема, статтею 21 п. 4 Бюджетного кодексу України зазначено, що бюджетні програми, які забезпечують виконання протягом декількох років включаються до прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди протягом усього строку їх реалізації з урахуванням вимог кодексу.

Якісні та кількісні характеристики відображення програмно-цільового методу у нормативно-правовому забезпеченні має прикладний аспект. А саме, щодо впровадження його в системі економічних відносин макро- та мезорівнів, що визначається, передусім засадами структурного реформування.

Відповідно базовими принципами програмно-цільового управління структурними змінами є такі:

1) імперативний принцип – визначає характер та особливості процесів програмно-цільового управління з метою отримання очікуваного результату у сфері структуризації економіки;

2) принцип ієрархічності – полягає у чіткій послідовності і логічному взаємозв'язку усіх інструментів програмного управління (стратегія-програми-проекти). Причому компоненти нижчого ієрархічного порядку мають враховувати і виходити з положень компонент вищого рівня;

3) принцип функціональності – передбачає розподіл функціональних прав та обов'язків між усіма учасниками програмно-цільового процесу (замовник, розробник, виконавець);

4) принцип контролю – обумовлює організацію контролю діяльності учасників на усіх етапах програмних процесів;

5) принцип цільовості – характеризує спрямованість інструментів програмного управління (стратегії, програми, проекти) на вирішення конкретних завдань з метою отримання очікуваних соціально-економічних ефектів;

6) принцип дуалізму – полягає у врахуванні в програмно-цільовому управлінні ендогенних та екзогенних факторів формування структури економіки.

Реалізація цих принципів обумовлена ендогенними та екзогенними чинниками, передусім можливостей ресурсного забезпечення, стратегії розвитку країни, факторів геополітичного та економічного впливу, кон'юнктури внутрішнього та зовнішніх ринків тощо.

Зокрема, ускладнення суспільного розвитку вимагає розробки міжгалузевих програм як специфічного виду планування – програм територіального розвитку. У сфері науки виникли програми «наскрізного»

³⁰² Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

планування: від розробки ідеї до її впровадження. Всі ці програми орієнтовані для точних розрахунків, конкретизації ресурсного забезпечення. Відповідно до цієї точки зору, можна стверджувати, що програмно-цільовий підхід – це синтез низки підходів, оскільки пов'язаний з розробкою високоякісних цільових програм (цільовий і програмний підходи) діяльності (системний підхід) у єдності та ієрархічності її елементів (структурний підхід) і функцій (функціональний підхід) в усіх напрямках діяльності (комплексний підхід). Таким чином, у програмно-цільовому підході здійснюється інтеграція і синтез основних принципів управління: цільовості (спрямованість на конкретний результат), комплексності, зв'язку цілей і ресурсів, конкретності, єдності галузевого й територіального планування³⁰³.

Найбільш важливим при застосуванні програмно-цільового методу є побудова чітко сформульованих показників результативності та формування їх цільових значень. Водночас, проблема визначення ефективності пов'язана з тим, що суспільні блага та послуги важко піддаються кількісній оцінці. Так, показник результативності є описовим або кількісним індикатором, що характеризує результат діяльності або успішність руху до досягнення поставленої мети. Однак: деякі види діяльності та результати важко піддаються кількісному виміру; на практиці виявляється дуже важко оцінити кінцеві результати діяльності в чистому вигляді, без урахування впливу зовнішніх факторів; в певних ситуаціях результати діяльності важко-передбачувані³⁰⁴.

Тому в аналізі програмно-цільового забезпечення структурних змін на сучасному етапі розглянемо фінансовий аспект виконання базових бюджетних програм (табл. 5.7) на основі порівняння планових та фактичних значень.

Незважаючи на те, що недофінансування є характерним для більшості державних програм розвитку, ще більшою проблемою є повна відсутність коштів на певні програми. Наприклад, однією з таких є загальнодержавна цільова програма захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2013-2017 роки (Закон України від 7 червня 2012 р. № 4909-VI). Цією програмою на 2013 рік передбачалося фінансування у обсязі 2152,472 млн грн, у тому числі за рахунок Державного бюджету 1850,02 млн грн. З урахуванням того, що Державним бюджетом України на 2013 рік видатків на виконання Програми не було передбачено, заходи Програми, що мали фінансуватися за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, не проводилося.

³⁰³ Тверезовська Н. Т. Програмно-цільове управління освітою / Н. Т. Тверезовська // Науковий вісник нац. університету біоресурсів і природокористування України. – 15/03/2011. – Вип.159 Ч.3: Педагогіка. Психологія. Філософія. – С. 233-244.

³⁰⁴ Ткаченко Н. В. Прагматика і проблематика впровадження програмно-цільового методу у бюджетний процес / Н.В. Ткаченко // [Фінансовий простір](#). – 2013. – № 3. – С. 78-84.

Таблиця 5.7

Аналіз звітів про виконання паспортів бюджетних програм за 2014 рік

№ п/п	Напрями використання бюджетних коштів	Затверджено паспортом бюджетної програми, разом тис. грн	Касові видатки, разом тис. грн	Відхилення, у тис. грн	Відхилення, у %
1	Керівництво та управління у сфері економічного розвитку і торгівлі	148245,2	145016,5	-3228,7	-2,2
2	Дослідження, прикладні наукові і науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державними замовленнями, підготовка наукових кадрів і фінансова підтримка розвитку наукової інфраструктури у сфері економічного розвитку	10589,4	8611,0	-1978,4	-19,7
3	Виконання програми «Сприяння взаємній торгівлі шляхом усунення технічних бар'єрів у торгівлі між Україною та Європейським Союзом»	121722,6	30643,7	-91078,9	-74,8
4	Реструктуризація та ліквідація об'єктів	22381,6	13937,4	-8444,2	-38,7

Розділ 5

	підприємств гірничої хімії і здійснення невідкладних природоохоронних заходів в зоні їх діяльності, а також реструктуризація підприємств з видобутку залізної руди				
5	Керівництво та управління у сфері державного резерву	9033,4	8831,8	-201,6	-2,2
6	Обслуговування державного матеріального резерву	131761,6	159246,7	27485,1	21,0
7	Накопичення (приріст) державного матеріального резерву	262548,0	9336,1	-253211,9	-96,4
8	Керівництво у сфері інтелектуальної власності	5529,2	5127,1	-402,1	-7,3
9	Керівництво та управління у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів	23832,6	23387,8	-444,8	-1,9
10	Державна підтримка з енергозбереження через механізм здешевлення кредитів	6000,0	0,0	-6000,0	-100,0
11	Реалізація Державної цільової економічної програми з енергоефективності на 2010-2015 роки	498123,0	2404,1	-495718,9	-99,5

Регіональна структурна політика: сучасні тенденції та нові виклики

12	Керівництво та управління у сфері експортного контролю	4714,5	4712,9	-1,6	-0,05
13	Керівництво та управління у сфері фінансів	127292,6	120014,5	-7278,1	-5,7
14	Прикладні наукові розробки, наукове забезпечення пріоритетних напрямів фінансово-бюджетної політики, підготовка наукових кадрів у сфері фінансів	26763,7	28389,0	1625,3	6,1
15	Підтримка реалізації Ініціативи з енергетичної ефективності і навколишнього середовища у Східній Європі	35100,0	33404,0	-1696,0	-4,8
16	Модернізація державних фінансів	55986,4	1533,3	-54397,4	-97,3
17	Керівництво та управління у сфері контролю за витрачанням бюджетних коштів	285551,2	280283,8	-5267,4	-1,8
18	Державна цільова програма реформування залізничного транспорту на 2010-2019 роки	101 784,4	10 390,1	-91394,3	-89,8
19	Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року	751078,5	585079,7	-165998,8	-22,1

Розділ 5

20	Державна цільова науково-технічної програми «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010 - 2014 роки	350,0	350,0	0,0	0,0
21	Державна цільова соціальна програма подолання та запобігання бідності на період до 2015 року	1081700,9	870048,4	-211652,5	-19,6
22	Загальнодержавна цільова науково-технічна космічна програма України на 2013 - 2017 роки	70133,1	67876,7	-2256,4	-3,2
23	Виплата грантів Президента України для обдарованої молоді	2008,0	1635,9	-372,1	-18,5
24	Виплата премії Кабінету Міністрів України за особливі досягнення молоді у розбудові України	204,0	0	-204,0	-100
25	Державна цільова програма «Молодь України»	4 966,7	2 545,1	-2 421,6	-49,8

В цілому, на основі аналізу державних цільових програм та звітів про їх виконання, виявлені чинники, що перешкоджають досягненню поставлених цілей, з максимальною віддачею, у державних програмах розвитку, зокрема:

- декларативність державних програм розвитку, що проявляється у недостатніх обсягах фінансування та низькій результативності заявлених цілей;
- не передбачено низки заходів, спрямованих на вирішення актуальних проблем локального значення;
- у більшості державних програм не визначено низки очікуваних результатів в контексті структурних змін в економіці;
- спрямованість на окремі заходи, що через зміни у чинному законодавстві втратили свою актуальність;

– неналежна організація роботи із своєчасного складання та затвердження паспортів бюджетних програм, прийняття відповідних порядків використання коштів, що, в свою чергу, унеможливорює своєчасність та повноту розробки нормативних документів у питанні структурного реформування національної економіки;

– відсутність закріплених керівників за конкретними державними програмами та прямої відповідальності за виконання основних завдань, якість оперативного управління та контроль за розробленням і виконанням програм;

– несвоєчасне та незмістовне звітування виконавцями державних цільових програм про стан виконання заходів та відсутність їх публічного обговорення;

– неефективне поєднання проектно-кошторисного та програмно-цільового методів у бюджетному процесі.

Незважаючи на те, що статтею 5 Закону України «Про державні цільові програми» передбачена підготовка та опублікування в офіційних друкованих виданнях щорічних, проміжних та заключних звітів про результати виконання програм³⁰⁵, в реалії ситуація дещо інша. Публічне висвітлення повної інформації про стан фінансування та рівень виконання більшості державних, і навіть регіональних цільових програм практично не відбувається, і доступна лише для службового використання.

З метою підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів на здійснення заходів пов'язаних з реалізацією державних програм на розв'язання і наявних проблем розвитку національної економіки пропонується:

– забезпечити належний контроль за ефективним використанням бюджетних коштів, а також коштів виділених міжнародними інституціями для реформування вітчизняної економічної системи;

– дотримання Правил складання паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання, затверджених наказом Мініфіну від 29.12.2002 № 1098, в частині дотримання строків затвердження паспортів;

– активізувати наглядову діяльність та підвищити контроль за виконанням рішень щодо реалізації державних цільових програм, ухвалених за підсумками проведених перевірок, з метою підвищення відповідальності за порушення законодавства.

5.6. Формування системи антикризових заходів регіональної структурної політики

В процесі дослідження структурного розвитку економіки регіонів України було визначено параметри що віддзеркалюють динаміку та природу структурних зрушень на мезоекономічному рівні, оцінювання параметрів проводилося на основі співставлення коефіцієнтів пропорційності для

³⁰⁵ Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004р., №1621.

економік областей. Проведене дослідження дозволило виявити структурну нестабільність, яка супроводжується яскраво вираженими спадними тенденціями у розвитку економіки регіонів держави. Виявлена структурна нестабільність є одним із проявів (наочним індикатором) структурної кризи в економіці України та її регіонів, яку у просторовому відношенні можна назвати регіонально-структурною кризою. Нажаль, Україна знаходиться у «гарячій» фазі розв'язання цієї структурної кризи, що супроводжується, і на порядки якісно ускладнюється неприхованою агресією РФ проти України, наслідками якої стали тимчасова втрата територій (окупація Криму та гібридна війна на Донбасі із фактичною окупацією частини його території).

Структурна нестабільність економіки регіонів є складовою адаптаційної відповіді на неспецифічні зовнішні й внутрішні соціально-економічні впливи та політичні й військові виклики. Нестабільність сильно вплинула на секторальні інтеграційні структури системи промисловість-сільське господарство-послуги в регіонах України, особливо з огляду на низькі темпи розвитку та прояви спадних тенденцій в економіці.

Структурна нестабільність секторальних та видових структур економічних систем регіонів України в умовах низьких й незначних темпів розвитку та проявах спадних тенденцій в економіці зумовлена, в першу чергу, внутрішньою зміною інтеграційного вектора розвитку України та реакцією на цю зміну зовнішнього політико-економічного середовища. Структурна нестабільність економіки регіонів в цих умовах зумовлена дифузійними та інтеграційними процесами, які є проявами руху мобільних факторів виробництва (інформації, капіталу й праці), як на міжнародному (міждержавному) так і на міжрегіональному рівні (в середині країни у вигляді міжрегіональної співпраці, та на їх межах у вигляді транскордонного співробітництва).

З наведених причин параметри нестабільності структури економіки регіонів України, що визначалися, відповідно, не включаються до вимог формування стратегій та програм регіонального розвитку. Це потребує відповідної інституційної корекції та вироблення антикризових структурних заходів. Метою антикризових структурних заходів в інституційній сфері є підвищення ефективності секторальної, видової структури економіки регіонів. Для досягнення поставленої мети, необхідно вирішити наступні завдання:

- стабілізація структури, видового складу та інституційної неоднорідності економіки регіонів, а також параметрів структури економіки регіонів за умови незначного економічного зростання, або нуля-наближеного економічного зростання;

- забезпечення тривалої стійкості секторальної структури економіки регіонів та моніторинг фазових переходів у соціально-економічних системах регіонів держави;

- зниження впливу циклічності розвитку економіки регіонів та національної економіки на темпи економічного зростання та зміни у видовій структурі економіки.

Структурна криза економіки регіонів України, як і будь, яка структурна криза є фазовим етапом економічного розвитку та потребує вироблення антикризових заходів (структурна корекція та структурне регулювання), системне формування та реалізація яких передбачає визначення відповідної спрямованості регіональної структурної політики. Можемо виділити декілька основних напрямків подолання структурної кризи в економіці регіонів України, а саме:

1. Необхідно посилити та трансформувати систему вертикальних (центр-регіон) і горизонтальних (регіон-регіон) господарських зв'язків, в першу чергу управлінського плану. Необхідно, щоби регіональні еліти та керівні органи управління почали взаємодіяти в рамках договірної діалогу, що відповідало б господарській взаємодії на засадах інституту контракту (договору). В цьому відношенні з точки зору номінального підходу (те що має бути) вкрай необхідним є імплементація європейського інституційно-правового принципу «договори повинні виконуватися». Йдеться про розподіл прав та обов'язків в структурі системи регіонального управління, адже з точки зору позитивного економічного підходу (те що є) кожен суб'єкт регіонального розвитку при розподілі повноважень намагатиметься максимізувати свої права та мінімізувати обов'язки (відповідальність). Необхідно сформувати таке інституційне середовище регулювання структурних проблем регіонального та економічного розвитку, яке б дозволяло узгоджувати інтереси суб'єктів з найменшими втратами, та запобігало переростанню міжрегіональних суперечностей у «гарячу фазу» у майбутньому. Військово-політична трагедія, яку нині переживає Україна, і яка накладає величезний негативний відбиток на розвиток структурних процесів в державі та регіонах є наслідком «накопичення» значної кількості негативної управлінської енергії в системі регулювання регіонального розвитку. Вихід із ситуації, що склалася вбачається у пошуках «вищого ідеалу» – смислового орієнтиру структурного розвитку держави, виробленні ідейних моделей регіонального розвитку, інтегруючою ідеєю яких є національна ідея. Цей процес передбачає також посилення інтеграційних процесів, в першу чергу, у сфері європейської інтеграції України, а також посилення і поживлення інтеграційних процесів всередині держави.

2. Відновити довіру до органів регіонального управління та місцевого самоврядування, провести децентралізацію влади, розробити та запровадити ідеологічні заходи з «надії на світле майбутнє», а саме пропагувати та імплеметувати до громадської свідомості позитивні очікування від євроінтеграції України та реформування її економіки й децентралізації влади. Оскільки економічна довіра та господарська надія долає наслідки тривожного очікування катастрофічного завершення кризових явищ. Тут слід спрямовувати громадську свідомість так, щоби вона покладалась на вищі ідеали національних інтересів та з надією чекала завершення структурної кризи. Доводити до регіональних громад позитивний досвід подолання структурних криз в інших країнах, формувати сподівання на позитивні результати антикризової регіональної структурної політики

(антикризових) заходів регіональної структурної політики. Подолання структурної кризи в економіці регіонів України виведе нас до нових горизонтів економічного простору.

Раціональне виконання наведених пропозицій може стати модулятором економічного сподівання у нелегкий час подолання регіонально-структурної кризи в Україні.

Антикризові заходи в системі регіональної структурної політики дозволять продуктивно пережити структурно-кризовий етап економічного розвитку і вийти з нього на нову фазу господарського поступу. Ці напрями антикризового менеджменту тісно пов'язані між собою, оскільки стосуються інституційних умов функціонування економіки регіонів держави, які не можна чітко відокремити одну від одної в практиці антикризовою корекції.

Регіонально-структурна нестабільність зумовлюється кластерною структурою економіки регіонів, яка прагне до стійкої, й стабільної динамічної рівноваги як у час еволюційного розвитку, так й при різкій зміні зовнішніх умов.

Зменшення структурної нестабільності здійснюється шляхом мінімізації кризових змін, включно із моральним старінням технологічної структури економіки регіонів і передбачає вироблення цілого комплексу заходів з регіональної антикризової політики.

Регіонально-структурну нестабільність можна розглядати в контексті теорії трансакційних витрат. Коли економічні та управлінські агенти зіштовхуються з явищами нестабільності, то, спираючись на власну обмежену раціональність, вони вкладатимуть ресурси у ті види економічної та управлінської діяльності в регіонах держави, які мають вищі степені стабільності і менші ризики, і відповідно більше можливостей для прийняття раціональних рішень.

До певного ступеня заходи, які можна запропонувати базуючись на концептах трансакційних витрат відповідали б назві «інституційна політика», і доповнювали б заходи структурної політики, тобто були б компліментарні до структурної політики. Із іншого боку обидва цих види економічної політики (структурна та інституційна) є конкурентними, і знаходження балансу між інституційною та структурною складовою є одною із головних проблем при конструюванні конкретних механізмів регулювання регіонального розвитку засобами структурної політики.

Регіональна структурна політика спрямована на подолання «провалів» адміністративного ринку регіональної політики, оскільки передає державним органам національного рівні ті функції, які не може забезпечити регіонально-адміністративний ринок у сфері структурних зсувів і змін економіки регіонів. Так звані вертикальна і горизонтальна інституційна політика спрямована на виправлення «провалів» адміністративного ринку в контексті організації економіки, а також на формування таких адміністративно-ринкових механізмів, які б мінімізували ці «провали» та максимізували ефективність заходів регіональної структурної політики,

формуючи тим самим прийнятний рівень регіонального розвитку держави. З іншого боку слід вести мову й про нейтралізацію провалів держави (національних органів управління), оскільки скорочувалася б сфера її активності у процесах регіонального розвитку. Цей другий напрям забезпечуватимуть заходи з децентралізації управління та адміністративно-територіальна реформа.

Регіонально-секторальна структура національної економіки, а також видова та відтворювальна структура економіки регіонів країни є індикатором необхідності провадження ефективної регіональної структурної політики.

Необхідність регіональної структурної політики з'являється тоді, коли існують диспропорції у регіонально-секторальній структурі економіки, які гальмують справжній економічний розвиток країни в порівнянні з потенційно можливим, якщо економічний ринок та адміністративний ринок не в стані виправити ці структурні аномалії. Зазначимо, що наявність диспропорції сама по собі не дозволяє зробити висновок про необхідні заходи державного втручання, вона є дуже важливим індикатором провадження структурних трансформацій економіки регіонів, або корегування структурних змін у регіонах у потрібному державі та економічним агентам, які виступають від її імені, напрямі.

Аналіз структури економіки регіонів дозволяє зробити висновки про позитивність структурних трансформацій та змін, як по відношенню до попереднього структурного стану економіки, так й по відношенню до критеріїв, які формулюються на засадах дослідження зарубіжного досвіду.

Найбільш загальноприйняте структурування господарства запропонував К. Кларк. Він сформулював концепцію трисекторної структури національної економіки, яка може бути використана й на рівні регіонів держави. Відповідно до цього концепту, природний економічний розвиток проходить стадії, що базуються на певному співвідношенні сільського господарства, промисловості та сфери послуг. Очевидно, що структурування економіки залежить від цілей, задля яких воно проводиться. Державна регіональна та регіональна структурна політики спрямовані в першу чергу на досягнення економічного зростання у процесах регіонального розвитку. Тому важливим є розуміння того які структурні характеристики (та їх значення) є найбільш важливими для досягнення стійкого зростання ВРП.

Якщо на рівні національної економіки ми говоримо про макроекономічну нестабільність, яка має два прояви: безробіття та інфляцію, то на мезоекономічному рівні ситуація ускладнюється і тут більше складних наслідків регіонально-структурної (мезоекономічної) нестабільності, які проявляються у вигляді структурних дисбалансів у різних сферах господарської діяльності, і, зокрема, в інституційній сфері й виступають об'єктами для наукового аналізу та надання рекомендацій суб'єктам регіонального розвитку з метою їх регулювання.

Коротко охарактеризуємо прояви мароекономічної нестабільності на регіональному рівні.

Регіональне безробіття феномен ширшої реальності під назвою «незайнятість». Безробіття – епіцентр всіх функціональних та причинних залежностей мезоекономіки, оскільки визначає попит і пропозицію, рівень цін на регіональних ринках, розміри компенсацій з регіональних фондів. Регулювання безробіття методами регіональної структурної – ключ до мезоекономічної рівноваги.

В контексті формування заходів РСП особливо слід відзначити структурний тип безробіття, яка виникає внаслідок дії макро- та мезоекономічних факторів. Заходи регіональної структурної політики повинні бути спрямовані на нівелювання дії мезофакторів структурного безробіття. Адже структурне безробіття, яка впливає не тільки на професійну, але й на просторову структуру «сукупного працівника», оскільки змінює розміщення виробничих потужностей, місць надання послуг та місць споживання товарів та послуг.

Регіональне регулювання зайнятості можна умовно звести до декількох основних дій, а саме:

- регіональному програмуванню зі стимулювання росту зайнятості та збільшенню числа робочих міст в регіонах держави;
- формуванню та реалізації регіональних програм з підготовки та перепідготовки професійних кадрів;
- виробленню заходів зі сприяння найму робочої сили;
- проведенню соціального страхування безробіття на регіональному рівні з фондів регіонального розвитку.

У контексті реалізації наведених шляхів подолання структурного безробіття на регіональному рівні слід виділяти, відповідно до практики господарювання розвинених країн, перспективні сектори, галузі та види економічної діяльності в яких проводити першочергові заходи, в які слід перелити трудовий потенціал. Виходячи зі світового досвіду структурного корегування регіонально-секторальних диспропорцій робочі місця слід створювати в першу чергу у сфері суспільних послуг – освіті та науці, медицині й комунальному господарстві, будівництві та відновленні громадських споруд та будівельно-відновлювальних роботах на об'єктах транспортної інфраструктури, особливо на шляхах сполучення регіонального та місцевого значення.

Заходи антиінфляційного характеру на мезоекономічному рівні не провадяться. Проте варто вести мову про інфляцію цінностей, та взаємодію різних систем цінностей, які розповсюджені в регіонах України. Адже протиставлення та «холодна війна» систем цінностей, стала однією з вагомих причин збройного конфлікту на сході держави, та анексії АР Крим Російською Федерацією.

Падіння виробництва на мезоекономічному рівні супроводжується інфляційними процесами на рівні макроекономічному. Такий стан речей називають стагфляцією.

При напрацювання заходів регіональної структурної політики потрібно вибрати за схемою «або : або», або інфляція, або безробіття. Проте існує й ніша схема вибору «і : і», і невелика інфляція і невелике безробіття.

В Україні спостерігаємо останніми роками галопуючий темп інфляції (від 10% до 50% або трішки вище), це характерно для України, як країни із постперехідною економікою.

На макроекономічному рівні обрано тип економічної політики, який можна назвати типом, спрямованих на зменшення бюджетних витрат, а отже політики регулювання доходів й цін. Разом із тим, вона включає цілі та заходи, спрямовані на скорочення бюджетного дефіциту. Таким чином вона є синтетичним типом макроекономічної політики.

Разом із макроекономічними проявами структурної нестабільності – регіональним безробіттям та інфляцією можемо виділити низку диспропорцій структурного розвитку економіки регіонів. Це так звані організаційно-інституційні диспропорції. Назвемо основні із них.

Незбалансованість прав та обов'язків державних органів управління та органів місцевого самоврядування, яке призводить до дублювання та конфліктів повноважень.

Незадоволеність потреб регіональних громад та суб'єктів господарювання на регіональному рівні у якісному управлінні (менеджменті) структурними процесами в економіці регіонів.

Невідповідність системи формальних та неформальних інститутів, що забезпечують структурних розвиток потребам часу та вимогам ЄС щодо формування інституційного забезпечення регіонального розвитку.

Розбалансованість економіки регіонів України, як у територіально-просторовому, так і у секторально-галузевому планах.

Нерівномірність інституційних умов ведення бізнесу у різних регіонах України, а також суттєва їх різниця між міськими та сільськими територіями, великими і малими містами.

Непідготовленість кадрового складу органів регіонального управління та місцевого самоврядування до імплементації європейських бюрократичних цінностей та моделей менеджерської поведінки.

Інституційна неспроможність значної кількості органів регіонального управління щодо реального впливу на структурні процеси в сфері розвитку економіки регіонів держави.

Неготовність правлячої еліти, регіональних й місцевих еліт до розвитку повноцінного громадянського суспільства в регіонах та містах України.

Незабезпеченість кадрового потенціалу інституцій управління регіонального розвитку фахівцями, які б володіли прийомами і методами сучасного менеджменту у достатній для проведення глибоких структурних реформ кількості.

Нестійкість інституційної складової економічного розвитку через часті правові та організаційні зміни в структурі управління економікою регіонів держави.

Нераціональність й непрозорість адміністративної поведінки агентів регіональних систем управління економікою, яка призводить до фінансових та ресурсних перевитрат в апараті управління, є причиною корупції та тінізації економіки регіонів.

Ірраціональність економічної поведінки більшості суб'єктів господарювання, що діють на територіях регіонів, зумовлена низьким рівнем економічної безпеки та стабільності економіки.

Нерозвиненість інституційного середовища запровадження структурних інновацій в сфері регіонального розвитку.

Невідповідність інституційної структури економіки потребам змін її видової структури з урахування пріоритетів розвитку, які відповідають потребам часу.

Названі диспропорції – це наслідок відхилення від траєкторії європейського розвитку системи інституційного забезпечення регіонального розвитку держави. Вони проявляються як інституційно-організаційні дисбаланси провадження РСР. Однією з головних причин ситуації, що склалася у цій сфері є низка угодоспроможність регіональних еліт.

Розробка пропозицій з підвищення ефективності РСР в інституційних сфері може бути проведена на засадах інституційної політекономії (нової політекономії). Це новий термін, який стосується дослідженню проблематики формування та реалізації економічної політики держави, в тому числі й регіональної та регіональної структурної політики на основі теоретичних моделей та концепції, вироблених в царині економічного інституціоналізму.

Коротко опишемо вихідні положення цього підходу. Держава та уряд не є ідеальними структурами, які піклуються інтереси своїх громадян та виборців, що становлять базис регіональних громад. Інтереси управлінських коаліцій та інтереси громад не співпадають і не співпадатимуть. Слід утримувати їх у певних рамках.

Інституції, що забезпечують регіональний розвиток можуть мати різні інтереси. Зокрема інтереси чиновників, які працюють в органах регіонального управління та місцевого самоврядування (бюрократичний апарат), та політиків і керівників, які перебувають на своїх посадах визначений термін і змінюють через вибори, або через призначення згори (адміністративний апарат, керівний апарат бюрократії) сильно відрізняються. Дисбаланс полягає у тому, що політики та чиновники, в термінах інституціоналізму – актори, або агенти регіонально-управлінської діяльності домовляються між собою, лишаючи поза увагою інтереси регіональних громад. На тлі цих протиріч формують передумови та прояви корупційної діяльності на регіональному рівні в сфері формування та реалізації регіональної структурної політики.

Невідповідність інтересів правлячих еліт регіонів та регіональних громад в сфері розробки та реалізації регіональної структурної політики підсилюється конфліктом інтересів бюрократичного апарату – чиновників, що діють на «постійній» основі та керівної ланки – управлінців а також депутатів, які обираються або призначаються до регіональних систем державного управління та місцевого самоврядування.

Завданням запровадження моделей нової політичної економії до аналізу проблем реалізації регіональної структурної політики є аналіз та визначення впливів процесів управління (регіонального адміністративного ринку) на особливості функціонування економіки (регіональних економічних ринків).

В рамках такого підходу можемо виділити наступні інституційні чинники реалізації регіональної структурної політики:

– чиновники та управлінці, які покликані реалізовувати інтереси регіональних громад, переслідують, крім цього, власні інтереси;

– громадяни, як члени регіональних громад, а також інституції громадянського суспільства й регіональні ЗМІ, які теж мають власні інтереси, намагаються їх реалізовувати через чиновників та управлінців;

– регіональна структура держави – складна система, яка побудована як механізм противаг, і сама по собі є певним джерелом неефективності та диспропорційності. Інструментом корегування регіонально-просторової, а також регіонально-секторальної, регіонально-галузевої та регіонально-видової структур є державна регіональна та регіональна структурна політика.

Виділення викладених вище організаційно-інституційних диспропорцій структурного розвитку господарства регіонів України дозволить визначити методи регулюючого впливу та структурної корекції з метою подолання явища структурної нестабільності та корегування названих структурних диспропорцій.

ПІСЛЯМОВА

Викладені у монографії результати дослідження доводять, що процеси регіонального розвитку характеризуються значною структурною нестабільністю, яка є одним із проявів структурної кризи в економіці України та її регіонів. Зважаючи на тимчасову втрату частини економічного потенціалу, що відбулась протягом останніх декількох років, значне відставання країни в плані подолання наслідків структурних дисбалансів в економіці регіонів, доволі низьку інвестиційну активність та ряд інших проблем регіонально-структурного розвитку, дослідження можливостей і шляхів конструктивних перетворень в системі регіонального управління є вкрай необхідним завданням.

Метою проведених досліджень була розробка теоретико-методологічних та методичних засад формування регіональної структурної політики, обґрунтування її пріоритетів та механізмів реалізації на державному, регіональному та місцевому рівнях в умовах модернізації економіки регіонів.

Авторами узагальнено й розвинуто концептуальні підходи до регулювання структурних змін в економічних системах; сформульовано методологічні засади формування регіональної структурної політики; виділо проблеми та визначено пріоритети реалізації державної структурної політики; вивчено проблематику інституційного забезпечення провадження регіональної структурної політики на засадах досвіду, який використовується у країнах ЄС.

Вагоме прикладне значення мають пропозиції авторів щодо удосконалення формування та реалізації регіональної структурної політики та концептуалізації структурної перебудови економіки регіону.

Запропоновані у монографії теоретико-методологічні розробки можуть бути використанні регіональними та центральними органами влади для визначення напрямів та шляхів удосконалення реалізації регіональної структурної політики, прийнятті нормативно-правових та програмних документів націлених на структурні зміни та модернізацію економіки регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Апопій В. Ринки в системі внутрішньої торгівлі України : монографія / [В. Апопій, І. Міщук, С. Рудницький та ін.]. – Львів : Вид-во ЛКА, 2012. – 416 с.
2. Балабан М. П. Оптова торгівля в ринковому середовищі: ефективність господарювання та стратегія розвитку : [монографія] / М. П. Балабан. – Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2005. – 153 с.
3. Барановський М. О. Депресивні території: підходи до трактування, концепції формування, особливості типології / М. О. Барановський // Економічна теорія. – 2007. – №3. – С. 3-12.
4. Бедринець М. Франчайзинг: світовий досвід і перспективи розвитку в Україні / М. Бедринець // Фінанси України.– 2001. – №2. – С. 96-104.
5. Безпарточний М. Г. Розвиток регіонального споживчого ринку у системі ефективного функціонування торговельних підприємств / М. Г. Безпарточний // Регіональна економіка. – 2015. – №4 (78). – С. 43-50.
6. Біла С. О. Економічне стимулювання «точок зростання» як складова нової якості регіонального розвитку в Україні / С. О. Біла // Проблеми й перспективи розвитку співробітництва між країнами Південно-Східної Європи в рамках Чорноморського економічного співробітництва й ГУАМ. – Збірник наукових праць. – Стамбул – Донецьк : ДонНУ, РФ НІСД в м. Донецьку, 2010. – С. 339-342.
7. Біла С. О. Структурна політика в системі державного регулювання трансформаційної економіки : [монографія] / С. О. Біла. – К.: УАДА, 2001. – 410 с.
8. Бюджетний кодекс від 08.07.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
9. Валовий регіональний продукт за 2001-2009 роки : статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2011. – 155 с.
10. Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 160 с
11. Валовий регіональний продукт за 2013 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.
12. Веселовський С. 5 фактів, завдяки яким Львів став ІТ-столицею України [Електронний ресурс] / С. Веселовський. – Режим доступу : http://tvoemisto.tv/news/5_faktiv_zavdyaky_yakym_lviv_stav_itstolytseyu_ukrainy
13. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.: Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.

14. Взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування у межах нової системи територіальної організації влади в Україні : [аналітична доповідь] / Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 2011. – 54 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Vzayemodiya-00350.pdf>
15. Відомі персоналії. Август Льош [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.geograf.com.ua/famousgeographers/31-zarubizhni-geografi/777-losh-avgust>
16. Внутрішня торгівля України: проблеми і перспективи розвитку : [монографія] / І. М. Копич, О. О. Нестуля [та ін.]; за ред. В. В. Апопія, П. Ю. Балабана. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2014. – 565 с.
17. Вовканич С. Інформація, інтелект, нація : [монографія] / С. Вовканич. – Львів : Євросвіт, 1999. – 416 с.
18. Вовканич С. Й. Модернізація економіки як творення суспільного коду єдності України / С. Й. Вовканич, С. Л. Шульц // Соціальна економіка. – 2011. – №2. – С. 21-43.
19. Вовканич С. Й. Українська Національна Ідея як духовно-інтелектуальний код соборності народу: етнічний, інтеграційний та цивілізаційний вектори / Вовканич С. Й. – Львів : ІРД НАН України, 2011. – 62 с. – (Препринт / НАН України, Інститут регіональних досліджень; ІРД 2011).
20. Вовканич С. Й. Соціогуманістична парадигма буття – матриця національної ідеї України ХХІ сторіччя / С. Й. Вовканич // Соціогуманітарні проблеми людини. – Львів : Інститут соціогуманітарних проблем людини, 2012. – №7-8. – С. 2-27.
21. Вовканич С. Й. Аксиологія вибору вектора інтеграції України / С. Й. Вовканич. – Львів : ІРД НАН України, 2013. – 37 с. – (Перепринт / НАН України, Інститут регіональних досліджень; ІРД 2013).
22. Вовканич С. Якби ми вчилися соборності... / С. Вовканич // День, 2013. – № 162, 1 вересня.
23. Вовканич С. Національна і світова безпека новітньої доби: соціогуманістичний концепт / С. Вовканич. – Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України», 2015, – 29 с. – (Препр. наук. доповіді / НАН України, ДУ «Інст-т регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього»; ІРД 2015).
24. Гаєвська Л. М. Розвиток малого підприємництва в контексті державної регуляторної політики / Л. М. Гаєвська // Інноваційна економіка. – 2012. – №6. – С. 294-298.
25. Гейць В. М. Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сфері / В. М. Геєць. – К.: Наукова думка, 2008. – 383 с.
26. Геєць В. М. Социально-экономические трансформации при переходе к экономике знаний / В. М. Геєць // Социально-экономические

проблеми інформаційного общества : матеріали конференції. – Суми : Университетская книга, 2005. – С. 13-16.

27. Гейзет Ханс-Юрген. Будуще України – європейское / Гейзет Ханс-Юрген // Дзеркало тижня, 2010. – № 6-7. – С. 3.

28. Головне управління статистики у Рівненській області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rv.ukrstat.gov.ua/>

29. Головне управління статистики у Чернівецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>

30. Головне управління статистики у Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uz.ukrstat.gov.ua

31. Головне управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>

32. Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>

33. Головне управління статистики у Івано-Франківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.if.gov.ua/frtt/>

34. Гончар В. В. Сучасні концепції структурних змін на промислових підприємствах / В. В. Гончар // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2012. Випуск 2, Том 1. – С. 319-322.

35. Горбан І. П. Стратегічні управлінські рішення у формуванні амортизаційної політики [Електронний ресурс] / І. П. Горбан – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2011/Economics/7_96432.doc.htm

36. Грабар М. В. Інституційні засади системного розвитку регіону / М. В. Грабар // Економічний простір. – 2012. – №67. – С. 93-103.

37. Гриценко А. Методологічні основи модернізації України / А. Гриценко // Економіка України. – 2011. – №2. – С. 4-22.

38. Грушевський М. С. З нашого культурного життя : Твори у 50 томах (Суспільно-політичні твори) / М. С Грушевський. – Львів, 1907-1914. – Т.2. – 2002. – С. 306-317.

39. Гулик Т. В. Напрямки структурної перебудови економіки України [Електронний ресурс] / Т. В. Гулик. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nie/2011_4/180-185.pdf

40. Дацишин М. Інституційне забезпечення регіональної політики та практика взаємодії органів влади в Україні / М. Дацишин, В. Керецман. – Київ : К.І.С., 2007, – 102 с.

41. Деренько О. А. Міжнародний досвід державного регулювання та підтримки малого підприємництва / О. А. Деренько // БізнесІнформ. – 2012. – № 5. – С. 95-97.

42. Державне управління регіональним розвитком України : [монографія]; за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. – К.: НІСД, 2010. – 288 с.

43. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
44. Динаміка імпорту України у 2014 році : [аналітична записка] ; Німецька консультативна група с/о VE Berlin Economics GmbH. Берлін-Київ, березень 2015 р.
45. Діяльність підприємств сфери послуг : Статистичний бюлетень Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 84 с.
46. Діяльність підприємств сфери послуг : Статистичний бюлетень, Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України? 2015. – 75 с.
47. Дудкін П. Структурні трансформації розвитку регіональної економіки та їх інституційне забезпечення / П. Дудкін, О. Дудкіна // Галицький економічний вісник. – 2010. – №4(29). – С. 92-97.
48. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ : [аналітична доповідь] / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_table/dop_17_06_15.pdf
49. Економічна енциклопедія. Том 3 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп.ред.) та ін. – Київ-Тернопіль : ВЦ «Академія», 2002. – 952 с.
50. Економічна політика : [навч. посіб.] / О. О. Беляєв (кер. кол. авт.), А С. Бебело, М. І. Дибя та ін. – К.: КНЕУ, 2004. – 287 с.
51. Експорт–2014: сумні тенденції. Де виграла і де програла Європа? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/03/12/7031779/>
52. Європа об'єднала Україну торгівлю, але знову втрачає Донбас. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/06/11/7034692/view_print/
53. Європейська інтеграційна політика : [монографія] / [А. М. Поручник, В. І. Чужиков, Д. О. Ільницький, О. А. Федірко]. – К.: КНЕУ, 2010. – 451 с.
54. Європейський ринок. Ми його втрачаємо? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/02/17/7030948/>
55. Єпіфанов А. О. Управління регіонами : [навчальний посібник] / А. О. Єпіфанов, М. В. Мінченко, Б. А. Дадашев ; за заг ред. А. О. Єпіфанова. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 361 с.
56. E-commerce в Україні: розвиток попри кризу [Електронний ресурс]. Українська правда. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/10/27/564857/>
57. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічні аспекти) : [монографія] / С. А. Єрохін. – К.: Світ знань, 2002. – 528 с.

58. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку» від 23.03.2000 №1602-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1602>

59. Закон України «Про державні цільові програми» від: 18.03.2004 №1621 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1621-iv>.

60. Закон України «Про електронну комерцію» [Електронний ресурс] від 03.09.2015 № 675-VIII. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/675-19>

61. Закон України «Про засади державної регіональної політики» Про засади державної регіональної політики // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.90

62. Закон України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» [Електронний ресурс] від 22.12.1998 № 332-XIV. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/332-14>

63. Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» [Електронний ресурс] від 22.12.1998 № 330-XIV. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/330-14>

64. Закон України «Про здійснення державних закупівель» [Електронний ресурс] від 10.04.2014 № 1197-VII. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1197-18>

65. Закон України «Про інноваційну діяльність» / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 36, ст.266.

66. Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність» [Електронний ресурс] від 05.06.2014 № 1314-VII. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1314-18>

67. Закон України «Про стандартизацію» [Електронний ресурс] від 05.06.2014 № 1315-VII. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>

68. Закон України «Про технічні регламенти і оцінку відповідності» [Електронний ресурс] від 15.01.2015 № 124-VIII. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/124-19>

69. Заярна Н. М. Міжнародний досвід підтримки малого бізнесу та сучасні українські реалії / Н. М. Заярна, Н. А. Гнат // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.1. – С. 198-202.

70. Зовнішня торгівля: СНД втратили, ЄС ще не отримали [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/04/29/540589/>

71. Инфографика: что происходит с импортом и экспортом в Украине / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forbes.net.ua/business/>

72. Імплементация угоди про асоціацію між Україною та ЄС у торговельній та бюджетно-податковій сферах: проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/block_implementation_20160324.pdf
73. Інноваційна діяльність у Львівській області (за 2012 рік) : Статистичний збірник // Головне управління статистики у Львівській області, Львів, 2013. – 77 с.
74. Капітальні інвестиції в Україні за 2013 рік : Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 43 с.
75. Капітальні інвестиції в Україні за 2014 рік : Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 43 с.
76. Касабова І. А. Структурна політика в Україні: шляхи вдосконалення та напрями подальших зрушень / І. А. Касабова // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 2. – С. 15-22.
77. Ковальов А. І. Стратегічні шляхи розвитку регіональної економіки / А. І. Ковальов // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 2 (39), Ч.1. – С. 115-119.
78. Кобзистий М. О. Інституціональні умови реалізації структурних зрушень у трансформаційній економіці / М. О. Кобзистий // Науково-технічна інформація. – 2005. – № 2. – С. 34-38.
79. Ковтало Х. Особливості структурної політики в умовах формування постіндустріального суспільства / Х. Ковтало // Галицький економічний вісник. – 2010. – №3(28). – С. 126-131.
80. Козлова В. А. Генезис теорії інформаційного суспільства в ХХ-ХХІ століттях / В. А. Козлова // Сучасні проблеми науки і освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.science-education.ru/119-15216>.
81. Колодійчук А. В. Інноваційні регіональні теорії в структурі середовищ цих теорій розвитку промисловості / А. В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.7. – С. 224-229.
82. Коломойцев В. Є. Структурна трансформація промислового комплексу України: [монографія] / В. Е. Коломойцев. – К.: Укр. енциклопедія, 1997. – 304 с.
83. Кононенко О. О. Сучасні тенденції регіональної інноваційної політики [Електронний ресурс] / О. О. кононенко – Режим доступу <http://eprints.kname.edu.ua/30708/1/98.pdf>
84. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page3>
85. Корума М. А. Теоретические аспекты диверсификации в рамках мировой глобализации / М. А. Корума // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : [сборник научных трудов]. – Донецк : ДонНУ, 2007. – С. 289-299.

86. Кравченко О. А. Формування основних пріоритетів державної підтримки малого бізнесу в Україні / О. А. Кравченко, Р. А. Португальська // Збірник Одеського політехнічного університету. – 2011. – Вип. 1(35). – С. 223-228.
87. Кузубов М. В. Оцінка структурних зрушень в економіці України та їх оптимізація / Кузубов М. В., Овандер Н. Л. // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №9(111). – С. 66-70.
88. Лебедева О. А. Структурна політика держави: сутність і особливості її реалізації / О. А. Лебедева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stattionline.org.ua>
89. Лукін І. І. Економічні трансформації наприкінці 20-го сторіччя : [монографія] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vuzlib.org/lukinov/_index.htm
90. Луцків О. М. Інституційне середовище регіональної структурної політики / О. М. Луцків, М. В. Максимчук // Регіональна економіка. – 2014. – № 3(73). – С. 37-47.
91. Луцків О. М. Особливості та передумови структурної трансформації економіки регіону / О. М. Луцків, М. С. Габрель // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України : збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.10. – С. 216-222.
92. Максимчук М. В. Теоретичні засади та базові моделі вибору цілей регіональної структурної політики / М. В. Максимчук // Регіональна економіка. – 2014. – №4(74). – С.31-39.
93. Матеріали міжнародної конференції «Угода про асоціацію: економічні тригери». 12 березня 2015 року. – Київ. – 43 с.
94. Менше продуктів, більше зброї: як змінився імпорт товарів до Росії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/world/russia/>
95. Михайловська О. В. Синергетична парадигма розвитку світової економіки : [монографія] / О. В. Михайловська. – Чернівці : Місто, 2012. – 265 с.
96. Мороз В. С. Економетрія : [навчальний посібник] / В. С. Мороз, В. В. Мороз. – Хмельницький : ТУП, 2000. – 166 с.
97. Муралі К. Роздрібна торгівля ХХІ ст. Теперішні і майбутні тренди / К. Муралі ; [пер. з англ. під ред. Л. Савицької]. – К. – 2008. – 462 с.
98. Наказ Міністерства фінансів України від 02.08.2010 №805 «Про затвердження Основних підходів до запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=289413
99. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт ; [пер. з англ. І. Дзюб]. – К.: Основи, 2000. – 198 с.

100. Овандер Н. Л. Методика оцінки структурних зрушень в економіці країни за видами економічної діяльності / Н. Л. Овандер. – Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – №1. – С. 178-183.
101. О комплексе мер по вовлечению Украины в евразийские интеграционные процессы // Дзеркало тижня, 2013. – №29, 17 серпня.
102. Основні показники соціально-економічного розвитку регіону / Головне управління статистики у Івано-Франківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ifstat.gov.ua/>
103. Офіційний сайт «Федерації розвитку франчайзингу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fdf.org.ua>
104. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
105. Папп В. В. Структурні процеси в економіці регіональних суспільних систем: теорія, методологія, практика: монографія / В. В. Папп ; НАН України. Інститут регіональних досліджень ; [відп. Ред.. Л. Т. Шевчук]. – Львів, 2009. – 340 с.
106. Пасхавер О. Коли держава неефективна, економіка залежить від неекономічних факторів / О. Пасхавер // День, 2013. – № 120-121. – С. 2.
107. Писаренко С. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації регіональної політики Європейського Союзу : [монографія] / С. Писаренко. – Львів : ІРД НАН України, 2009. – 152 с.
108. Попадинець Н. М. Аналіз структурних змін в економіці регіону / Н. М. Попадинець // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна політика в Україні: сучасний стан та шляхи активізації : [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В. С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2014. – Вип. 3 (107). – С. 116-126.
109. Попадинець Н. М. Суть механізму реалізації регіональної структурної політики / Н. М. Попадинець // Регіональна економіка. – 2014. – №3 (73). – С. 48-55.
110. Попадинець Н. М. Функціонування конкурентоспроможного підприємництва у системі внутрішньої торгівлі в умовах підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / Н. М. Попадинець // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : [зб. наук. пр.] / НАН України. ДУ «Ін-т регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього»; редкол.: В. С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2015. – Вип. 5 (115). – С. 24-28.
111. Постанова КМУ від 28.02.2002 №228 «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/228-2002-%D0%BF>
112. Постанова КМУ від 31.01.2007 №106 «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/106-2007-%D0%BF>

113. Праця України у 2014 році : Статистичний збірник. – Київ, 2015. – 281 с
114. Програма економічного та соціального розвитку Рівненської області на 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rv.gov.ua/sitenew/main/ua/4425.htm>
115. Промисловість Львівщини (за 2012 рік) : Статистичний збірник / ГУС у Лівів. обл., Львів 2013. – 178 с.
116. Пустовойт О. В. Політика розвитку внутрішнього ринку та Угода про асоціацію Україна – ЄС: спільність і суперечність завдань / О. В. Пустовойт // Економіка та прогнозування. – 2015. – №1. – С. 49-63.
117. РБК – Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rbc.ua/ukr/news/-godu-vpervye-nachat-eksport-es-sahara-krahmala-1443428001.html>
118. Регіональна політика: методологія, методика, практика : [монографія] / [Долішній М. І., Злупко С. М., Вовканич С. Й., Шульц С. Л. та інші]; за ред. акад. НАН України Долішнього М. І. – Львів, 2001. – 486 с.
119. Регіональна програма інноваційного розвитку Львівської області на 2013–2015 роки / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cstei.lviv.ua/upload/pub/Innov/1386629428_55.pdf.
120. Регіональні цільові програми та бюджети областей: перші підсумки моніторингу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://parlament.org.ua/content/print.php?action=news&ar_id=2907
121. Регіонально-секторальна модель зовнішньоекономічної інтеграції: передумови і стратегія реалізації : [монографія] / А. І. Мокій. – Львів : Коопосвіта, 1999. – 346 с
122. Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2010. – Ч. І. – 368 с.
123. Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – Ч. ІІ. – 733 с.
124. Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – Ч. І. – 291 с.
125. Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – Ч. ІІ. – 719 с.
126. Реформа контролюючих органів: краще, але ще є до чого прагнути [Електронний ресурс] / Ціна держави. – Режим доступу : <http://costua.com/news/55-supervision-system>
127. Ринок роздрібної торгівлі / Журнал «Власний Бізнес» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.management.com.ua/announce.php?edition=19>

128. Рішення Ради національної безпеки і оборони України №474/2009 від 22.06.09 «Про роботу центральних органів виконавчої влади з планування та виконання державних цільових програм» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0008525-09>
129. Розпорядженні КМУ від 14.09.2002 №538-р «Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/538-2002-%D1%80>
130. Романюк С. А. Основні вимоги до моделі інституційного забезпечення сучасної регіональної політики / С. А. Романюк // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2013. – №1. – С. 45-50.
131. Садовский В. Н. Обоснования общей теории систем / В. Н. Садовский. – М.: Наука, 1974. – С. 11-18.
132. Скворцов І. Б. Диверсифікація діяльності підприємств як засіб антикризового управління / І. Б. Скворцов, О. О. Цогла // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України : [зб. наук.-техн. праць НЛТУ України]. – 2010. – №20. – С. 261-271.
133. Скірка Н. Я. Структурні трансформації в економіці України та оптимізація механізму державного регуляторного впливу / Н. Я. Скірка // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип.18.4. – С. 233-242.
134. Скірка Н. Я. Структурні зміни в економіці України та стратегічні напрями державного регулювання / Н. Я.Скірка // Держава та регіони. – 2012. – №4. – С. 34-37.
135. Скринник Н. В. Державне регулювання структурних зрушень на рівні регіону / Наука й економіка // Н. В. Скрипник. – 2011. – № 3 (23). – С. 134-137.
136. Соколенко С. Світовий досвід впровадження нових виробничих систем (кластерів) / С. Соколенко // Світовий та вітчизняний досвід запровадження нових виробничих систем(кластерів) для забезпечення економічного розвитку територій. – Київ, 2001. – С. 5-11.
137. Соціально-економічний розвиток регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Sotsialno-ekonomichniiRozvitokRegioniv>
138. Сталий розвиток [Електронний ресурс] / Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. – Режим доступу : <http://wdc.org.ua/uk/sustainable-development>
139. Статистичний збірник «Інноваційна діяльність області» // Головне управління статистики у Закарпатській області. –Ужгород, 2014. – С. 103.
140. Статистичний збірник «Промисловий комплекс Закарпаття». – Ужгород : Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2013. – С. 60.

141. Статистичний щорічник «Праця у Закарпатській області» // Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2014. – С. 95.

142. Статистичний щорічник Львівської області за 2012 рік : статистичний збірник : Ч.І. / ГУС у Лівів. обл., Львів, 2013. – 368 с.

143. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України : В 3 т. : [монографія] ; за ред. В. М. Гейця, В. П. Семиноженка, Б. Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. – 555 с.

144. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України : [монографія] / О. І. Амоша, С. С. Аптекарь, М. Г. Білопольський, С. І. Юрій та ін. – ІЕП НАН України, ТНЕУ МОНМС України. – Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 848 с.

145. Структурно-інституціональні трансформації та економічна безпека держави / Запорізький ін-т економіки та інформаційних технологій ; [за заг. ред. О. С. Власюка, А. І. Мокія]. – Запоріжжя-Київ-Львів, 2012. – 836 с.

146. Субетто А.И. Ценности в системе общественного интеллекта / А. И. Субетто // Социальная экономика. – 2010. – №3 – С. 93-96.

147. Тверезовська Н. Т. Програмно-цільове управління освітою / Н. Т. Тверезовська // Науковий вісник нац. університету біоресурсів і природокористування України. – Вип.159 Ч.3: Педагогіка. Психологія. Філософія. – С. 233-244.

148. Ткаченко Н. В. Прагматика і проблематика впровадження програмно-цільового методу у бюджетний процес / Н.В. Ткаченко // Фінансовий простір. – 2013. – № 3. – С. 78-84. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fin_pr_2013_3_12.pdf

149. Топ-25 імпортерів України: ренкінг Forbes [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forbes.net.ua/ua/business/1385239-top-25-importeriv-ukrayini-renking-forbes>

150. Трубнік Т. Є. Методологічні аспекти статистичного аналізу розвитку секторальної структури національної економіки / Т. Є. Трубнік // Економічний аналіз : зб. наук. праць / ТНЕУ. – Тернопіль : Економічна думка, 2012. – Вип. 10. – Ч. 2. – С. 76-82.

151. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248387631

152. Україна має великий потенціал для подальшого росту сучасних форматів роздрібної торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gfk.com/ua/news-and-events/press-room/press-releases/pages/retail_monitor.aspx

153. Франко І. Поза межами можливого: Вибрані твори у 50 томах / І. Франко. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 45. – С. 277-284.

154. Шинкарук Л. В. Структурні зміни та економічний розвиток України / Л. В. Шинкарук : [монограф]; за ред. д.е.н. Л. В. Шинкарука. – К.: Ін-т екон. та прогноз. – 2011. – 696 с.
155. Янків М. Україна і Польща: стратегічне партнерство в системі геополітичних координат (політико-економічний та секторальний аналіз): / М. Янків : [монографія]. – Львів: Світ, 2011. – 384 с.
156. Яременко Ю. В. Экономический рост. Структурная политика / Ю. В. Яременко // Проблемы прогнозирования. – 2001. – № 1. – С. 6-14.
157. Vovkanych S. Can We Survive without the National Idea? / S. Vovkanych // Spring-Winter : The Ukrainian Quarterly, 2012. – № 3-4. – P. 47-58.
158. Eurostat, European comission [Електронний ресурс] : сайт статистики Європи. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>
159. Global Competitiveness Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gcr>.
160. Hägerstrand T. Innovationsförloppet ur korologisk synpunkt / T. Hägerstrand, C.W.K Gleerup, Lund, Sweden, 1953. – 424 p.
161. Hannan M., Freeman J. Organizational Ecology. Cambridge (Mass), 1989.
162. Clark W., Reynolds A. A shift-share analysis of regional and sectoral productivity growth in contemporary Mexico. – Austria : International Institute for Applied Systems Analysis, 1980. – 55 p.

ДОДАТКИ

Зведені регіональні зміни ВДВ сільського господарства за рахунок NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.

Регіони	Абсолютна зміна ВДВ під впливом складових, тис. грн			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	1722	1267	-1066	1923
Вінницька	2727	2007	-1287	3446
Волинська	1397	1028	-1025	1401
Дніпропетровська	2827	2081	-2012	2896
Донецька	2295	1690	-2444	1541
Житомирська	1702	1253	-850	2105
Закарпатська	1396	1028	-1037	1387
Запорізька	1871	1377	-2175	1072
Івано-Франківська	1445	1063	-516	1992
Київська	3166	2330	-640	4856
Кіровоградська	1725	1269	-633	2361
Луганська	1626	1197	-1740	1083
Львівська	2728	2008	-1680	3055
Миколаївська	1284	945	-853	1377
Одеська	1775	1306	-1332	1750
Полтавська	2729	2008	-1888	2848
Рівненська	1606	1182	-1305	1483
Сумська	1682	1238	-1122	1798
Тернопільська	1551	1142	-1487	1206
Харківська	2845	2094	-2544	2394
Херсонська	1370	1008	-710	1667
Хмельницька	1988	1463	-1323	2128
Черкаська	2077	1529	-896	2709
Чернівецька	1226	902	-906	1223
Чернігівська	2045	1505	-1414	2137
М.Київ	13	9	-8	14
М.Севастополь	3	2	-1	3
Україна	48831	35944	-35944	48831

* Розраховано за³⁰⁶

³⁰⁶ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

Додаток А

Таблиця А.2

Зведені регіональні зміни зайнятості населення у сільському господарстві за рахунок NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.

Регіони	Абсолютна зміна зайнятості населення під впливом складових, тис. осіб			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	-19	24	-5	-1
Вінницька	-23	28	-13	-8
Волинська	-13	16	0,05	3
Дніпропетровська	-13	16	-26	-23
Донецька	-19	24	-140	-136
Житомирська	-9	11	-1	0,5
Закарпатська	-16	19	-0,03	3
Запорізька	-12	15	-65	-62
Івано-Франківська	-14	17	-18	-15
Київська	-10	12	67	70
Кіровоградська	-16	20	-93	-89
Луганська	-14	17	-10	-6
Львівська	-20	25	-0,2	4
Миколаївська	-15	18	-6	-3
Одеська	-21	26	-4	0,8
Полтавська	-15	18	-12	-9
Рівненська	-8	11	1	3
Сумська	-10	13	-7	-4
Тернопільська	-13	16	2	5
Харківська	-18	22	-8	-3
Херсонська	-18	22	-12	-8
Хмельницька	-17	21	-8	-4
Черкаська	-18	23	-11	-6
Чернівецька	-11	14	1	4
Чернігівська	-13	17	-10	-7
М.Київ	-0,5	0,6	-0,09	0,02
М.Севастополь	-0,6	0,8	-0,4	-0,2
Україна	-387	480	-480	-387

* Розраховано за³⁰⁷

³⁰⁷ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник

Зведені регіональні зміни ВДВ промисловості за рахунок NS, МІХ та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.

Регіони	Абсолютна зміна ВДВ під впливом складових, тис. грн			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект МІХ	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	3781	-1836	2278	4222
Вінницька	3595	-1746	2694	4544
Волинська	2221	-1078	1083	2226
Дніпропетровська	30709	-14914	15660	31455
Донецька	43266	-21012	6792	29046
Житомирська	2731	-1326	1972	3377
Закарпатська	2530	-1229	1211	2513
Запорізька	14853	-7213	876	8516
Івано-Франківська	4311	-2094	3727	5945
Київська	6039	-2932	6157	9263
Кіровоградська	2390	-1160	2042	3271
Луганська	15543	-7548	2360	10354
Львівська	6099	-2962	3693	6831
Миколаївська	4120	-2001	2296	4415
Одеська	5094	-2474	2401	5022
Полтавська	11964	-5810	6336	12489
Рівненська	3131	-1520	1280	2891
Сумська	4824	-2343	2675	5157
Тернопільська	3062	-1487	805	2380
Харківська	10057	-4884	3291	8464
Херсонська	1867	-907	1313	2273
Хмельницька	3222	-1565	1792	3450
Черкаська	3474	-1687	2744	4531
Чернівецька	1061	-515	512	1058
Чернігівська	2924	-1420	1550	3054
М.Київ	11410	-5541	6769	12639
М.Севастополь	924	-4498	600	1076
Україна	203595	-98877	98877	203595

* Розраховано за³⁰⁸:

/ Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³⁰⁸ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

Додаток А

Таблиця А.4

Зведені регіональні зміни зайнятості населення у промисловості за рахунок NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.

Регіони	Абсолютна зміна зайнятості населення під впливом складових, тис. осіб			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	-12	-6	18	-0,6
Вінницька	-11	-6	13	-3
Волинська	-6	-3	11	1
Дніпропетровська	-53	-31	-6	-91
Донецька	-72	-42	-390	-504
Житомирська	-11	-6	17	0,5
Закарпатська	-7	-4	13	1
Запорізька	-25	-15	-84	-125
Івано-Франківська	-9	-5	5	-10
Київська	-17	-9	146	119
Кіровоградська	-7	-4	-28	-39
Луганська	-32	-19	36	-15
Львівська	-19	-11	35	4
Миколаївська	-9	-5	12	-1
Одеська	-12	-7	19	0,4
Полтавська	-16	-9	16	-10
Рівненська	-7	-4	15	2
Сумська	-11	-6	13	-5
Тернопільська	-5	-3	11	2
Харківська	-28	-16	39	-5
Херсонська	-6	-3	7	-2
Хмельницька	-9	-5	12	-2
Черкаська	-10	-5	12	-3
Чернівецька	-4	-2	9	1
Чернігівська	-8	-5	9	-4
М.Київ	-20	-1	32	1
М.Севастополь	-2	-1	3	-1
Україна	-441	-256	256	-441

*Розраховано за³⁰⁹

³⁰⁹ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник

Зведені регіональні зміни ВДВ будівництва за рахунок NS, МІХ та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.

Регіони	Абсолютна зміна ВДВ під впливом складових, тис. грн			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект МІХ	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	1581	-1177	1361	1766
Вінницька	753	-560	759	952
Волинська	520	-387	388	521
Дніпропетровська	1931	-1437	1484	1978
Донецька	2704	-2012	1123	1815
Житомирська	397	-295	389	491
Закарпатська	495	-368	365	492
Запорізька	698	-520	221	400
Івано-Франківська	755	-562	848	1041
Київська	1491	-1109	1906	2287
Кіровоградська	407	-303	453	557
Луганська	867	-645	355	577
Львівська	1591	-1184	1375	1782
Миколаївська	645	-480	526	691
Одеська	1949	-1450	1422	1921
Полтавська	769	-572	606	803
Рівненська	464	-346	310	429
Сумська	439	-326	357	469
Тернопільська	367	-273	191	285
Харківська	1985	-1478	1163	1671
Херсонська	336	-250	323	409
Хмельницька	553	-411	450	592
Черкаська	717	-533	752	935
Чернівецька	476	-354	353	474
Чернігівська	508	-378	400	530
М.Київ	7618	-5670	6490	8438
М.Севастополь	229	-171	208	267
Україна	31258	-23264	23264	31258

* Розраховано за³¹⁰

/ Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³¹⁰ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник

Додаток А

Таблиця А.6

Зведені регіональні зміни зайнятості населення у будівництві за рахунок NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.

Регіони	Абсолютна зміна зайнятості населення під впливом складових, тис. осіб			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	-4	-1	5	-0,2
Вінницька	-3	-0,7	2	-1
Волинська	-1	-0,4	2	0,4
Дніпропетровська	-7	-2	-3	-13
Донецька	-14	-3	-83	-101
Житомирська	-3	-0,7	3	0,2
Закарпатська	-3	-0,7	4	0,8
Запорізька	-3	-0,8	-12	-17
Івано-Франківська	-3	-0,7	0,5	-3
Київська	-5	-1	49	41
Кіровоградська	-2	-0,4	-7	-9
Луганська	-5	-1	4	-2
Львівська	-7	-2	10	2
Миколаївська	-3	-0,8	3	-0,6
Одеська	-5	-1	6	0,2
Полтавська	-3	-0,8	2	-2
Рівненська	-3	-0,7	4	1
Сумська	-2	-0,6	2	-1
Тернопільська	-2	-0,5	3	0,8
Харківська	-5	-1	5	-1
Херсонська	-2	-0,4	1	-0,8
Хмельницька	-2	-0,5	2	-0,5
Черкаська	-2	-0,6	2	-0,8
Чернівецька	-2	-0,5	3	0,8
Чернігівська	-2	-0,4	1	-1
М.Київ	-11	-3	14	0,5
М.Севастополь	-1	-0,3	1	-0,5
Україна	-114	-26	26	-114

* Розраховано за³¹¹

/ Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³¹¹ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник

**Зведені регіональні зміни ВДВ торгівлі; ремонту автомобілів,
побутових виробів і предметів особистого вжитку; діяльність готелів і
ресторанів за рахунок NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за
2007-2013 рр.**

Регіони	Абсолютна зміна ВДВ під впливом складових, тис. грн			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	3574	940	-522	3992
Вінницька	1792	471	2	2264
Волинська	1692	445	-441	1696
Дніпропетровська	6157	1619	-146	6306
Донецька	11317	2976	-6696	7597
Житомирська	1434	377	-37	1774
Закарпатська	1588	417	-428	1577
Запорізька	2973	781	-2050	1704
Івано-Франківська	1506	396	174	2077
Київська	3879	1020	1051	5951
Кіровоградська	1029	270	108	1408
Луганська	2008	528	-1198	1338
Львівська	3372	886	-482	3777
Миколаївська	2214	582	-423	2373
Одеська	4014	1055	-1112	3956
Полтавська	3008	791	-658	3140
Рівненська	1474	387	-500	1361
Сумська	810	213	-157	866
Тернопільська	1153	303	-560	896
Харківська	5733	1507	-2416	4825
Херсонська	1281	337	-58	1560
Хмельницька	1370	360	-263	1466
Черкаська	1860	489	76	2427
Чернівецька	1200	315	-319	1197
Чернігівська	1145	301	-250	1196
М.Київ	36048	9480	-5600	39928
М.Севастополь	1101	289	-109	1281
Україна	104736	27545	-27545	104736

* Розраховано за:³¹²

/ Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³¹² Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна

Додаток А

Таблиця А.8

Зведені регіональні зміни зайнятості населення у торгівлі; ремонту автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку; діяльність готелів і ресторанів за рахунок NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.

Регіони	Абсолютна зміна зайнятості населення під впливом складових, тис. осіб			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	-25	43	-18	-1
Вінницька	-14	24	-15	-5
Волинська	-10	17	-4	2
Дніпропетровська	-40	68	-96	-68
Донецька	-52	88	-403	-367
Житомирська	-15	25	-9	0,8
Закарпатська	-11	19	-5	2
Запорізька	-21	35	-116	-102
Івано-Франківська	-10	18	-19	-11
Київська	-18	30	113	125
Кіровоградська	-8	14	-53	-47
Луганська	-28	48	-33	-13
Львівська	-23	39	-10	5
Миколаївська	-12	21	-11	-2
Одеська	-26	43	-16	1
Полтавська	-15	25	-19	-9
Рівненська	-13	22	-4	5
Сумська	-13	22	-15	-6
Тернопільська	-7	13	-2	3
Харківська	-37	62	-32	-7
Херсонська	-10	18	-12	-5
Хмельницька	-14	24	-13	-3
Черкаська	-11	18	-11	-4
Чернівецька	-8	14	-2	3
Чернігівська	-11	19	-14	-6
М.Київ	-38	65	-25	2
М.Севастополь	-4	8	-5	-2
Україна	-507	856	-856	-507

* Розраховано за:³¹³

служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³¹³ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони

Додатки

Додаток А

Таблиця А.9

Зведені регіональні зміни ВДВ діяльності транспорту та зв'язку за рахунок NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.

Регіони	Абсолютна зміна ВДВ під впливом складових, тис. грн			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	2179	526	-271	2434
Вінницька	1356	327	30	1714
Волинська	1019	246	-243	1021
Дніпропетровська	4832	1166	-1049	4949
Донецька	5942	1434	-3387	3989
Житомирська	911	220	-4	1126
Закарпатська	1145	276	-284	1137
Запорізька	1618	390	-1081	927
Івано-Франківська	1271	306	174	1753
Київська	2295	554	671	3521
Кіровоградська	1322	319	168	1810
Луганська	1735	418	-998	1156
Львівська	3667	885	-445	4107
Миколаївська	1715	414	-291	1837
Одеська	7508	1812	-1919	7401
Полтавська	1825	440	-360	1906
Рівненська	1029	248	-327	950
Сумська	826	199	-142	883
Тернопільська	1116	269	-518	868
Харківська	4192	1012	-1676	3528
Херсонська	889	214	-21	1083
Хмельницька	1064	256	-181	1139
Черкаська	1048	253	65	1368
Чернівецька	484	116	-118	483
Чернігівська	1081	261	-212	1130
М.Київ	19184	4631	-2566	21249
М.Севастополь	641	154	-49	746
Україна	71909	17359	-17359	71909

* Розраховано за³¹⁴

України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³¹⁴ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна

Додаток А

Таблиця А.10

Зведені регіональні зміни зайнятості населення у діяльності транспорту та зв'язку за рахунок NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.

Регіони	Абсолютна зміна зайнятості населення під впливом складових, тис. осіб			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	-7	11	-4	-0,4
Вінницька	-5	8	-4	-2
Волинська	-2	3	-0,6	0,6
Дніпропетровська	-12	18,	-26	-20
Донецька	-19	29	-145	-135
Житомирська	-5	7	-2	0,2
Закарпатська	-3	5	-0,9	0,8
Запорізька	-5	8	-29	-26
Івано-Франківська	-3	4	-5	-3
Київська	-8	12	56	60
Кіровоградська	-3	5	-21	-19
Луганська	-7	11	-7	-3
Львівська	-8	12	-2	2
Миколаївська	-3	5	-3	-0,7
Одеська	-13	20	-6	0,5
Полтавська	-5	8	-6	-3
Рівненська	-3	4	-0,3	1
Сумська	-4	6	-3	-2
Тернопільська	-2	4	-0,2	1
Харківська	-9	13	-6	-2
Херсонська	-3	4	-2	-1
Хмельницька	-4	5	-2	-0,8
Черкаська	-4	5	-3	-1
Чернівецька	-2	3	-0,2	0,8
Чернігівська	-3	4	-3	-1
М.Київ	-10	16	-5	0,5
М.Севастополь	-2	2	-1	-0,7
Україна	-161	242	-242	-161

* Розраховано за³¹⁵

служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³¹⁵ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна

**Зведені регіональні зміни ВДВ фінансової діяльності за рахунок
NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.**

Регіони	Абсолютна зміна ВДВ під впливом складових, тис. грн			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	566	-239	305	632
Вінницька	485	-205	333	613
Волинська	345	-146	146	346
Дніпропетровська	5804	-2450	2591	5945
Донецька	5098	-2153	477	3423
Житомирська	261	-110	172	323
Закарпатська	265	-112	110	263
Запорізька	2314	-977	-10	1326
Івано-Франківська	664	-280	531	915
Київська	798	-337	763	1224
Кіровоградська	318	-134	251	435
Луганська	1172	-494	103	780
Львівська	1121	-473	608	1256
Миколаївська	716	-302	353	767
Одеська	2387	-1008	974	2353
Полтавська	792	-334	369	827
Рівненська	411	-173	142	380
Сумська	257	-108	126	275
Тернопільська	218	-92	43	169
Харківська	5842	-2467	1541	4916
Херсонська	270	-114	173	329
Хмельницька	306	-129	151	328
Черкаська	351	-148	255	457
Чернівецька	237	-100	99	236
Чернігівська	408	-172	190	426
М.Київ	11771	-4970	6237	13038
М.Севастополь	322	-136	188	375
Україна	43511	-18374	18374	43511

* Розраховано за³¹⁶

служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³¹⁶ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник

Додаток А

Таблиця А.12

Зведені регіональні зміни зайнятості населення у фінансовій діяльності за рахунок NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.

Регіони	Абсолютна зміна зайнятості населення під впливом складових, тис. осіб			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	-1	0,4	0,8	-0,06
Вінницька	-0,9	0,2	0,6	-0,3
Волинська	-0,6	0,2	0,6	0,2
Дніпропетровська	-3	1	-3	-6
Донецька	-3	0,9	-19	-21
Житомирська	-0,7	0,2	0,5	0,04
Закарпатська	-0,6	0,2	0,6	0,2
Запорізька	-1	0,4	-5	-6
Івано-Франківська	-0,8	0,3	-0,3	-0,8
Київська	-1	0,5	13	11
Кіровоградська	-0,5	0,1	-2	-3
Луганська	-1	0,4	0,3	-0,6
Львівська	-2	0,5	1,6	0,4
Миколаївська	-0,7	0,2	0,3	-0,1
Одеська	-2	0,6	1,5	0,08
Полтавська	-1	0,3	0,08	-0,6
Рівненська	-0,5	0,1	0,6	0,2
Сумська	-0,7	0,2	0,2	-0,3
Тернопільська	-0,5	0,2	0,6	0,2
Харківська	-2	0,6	1	-0,4
Херсонська	-0,6	0,1	0,1	-0,2
Хмельницька	-0,6	0,2	0,3	-0,1
Черкаська	-0,9	0,2	0,3	-0,3
Чернівецька	-0,3	0,1	0,4	0,1
Чернігівська	-0,8	0,2	0,1	-0,4
М.Київ	-7	2	5	0,3
М.Севастополь	-0,3	0,1	0,08	-0,1
Україна	-38	11	-11	-38

* Розраховано за³¹⁷

/ Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³¹⁷ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник

**Зведені регіональні зміни ВДВ операцій з нерухомим майном,
орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям за рахунок
NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.**

Регіони	Абсолютна зміна ВДВ під впливом складових, тис. грн			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	1662	948	-754	1856
Вінницька	744	424	-228	940
Волинська	518	295	-294	519
Дніпропетровська	5548	3165	-3030	5683
Донецька	4817	2748	-4331	3234
Житомирська	540	308	-180	668
Закарпатська	558	318	-322	554
Запорізька	1691	964	-1686	969
Івано-Франківська	574	327	-110	792
Київська	1689	963	-61	2591
Кіровоградська	496	283	-100	679
Луганська	1727	985	-1561	1150
Львівська	2063	1177	-929	2311
Миколаївська	945	539	-471	1012
Одеська	3814	2176	-2230	3760
Полтавська	975	556	-513	1017
Рівненська	376	214	-243	347
Сумська	750	427	-376	801
Тернопільська	312	177	-247	242
Харківська	4683	2671	-3413	3941
Херсонська	562	320	-198	684
Хмельницька	586	334	-292	627
Черкаська	840	479	-223	1096
Чернівецька	345	197	-198	344
Чернігівська	551	314	-289	575
М.Київ	27397	15628	-12680	30346
М.Севастополь	605	345	-246	704
Україна	65380	37296	-37296	65380

* Розраховано за³¹⁸

/ Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³¹⁸ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник

Додаток А

Таблиця А.14

Зведені регіональні зміни зайнятості населення у операціях з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям за рахунок NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.

Регіони	Абсолютна зміна зайнятості населення під впливом складових, тис. осіб			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	-6	11	-5	-0,3
Вінницька	-2	4	-2	-0,9
Волинська	-1	2	-0,7	0,3
Дніпропетровська	-9	16	-23	-16
Донецька	-11	19	-85	-77
Житомирська	-2	3	-1	0,1
Закарпатська	-1	2	-0,6	0,2
Запорізька	-5	8	-28	-24
Івано-Франківська	-2	3	-3	-2
Київська	-5	9	35	39
Кіровоградська	-1	2	-8	-7
Луганська	-4	7	-4	-1
Львівська	-7	12	-3	1
Миколаївська	-2	3	-2	-0,4
Одеська	-7	12	-5	0,3
Полтавська	-3	5	-4	-1,8
Рівненська	-1	2	-0,5	0,6
Сумська	-2	3	-2	-1
Тернопільська	-1	2	-0,4	0,6
Харківська	-11	19	-10	-2
Херсонська	-2	3	-2	-0,9
Хмельницька	-1	2	-1	-0,3
Черкаська	-2	3	-2	-0,8
Чернівецька	-0,8	1	-0,3	0,3
Чернігівська	-2	3	-2	-1
М.Київ	-26	45	-17	1
М.Севастополь	-1	2	-1	-0,6
Україна	-126	218	-218	-126

* Розраховано за³¹⁹

/ Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³¹⁹ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна

Зведені регіональні зміни ВДВ державного управління за рахунок NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.

Регіони	Абсолютна зміна ВДВ під впливом складових, тис. грн			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	1529	236	-57	1707
Вінницька	1147	177	125	1450
Волинська	590	91	-89	591
Дніпропетровська	1730	267	-225	1772
Донецька	1927	297	-931	1294
Житомирська	1021	157	83	1262
Закарпатська	680	105	-109	675
Запорізька	1025	158	-595	587
Івано-Франківська	634	97	142	874
Київська	2287	353	868	3509
Кіровоградська	683	105	146	935
Луганська	1265	195	-617	843
Львівська	1762	272	-60	1973
Миколаївська	834	128	-69	894
Одеська	1879	290	-317	1852
Полтавська	927	143	-102	968
Рівненська	602	93	-139	556
Сумська	751	116	-64	803
Тернопільська	531	82	-200	413
Харківська	1836	283	-574	1545
Херсонська	650	100	40	792
Хмельницька	908	140	-76	972
Черкаська	770	119	115	1005
Чернівецька	495	76	-77	494
Чернігівська	912	140	-100	953
М.Київ	6519	1007	-305	7221
М.Севастополь	477	73	4	555
Україна	34382	5311	-5311	34382

* Розраховано за ³²⁰

служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³²⁰ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник

Додаток А

Таблиця А.16

Зведені регіональні зміни зайнятості населення у державному управлінні за рахунок NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.

Регіони	Абсолютна зміна зайнятості населення під впливом складових, тис. осіб			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	-4	4	0,1	-0,2
Вінницька	-4	3	-1	-1
Волинська	-2	2	0,8	0,6
Дніпропетровська	-6	5	-10	-11
Донецька	-7	7	-54	-55
Житомирська	-4	3	0,6	0,2
Закарпатська	-2	2	0,8	0,6
Запорізька	-3	3	-18	-18
Івано-Франківська	-2	2	-2	-2
Київська	-4	4	34	33
Кіровоградська	-2	2	-14	-14
Луганська	-5	4	-2	-2
Львівська	-6	5	2	1
Миколаївська	-3	2	-0,3	-0,6
Одеська	-6	5	0,8	0,2
Полтавська	-3	3	-2	-2
Рівненська	-2	2	1	1
Сумська	-3	2	-1	-1
Тернопільська	-2	2	1	1
Харківська	-6	5	-0,6	-1
Херсонська	-2	2	-1	-1
Хмельницька	-3	3	-0,5	-0,8
Черкаська	-3	2	-0,8	-1
Чернівецька	-2	2	1	0,7
Чернігівська	-3	3	-1	-2
М.Київ	-12	11	2	0,6
М.Севастополь	-2	2	-0,7	-1
Україна	-115	104	-104	-115

* Розраховано за³²¹

/ Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³²¹ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник

Зведені регіональні зміни ВДВ освіти за рахунок NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.

Регіони	Абсолютна зміна ВДВ під впливом складових, тис. грн			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	1237	552	-407	1382
Вінницька	1044	466	-190	1320
Волинська	649	289	-288	651
Дніпропетровська	2291	1022	-966	2347
Донецька	2942	1312	-2279	1975
Житомирська	822	366	-172	1016
Закарпатська	745	332	-337	740
Запорізька	1222	545	-1066	700
Івано-Франківська	892	398	-60	1231
Київська	1150	513	101	1764
Кіровоградська	661	295	-51	906
Луганська	1299	579	-1013	865
Львівська	1911	852	-623	2140
Миколаївська	759	338	-284	813
Одеська	1684	751	-775	1660
Полтавська	958	427	-385	1000
Рівненська	816	364	-427	754
Сумська	760	339	-286	812
Тернопільська	736	328	-492	572
Харківська	2422	1080	-1464	2038
Херсонська	755	337	-172	919
Хмельницька	969	432	-364	1038
Черкаська	834	372	-118	1088
Чернівецька	598	266	-268	596
Чернігівська	693	309	-278	724
М.Київ	4589	2047	-1553	5083
М.Севастополь	319	142	-90	371
Україна	33772	15067	-15067	33772

* Розраховано за³²²

/ Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³²² Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник

Додаток А

Таблиця А.18

Зведені регіональні зміни зайнятості населення у освіті за рахунок NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.

Регіони	Абсолютна зміна зайнятості населення під впливом складових, тис. осіб			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	-7	6	-0,2	-0,3
Вінницька	-7	7	-2	-2
Волинська	-4	4	1	1
Дніпропетровська	-13	13	-22	-22
Донецька	-14	14	-100	-100
Житомирська	-5	5	0,3	0,3
Закарпатська	-5	5	1	1
Запорізька	-6	6	-33	-33
Івано-Франківська	-5	5	-6	-6
Київська	-6	6	46	46
Кіровоградська	-4	4	-22	-22
Луганська	-7	7	-3	-3
Львівська	-11	11	2	2
Миколаївська	-4	4	-0,9	-0,9
Одеська	-10	10	0,5	0,4
Полтавська	-5	5	-3	-3
Рівненська	-5	5	2	1
Сумська	-4	4	-2	-2
Тернопільська	-5	5	2	2
Харківська	-12	11	-2	-2
Херсонська	-4	4	-2	-2
Хмельницька	-5	5	-1	-1
Черкаська	-5	5	-2	-2
Чернівецька	-4	3	1	1
Чернігівська	-4	4	-2	-2
М.Київ	-13	13	0,8	0,6
М.Севастополь	-2	1	-0,7	-0,7
Україна	-188	185	-185	-188

* Розраховано за³²³

/ Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³²³ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник

**Зведені регіональні зміни ВДВ охорони здоров'я та надання
соціальної допомоги за рахунок NS, MIX та DIF за методом
структурних зрушень
за 2007-2013 рр.**

Регіони	Абсолютна зміна ВДВ під впливом складових, тис. грн			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	1692	476	-278	1890
Вінницька	728	205	-12	921
Волинська	378	106	-105	379
Дніпропетровська	1703	479	-438	1745
Донецька	2146	604	-1309	1440
Житомирська	494	139	-22	611
Закарпатська	472	132	-136	468
Запорізька	914	257	-647	524
Івано-Франківська	454	127	44	626
Київська	758	213	191	1163
Кіровоградська	388	109	33	532
Луганська	910	256	-560	606
Львівська	1374	386	-221	1539
Миколаївська	478	134	-100	512
Одеська	1088	306	-322	1073
Полтавська	648	182	-154	677
Рівненська	415	116	-148	383
Сумська	416	117	-88	445
Тернопільська	372	104	-187	289
Харківська	1122	316	-493	944
Херсонська	441	124	-28	537
Хмельницька	486	136	-102	520
Черкаська	483	136	11	630
Чернівецька	279	78	-79	278
Чернігівська	440	123	-104	459
М.Київ	3882	1092	-674	4300
М.Севастополь	161	45	-18	187
Україна	23136	6511	-6511	23136

* Розраховано за³²⁴

/ Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³²⁴ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна

Додаток А

Таблиця А.20

Зведені регіональні зміни зайнятості населення в охороні здоров'я та надання соціальної допомоги за рахунок NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.

Регіони	Абсолютна зміна зайнятості населення під впливом складових, тис. осіб			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	-8	2	5	-0,4
Вінницька	-6	1	2	-2
Волинська	-3	1	3	0,7
Дніпропетровська	-10	3	-10	-17
Донецька	-13	4	-85	-94
Житомирська	-4	1	3	0,2
Закарпатська	-3	1	3	0,8
Запорізька	-6	1	-25	-29
Івано-Франківська	-4	1	-1	-4
Київська	-6	2	48	43
Кіровоградська	-3	1	-16	-19
Луганська	-7	2	1	-3
Львівська	-9	3	8	2
Миколаївська	-3	1	2	-0,7
Одеська	-8	2	5	0,3
Полтавська	-5	1	0,3	-3
Рівненська	-3	1	4	1
Сумська	-3	1	0,8	-1
Тернопільська	-3	1	3	1
Харківська	-8	2	4	-1
Херсонська	-3	1	0,7	-1
Хмельницька	-4	1	1	-1
Черкаська	-4	1	1	-1
Чернівецька	-2	0,8	2	0,9
Чернігівська	-4	1	0,5	-2
М.Київ	-7	2	5	0,3
М.Севастополь	-1	0,3	0,2	-0,4
Україна	-151	48	-48	-151

* Розраховано за³²⁵

служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³²⁵ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна

Зведені регіональні зміни ВДВ надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту за рахунок NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.

Регіони	Абсолютна зміна ВДВ під впливом складових, тис. грн			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	595	32	37	664
Вінницька	252	13	52	319
Волинська	174	9	-9	174
Дніпропетровська	865	47	-26	886
Донецька	1062	58	-407	713
Житомирська	230	12	41	285
Закарпатська	222	12	-13	221
Запорізька	423	23	-204	243
Івано-Франківська	227	12	73	314
Київська	434	23	208	665
Кіровоградська	156	8	48	213
Луганська	410	22	-159	273
Львівська	601	32	39	673
Миколаївська	219	12	3	235
Одеська	741	40	-51	730
Полтавська	323	17	-3	337
Рівненська	174	9	-22	161
Сумська	212	11	3	227
Тернопільська	154	8	-42	120
Харківська	731	40	-155	615
Херсонська	207	11	33	252
Хмельницька	247	13	3	264
Черкаська	268	14	67	350
Чернівецька	161	8	-9	160
Чернігівська	225	12	-2	235
М.Київ	4252	232	225	4709
М.Севастополь	110	6	12	129
Україна	13688	748	-748	13688

* Розраховано за³²⁶

служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³²⁶ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони

Додаток А

Таблиця А.22

Зведені регіональні зміни зайнятості населення в надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту за рахунок NS, MIX та DIF за методом структурних зрушень за 2007-2013 рр.

Регіони	Абсолютна зміна зайнятості населення під впливом складових, тис. осіб			Загальний приріст TG
	Національний ефект NS	Галузевий ефект MIX	Регіональний ефект DIF	
Автономна Республіка Крим	-4	-1	6	-0,2
Вінницька	-1	-0,9	2	-0,6
Волинська	-1	-0,6	2	0,3
Дніпропетровська	-4	-2	-1	-8
Донецька	-8	-3	-46	-59
Житомирська	-2	-1	3	0,2
Закарпатська	-5	-2	9	1
Запорізька	-2	-1	-8	-12
Івано-Франківська	-2	-1	1	-2
Київська	-3	-1	29	24
Кіровоградська	-1	-0,8	-7	-9
Луганська	-3	-1	3	-1
Львівська	-4	-2	7	0,9
Миколаївська	-2	-0,9	2	-0,4
Одеська	-5	-2	8	0,2
Полтавська	-2	-1	2	-1
Рівненська	-2	-1	4	0,9
Сумська	-2	-1	2	-1
Тернопільська	-2	-0,9	4	0,8
Харківська	-6	-2	7	-1
Херсонська	-2	-1	2	-1
Хмельницька	-1	-0,8	2	-0,4
Черкаська	-2	-0,9	2	-0,7
Чернівецька	-2	-1	5	1
Чернігівська	-1	-0,8	1	-1
М.Київ	-7	-3	11	0,3
М.Севастополь	-2	-1	2	-1
Україна	-92	-42	42	-92

* Розраховано за³²⁷

України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³²⁷ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет

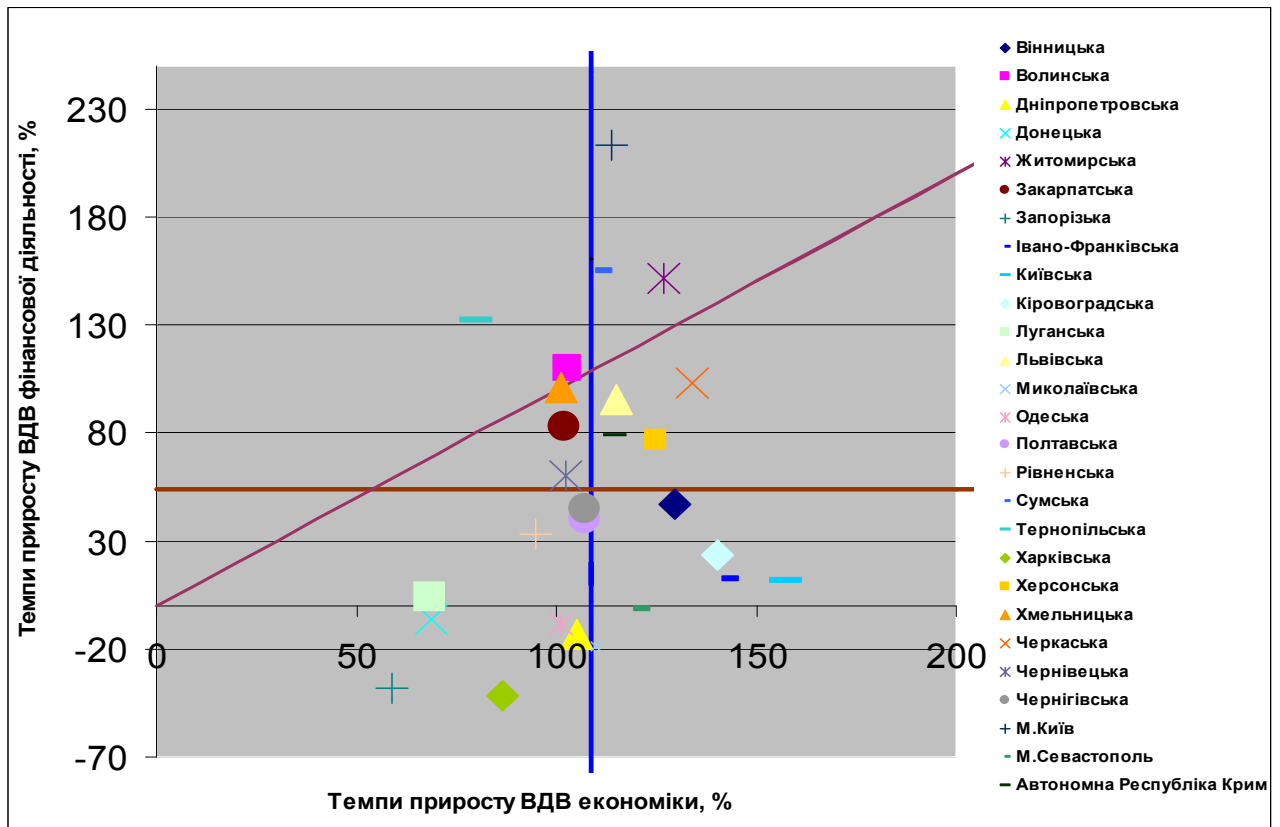

Рис. Б.1. Типологія регіонів за рівнем інтенсивності розвитку фінансової діяльності та економіки України (за темпами зміни показників у 2007-2013 рр.)

* Розраховано за:³²⁸

статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

³²⁸ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

Додаток Б

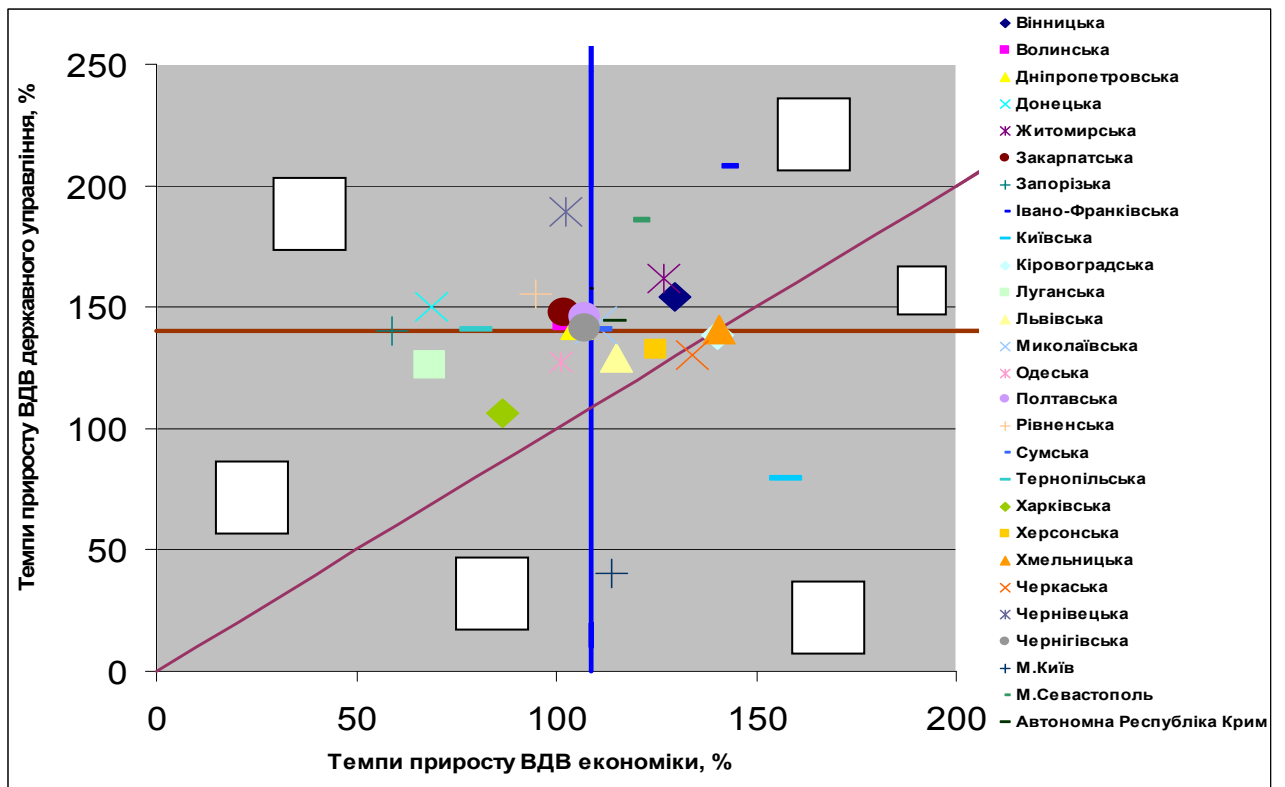

Рис. Б.2. Типологія регіонів за рівнем інтенсивності розвитку державного управління та економіки України (за темпами зміни показників у 2007-2013 рр.)

* Розраховано за³²⁹

³²⁹ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

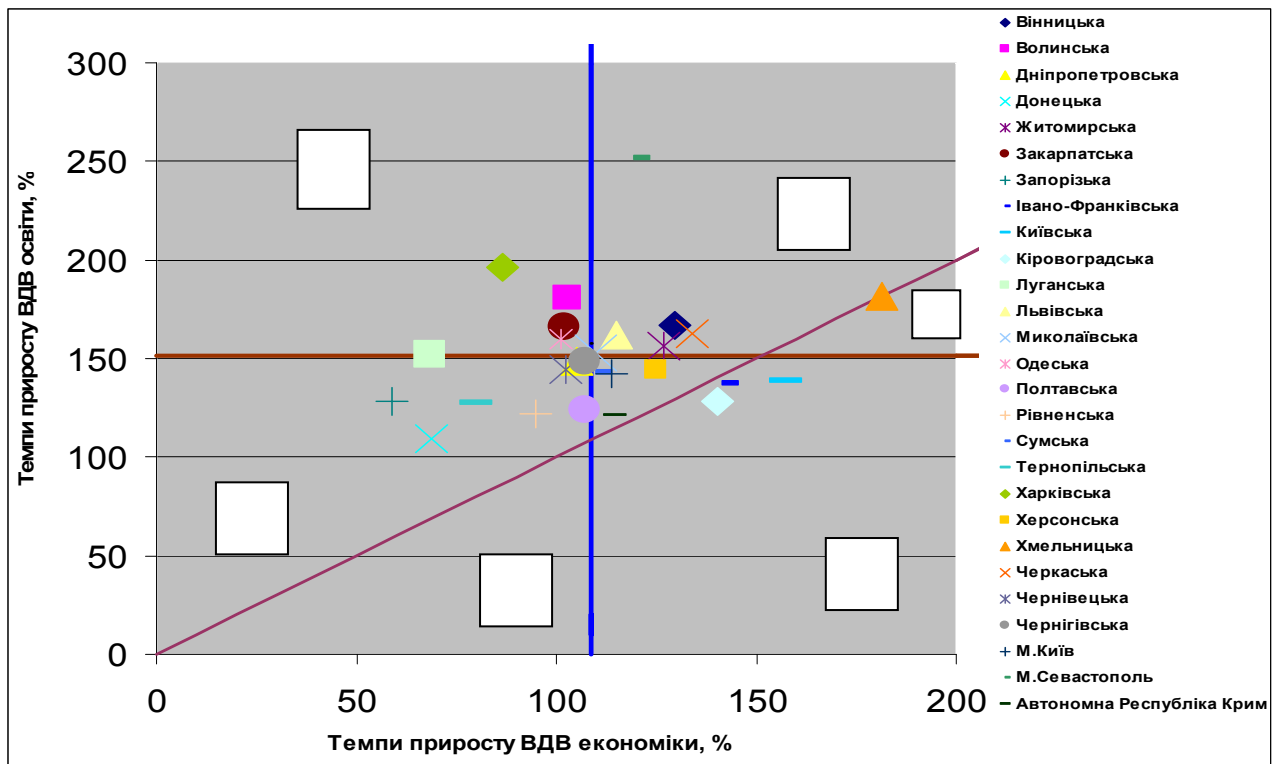

Рис. Б.3. Типологія регіонів за рівнем інтенсивності розвитку освіти та економіки України (за темпами зміни показників у 2007-2013 рр.)

* Розраховано за³³⁰

³³⁰ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

Додаток Б

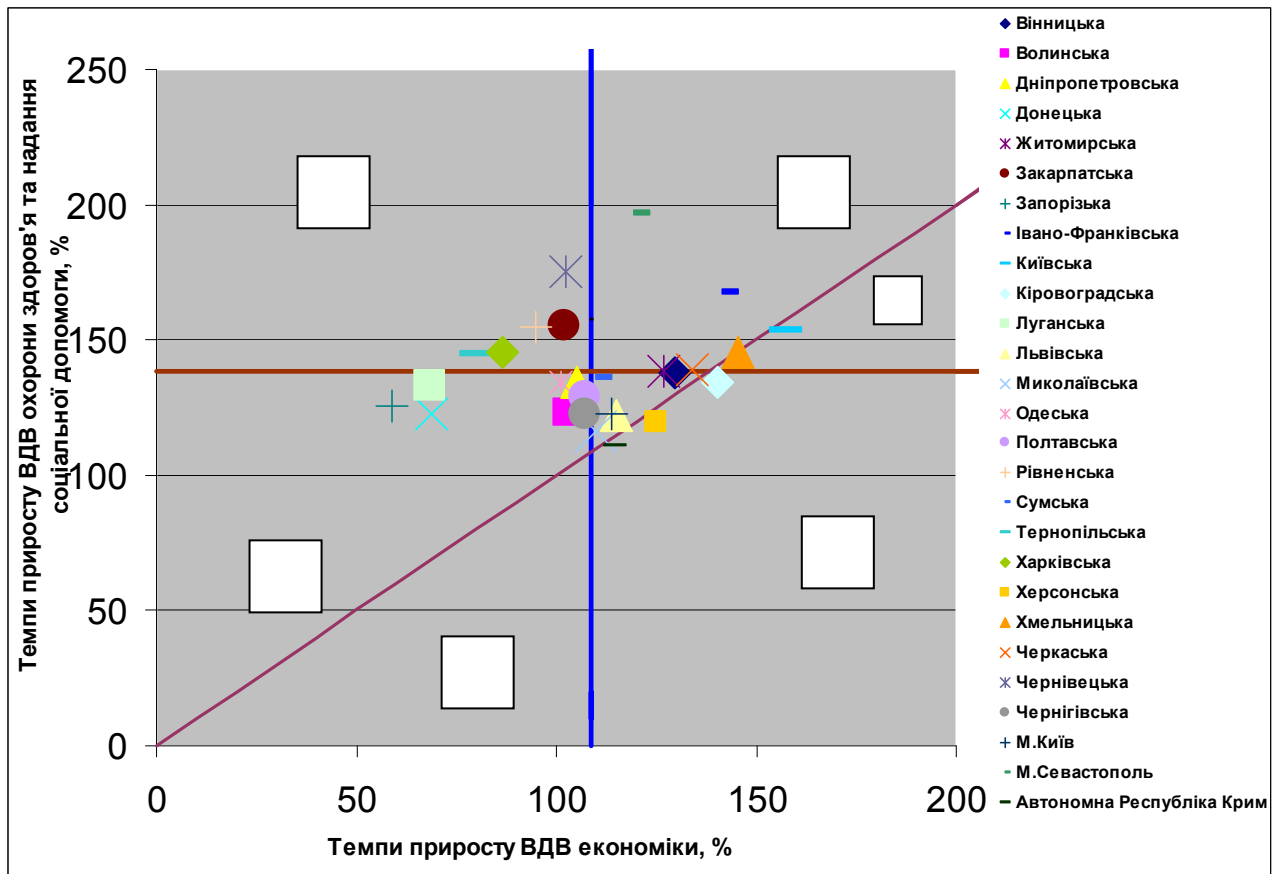

Рис. Б.4. Типологія регіонів за рівнем інтенсивності розвитку охорони здоров'я та економіки України (за темпами зміни показників у 2007-2013 рр.)

* Розраховано за³³¹

³³¹ Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

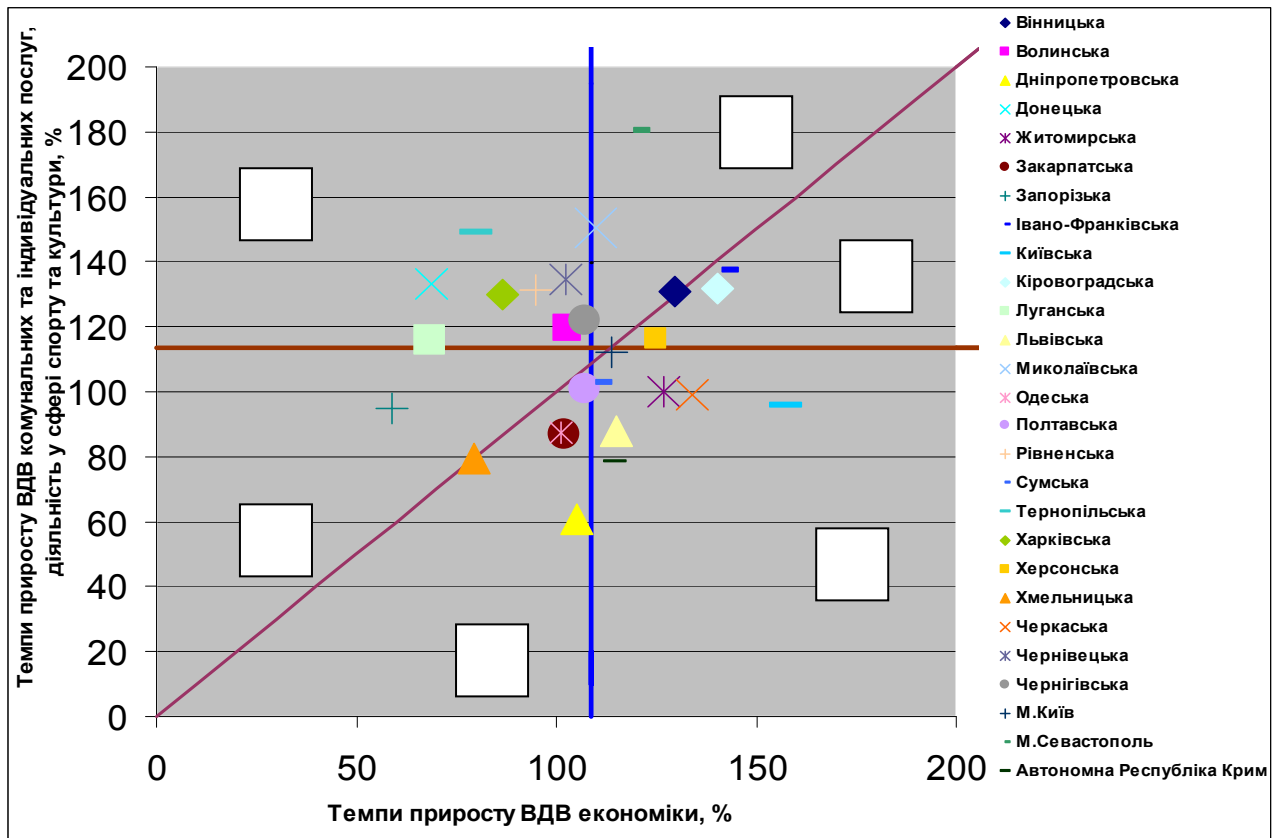

Рис. Б.5. Типологія регіонів за рівнем інтенсивності розвитку надання комунальних послуг та економіки України (за темпами зміни показників у 2007-2013 рр.)

* Розраховано за³³²

³³² Валовий регіональний продукт за 2013 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – 109 с.; Валовий регіональний продукт за 2010 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2012. – 160 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. I. – 291 с.; Регіони України : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К. : Державна служба статистики України, 2010. – Ч. I. – 368 с.

При підготовці наукової доповіді використано матеріали:

ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» (1.5. Розвиток сільських територій) (Голуб О. А., к.е.н.; Ібатуллін Ш. І., д.е.н.; Ільїна М. В., к.е.н.; Ільїч Л. М., к.е.н.; Киристюк С. В., к.е.н.; Коваль Я. В., д.е.н.; Коломієць О. О., к.е.н.; Краєвська Г. О., к.е.н.; Кримова М. О., к.е.н.; Курило І. О., д.е.н.; Куценко В. І., д.е.н.; Левковська Л. В., д.е.н.; Лісогор Л. С., д.е.н.; Маковецька Ю. М., к.е.н.; Марченко І. С., к.е.н.; Міщенко В. С., д.е.н.; Носуліч Т. М., к.е.н.; Омеляненко Т. Л., к.е.н.; Позняк О. В., к.е.н.; Прокопа І. В., чл.-кор. НААНУ, д.е.н.; Рингач Н. О., д.держ.упр.; Слюсар Л. І., к.е.н.; Сундук А. В., д.е.н.; Фраєр О. В.; Черенько Л. М., к.е.н.; Шашула Л. О., к.е.н.; Шпильова Ю. Б., к.е.н.; Щетініна Л. В., к.е.н.; Яровий В. Д., к.е.н.); **Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України** (Буркинський Б. В., д.е.н., проф., акад. НАН України; Брошкова С. Л., к.е.н.; Бутенко А. І., д.е.н., проф.; Ворожейкін О. О.; Горячук В. Ф., д.е.н., с.н.с.; Горячук О. В., асп.; Ільченко С. В., д.е.н., с.н.с.; Камчатная Т. Г.; Карпінська Г. В., к.е.н., с.н.с.; Картишев Д. В.; Котлубай О. М., д.е.н., проф.; Кукош М. С., асп.; Купінець Л. Є., д.е.н., проф.; Кухарчик В. Г., к.е.н., с.н.с.; Лайко О. І., к.е.н., с.н.с.; Липинська О. А., д.е.н., с.н.с.; Лисюк В. М., д.е.н., проф.; Лукашук В. В., Мартієнко А. І., д.е.н., проф.; Мінаков В. М.; Моліна О. В., к.е.н., с.н.с.; Науменко Ж. Г.; Нікішина Ю. В.; Нікішина О. В., к.е.н., с.н.с.; Носачов І. Ю.; Носова Н. І.; Осипов В. М., д.е.н., проф.; Познанська І. В., к.е.н.; Попік О. В.; Садченко О. В., д.е.н., проф.; Сараєва І. М., к.філос.н., с.н.с.; Стельмашек Т. С.; Тараканов М. Л., к.е.н., с.н.с.; Хумарова Н. І., д.е.н., с.н.с.; Щокін Ю. В., пров. інж.; Яковенко Д. В., асп.; Ярмолович Д. Ю., асп.); **Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України** (Бондаренко В. М., к.е.н., с.н.с.; Воронич К. М., к.е.н., м.н.с.; Машіко К. С., м.н.с.; Михайлюк І. І., м.н.с.; Мікловда В. П., чл.кор. НАН України, д.е.н., проф.; Нечитайло У. П., к.е.н., н.с.; Папп Д. Д., уч. секр.; Пітюлич М. І., д.е.н., проф.; Пітюлич М. М., к.е.н., доц.; Рябак М. І., м.н.с.; Сахарнацька Л. І., к.е.н., доц.; Чубарь О. Г., к.е.н., доц.); **Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України** (Кизим М. О., д.е.н., проф.; Ярошенко І. В., н.с.; Семигуліна І. Б., м.н.с.); **Інституту економіки промисловості НАН України** (Антонюк В. П., д.е.н., проф.; Новікова О. Ф., д.е.н., проф.); **Інституту економіко-правових досліджень НАН України** (Заблудська І. В., д.е.н., проф.; Попова І. А., к.е.н., с.н.с.).

Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. редактор В.С. Кравців. – Львів, 2016. – 328 с.

(Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

Комп'ютерний макет:
П.С. Попадюк.

© ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України", 2016.

Підп. до друку 26.02.2015. Формат 70x108/16 . Папір оф. № 1. Гарн. літ Офс. друк.
Ум.-друк. арк. 27,16 . Наклад 100. Зам. _____ .

Оригінал-макет виготовлено в ДУ "Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України"
79026 Львів, вул. Козельницька, 4.

Видруковано ФОП "Омельченко В.Г."
79026 Львів, вул. Козельницька, 4.